

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XI, ISSUE 2, JUNE 2015

VOLUME XI, N° 2, JUIN 2015

VOLUMUL XI, NR. 2, IUNIE 2015

Revistă editată de / revue éditée par / journal published by:
UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

în parteneriat cu / en partenariat avec / in partnership with:

**LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CAER - EA 854
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CIRMI
DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 - SORBONNE NOUVELLE, FRANCE**

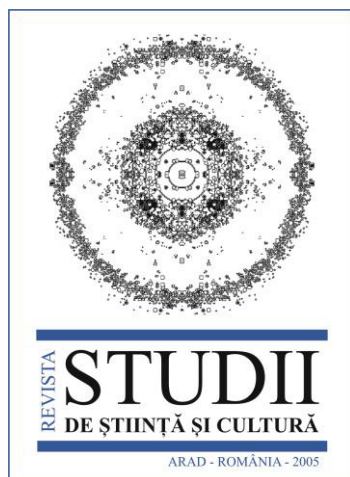
**FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA NOVI SAD, SERBIA**

UNIVERSITY OF JENA, INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

**AUSTRIA UNIVERSITY, INSTITUTE FOR ROMANCE LANGUAGES
WIEN, AUSTRIA**

**INSTITUT FÜR DEUTSCHE KULTUR UND GESCHICHTE SÜDESTEUROPAS E.V. AN DER LUDWIG –
MAXIMILIANS – UNIVERSITÄT MÜNCHEN, GERMANY**

**„Vasile Goldiș” University Press
Arad – România**

ISSN 1841-1401 (print)
ISSN - L 1841-1401
ISSN 2067-5135 (online)

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2012**, cu un scor **ICV** (Valoare Index Copernicus) de **6,03 puncte**.

Colegiul editorial / Editorial Board

Editor șef / Editor-in-Chief: Prof. univ. dr. Gilles BARDY – Université d'Aix-Marseille AMU, France

Director executiv / Executive Director, Redactor șef fondator/ Editor-in-Chief founder: Prof. Vasile MAN – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Coeditori / Co-Editors-in-Chief: Prof. univ. dr. Sophie SAFFI – Université d'Aix-Marseille AMU, France; Prof. univ. dr. Louis BEGIONI – Université d'Aix-Marseille AMU, France; Prof. univ. dr. habil. Emilia PARPALĂ – Universitatea Craiova; Conf. univ. dr. Laura SPĂRIOSU – Universitatea Novi Sad, Serbia; Acad. univ. dr. Thede KAHL – University of Jena, Germany; Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Consiliul științific – Referenți / Scientific Board

Acad. Mihai CIMPOI – Academia de Științe a Republicii Moldova

Prof. univ. dr. Alvaro ROCCHETTI – Université Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France

Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d'Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN – Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Mihai Mircea ZDRENGHEA – Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Conf. univ. dr. Ștefan GENCĂRĂU – Université d'Aix-Marseille AMU, France și Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA – Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, România

Prof. univ. dr. Christine Patricia Nelly BRACQUENIER – Université Charles-de-Gaulle – Lille 3, France

Prof. univ. dr. Didier BOTTINEAU – CNRS, UMR 7114 MoDyCo, Université Paris Ouest (Nanterre - La Défense) France

Prof. univ. dr. Elżbieta JAMROZIK – Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Wydział Lingwistyki Stosowanej, Warszawa, Poland

Prof. univ. dr. Konrad GÜNDISCH – Ludwig – Maximilians Universität, München, Germany

Conf. univ. dr. Iveta KONTRIKOVA – Universitatea „Matej Mel”, Banská Bystrica, Slovakia

Prof. dr. Dres. H.c. Rudolf WINDISCH – Universität Rostock, Philosophische Fakultät, Germany

Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN – Universitatea din Szeged, Ungaria

Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU – Muzeul Național al Literaturii Române, București, România

Prof. univ. dr. Gheorghe BÂRLEA – Universitatea „Ovidius” Constanța, România

Conf. univ. dr. Narcisa SCHWARZ – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Secretariat de redacție:

Drd. Daniel Albu – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, Lect.

univ. dr. Virginia POPOVIĆ – Universitatea Novi Sad, Serbia, Lect. univ. drd.

Gianina SABĂU – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România Lect.

univ. dr. Oana Aurelia GENCĂRĂU – Universitatea din Oradea,

Design: Otilia PETRILA, Foto: dr. Virgiliu JIREGHIE Site: Cosmin HERMAN

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
310025 ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;
fax 0040/0257/280810; www.revista-studii-uvvg.ro, e-mail: vasileman7@yahoo.com

Copyright © 2010
„Vasile Goldiș”
University Press

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO Publishing din Statele Unite (www.ebscohost.com), Index Copernicus International, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com) și DOAJ Land University Libraries, Suedia (www.doaj.org). Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMANCE CULTURES – ROMANIAN CULTURE / CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE / CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ 7

Sophie SAFFI 9

Study of the uses of the Italian prepositions *di*, *da* and the French preposition *de*

Studiodegli usi delle preposizioni italiane *di*, *da*e francese *de*

Cu privire la întrebuintarea prepozițiilor franceze de în raport cu prepozițiile italiene *di*, *da*

Aziza FTOUHI, ELMOUJAHID El Houssain 19

Commercial Sign of Moroccan Origin, Issues and Sociolinguistic aspects. Case Place Mahaj Riad Rabat

Enseigne commerciale d'origine marocaine, enjeux et aspect sociolinguistique. Cas de la place Mahaj Riad a Rabat

**علامة تجارية من أصل مغربي، قضايا وجوانب اللغوية الاجتماعية
حالة مكان محج الرياض بالرباط**

Timofei ROȘCA 31

The "Lyrosophical" Structure, Heideggerian Tangencies

La structure "lyrosophique", tangences heideggériens

„Lirosafia” lui Victor Teleucă: tangențe heideggeriene

Simona GALAȚCHI 41

Hortensia Papadat-Bengescu's Characters in the Play of Life and Death

Les personnages d'Hortensia Papadat-Bengescu dans le jeu entre la vie et la mort

Personajele Hortensiei Papadat-Bengescu în jocul vieții și al morții

Cezara LĂZĂRESCU, Ioana NISTOR 55

A New Donation for the "Tudor Arghezi" Library of "Vasile Goldiș" Western University

Une nouvelle donation faite à la bibliotheque « Tudor Arghezi » de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș »

O nouă donație făcută Bibliotecii „Tudor Arghezi” a Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Sergiu SOICA 61

The Writings of Cardinal Iuliu Hossu

Les écrits du cardinal Iuliu Hossu

Scrierile cardinalului Iuliu Hossu

Sorin IVAN 69

The "Vagabond Angel" in Search of the New Poetry

« L'ange Vagabond » à la recherche de la nouvelle poésie

„Îngerul Vagabond” în căutarea noii poezii

II. GERMAN CULTURE AND LANGUAGE – ROMANIAN CULTURE / CULTURE ET LANGUE ALLEMANDE – CULTURE ROUMAINE / CULTURĂ ȘI LIMBĂ GERMANĂ – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ 81

Bianca BURȚA-CERNAT 83
Panaït Istrati's Debut in Journalism
Le début de Panaït Istrati comme publiciste
Debutul publicistic al lui Panaït Istrati

Rodica Teodora BIRIȘ 91
How Important is German as a Business Language Nowadays?
Wie wichtig ist Deutsch als Wirtschaftssprache heutzutage?
Cât de importantă este limba germană economică în zilele noastre?

Dorin DAVID 95
Life is not a Fractal in Hilbert's Space
La vie n'est pas une fractale dans l'espace de Hilbert
Viața nu este un fractal în spațiul Hilbert

Lucian Dumitru BĂICEANU 101
Intersubjectivity in Second-Person Prose: Mihai Zamfir – *Late Education*
L'intersubjectivité dans la prose à la deuxième personne: Mihai Zamfir – *Éducation tardive*
Intersubiectivitatea în proza la persoana a doua: Mihai Zamfir – *Educație târzie*

Nikolina ZOBENICA 109
Challenges of German Studies in the Age of Globalization
Les défis pour les études germaniques à l'époque de la globalisation
Provocările germanisticii în epoca globalizării

Annamaria POPA 119
Bujor Nedelcovici – Knight of Memory
Bujor Nedelcovici – Chevalier de la mémoire
Bujor Nedelcovici – Cavalerul memoriei

Irina DERCACI 123
Paradigms of Europeanness in the Romanian Cultural Space. Case study: Bessarabia and Banat
Paradigmen der europäität in dem rumänischen kulturraum. eine vergleichende fallstudie: Bessarabien und Banat
Paradigmele europenității spațiului cultural românesc. Studiu de caz: Basarabia și Banat

III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE / LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ 135

Virginia POPOVIĆ 137
“Balladic and Oriental” in Ion Barbu's Poetry
« Balladesque et Oriental » dans la poésie d'Ion Barbu
„Baladesc și oriental” în poezia lui Ion Barbu

Božo MILOŠEVIĆ, Ivana MILOVANOVIĆ 145
Socio-cultural Capital as the Basis of Working Strategy of Household/Family in Post-Conflict Societies: the Example of the Republic of Srpska and the North of Kosovo*
Le capital socio-culturel – la base des stratégies de travail dans les familles post-confliktuelles : le cas de la République Serbe et du Nord du Kosovo
Capitalul socio-cultural – baza strategiilor de muncă în familiile postconflictuale: cazul Republicii Sârbe și Kosovo de Nord

Paula Ioana BACTER (BRONȚ) 159
A Rational Protest
Une protestation rationnelle
Un protest rațional

Raluca BOCA 163
Folkloric Elements under the Sign of Social Doubt
Éléments folkloriques sous le signe du doute social
Elemente folclorice sub semnul îndoielii sociale

Alina-Mihaela BURSUC PRICOP 167
A Brief History of Romanian Contributions to the Study of Intonation
Bref historique des contributions roumaines à l'étude de l'intonation
Scurt istoric al contribuțiilor românești la studiul intonației

Claudia DĂRĂBAN 175
Armenian Cultural and Literary Elements in the Romanian Geographical Space
Repères culturels et littéraires arméniens dans l'espace roumain
Repere culturale și literare armenesti în spațiul românesc

Raluca PERȚA DUNĂ 183
In Search of Poetical Authenticity. The Dichotomies of Romanian Postwar Criticism
À la recherche de l'authenticité poétique. Les dichotomies de la critique roumaine de la deuxième moitié du XXème siècle
În căutarea autenticității poetice. Dichotomiile criticii românești postbelice

Maria Alexandra PANTEA 193
Vasile Goldiș as a supporter of ideas upheld by the "Junimea" society
Vasile Goldiș – adepte des idées de la société « Junimea »
Vasile Goldiș, adept al ideilor junimiste

IV. TRANSLATIONS – TRANSLATIONS STUDIES / TRADUCTIONS – ÉTUDE DES TRADUCTIONS / TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE 199

Diana-Ligia TUDOR, Mirel ANGHEL 201
The Domain of Natural Sciences in Maxime du Camp's Travel Writings
Le domaine du savoir naturaliste dans les récits de voyage de Maxime du Camp
Domeniul științelor naturii, în scrierile de călătorie ale lui Maxime du Camp

Ivana JANJIC 209
Technology in the Classroom: Teaching Romanian Language, Literature and Culture
Technologie dans la classe: enseignement de la langue, littérature et culture roumaine
Tehnologie în sala de clasă: predarea limbii, literaturii și culturii române

Marcin MARYNOWSKI 217
Premiere of the Drama “Master Manole”, by Lucian Blaga in Lviv on March 27, 1934
Première de la drame « Maître Manole » de Lucian Blaga à Lviv le 27 mars 1934
Premiera dramei „Meşterul Manole” lui Lucian Blaga la Lwow pe 27 martie 1934

V. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII 223

Vasile MAN 225
Klaus Iohannis, *PAS CU PAS*, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2014

Ana SAMARDŽIĆ 229
Slavoljub Gacović, *From Romans and Latin to the Timok Romanians and Romanian*, Zaječar, Central library „Svetozar Marković”, (Selected works about Vlachs of east Serbia in five books), 2014
Slavoljub Gacović, *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timočana i rumunskog*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, (Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga), 2014
Slavoljub Gacović, *De la romani şi latină la românii timoceni şi la română*, Zaječar, Biblioteca centrală „Svetozar Marković”, (Opere alese despre istoria Vlahilor din estul Serbiei în cinci cărţi), 2014

Instrucţiuni pentru autori	233
Instructions for Authors	235
Instructions pour les auteurs	237
Subscriptions	239
Abonnements	239
Abonamente	240

**I. ROMANCE CULTURES – ROMANIAN CULTURE/
CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE/
CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

**Coorodnator: Ștefan GENCĂRĂU (CAER.EA 854)
Université d'Aix-Marseille AMU, France**

STUDY OF THE USES OF THE ITALIAN PREPOSITIONS DI, DA AND THE FRENCH PREPOSITION DE

STUDIO DEGLI USI DELLE PREPOSIZIONI ITALIANE DI, DA E FRANCESE DE

CU PRIVIRE LA ÎNTREBUIŢAREA PREPOZIȚIILOR FRANCEZE DE ÎN RAPORT CU PREPOZIȚIILE ITALIENE DI, DA

Sophie SAFFI

Aix Marseille Université, CAER EA 854,

E-mail: sophie.saffi@univ-amu.fr

Abstract

I propose a study - based on the principles of language psychomechanics – of psychological conceptions and semiotic representations of space in relation to the concept of person, in Italian and French, through the uses of the French preposition de, and the Italian ones di and da, in three graphic novels. Particular attention will be paid to thresholds and consonant presemantism involved in the design of a limit, and also to the use of vowel hierarchy for the construction of these formal representations.

Rezumat

Propunem o abordare – după principiile psihomecanicii limbajului – a concepțiilor psihice și a reprezentărilor semiologice ale spațiului în legătură cu persoana, în italiană și în franceză, urmând întrebuițările prepoziției franceze de și a prepozițiilor italiene di, da într-un grup de trei romane grafice. Vom acorda o atenție particulară limitelor inferioare și presemantismului consonantic asociat conceperii limitei, precum și întrebuițării ierarhiilor vocalice pentru construcția formală a acestor reprezentări.

Keywords: comics, preposition, Italian, French.

Cuvinte-cheie: roman grafic, prepoziție, italiană, franceză.

1. Il progetto

Lo studio contrastivo degli usi della preposizione francese *de* nel testo in francese standard di Cécile Grenier *Rwanda* 1994 (notato Rw) e delle preposizioni italiane *da*, *del*, *di* nei testi in italiano standard di *Porto Marghera* (notato PM) di Claudio Calia, autore nato a Treviso e che vive a Padova, e nel testo di *Peppino Impastato* (notato PI) di Marco Rizzo, nato a Trapani e che vive a Torino, ci aiuterà a concepire lo spazio a seconda di parametri che variano da una lingua all'altra. Abbiamo separato le descrizioni di quel che chiamiamo 'italiano del Veneto' e 'italiano della Sicilia' per mettere in rilievo le differenze regionali nei testi italiani. Abbiamo rilevato 128 occorrenze di *de*, *d'*, *du*, *des* in Rw, un testo di 3 442 parole ; 529 occorrenze di *da*, *del*, *di*, in PM, un testo di 6 423 parole ; e 131 occorrenze di *da*, *del*, *di*, in PI, un testo di 3 418 parole.

Due caratteristiche uniscono le tre opere selezionate per costituire il corpus : da una parte, condividono una stessa tematica, storie criminali che denunciano l'ingiustizia, dall'altra, gli autori

si implicano politicamente tramite il racconto. Questi punti comuni permettono di collocare le tre storie in uno stesso contesto di uso dei deittici e dei marcatori spaziali, il che consente di diminuire l'impatto del tema del racconto sulle eventuali differenze che si potrebbero rilevare. Si pone anche la questione della specificità del linguaggio del fumetto e si è deciso di distinguere ogni volta il racconto del fumetto (nuvole e didascalie) dallo scritto più standardizzato delle prefazioni e postfazioni.

2. I dati

La frequenza delle preposizioni studiate è più elevata nel racconto di PM, la percentuale (8,1%) è più vicina allo scritto standard che alle altre *graphic novels* (3,7%). Questa constatazione si spiega con il fatto che il racconto PM è meno dialogato, comporta pochissime nuvole, presenta invece lunghe didascalie e somiglia per la sua forma allo scritto standard. Le note d'autore di PM corrispondono a una percentuale elevata, quasi doppia di quelle delle prefazioni e postfazioni (note d'autore PM: 12,3%, prefazione PM: 7,3%, postfazione PI: 8%, prefazione Rw: 8,9%, postfazione Rw: 6,8%). Questa cifra si spiega con la profusione delle fonti citate in un breve testo. Si constata nell'insieme lo stesso equilibrio di spartizione in francese e italiano: attorno al 4% per il fumetto e attorno all'8% per le prefazioni e postfazioni. Non si osservano notevoli differenze di frequenza tra il francese e l'italiano, nonostante il fatto che la preposizione italiana *da* non abbia equivalente in francese, che il suo campo semantico ricopra solo parzialmente quello della preposizione francese *de* e che invada il campo di altre preposizioni (racconto Rw 3,7%; racconto PI 3,7%: *da* 0,4%; *del* 1,3%; *di* 2%).

de, du, des, d'	de	du	Des	d'
100%	58,5%	15,6%	14,8%	10,9%

Fig.1: Distribuzione delle forme *de, du, des, d'*

preposizione	loc. avv., prep. o verb.	comparativo o superlativo	relativo	partitivo
70,3%	13,2%	0,7%	-	15,6%

Fig. 2: Distribuzione della natura *di de (d', du, des)*

compl. di nome (pronome, agg. ecc.)	COI	CC di luogo	CC di tempo	CC di maniera	CC di causa	compl. agente
49,9%	19,5%	6,2%	2,3%	0,7%	0,7%	-

Fig. 3: Distribuzione degli usi *di de (d', du, des)*

Tra le 128 occorrenze rilevate nel racconto Rw, il 49,9% introduce un complemento di nome, pronome, aggettivo, ecc. Il 19,5% introduce un complemento d'oggetto indiretto (COI):

- (1) le président de la République (Rw4)
- (2) Ceux du quartier Nyabarongo (Rw55)
- (3) tonton va être content de nous voir (Rw81)
- (4) libère ton pays de ces salauds (Rw20)

Per quanto riguarda le preposizioni *del, di, da* in italiano, le percentuali della distribuzione secondo la natura morfosintattica seguono all'incirca la stessa spartizione che in francese con una cifra inferiore per il partitivo il cui uso è facoltativo in italiano perché la quantità è indicata dalla morfologia di fine di parola.

	prep.	loc. prep. o avv.	comp., superl.	relativo	partitivo
italiano regionale (Veneto)	del 91,9 % di 91 % da 98,6 %	3,8 % 7,6 % 1,3 %	1,8 % 0,8 % -	- 0,4 % -	2,3 % - -
media	93,8 %	4,2 %	0,8 %	0,1 %	0,7 %
italiano regionale (Sicilia)	del 89,1 % di 85,5 % da 75 %	4,3 % 13 % 25 %	- 1,4 % -	- - -	6,5 % - -
media	83,2 %	14,1 %	0,4 %	-	2,1 %

Fig. 4: Distribuzione della natura di *del*, *di*, *da*

Allo stesso modo e per via di una deflessione più avanzata in francese che in italiano, la preposizione *de* interviene nelle forme perifrastiche del passato prossimo francese (*venir de*, es. 5, 6) e del presente progressivo (*être en train de*, es. 7, 8), fatto inosservato in italiano.

- (5) Je viens d'avoir l'ambassade (Rw23)
- (6) ils viennent de le choper ! (Rw72)
- (7) ils sont en train de repartir (Rw39)
- (8) on est en train de tuer (Rw41)

Come in francese, l'uso maggioritario delle preposizioni italiane *di edel* è l'introduzione di un complemento di nome, pronome, aggettivo, ecc.:

- (9) il ministero dell'ambiente (PM169de) (*le ministère de l'environnement*)
- (10) colpevole dell'omicidio (PI1de) (*coupable du meurtre*)
- (11) incapaci di riconoscere in questa proposta (PM44di) (*incapables de reconnaître dans cette proposition*)
- (12) Giornale di controinformazione radiodiffuso (PI10di) (*Journal de contre-information radiodiffusé*)

E secondariamente per *di*, l'introduzione di un COI:

- (13) che ti permetteva di mantenere la famiglia (PM3di) (*qui te permettait de nourrir ta famille*)
- (14) Ti ricordi di Don Tano (PI9di) (*Tu te souviens de Don Tano*)

Invece, i principali usi della preposizione *da edal* sono l'introduzione di un complemento circostanziale (CC) di luogo (es. 15) e di un complemento di agente (es. 16):

- (15) uscire dalla fabbrica (PM23da) (*quitter l'usine*, litt. *sortir de l'usine*)
- (16) Giuseppe Impastato assassinato dalla mafia (PI14da) (*Giuseppe Impastato assassiné par la mafia*)

	compl. di nome (pron, agg. ecc.)	COI	CC di luogo	CC di tempo	CC di maniera	CC di causa	compl. di agente
italiano regionale (Veneto)	del 87,6 % di 77,3 %	4,2 % 13,3 %	2,3 % 3,6 %	0,9 % 2,4 %	- 1,2 %	0,4 % -	- -
media	82,4 %	8,7 %	2,9 %	1,6 %	0,6 %	0,2 %	-
italiano regionale (Sicilia)	del 82,6 % di 63,7 %	6,5 % 21,7 %	4,3 % 8,6 %	- 2,8 %	- 2,8 %	- -	- -
media	73,1 %	14,1 %	6,4 %	1,4 %	1,4 %	-	-

Fig. 5: Distribuzione degli usi di *del* e *di*

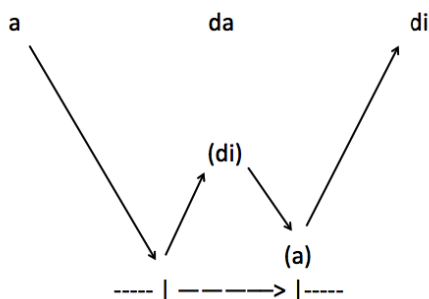
	compl. di nome (pron, agg. ecc.)	COI	CC di luogo	CC di tempo	CC di maniera	CC di causa	compl. agente
italiano regionale (Veneto)	12,5 %	-	27,7 %	20,8 %	2,7 %	-	22,2 %
media	6,2 %	-	56,2 %	6,2 %	-	-	25 %
italiano regionale (Sicilia)							
media							

Fig. 6: Distribuzione degli usi *dida, dal*

3. Il commento

L'interpretazione proposta da queste osservazioni poggia sul cinetismo delle concezioni psichiche associate alle preposizioni francesi *à* e *de*, un cinetismo proposto da Gustave Guillaume (1919), poi Alvaro Rocchetti (1980: 47-128).

La preposizione *à* (*a*) – dal latino *ad* – rappresenta ogni punto di una linea di direzione fino al punto finale che è posizione (Guillaume, 1919: 255). Esprime in questo modo l'idea di direzione prospettiva (*je vais à Rome, vado a Roma*) e l'idea di posizione in quanto seguito immediato di direzione (*je suis à Rome, sono a Roma*). Invertendo il cinetismo, si ottiene il movimento di pensiero al quale corrispondono *de* e *di* (dal lat. *de*): data una direzione prospettiva (dall'origine verso il fine), il pensiero si appoggia su un istante di questa direzione e la risale nel senso retrospettivo fino al punto d'origine (Guillaume, 1919: 261). Quindi nell'esempio *je viens de Paris*, il soggetto *je* va verso il fine, e questa direzione (prospettiva) prende origine (direzione mentale retroversa) dal punto Parigi. Nell'esempio *je suis de Paris*, Parigi è il punto d'origine ma la posizione considerata è dissociata da *je* perché già sorpassata. Per concepire retrospettivamente il punto d'origine, bisogna averlo sorpassato per poter voltarsi. Ma se l'italiano utilizza *di* (Rocchetti, 1980: 47-128), con il verbo *essere* (*sono di Parigi*), non può impiegarlo con *venire* e innova creando la preposizione *da* (*vengo da Parigi*). Prima di definire il movimento di pensiero associato a *da*, si devono precisare quelli associati alla preposizione *à* (*a*) e a *de* (*di*), al fine di posizionarli sul tempo operativo, cioè sull'asse che simboleggia linearmente la durata di tempo necessaria ad ogni operazione di pensiero e di linguaggio, come la concezione dello spazio che qui ci interessa, e la sua rappresentazione sistematica.

Fig. 7: Cinetismo delle preposizioni fr. *à, de* ; it. *a, di, da*

L'ordine di apparizione delle preposizioni sul tempo operativo è condizionato dai prerequisiti nozionali al movimento supposto per ciascuna: *à* (*a*) evoca un movimento che porta a un termine, la mira suppone una direzione, l'esistenza della direzione stessa necessita un punto di partenza e *di* un punto d'arrivo. Il punto d'arrivo è il termine introdotto dalla preposizione, il punto di partenza è la nozione che precede la preposizione. Questo punto di partenza varia in francese come in italiano. La

preposizione può essere l'elemento iniziale di un discorso e non ha bisogno di essere preceduta da nessun altro elemento, ma essa non può essere l'elemento finale di una proposizione. Quando questo punto di partenza è così generale da non potere essere circondato, viene omesso. Si capisce più agevolmente la generalità del punto di partenza della preposizione *à* (*a*) nel caso estremo dell'uso nel discorso della preposizione senza alcuna nozione precedente specificata (*A casa ! À la maison !*): non importa il punto di partenza, da qualsiasi direzione si parta, lo scopo finale è la casa. Così, con la preposizione *à*, si va dal generale al particolare, da un punto di partenza ampio e indeterminato fino a un punto d'arrivo unico che è lo scopo mirato. La preposizione *à* evoca una distanza che si riduce andando dall'ampio al ristretto. Mentre con *à* l'idea di direzione precede l'idea di posizione finale, con *de* (*di*) la posizione iniziale precede un movimento d'allontanamento da questa posizione: ciò che viene particolarizzato è il punto di partenza mentre il punto d'arrivo è generalizzato. La preposizione *de* evoca una distanza che aumenta (Rocchetti, 1980: 47-128; Pottier, 1981: 19-61). Quando questo punto d'arrivo è così generale da non potere essere circondato, viene obliterato. Si capisce più agevolmente la generalità del punto d'arrivo della preposizione *de* nel caso estremo dell'uso nel discorso della preposizione senza alcuna nozione precedente specificata (nelle locuzioni *d'ici 48 heures, d'abord, de toute façon*, ecc.).

Queste descrizioni sono cinetiche, ma in ogni momento il pensiero può interrompere il movimento iniziato, operare un'intercettazione e utilizzare nel discorso l'oggetto così ottenuto. Nell'esempio francese *vivre à Paris*, il risultato dell'intercettazione tardiva della preposizione *à* è un significato statico. Invece in quest'altro esempio: *aller à la ville*, risulta dall'intercettazione precoce della preposizione un significato dinamico (Guillaume, 1991: 79). Infatti, il semantismo del verbo *vivre* ("vivere") incita a un'intercettazione finale e al posizionamento, mentre il semantismo del verbo *aller* ("andare") incita a una intercettazione precoce e alla messa in prospettiva del punto d'arrivo. Allo stesso modo, a seconda di un'intercettazione precoce o tardiva del movimento di pensiero associato, la preposizione *derichiama* idee diverse. Nei successivi esempi 17, 18, il semantismo del verbo *être* ("essere") incita a un'intercettazione finale e al posizionamento, mentre il semantismo del verbo *sortir* ("uscire") incita a un'intercettazione precoce e alla messa in prospettiva del punto di partenza. I verbi telici puntuali favoriscono l'intercettazione anticipata e i verbi non telici l'intercettazione tardiva delle preposizioni *à* e *de*.

(17) Nous sommes du FPR (Rw126)

(18) Sortez de vos abris (Rw125)

La preposizione *da* (dal lat. *de + ab oad*) è una costruzione italiana che fonde *di* e *da*. Evoca un movimento all'interno di un luogo mentale nettamente circoscritto dove l'allontanarsi del limite d'inizio viene significato con la consonante *d* e l'avvicinarsi del limite finale con la vocale *a*. Il movimento si sviluppa da un punto di partenza fino a un punto d'arrivo, il punto d'arrivo essendo la nozione introdotta dalla preposizione, il punto di partenza quella che precede la preposizione e delimita una soglia, un passaggio obbligato per passare dalla nozione di partenza a quella d'arrivo. *Da* fonde in sé le due direzioni, quella prospettiva e quella retroversa, e le riduce a un punto che si allarga o, per essere più precisi, uno scarto traduce punti. Risultando dall'integrazione di due cinetismiche si annullano, *da* è una preposizione molto generale che consente numerosi usi.

L'italiano distingue *Vengo da Parigi* da *Sono di Parigi*, diversamente del francese (*Je suis / viens de Paris*). La posta in gioco è la capacità della nozione d'esistenza portata dal verbo *essere* di assimilarsi a un luogo preciso come la città di Parigi, e l'incapacità della nozione di spostamento che porta il verbo *venire* d'identificarsi ad un unico luogo. La nozione di spostamento percorre parecchi punti: il punto d'origine e tutti i punti che rappresentano il percorso d'allontanamento da questa origine. Solo una parte della nozione *venire* è assimilabile al punto di partenza.

Dato che il campo semantico unificato di *da* non esiste in francese, in questa lingua, ci troviamo di fronte a un mosaico di primoacchito eteroclitico di diversi morfemi grammaticali: *à, de, depuis, dès, que, de quoi, chez, par, quand, en*. Comprendere il concetto di *da* equivale per un francofono a trovare il punto comune tra tutti questi morfemi grammaticali. In ogni caso, *da* confronta, paragona, due nozioni che non sono mai strettamente equivalenti:

- (19) è un gas dal tipico odore dolciastro (PM2da)
- (20) sui danni provocati all'ambiente al punto da avvelenare la catena alimentare (PM32da)

Un gas dall'odore dolciastro (es.19) è un gas di cui una delle caratteristiche è di avere un odore particolare ma la sua natura di gas non si riassume al suo odore ; provocare danni all'ambiente al punto da avvelenare la catena alimentare (es. 20) significa che la catena alimentare è avvelenata ma non dice che è l'unica conseguenza dei danni, è solo una valutazione del livello dei danni.

- (21) Sono al punto di partenza con la tesi (Saffi)

Se si paragona l'es. 21 con il precedente, si nota che con la preposizione *di* c'è identità totale tra il punto dove si trova e la linea di partenza, che quest'ultima sia geografica (partenza di una gara) o metaforica. Alvaro Rocchetti propone un altro esempio :

- (22) Vita di pazzo ; vita da pazzo (Rocchetti)

L'uso della preposizione *di* rende una identità totale, così *una vita di pazzo* è la vita vissuta da un pazzo, mentre *con* si ottiene una identità parziale, così *una vita da pazzo* è la vita degna di essere vissuta da un pazzo ma vissuta da una persona sana. Mentre la preposizione *di* segnala che la nozione 1 corrisponde integralmente all'estensione della nozione 2, l'immagine mentale di *da*, descritta come una soglia o uno scarto, corrisponde alla sfasatura tra le nozioni 1 e 2.

- (23) l'atteggiamento da assumere (PM7da)

L'atteggiamento da assumere non significa che l'attitudine è adottata, la sfasatura si legge nel progetto, la nozione 1 è solo in parte sovrapponibile alla nozione 2.

Con la preposizione *di*, le due nozioni collegate hanno estensioni sovrapponibili (*una tazza di caffè*), è quindi la preposizione prediletta per il genitivo e il COI. Con la preposizione *da*, le due nozioni collegate hanno estensioni non sovrapponibili (*una tazza da caffè*), situazione minoritaria con il genitivo e che non quadra con il COI.

Finora si è considerato solo il caso di *da* che unisce due nozioni particolari, ma quando la preposizione è usata senza che sia specificata alcuna nozione precedente, il rifiuto d'identificazione totale è generalizzato : è impossibile identificare la nozione 2 introdotta dalla preposizione con qualsiasi cosa:

- (24) Da anni (PM19da) (*Depuis des années*)
- (25) da mezz'ora (PI1da) (*depuis une demi-heure*)
- (26) stai dalla zia Fara (PI6da) (*tu es chez la tante Fara*)
- (27) Comincia dalla lista dei lavoratori (PM27da) (*ça commence par la liste des travailleurs*)

L'es.24 non rinvia agli anni stessi ma al loro numero, alla durata che rappresentano. Un approccio che il francese rende con il necessario costrutto *de + puis*. Se si vuole accennare agli anni in quanto oggetti, si deve usare un'altra formulazione: *Durant un certain nombre d'années* ("Durante/Per un certo numero di anni") in cui la nozione 1 (*un certain nombre*) e la nozione 2 (*années*) si identificano totalmente. L'es. 25 non rinvia esattamente alla mezz'ora precedente ma alla durata che rappresenta. L'es. 26 significa che sei a casa di zia Fara, cioè nello spazio dove lei vive e non in lei-stessa. Mentre *di* favorisce una concezione puntuale dello spazio, *da* favorisce una concezione

estesa, il fatto si spiega con i numerosi usi di *da* con CC di luogo.

L'es. 27 significa che l'inizio si è effettuato mediante la lista ma non è detto che ci sia identità tra la lista e l'inizio. Si nota anche l'uso di *da* con i complementi agenti che peraltro necessitano di essere chiaramente dissociati dal soggetto nella frase. Grazie alla preposizione *da*, l'italiano distingue l'agente e il soggetto nonostante il fatto che il verbo italiano, come quello latino prima di lui, raggruppi in sé le funzioni Soggetto e Predicato, mentre il francese distribuisce la funzione Soggetto sul pronome soggetto obbligatorio e la funzione Predicato sul verbo. Da notare che la posizione preposta alla forma verbale non è sistematicamente indicatrice della funzione Soggetto in italiano in cui il soggetto è spesso posposto al verbo.

Abbiamo definito, sul tempo operativo, la concezione bipartita del francese, in cui la posizione finale del movimento di *à* corrisponde alla posizione iniziale del movimento di *de*. Ma in italiano, la fusione di queste due posizioni è evitata e sostituita da una soglia allargata i cui limiti appartengono ai due movimenti di *a* e di *di*: la posizione finale del movimento di *a* corrisponde al limite iniziale di questa soglia il cui limite finale corrisponde alla posizione iniziale del movimento di *di* (Fig. 7). Per concepire uno spazio delimitato, bisogna percorrerlo allontanandosi prima dal limite iniziale – è il movimento evocato con la preposizione *di* – per dirigersi poi verso il limite finale – è il movimento simboleggiato con la preposizione *a*. La preposizione *di*, che permette di assimilare due nozioni, richiede una concezione spaziale puntuale, il movimento retroverso della sonora [d] poggia sul limite finale della gerarchia vocalica italiana, cioè la vocale anteriore chiusa [i]. *D*ache esprime la sfasatura tra due nozioni avvicinate senza essere sovrapposte, richiede una concezione spaziale estesa, la [d] poggia sulla vocale centrale aperta [a], il che equivale a una risalita della metà della gerarchia vocalica.

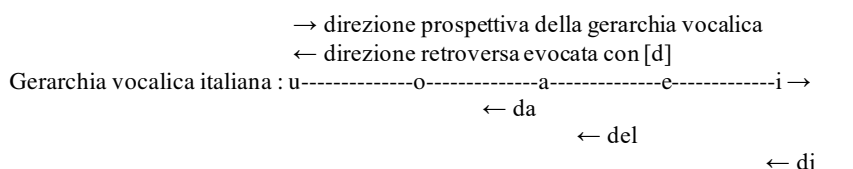

Fig. 8: Movimenti evocati *condi, del, da*

(28) La casa di una donna (Saffi) (*la maison d'une femme*)

(29) La casa della donna (Saffi) (*la maison de la femme*)

Quando la nozione 2 è introdotta dall'articolo indeterminativo *un, uno*, che tende all'unità, la preposizione *di* resta immutata (es. 28). Quando la nozione 2 è introdotta dall'articolo determinativo *il, lo, la*, che tende al generale, c'è contraddizione tra il movimento di generalizzazione associato all'articolo e la necessità di definire lo spazio puntuale richiesto dalla preposizione. La [d] poggia allora sulla [e], vocale intermedia tra [a] e [i]: questa posizione risolve elegantemente la contraddizione con la neutralizzazione dell'opposizione [i] vs. [a] (es. 29). Questa strategia è utilizzata altrove nel sistema della lingua italiana, per esempio nella distinzione degli infinitivi (-are, -ere, -ire), oppure nella distribuzione della preposizione *in enel* (fr. *en edans le*). L'opposizione vocalica [i] vs. [a] è anche presente nel gruppo degli avverbi di luogo afferenti ai dimostrativi (*qui, qua, lì, là*).

Lo spazio circostante è descritto mediante la proiezione dei movimenti possibili del locutore per afferrarne i limiti. L'opposizione consonantica [k] vs. [l] rinvia all'opposizione presemantica tra due concezioni del limite: la [k] è associata a un movimento di designazione a partire da un punto di

partenza, mentre la [l] è associata alla *visée*¹ di un limite che sfugge. Così, un'opposizione superficiale tra allontanamento e prossimità, all'interno di una visione spaziale statica incentrata sul locutore, poggia su un'opposizione soggiacente dinamica sempre incentrata sul locutore. La seconda opposizione che interferisce con la prima, formalmente espressa con l'opposizione vocalica [a] vs. [i], corrisponde dal punto di vista etimologico all'opposizione tra l'espressione del luogo per cui si passa e quella del luogo dove si sta: « Da dove passo > Là dove sono » (lat. *hāc*) vs. « Qui dove sono » (lat. *hīc*) (Saffi, 2012b).

3. Conclusione

Lo studio comparativo delle occorrenze di uso di certe preposizioni in varie lingue ha mostrato che le rappresentazioni della persona e del suo spazio, nel sistema di una data lingua, contribuiscono alla comprensione del funzionamento delle preposizioni, comprese le loro indicazioni sul punto di vista del locutore e le loro intercettazioni a secondo della telicità del verbo. In precedenti pubblicazioni sui dimostrativi egli avverbi afferenti (Saffi 2010, 2011 a, b, c), si è proposta una descrizione della concezione dello spazio e della persona che ricordiamo sinteticamente a mo' di conclusione. Si è mostrato che l'italiano contemporaneo oppone due spazi: un primo spazio, luogo dell'interlocuzione, dove si situano le prime due persone (*io et tu*), spazio al quale è associata la coppia di avverbii *qui / qua*; e un secondo spazio, fuori interlocuzione, dove si situa la terza persona delocutata e al quale si associa il paio *lì / là*. I due spazi sono chiaramente delimitati, l'interlocuzione è associata a uno spazio di prossimità la cui frontiera si concretizza con l'interlocutore. Al di là di questo limite si apre lo spazio lontano fuori interlocuzione. All'interno della sfera interlocutiva della coppia dialogale che il locutore riassume alla propria persona, tutti gli oggetti e le persone sono supposte in relazione intima con il locutore, questa sfera di prossimità è lo spazio privilegiato dei rapporti fusionali. La sfera estesa della persona in italiano a delle conseguenze semiologiche, come mostra la preposizione *da* con la sua presa in conto di una soglia allargata tra le due nozioni collegate dalla preposizione. A contrario, in francese, in cui la sfera della persona è ridotta ai soli limiti del corpo, si nota una preferenza per la relazione esterna con il luogo.

Le grandi caratteristiche che distinguono la rappresentazione spaziale francese da quella italiana sono di due tipi. In primo luogo, la predominanza della visione esterna in francese, di fronte alla preferenza per una visione interna in italiano. In un secondo tempo, l'aspetto categorico delle opposizioni in francese si distacca dall'aspetto composito delle opposizioni in italiano, come rivelano il sistema binario del primo e il sistema ternario del secondo. Afferrare i particolarismi di queste due lingue non deve portarci alla caricatura: ovviamente, un italofono possiede gli strumenti dell'esteriorizzazione, e un francofono quelli dell'interiorizzazione; si descrivono solo delle tendenze.

Si è anche mostrata una evoluzione della concezione della persona e del suo spazio che vede in un primo tempo, dal latino al romanzo, ridursi le varietà di spazi concepibili secondo lo spostamento e apparire un centramento sulla persona del locutore. Questo processo è accompagnato da una riduzione della concezione dinamica e di quella statica del luogo tipica del latino a una concezione statica romanza che oppone il puntuale e l'esteso mediante l'opposizione vocalica -i vs. -a. L'evoluzione prosegue con le lingue romanze e vede ridursi le varietà di spazio, prossimo o lontano, a beneficio di un solo spazio generalizzato, e apparire in francese, dopo riduzione della

¹ “Quanto al movimento per il quale, nel processo di formazione dell'immagine-tempo, la cronogenesi, in azione sull'asse che le è proprio, si porta da un asse cronotetico al seguente, poiché si tratta di una operazione di pensiero che realizza – operazione distintiva non soltanto del tempo e del verbo, ma di tutto il linguaggio in generale – lo designeremo con il termine di *visée*.” (Guillaume, trad. Alberto Manco, 2006: 32) Lo stesso traduttore specifica in una nota (p. 29): « Per il fr. *visée* cfr. anche it. ant. *visare*, “mirare a, puntare a”. Cfr. *prendre visée* “azione di dirigere lo sguardo verso un obiettivo” (1480) e *direction de l'esprit vers une fin, un but* (Montaigne) (N.d.T.) »

sfera fusionale personale al corpo, una generalizzazione dei rapporti esterni.

Bibliographie

BONACCORSO, L., RIZZO M. (2009), *Peppino Impastato, un giullare contro la mafia*, Padova, BeccoGiallo.

CALIA, C., (2007), *Porto Marghera, la legge non è uguale per tutti. Cronaca a fumetti*, Ponte di Piave, BeccoGiallo.

GUILLAUME, G., (1919), *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française*, Paris, Hachette.

GUILLAUME, G., (1991), *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1944-1945, séries A et B, Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française (III), et Sémantèmes, morphèmes et systèmes*, publiées par R. Valin, W. Hirtle et A. Joly, Québec - Lille, Presses de l'Université Laval - Presses Universitaires de Lille, vol. 11.

GUILLAUME, G., (2006), *Tempo e verbo*, trad. Alberto Manco, Napoli, Università di Napoli L'Orientale, Quaderni di AIΩN, nuova serie 13.

MASIONI, P., GRENIER C., RALPH (2005), *Rwanda 1994, Descente en enfer*, Paris, Albin Michel.

POTTIER, B., (1981), « Guillaume et le Tao : l'avant et l'après, le yang et le yin » in Joly, A. et Hirtle, W. H. (dirs), *Langage et psychomécanique du langage. Études dédiées à Roch Valin*, Lille – Québec, Presses Universitaires de Lille – Presses de l'Université Laval, p.19-61.

ROCCHETTI, A., (1980), *Sens et Forme en linguistique italienne : étude de psychosystématique dans la perspective romane*, thèse de doctorat d'état, Sorbonne-Nouvelle Paris 3.

Le descrizioni di preposizioni italiane qui proposte si rifanno agli § I. et II « Les alternances de prépositions du type *dietro / dietro a / dietro di* et *su / su di*. » e « La préposition DA a-t-elle un ou plusieurs sens ? », p.47-128.

SAFFI, S., (2010), *La personne et son espace en italien*, Limoges, Lambert-Lucas.

SAFFI, S., (2011a), « Le concezioni della persona e dello spazio in latino, italiano e francese » in *Studii de Știință și Cultură*, Université d'Arad, VII, 2011/2, p. 63-80.

SAFFI, S., (2011b), « Présentation comparative latin/italien/français de la conception de la personne et de son espace » in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Philologia*, LVI, 2011/2, p. 101-121.

SAFFI, S., (2011c), « Evolution du système vocalique et des représentations spatiales du latin aux langues romanes : hypothèse d'un espace buccal référent spatial » in *Studii de Știință și Cultură*, VII, 2011/4, p. 25-35.

SAFFI, S., (2012a), « La représentation de la personne au sein de la chronogenèse italienne » in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Philologia*, LVII, 2012/3, p. 17-28.

SAFFI, S., (2012b), « Fumetti e rappresentazione semiologica dello spazio » in A. Manco (dir), *Comunicazione e Ambiente*, Università di Napoli "L'Orientale", p. 221-234.

SAFFI, S., (2014a), « La concezione spaziale a prova di traduzione italiano-francese, française-italienne : illustrations morfo-syntactiques et lexicales dans les traductions d'un graphic novel et d'un essai de linguistique théorique », *Kwartalnik neofilologiczny*, Académie polonaise des Sciences, Varsovie, 2014/1, p. 125-139.

SAFFI, S., (2014b), « Aspect et personne sujet dans les désinences verbales en italien et en français: une représentation basée sur un référentiel spatial phonologique », *Le français moderne*, n°1-2, p. 201-242.

COMMERCIAL SIGN OF MOROCCAN ORIGIN, ISSUES AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS CASE PLACE MAHAJ RIAD RABAT

ENSEIGNE COMMERCIALE D'ORIGINE MAROCAINE, ENJEUX ET ASPECT SOCIOLINGUISTIQUE CAS DE LA PLACE MAHAJ RIAD À RABAT

علامة تجارية من أصل مغربي، قضايا وجوانب اللغوية الاجتماعية
حالة مكان محج الرياض بالرباط

Aziza FTOUHI, ELMOUJAHID El Houssaïn
Faculté des Lettres et Sciences Humaines – Rabat

Abstract

The commercial sign (brand) is the tool (means) used to make known any product or inform the passer-by about the nature of the activity of the business (trade). Due to her (its) informative role, does not she (it) fill (does not perform) other functions (offices)? Is it (it) a simple accessory which invites in the look? What is its impact on the street furniture? Is she a carrier of a culture? Does she (it) tell the story and the traditions of a community?

Résumé

L'enseigne commerciale est l'un des moyens et procédés classiques par lesquels le commerçant fait connaître un produit ou renseigne sur la nature de son activité ou de son service. De par son rôle informatif, voire attractif et promotionnel, l'enseigne commerciale ne remplit-elle pas d'autres fonctions ? Est-elle un simple accessoire qui invite au regard et attire l'attention du client potentiel? Quel est son impact sur le mobilier urbain ? Est-elle vectrice d'une culture? Raconte-t-elle l'histoire des lieux ? Reflète-t-elle les traditions d'une communauté?

ملخص

تلعب العلامة التجارية دورا هاما في الفضاء الحضري من خلال دورها الإعلامي. فهي تجذب انتباه المارين مخبرة اياهم عن منتج ما. فهل هي مجرد دعوة لإلقاء نظرة أم لها أدوار أخرى؟ هل هي تحمل ثقافة أو تاريخا؟ ما هو تأثيرها على الفضاء الحضري؟

Keywords: sign (brand) of business (trade), urban sociolinguistics, social geography, semiology, speech épilinguistiques, urban space, urban fabric.

Mots-clés: Enseigne de commerce, sociolinguistique urbaine, sémiologie, géographie sociale, discours épilinguistiques, espace urbain, tissu urbain.

الكلمات الأساسية

سوسيوسميولسانية، سميولوجية العلامة التجارية، الخطاب اللغوي، الفضاء الحضري
الجغرافية الاجتماعية

I.0. Introduction

Le présent article se propose de mettre en avant la situation de contact des langues qui prévaut dans l'affichage commercial, plus précisément dans des enseignes commerciales "d'origine marocaine" prises en photos dans la "place Mahaj Riad" qui se situe au centre du quartier Hay Riad, l'extension

de la ville nouvelle¹ de Rabat. Les sphères retenues dans notre recherche sont le prêt-à-porter et la restauration. Le choix de ces domaines d'activité n'est pas fortuit; il se justifie par leur importance dans la vie quotidienne du consommateur, et aussi en raison de la place dominante qu'ils occupent au sein du marché². Nous entendons par les "enseignes commerciales d'origine marocaine", objet de notre investigation, les supports commerciaux ne relevant pas des franchises étrangères installées au Maroc lesquelles optent parfois pour des appellations qui sont dénuées de sens comme par exemple le cas des magasins de prêt-à-porter: « Étam » ; « Stradivarius », etc., ou le cas des restaurants : « tapeo » ; « Luigi », etc. Il s'agit alors des enseignes de négoce que l'on peut trouver tant dans les quartiers populaires que dans les quartiers modernes. Le choix de ces dernières n'est pas aléatoire ; il est fait en fonction de leur caractère expressif qui leur confère une dimension orale. À titre d'exemple, lors de notre premier jour d'enquête sur le terrain, nous étions interpellée par des enseignes commerciales de restauration dont la strate linguistique transmet des messages sous des formes écrites à caractère oral. L'oralité de ces supports leur a conféré une dimension personnifiée. En effet, les textes qu'ils affichent ne se présentent pas comme de simples invitations au regard mais, plutôt comme des voix qui s'adressent aux passants voire les impliquent dans des interactions tantôt sous forme d'expression interjectives qui mettent en avant la convivialité: "B.Saha"³, tantôt sous forme d'énoncé en situation de code switching arabe-amazighe : « Dar Aghroum » lequel renvoie aux produits du terroir et du pain traditionnel. Le caractère discursif de ces enseignes les inscrit dans le concept des enseignes à valeur expressive, voire attractive. À cet effet, il ne s'agira pas de considérer l'enseigne de commerce comme un objet figé mais plutôt, comme un vecteur de communication capable non seulement de vendre un produit mais davantage une perception.

I.1.Cadre théorique et méthodologique

Le cadre théorique et méthodologique qui sous-tend cette recherche s'inscrit essentiellement dans le champ de la sociolinguistique urbaine. Comme son nom l'indique, elle traite le milieu urbain, la ville. Cette dernière constitue « la matrice *discursive*⁴ » des normes et des espaces. Par ailleurs, il est établi que la sociolinguistique urbaine rend compte de la ville, lieu où se construisent les discours autour de la dimension socio spatiale de la langue. L'espace quand à lui, représente un produit social appréhendé comme « une donnée⁵ » pensée et façonnée par des acteurs sociaux. Dans ce contexte précis, cette discipline converge avec la géographie sociale laquelle accorde le même intérêt pour la dimension sociale de l'espace.

À l'instar de la sociolinguistique générale, la sociolinguistique urbaine procède le plus souvent par une enquête in situ. En tant que science sociale, cette discipline s'inspire d'un nombre considérable de notions et de concepts issus de la sociolinguistique générale, de la géographie sociale, la sociologie, la sémiologie, l'anthropologie, ... Elle retient comme objet d'étude la langue dans l'espace urbain. Comme nous l'avons évoqué supra, ce dernier n'est plus envisagé comme un milieu unique et figé, mais un objet animé reflétant les pratiques sociales. C'est dans ce contexte précis que (BULLOT, 2011) considère la ville comme étant une « matrice discursive ». Autrement dit, comme un espace discursif produit par des acteurs sociaux.

Pour ce qui est du terme "représentation", nous l'empruntons à Emile DURKEIM (1898) qui a posé les principes fondateurs de l'étude des représentations. Selon lui, « les représentations sont des

¹ Par opposition à la ville intra-muros, désigne ville à l'extérieur des remparts

² Nous entendons par le terme « marché », lieu où se rencontrent l'offre et la demande.

³ Expression propre au contexte marocain qui signifie : à ta santé

⁴ T. BULLOT, 2003 : « Matrice discursive et confinement des langues : pour un modèle de l'urbanité », *Cahiers de sociolinguistique* 1/(n° 8), p. 99-109

⁵ Voir dans BULLOT T., VESCHAMBRE V., 2006, « Sociolinguistique urbaine et géographie sociale : articuler l'hétérogénéité des langues et la hiérarchisation des espaces », dans *Penser et faire la géographie sociale (Contributions à une épistémologie de la géographie sociale)*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 305-324

productions mentales sociales, stéréotypées et communes à un groupe⁶. ». De ce point de vue, les représentations engloberaient l'ensemble des connaissances et des pratiques socioculturelles qu'un individu partage avec son environnement. Partant de ce constat, nous posons d'emblée des questions générales suivantes :

- (i) Quelle est le rôle de l'enseigne commerciale d'origine marocaine ? Influence-t-elle les comportements sociaux des usagers ? Quel est son impact sur l'image de l'espace saisi ? Comment agit-elle sur les représentations des usagers ? Quel est son apport à la communication urbaine ?
- (ii) En quelles langues se présente-t-elle ? Aurait-elle d'autres buts que de signaler un commerce au passant ? Raconte-t-elle l'histoire des lieux ? Reflète-t-elle la culture de la communauté de Rabat ?

I.2. Objectif de la recherche

L'objectif de notre travail est de faire toute la lumière sur la réalité langagière et linguistique qui prévaut dans l'affichage commercial présent dans la place Mahaj Riad et partant apprécier l'étendue et la diversité des informations que ces messages sont susceptibles de véhiculer et qui ont certainement leur ancrage dans la culture et la sociologie de leur milieu urbain. En nous inspirant de l'idée que « Les enseignes ne sont pas seulement informatives, elles sont également « parlantes⁷ », nous essaierons de chercher à comprendre en quoi les enseignes commerciales « d'origine marocaine » peuvent remplir une fonction autre que d'indiquer un quelconque commerce.

I.3. Intérêt de l'étude

L'intérêt général de l'étude de la teneur des messages linguistiques livrés par les enseignes de commerce d'origine marocaine est double. D'une part, il nous permet de porter un regard sur le contact de langues en rapport de force dans le paysage langagier de l'affichage commercial. En d'autres termes il y a lieu de nous poser la question comment les langues nationales et étrangères se hiérarchisent dans l'affichage urbain, d'autre part, il nous permet de saisir les représentations que se font les usagers de l'enseigne commerciale. Il importe donc d'apporter une attention particulière à sa perception. Ainsi, la particularité de notre recherche réside dans le fait qu'elle rend compte de la dimension sociale de l'espace. Celui-ci n'est plus considéré comme milieu neutre et objectif, mais un support « pensé et informé⁸ ».

I.4. Cadre conceptuel

Les méthodes de description et d'analyse des données du corpus⁹ s'inspirent des champs généraux de la sociolinguistique. Du contact des langues et lectures¹⁰ en présence, résultent les notions suivantes : l'unilinguisme « arabe marocain¹¹ »; l'unilinguisme « français », l'unilinguisme « anglais »; le code switching (alternance codique) « arabe-amazighe ». Ces dernières apparaissent comme des indicateurs permettant de savoir comment les langues nationales et étrangères se hiérarchisent dans l'affichage commercial. Ainsi, ces notions présentent l'avantage mettre en avant le rapport de force existant entre les langues en contact dans ledit affichage. De cette situation

⁶ Cité dans (B., POTHIER, 2009: *Langue, langage et interactions culturelles*, Ed. L'Harmattan, pp : 62-63)

⁷ Dumont, M., 1998 : *Les enseignes de Dakar*, un essai de sociolinguistique africaine; préface de Luis-Jean

⁸ R., SECHET, V., VESCHAMBRE, 2006: *Introduction générale* In : *Penser et faire la géographie sociale: Contribution à une épistémologie de la géographie sociale*, Rennes : Presses universitaires de Rennes

⁹ Dans le champ de la sociolinguistique, Les corpus reposent en général sur des fonctionnements sociaux et non purement linguistique, leur choix relèvent de l'hypothèse sociolinguistique. La circulation effective des discours entre locuteurs partageant une même place sociale est une condition de la pertinence du corpus. Cette condition de pertinence désigne le registre discursif. Voir dans (DRIGEARD, G., TOURNIR, M., 1989 : *Courants sociolinguistiques : SEMINAIRE DE LEXICOLOGIES POLITIQUE* de l'Université de Paris III, *Collection Saint-Cloud, Volume 8 de Collection "Saint-Cloud"*); [Publications de l'INALF, Institut National de la Langue Française Nancy, Ed. ENS, p : 47).

¹⁰ Le lecte est généralement utilisé comme synonyme de variété linguistique. Le plus souvent, il est conçu comme le produit de la variation sociolinguistique, que celle-ci soit d'origine géographique (topolecte, régiolecte) ou sociale (sociolecte, acrolecte, mésolecte, basilecte, idiolecte). En linguistique est défini comme une variante phonologique, syntaxique ou sémantique. Voir dans (MAUREAU, L., M., 1997 : *Sociolinguistique : les concepts de base*, Ed. Mardaga, p : 200

¹¹ Arabe dialectal

conflictuelle, résulte une forme de diglossie qui distingue les variétés « hautes », l'arabe et le français, des variétés « basses », l'arabe marocain et l'amazighe. Toutefois, l'examen des variables (cf. Figures 1, 2, 3,4) du corpus montre que "l'arabe marocain", indépendamment de son statut de variété « basse », est fort présent dans l'affichage commercial dans la place Mahaj Riad. À titre d'exemple dans la sphère de la restauration, il est utilisé comme un moyen de communication écrite à vocation affective voire « apéritive¹² » : « *B.Saha*¹³ », locution marocaine souvent utilisée dans le contexte de la table ; elle présume une suite implicite ancrée dans la tradition orale des marocains telle que : "*w.raha*"¹⁴, والراحة [w. rrāḥa] qui exprime un vœu de bien être et de confort.

L'amazighe, quant à elle, toujours dans la même sphère, apparaît dans une situation de code switching arabe-amazighe » : « *Dar*¹⁵ *Aghroum*¹⁶ ». Bien que son usage semble très timide dans l'affichage commercial, l'amazighe, dans le cas de l'enseigne « Dar Aghroum », occupe le statut de langue forte au même titre que l'arabe standard. Ces deux langues officielles de l'état marocain ne sont pas en compétition; elles occupent un statut égal et entretiennent des rapports basés sur la complémentarité: l'une ne va pas sans l'autre. Pour ce qui est de la sphère du prêt-à-porter, l'on constate une absence totale des idiomes nationaux. Les langues étrangères, le français et l'anglais sont sollicitées dans cette sphère. Leur usage confère aux enseignes une image moderne et partant les positionne au rang des supports branchés voire huppés ; elles apparaissent en situation d'unilinguisme dans la sphère du prêt-à-porter comme dans le cas des enseignes « Sara Kaftan¹⁷ » et « Rim's Shoes ». Ces deux langues se rapportent à la mode. Leur usage marque l'ouverture sur le monde occidental, et partant souligne la diversité linguistique dont se caractérise le marché linguistique marocain.

1.5. Approche adoptée

L'approche adoptée pour réaliser ce travail est de type qualitatif, elle s'inscrit dans une démarche empirique qui repose sur une enquête de terrain basée essentiellement sur l'entretien semi-directif. La population que nous avons considérée comme échantillon représentatif, elle se constitue d'un public hétérogène formé d'étudiants, fonctionnaires, employés, gérants de négoce rencontrés par hasard sur les lieux d'enquête, dont l'âge varie de 18 à 70 ans.

Partant du principe que « l'entretien n'est pas la voie royale d'accès à la parole des locuteurs mais un moyen commode de provoquer sa production – et donc sa récolte dans un cadre particulier : l'interaction de l'interview¹⁸ », nous avons opté pour des entretiens semi-directifs qui mettent en relation le principe de la consigne et de la relance, deux techniques complémentaires : La *consigne* ou question externe, est une intervention directrice introduisant un thème nouveau ; elle inaugure le discours et donne à l'interviewé le contexte thématique et logique de l'entretien. La *relance*, sorte de paraphrase plus ou moins déductive consiste à reprendre et souligner les propos de l'interviewé ; elle permet la mise en accord entre les deux protagonistes.

Le guide d'entretien semi-directif a été structuré en fonction des thèmes qui réfèrent à l'ensemble des questions ouvertes de la recherche. Les thèmes majeurs retenus pour mon guide d'entretien sont les suivants:

Thème 1: le contact de langues nationales et étrangères dans l'affichage commercial.

Thème 2: l'impact des messages linguistiques et iconiques des enseignes d'origine marocaine sur la perception de l'usager.

Thème 3: la relation existant entre l'enseigne commerciale et l'espace urbain.

¹² Nous entendons par le terme « apéritive », ce qui donne un avant goût à la consommation.

¹³ À ta santé

¹⁴ Repos, bien être

¹⁵ Maison (exemple : maison du pain)

¹⁶ Le pain traditionnel de terroir

¹⁷ (Dans cette enseigne la lettre « C » du terme kaftan est remplacé par la lettre « K » Cf. figure n° 3 au annexe)

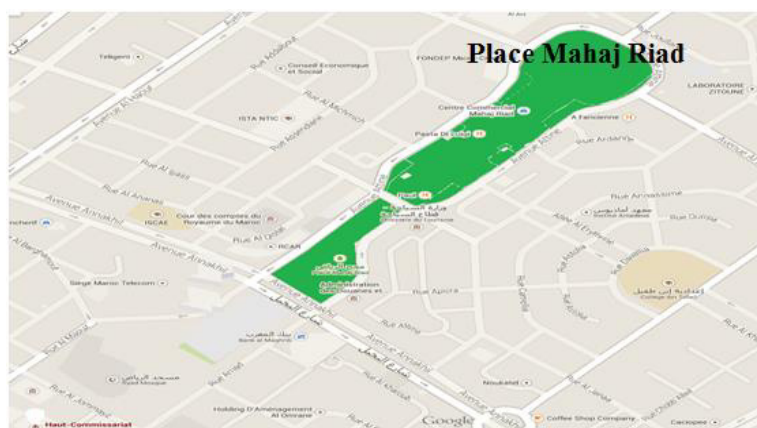
¹⁸ Cité dans (CALVAIS. L., J., 1999 : *L'ENQUETE SOCIOLINGUISTIQUE*, Ed, L'Harmattan, p : 13)

Le recours à ce type d'instrument de collecte d'informations présente l'avantage d'ouvrir la voie aux enquêtés pour s'exprimer librement et spontanément. D'un autre côté, il porte sur l'aspect qualitatif des discours produits. Néanmoins, il reste un moyen qui n'échappe pas aux facteurs externes qui peuvent influencer son déroulement. Ces derniers peuvent être liés au contexte de l'entretien et aux comportements des interviewés tels que le trac, les nuisances sonores, les situations d'embarras ressenti par les interlocuteurs à l'égard de l'idée que leurs opinions révélées dans un cadre privé peuvent devenir publiques. Somme toute, l'entretien semi-directif nous a permis de nous rapprocher davantage des attitudes et les perceptions que se font les enquêtés vis-à-vis des enseignes commerciales. Cet outil nous a donné également la possibilité de reformuler nos propos quand il s'agit d'une question complexe, d'inciter les enquêtés à parler davantage et d'évaluer la pertinence de leurs discours.

I.6. Hypothèses postulées dans ce travail

L'enseigne commerciale d'«origine marocaine» participe à la promotion des langues nationales et étrangères dans le tissu urbain. L'utilisateur de l'affichage commercial rencontré dans les lieux retenus pour notre enquête, interagit avec la signalétique commerciale dans toutes ses formes. Ce dernier se représente l'espace urbain en fonction des langues qui le produisent et aussi en fonction de sa géographie sociale. Le recours à une signalétique commerciale sous des variétés linguistiques nationales notamment l'arabe marocain et l'amazighe est une tendance actuelle qui résulte des enjeux marketing.

I.7. Point d'enquête : choix et intérêt

Source: Google MAPS
Place Mahaj Riad

Mahaj Riad tire son nom du mot arabe classique "Mahaj" signifie "une allée" et « Riad » signifie « jardin », ou « maison marocaine avec jardin ou patio intérieur »¹⁹. C'est un lieu très animé qui représente un carrefour où se trouvent une grande concentration de restaurants (cafés, salon de thé, pizzeria, etc.) à spécialités nationale et internationale. Au départ, elle était connue par la présence de restaurants qui sont en grande majorité des franchises nationales et internationales proposant des menus à des prix assez excessifs. Actuellement, cette place a connu une nouvelle tendance qui se traduit par l'émergence de petits restaurants, identifiés par des enseignes commerciales d'origine marocaine, qui assurent un bon rapport qualité prix. Chose qui a donné naissance à deux types de négoce dans ce lieu: Les petits négoce destinés à une clientèle à petit budget, voire moyen, et les grands négoce qui sont généralement des franchises nationales ou étrangères.

¹⁹ Dictionnaire *le Nouveau petit Robert*; nouvelle édition de Paul Robert (1993), sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Dictionnaires le Robert-Paris

I.8. Choix et intérêts

Nous avons choisi de décrire les pratiques linguistiques de l'affichage commercial à la "place Mahaj Riad" pour deux raisons essentielles. La première, est d'ordre socio-économique : elle met l'accent sur l'évolution de la dynamique sociale qui a transformé ce lieu, qui était considéré comme étant moderne et fréquenté par une élite bourgeoise, en une zone qui tend à être populaire souvent fréquentée par la masse. La deuxième, est d'ordre sociolinguistique : elle nous permet de comprendre comment l'affichage commercial influence les comportements sociaux de l'utilisateur, et comment ce dernier se représente l'espace à travers l'enseigne commerciale « d'origine marocaine ». Autrement dit, il y a lieu de savoir comment les contenus linguistiques de cette dernière agissent sur l'imaginaire linguistique²⁰ latent²¹ des sujets.

II. Enquête sur le terrain

Notre enquête a été effectuée en quatre étapes: la pré-enquête documentaire, la pré-enquête sur le terrain, la constitution de l'échantillon, l'échantillonnage et la construction du corpus.

L'enquête proprement dite est de nature qualitative ; elle a duré un mois. Pour établir un contact avec les personnes ressources, nous nous sommes rendue à la "Place Mahaj Riad", plus précisément dans les restaurants et dans les magasins de prêt-à-porter. Nous avons interviewé une population formée de chalands, consommateurs et passants rencontrés au hasard dans les deux lieux précités. Le but est de retenir un échantillon représentatif de la population mère. Pour ce qui est des entretiens, nous les avons effectués avec les usagers dans des journées différentes. La finalité est de rencontrer un large public hétérogène. En ce qui concerne le choix de la langue des entretiens, nous avons veillé à interroger les enquêtés en fonction de leurs langues d'usage : arabe marocain (la darija), français, arabe marocain alterné au français. Pour ce qui est des discours en arabe marocain, nous les avons traduits fidèlement en français (Cf. *Tableau n° -1 ; 2 discours épilinguistiques*).

II.1. Echantillon et échantillonnage

La taille de notre échantillon a été fixée suivant l'instrument choisi pour l'enquête, l'entretien. Le nombre global que nous avons pu retenir est de 40 personnes (hommes et femmes) dont l'âge varie entre 18 et 70 ans. Le choix de l'échantillon s'est fait selon trois critères essentiels. Le premier est relatif à l'enquêté (l'âge, sexe, lieu de résidence et la fonction). Le deuxième est lié à la crédibilité de ce dernier, il consiste à vérifier sa fréquentation des lieux précités. Le troisième repose sur sa capacité à lire et à décoder les inscriptions délivrées par les enseignes de commerce qui figurent dans le corpus.

II.2. Recueil des données dans la place « Mahaj Riad »

La collecte des données s'est déroulée en deux étapes. Dans la première, nous avons recensé la totalité des négoce présents dans cette zone. Dans la deuxième, nous avons inventorié uniquement les négoce identifiés par des enseignes d'origine marocaine. Autrement dit, les enseignes franchisées (d'origine non marocaine) sont écartées de notre corpus. Nous avons recensé 61 négoce dont seulement 10 restaurants et 5 magasins de prêt-à-porter qui sont identifiés par des enseignes d'origine marocaine.

En ce qui concerne la sphère de la restauration, nous avons choisi des enseignes expressives qui s'inscrivent dans un concept propre à la gastronomie marocaine. Ces enseignes se présentent en « arabe marocain » sous une graphie latine (française) telle que « B.SAHA », et en arabe alterné à l'amazighe telles que « Dar Aghroum » (Cf. Liste des figures en annexe)

Pour ce qui est de la sphère du prêt-à-porter, nous étions interpellée par des enseignes qui emploient des prénoms féminins arabes qui ne se présentent pas comme une simple étiquette à vocation

²⁰ « L'imaginaire linguistique est un concept qui prend en compte « le rapport du sujet à la langue, la sienne et celle de la communauté qui l'intègre comme sujet parlant-sujet social, [...] ». Voir dans (HOUDEBINE. M., A., 2005 : « *L'imaginaire linguistique* », Ed. L'Harmattan, p.10

²¹ Par opposition au contenu manifeste, le contenu latent est l'ensemble des pensées refoulées. Le contenu latent est restitué à partir du contenu manifeste grâce à l'association libre des idées : le contenu latent est le sens du contenu manifeste. Voir dans (FREUD., S., 1900 : « *Interprétation des rêves*).

«enregistreuse²² » mais plutôt comme une parure solidaire du sujet et comme un symbole identitaire tels que "Rim's Shoes" et "Sara kaftan". La première se caractérise par une sonorité qui affirme l'anglicité ; elle s'inscrit dans un concept à connotation moderne et "fashion". La deuxième, évoque le Caftan²³, tenue marocaine traditionnelle et affirme l'identité (Sara) du propriétaire²⁴. L'association des initiales "SK" dégage une sonorité à vocation attractive. Quant à la lettre « K », elle rappelle les grandes marques comme par exemple « DG » de Dolce Gabbana...

II. 3. Construction du corpus

Le corpus à l'étude se compose de 4 photos d'enseignes commerciales d'origine marocaine prises en photos dans la place "Mahaj Riad", plus précisément dans les sphères de la restauration et du prêt-à-porter. Au départ, nous avons essayé de traiter la totalité des enseignes collectées. Cependant, nous nous sommes retrouvée avec corpus contraignant qui a rendu notre analyse redondante. Par soucis d'équilibre de données de corpus, nous avons dû réduire le nombre d'enseignes en 2 pour chaque sphère dans ces deux espaces. Au final, nous avons opté pour une taxinomie qui respecte un critère d'ordre linguistique à savoir : 1- enseigne comportant une seule langue ; 2- enseigne comportant plus d'une langue.

Le choix de ces deux domaines d'activité n'est pas aléatoire, il est le résultat d'une pré-enquête dont les données révèlent en grande partie que ce sont ces deux sphères qui prédominent le plus dans les deux espaces précités. Pour ce qui est du choix de l'enseigne commerciale d'origine marocaine, il a été fait en fonction de son aspect discursif. En effet, elle est beaucoup plus expressive que l'enseigne franchisée ; elle se présente sous des formes écrites à caractère oral tels que : "B.Saha" ; "Dar Aghroum" qui la distinguent de l'enseigne franchisée, qui, généralement, emploie un nom spécifique (ex : chez Paul) ou un nom générique (ex: KIOTORI, Tapeo, Luigi, etc.).

II.4. Difficultés de l'enquête

Au niveau des passants, il y avait quelques réactions qui montrent une certaine prudence surtout de la part de quelques personnes qui ont montré une forme de méfiance et de gêne pour répondre à notre demande dans la rue. Une autre difficulté que nous avons rencontrée était liée à la prise de photos dans une place surveillée. Les agents de sécurité nous ont interdite de prendre des photos d'enseignes sans avoir eu l'accord de leur chef hiérarchique. Chose qui nous a poussée à convaincre (difficilement) les propriétaires des négoce à nous fournir des autorisations écrites afin de mentionner les photos de leurs enseignes dans notre travail.

II.5. Dynamique épilinguistique

Afin de nous rapprocher des représentations que se font les enquêtés des appellations des enseignes commerciales présentes dans la place Mahaj Riad, nous avons montré à ces derniers quatre photos d'enseignes que nous avons prises dans la sphère du prêt-à-porter : "Rim's shoes" et "Sara Kaftan" et dans celle de la restauration : "B.Saha" et "Dar Aghroum". Voici quelques uns de leurs propos :

(Tableau, n°1)

Aperçu des discours produits autour de l'enseigne commerciale du prêt-à-porter Rim's shoes	Aperçu des discours produits autour de l'enseigne commerciale du prêt-à-porter "Sara Kaftan"
-«Rim's Shoes, style moderne destiné à une catégorie bourgeoise -- les chaussures sont sûrement de bonne qualité. » ;	-« "Dar Aghroum", khobz bchal7a, ça me fait penser à khobz dial dar bnin ²⁵ .» (Karim commerçant) ;
-« Rim's shoes, l'anglais ça sonne bien ici à	- « "Dar Aghroum", je pense que la cuisine

²² V., LUCI. A., MILLET. J., BILLIEZ. , J., P SAUTOT, N., TIXIER, 1998 : *Des écrits dans la ville, Sociolinguistique d'écrits urbains : l'exemple de Grenoble*, Ed. L'Harmattan, p. 180

²³ Nous précisons ici que cette enseigne emploie un jeu de graphisme qui se manifeste par l'usage de la lettre « K » qui remplace la lettre « C » du terme « Caftan, tenue marocaine traditionnelle.

²⁴ Lors de notre enquête in situ, la propriétaire de magasin "Sara Caftan" nous confirmé qu'elle s'appelle « Sara ».

²⁵ Délicieux

<i>Mahaj Riad, c'est moderne. »;</i>	<i>est cent pour cent marocaine et ça donne envie de rentrer. »(Halima ingénieur) ;</i>
--------------------------------------	---

De ces jugements, il ressort que les discours que se font les usagers des enseignes « Rim's Shoes » et « sara Kaftan » mettent en avant l'aspect moderne et branché de ces dernières. Les langues anglaise et française, quant à elles, sont perçues comme un label de qualité. Leur usage inspire confiance aux enquêtés lesquels les considèrent comme une preuve renseignant sur la bonne qualité des produits proposés par ces deux magasins: *«les chaussures sont sûrement de bonne qualité. » ; « c'est un kaftan de la haute couture ».*

Pour ce qui est des jugements faits autour des prénoms « Rim » et « Sara », l'on constate que les sujets apprécient la sonorité dégagée par lesdits prénoms: *« Rim's, ça sonne bien », « Sara, ça sonne bien ».* Dans ce contexte précis, l'on peut dire que ces prénoms fonctionnent comme des symboles identitaires remplissant une fonction conative à vocation attractive voire «enregistreuse²⁶ ». Au final, les discours faits autour des enseignes de prêt-à-porter dans la place Mahaj Riad, démontrent que les enquêtés rencontrés dans cette place jugent ces dernières en fonction de la conception bien élaborée des devantures des magasins et compte tenu des langues étrangères qui les produisent. Ces dernières sont associées au modernisme, à la cherté et à la qualité. Sur le plan linguistique, les langues étrangères, le français et l'anglais sont sollicitées plutôt dans la sphère du prêt-à-porter. Leur usage confère aux enseignes une image moderne et « fashion » et partant les positionne au rang des supports branchés voire huppés. Dans cette perspective, nous pouvons déduire que derrière la visée de ces textes attractifs, il y a un enjeu de marketing qui est fort présent. Les concepteurs sont conscients de la fonction communicative et publicitaire que peut assurer l'enseigne commerciale dans une place qui accueille quotidiennement une clientèle « exigeante » et où la concurrence est rude.

(Tableau, n°2)

Aperçu des discours produits autour de l'enseigne commerciale de la restauration "B.Saha"	Aperçu des discours produits autour de l'enseigne commerciale de la restauration "Dar Aghroum"
-« "B.saha", <i>makla maghribiya et bldia, je me sens plus en confiance par rapport à ce que je mange. ».</i> (Mo. Banquier) ; -« "B. Saha", <i>je pense en premier lieu à une chhiwa²⁷ maghribia, (L. Cadre administratif) ;</i>	-« "Dar Aghroum", <i>khobz bchal7a²⁸, ça me fait penser à khobz dial dar bnin²⁹.</i> » (Karim commerçant) ; - « "Dar Aghroum", <i>je pense que la cuisine est cent pour cent marocaine et ça donne envie de rentrer. »(Halima ingénieur) ;</i>

De ce tableau, il ressort que les discours produits autour des enseignes « B. Saha » et « Dar Aghroum » mettent l'accent sur la relation étroite qu'entretient l'utilisateur avec la gastronomie marocaine originelle. En ce qui concerne l'enseigne commerciale (B.Saha), elle fait référence au contexte de la table et aux produits de terroir (*« "B.saha", makla maghribiya et bldia, je me sens plus en confiance par rapport à ce que je mange. ».* Mo. Banquier) ; (*« "B.Saha" », C'est une façon de nous inviter de nous souhaiter Bessaha³⁰ Wrraha³¹ comme à la marocaine !! [Rire], c'est de la darija, j'aime bien. »* (R. employé semi-publique). Pour ce qui est de l'enseigne « Dar Aghroum », elle emploie des termes qui dégagent des senteurs et stimulent l'envie à la

²⁶ V., LUCCI. A., MILLET. J., BILLIEZ. J., P SAUTOT, N., TIXIER, 1998. Op.cit. : p. 180

²⁷ Délice ou douceur

²⁸ Ce terme veut dire : en amazighe

²⁹ Délicieux

³⁰ Santé

³¹ Repos ou bien être

consommation (-« *"Dar Aghroum", khobz bchal7a, ça me fait penser à khobz dial dar bnin*³².» (*Karim commerçant*) ; (- «*"Dar Aghroum", me rappelle khobz*³³ *adar. Je pense à des menus fait maison qui sont délicieux*». (*S. Fonctionnaire*). Somme toute, l'on peut constater que les jugements faits autour des enseignes « B.Saha » et « Dar Aghroum » révèlent que ces dernières renseignent sur le domaine de la restauration ; elles renvoient au contexte de la table et aux produits de terroir. Sur le plan linguistique, les idiomes marocains, l'arabe, l'amazighe, l'arabe standard sont approuvés dans le domaine de la restauration. De par leur fonction véhiculaire, ces langues vendent un imaginaire culinaire ancré dans l'inconscient du marocain. À ce titre l'on peut dire que le choix des appellations des enseignes n'est pas fortuit, il est fait en raison de leur valeur affective voire apéritive. Les témoignages sur l'arabe marocain et l'amazighe démontrent que ces idiomes sont plutôt liées à la convivialité et aux traditions culinaires marocaines. Les sujets les associent souvent au contexte de la table et aux saveurs des produits de terroir. De par leur fonction affective, lesdits idiomes remplissent une fonction « stimulante » laquelle suscite l'envie à la consommation, ils sont associés à la convivialité et à l'environnement familial. Ce qui nous conduit au constat suivant : les idiomes nationaux agissent sur l'imaginaire culinaire du marocain. Ce dernier se les représente comme un gage d'authenticité voire de qualité.

Conclusion

Par le présent article nous avons tenté de décrire la réalité linguistique qui prévaut dans le paysage langagier de l'affichage urbain, plus précisément, dans l'enseigne commerciale "d'origine marocaine" présente dans la " *place Mahaj Riad*". Le choix de cette dernière n'est pas fortuit, il est fait en fonction de sa valeur expressive et attractive.

La méthode de traitement des variables s'inspire du champ de la sociolinguistique. Cette dernière a été envisagée en tant que sociolinguistique urbaine laquelle rend compte de la relation existant entre l'espace et les langues qui le produisent.

L'apport de notre investigation est que cette dernière met en avant la situation du contact des langues en rapport de force dans ledit affichage à travers l'enseigne commerciale d'origine marocaine. Aussi présente-t-elle l'avantage de dévoiler comment les langues nationales et étrangères se hiérarchisent dans l'espace urbain. Le second apport de notre investigation est que cette dernière aborde une zone constituant un emplacement stratégique au sein du quartier Hay Riad, extension de la ville nouvelle de Rabat et carrefour fréquenté par toutes les catégories sociales.

L'analyse des variables a montré que les variétés linguistiques l'arabe marocain et l'amazighe qui sont considérées comme étant des variétés « basses³⁴ » occupent dans l'enseigne commerciale d'origine marocaine, plus précisément dans le domaine de la restauration, le statut de variétés « hautes ». Dans le cas de l'enseigne commerciale « Dar Aghroum », l'on constate que l'arabe et l'amazighe, langues distinctes et langue officielle de l'état marocain apparaissent sous un même statut. Ces dernières sont rarement mises au même niveau. En effet dans la hiérarchie linguistique, l'arabe constitue la variété « haute » tandis que l'amazighe tient le rôle de variété « basse ». Cette enseigne rétablit l'égalité : un terme dans chacune des langues, et affirme une complémentarité de ces dernières. Par ailleurs, elle met en avant deux langues dont l'une ne va sans l'autre. Par conséquent, elles occupent le statut de variétés « hautes ». Ce qui nous conduit au constat suivant : Les langues nationales et étrangères se hiérarchisent dans l'espace urbain en fonction de leur capitale « symbolique ».

Afin d'interpréter les représentations que se font les usagers des enseignes commerciales constituant notre corpus, nous nous sommes basée sur les discours épilinguistiques produits et sur l'image de l'espace saisi. Nous avons essayé de comprendre comment les usagers se représentent les lieux en fonction de la/les langues qui les produisent. En ce qui concerne les discours produits autour des

³² Délicieux

³³ Le pain traditionnel de terroir

³⁴ Voir dans (BOUKOUS, A., 1995: Société, Langues et culture au Maroc, Enjeux Symboliques, série: Essais et Etudes n° 8. Pub de la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Rabat, p : 41-42)

contenus linguistiques des enseignes commerciales, il semble que dans la sphère de la restauration, les idiomes marocain, l'amazighe et l'arabe marocain sont appréciés par les enquêtés. Ces derniers les associent souvent aux plaisirs de la table et aux saveurs et de la gastronomie marocaine. De par leur fonction affective, l'arabe standard, l'amazighe et l'arabe marocain remplissent une fonction « stimulante », laquelle suscite l'envie à la consommation. Pour ce qui est de la sphère du prêt-à-porter, il s'avère qu'il y a un usage exclusif des langues étrangères, le français et l'anglais. Ces dernières sont en « compétition³⁵ ». La première marque la francité ; elle confère à l'enseigne une image moderne voire prestigieuse. La seconde marque l'anglicité et attribue à l'enseigne une représentation branchée et « fashion ».

Au final, l'on constate que dans la sphère de la restauration il y a une considération affirmée pour les idiomes marocains. Pour ce qui est des langues « arabe » et « amazighe », elles sont utilisées dans une situation de code switching ; elles entretiennent des rapports basés sur la complémentarité. L'arabe, quant à lui, apparaît dans une situation d'unilinguisme laquelle lui confère un statut de variété « haute ». À ce titre, l'on peut dire que, de par leur fonction communicative, les langues agissent comme des marqueurs identitaires. Leurs statuts ainsi que leurs attributs dépendent de leurs valeurs « capitaliste³⁶ ». De la situation du contact des langues dans l'affichage commercial au sein de la place Mahaj Riad, il ressort que dans le domaine de la restauration les idiomes marocains remplissent une fonction affective voire apéritive ; ils sont considérés comme un gage d'authenticité voire de qualité. Dans le domaine du prêt-à-porter, les langues étrangères, le français et l'anglais se rapportent à la mode ; elles sont considérées comme un levier marketing.

Tout compte fait, de l'interprétation des représentations que se font les usagers des langues utilisées dans les enseignes commerciales présentes dans la place Mahaj Riad, il ressort que les idiomes marocains agissent sur les représentations en lien avec la gastronomie marocaine. Les langues étrangères, quant à elles, impactent celles en rapport avec le prêt-à-porter. Ce qui nous conduit au constat suivant : dans le domaine de la restauration, les représentations que se font les enquêtés des idiomes marocains sont marquées par leur désir de manger marocain. Tandis que dans le domaine du prêt-à-porter, les représentations relatives aux langues étrangères soulignent leur envie de s'habiller à l'occidental.

Bibliographie

BOUKOUS, A. (1995) : Société, Langues et culture au Maroc, Enjeux Symboliques, série: Essais et Etudes n° 8. Pub de la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Rabat.

BOUKOUS, A. (2000) ; Les Marocains et la langue française, dans Dumont/Sontodomingo, page : 13-30

CHEKROUN, N., 1983 : Etudes sociolinguistiques sur le parler de Meknès. Dialecte arabe marocain. Thèse de doctorat de 3ème cycle. Université. De La Sorbonne Nouvelle. Paris III

BOURDIEU P., 1980 : *L'identité et la représentation. Éléments pour une réflexion critique sur l'idée de région*, Actes de la Recherche en Sciences Sociales, n°35 : " L'identité", novembre, p. 63-72.

BULOT T., 2003 : « *Matrice discursive et confinement des langues : pour un modèle de l'urbanité* », dans Cahiers de Sociolinguistique 8, Presses Universitaires de Rennes 2, Rennes, p : 99-110.

BULOT et BAUVOIS C., 2004, « Présentation générale. La sociolinguistique urbaine : une sociolinguistique de crise ? Premières considérations », dans Lieux de ville et identité (perspectives en sociolinguistique urbaine) Volume 1, L'Harmattan, Paris, 7-12.

³⁵ BOUKOUS, A., 1995. Op.cit, p: 41-44

³⁶ BOUKOUS, A., 2008: « le champ langagier : Diversité et stratification. Revue Asinag, N°1, p : 19

BULOT T., 2013, « Le français, les langues et les villes », dans Une introduction à la sociolinguistique (pour l'étude des dynamiques de la langue française dans le monde), Editions des archives contemporaines, Paris, 113-152.

BULOT T., 2009, « Introduction : sociolinguistique de l'urbanité et intervention », dans Cahiers de Linguistique Vol 34/2, E.M.E., Cortil-Wodon, 3-9.

Cécile Canut, Dominique Caubet, 2002 : Comment les langues se mélangent : Codeswitching en francophonie, Ed. L'Harmattan, 182 pages

Claudine Moise (2005) avec Romain Lajarge : « Enseignes commerciales, traces et transition urbaine. Quartier de Figuerolles, Montpellier », Signalétiques et signalisations linguistiques et langagières des espaces de villes (configurations et enjeux sociolinguistiques), Actes de la 4e journée internationale de sociolinguistique urbaine, 24 septembre 2005, Revue de l'université de Moncton, Canada, vol 36, numéro 1, pages 97-127

MESSAOUDI Leila, 2003 : Etudes sociolinguistiques, Editions OKAD, Kenitra, Maroc, 250 pages

Sabrina Tlemsani, 2012 : Etude sociolinguistique des enseignes commerciales en Algérie: Etude comparative entre le centre ville Annaba et la périphérie Berrahal, Editions de universitaires europeennes EUE, 160 pages

- Bulot Thierry et Messaoudi Leila eds. (2003) **Sociolinguistique urbaine. Frontières et territoires**, Cortil Wodon, EME & intercommunication

-
Messaoudi Leila- 2012 « **Le plurilinguisme urbain: marquage et discrimination des espaces à Rabat (Maroc)** » in : *Ségrégation, normes et discriminations. Sociolinguistique urbaine et migrance*, Bruxelles, EME et intercommunications, pp 177 -213

Messaoudi Leila - 2014 "**Aspects de la sociolinguistique urbaine au Maghreb. De quelques questionnements**", in: Boissonneault, Julie et Ali Reguigui (dir.), *Langue et territoire. Études en sociolinguistique urbaine / Language and Territory. Studies in Urban Sociolinguistics*, Sudbury, Université Laurentienne, Série monographique en sciences humaines / Human Sciences Monographic Series, vol. 15

Liste des figures

(Figure n°1)

(Source : photo prise par nous-mêmes le 10/03/ 2012 avec accord du propriétaire du restaurant)

(Figure n°2)

(Source : photo prise par nous-mêmes le 10/03/ 2012 avec accord du propriétaire du restaurant)

(Figure n°3)

(Source : photo prise par nous-mêmes le 10/03/2012 avec accord du propriétaire du magasin)

(Figure n°4)

(Source : photo prise par nous-mêmes le 10/03/ 2012 avec accord du propriétaire du magasin)

THE "LIROSOPHICAL" STRUCTURE, HEIDEGGERIAN TANGENCIES

LA STRUCTURE "LYROSOPHIQUE", TANGENCES HEIDEGGERIENS

„LIROSOFIA” LUI VICTOR TELEUCĂ: TANGENȚE HEIDEGGERIENE

Timofei ROȘCA,
Universitatea de Stat „Ion Creangă”,
Facultatea de Filologie, Chișinău,
Republica Moldova

Abstract

The problem of globalization and reconsideration of the originary values necessitates a philosophical thoroughgoing study. They represent an objective not only of science, but also of the art itself, inclusively poetry, which has more freedom and is more unforeseeable in its "investigation", in its intuitivity.

An unpublished example in this respect illustrates the post-soviet lyric of V. Teleuca.

The author of Volumes "Piramida singuratatii" (2000), "Ninge la o margine de existenta" (2002) etc. excelled a formula of poetical thinking, spontaneous and textualized poetry, orientated to reconstruct the philosophical deduction on employment in the creative spirit of knowledge and self-knowledge.

Résumé

Les problèmes de la mondialisation et les considérations concernant les valeurs originaires nécessitent des approfondissements philosophiques, constituant un objectif pas seulement de la science, mais de même de la création artistique, proprement dite, de la poésie, y compris, qui est plus libre et imprévisible dans «l'investigation», dans sa intuition. Un exemple inédite dans ce sens illustre la lyrique post-vivante de V. Teleucă. L'auteur des volumes «La pyramide de la singularité» (2000), «Il neige au bout de l'existence» (2002) etc. a utilisé une réflexion poétique de nature heideggérienne, sur un vers spontané, textualisé, orienté envers les reconsidérations des déductions philosophiques, concernant l'engagement de l'esprit de création dans le processus du savoir et d'auto savoir.

Rezumat

Problemele globalizării și reconsiderării valorilor originare necesită aprofundări filosofice. Acestea din urmă constituie un obiectiv nu doar al științei, dar și al creației artistice propriu-zise, al poeziei, inclusiv, care e mai liberă și imprevizibilă în „investigație”, în intuitivitatea ei. Un exemplu inedit în acest sens ilustrează lirica postsovietică a lui V. Teleucă. Autorul volumelor „Piramida singurătății” (2000), „Ninge la o margine de existență” (2002) ș.a. a excelat o formulă de gândire poetică de natură heideggeriană, pe un vers spontan, textualizant, orientat spre reconsiderarea deducțiilor filosofice privind angajarea spiritului de creație în procesul de cunoaștere și autocunoaștere.

Keywords: *the structure, the meyhaphisical, the "Dasein", the lyrosophie, the "lyrohistoriosophie", the non-existence, the human being*

Mots-clés: *structure, métaphysique, être, existence, nonexistence, lyrosophie, lyrohistoriosophie*

Cuvinte-cheie: structură, metafizic, *dasein*, ființă, existență, nonexistență, lirosocie, lirohistoriosocie

Trăirea „dramaticului eu” din poezia lui V. Teleucă a mocrnit sub paradoxul unor extreme ce apar mai clare astăzi, când spiritul de creație s-a mistuit și s-a identificat total cu verbul, deci cu enigmatul și abilitățile lui, având acum libertatea deplină de exprimare. Zicem „total”, întrucât creația poetului s-a modelat multă vreme sub semnul unor contradicții ale timpului, când același verb era nevoit să respecte canoanele dogmatice. Pe de o parte, autorul unor volume de mare poezie, cu slab ecou, totuși, în epocă: „La ruptul apelor (1960), „Momentul inimii” (1975), „Încercarea de a nu muri” (1980), „Întoarcerea dramaticului eu” (1983), era silit să respecte principiile proletcultiste, stând în fruntea unor publicații de prestigiu. Pe de altă parte, redactorul șef al săptămânalului „Cultura” și al hebdomadului „Literatura și arta” era interesat să salveze poezia de mediocritate, mai cu seamă de insuficiența gândirii, căci, consideră poetul, „cel mai greu e să înveți omul să gândească într-o societate amorfă, dominată de lene mentală”. Lupta cu „lenea mentală” era, de fapt, și un motiv sau o strategie a poetului de a se eschiva de la ideologia totalitaristă. Observația lui S. Saca despre faptul că V. Teleucă „și-a permis luxul, caz unic la noi, de a-și înmuia fericit penița în adâncurile unui metafizic conștient” (SACA, 2004, 93) (subliniat de autorul citatului), cu toate inadvertențele stilistice, amendate de T. Codreanu (CODREANU, 2012, 21-22), este justă, dacă just ar fi fost înțeleasă de ambii exegeți. Gestul lui V. Teleucă are o dublă semnificație subversivă: ea se referă atât la filosofia marxistă, cât și la estetica dogmatică proletcultistă. „Metafizica” teleuceană este într-adevăr caz „unic la noi”, întrucât ea implică, o dubla vocație: de poet filosof, precum și de „sofist” conștient!, ilustrate printr-un manierism inventiv, strategic, seducător și derutant.

Odată cu publicarea noilor volume de poezie, eseuri filosofice sau poeme aparte: „Piramida singurătății” (2000), „Ninge la o margine de existență” (2002), „Decebal. Poem dramatic” (2003), „Improvizația nisipului” (2006), „Răsărit de luceafăr” (2010), „Car frumos cu patru boi” (2011), „Molis Davia” (2011), îl regăsim pe poet nu doar în faza desăvârșirii talentului său, dar și ca un gânditor, preocupat de problemele hermeneuticii filosofice și ale psihologiei creației artistice – primul demers poetic de acest caracter, nu numai al generației șaizeciste, dar și al întregii literaturi postbelice române din Basarabia.

Abaterile de la poezia „programată”, proletcultistă a fost taxată de către literații dogmatici drept rătăcirii dar, ciudat lucru, tocmai impresia de rătăcit, nu-l deranja pe autorul „Încercării de a nu muri”, întrucât tocmai în dreptul acestei „încercări” își putea realiza scopul, cum s-a putut vedea în următoarele etape ale scrisului său.

Inefabilul poeziei teleucene postsovietice nu mai este unul subversiv, evaziv, ca în timpul totalitarismului, când reflecția metafizică îi servea poetului expresie abstractă, evazivă, de neadeziune la sistemul social-filosofic, sau „încercare de a nu muri” (titlu de poem) a spiritului de creație. Acum poetul are alte obiective: recuperarea autenticității, depășirea unei „libertăți” gratuite, a experimentalismului găunos. Poetul-filosof reorientează poezia spre o gândire metafizică, doctrinară, modernă, infiltrată printr-o hermeneutică prestigioasă, susținută de gânditori cu renume: J. Derrida, M. Heidegger, R. Barthes ș.a., chiar cu riscul, și de data aceasta, de „a nu fi înțeles”.

Indeterminismul său poetic este acum unul ispititor prin gestul polemic al eului, prin cultura gândirii, inclusiv prin dispoziția incitantă ce pune în gardă: „și ce bine mă simt în această / ambiguitate, în indeterminismul acesta / haotic, în postmodernismul filosofic al lui Derrida...” (TELEUCĂ, 2002, 47). Poetul se conformează cu propria-i „singurătate”, concepută ca o lumină anonimă: „Sunt o experiență în omniprezența unei revendicări de timp care vine în care singur rănai și singur apui” (TELEUCĂ, 2002, 47).

Ceea ce spunea sau ar fi vrut să spună poetul altă dată printre rândurile poeziei – acel „ceva”, pe care cenzura îl bănuia, iar critica oficială îl condamna ca pe „întunerice de fântână” (SENIC, 1986, 92), acum acel „ceva” transpare într-o formulă originală, menită nu doar să explice

sau să reabiliteze o intenție, nerealizată pe deplin în condițiile totalitare, dar și să-și restructureze crezul, luând în calcul noua conjunctură, libertatea spiritului de creație și conștiința artistică avansată.

E semnificativ de acum obiectivul pe care și-l propune poetul, atenționând atât poezia, cât și filosofia. Într-o „altă dezicere de sine”, autorul meditează și se întreabă: „Și m-am gândit că misiunea mea este nu de a vedea lumea cum este, ci de ce este (s.n.-T.R.). Cu asta aș putea să-mi justific venirea mea pe lume?” (TELEUCĂ, 2002, 6). Perspectiva unei astfel de judecăți pare să fie preluată de la Hegel sau de la C. Noica. În versetul [51] din volumul „Jurnal de idei” gânditorul român menționează: „Hegel spune (v): deosebirea dintre filozof și ceilalți este că într-o aserțiune obișnuită, ca „pomul este verde”, oricine se gândește la pom și la verde, în timp ce filozoful se întreabă ce înseamnă „este”. În paranteză C. Noica precizează: (Este, ca prezent și prezență. Este și ca trecut, în „steaua este pe cer” implici totuși pe „era pe când nu se vedea...”. Dar este poate fi și ca viitor. Când spui: „Războiul este, înlăturat”, exprimi, cu „este”, ceva ce nu este încă sau ce putea fi!)” (NOICA, 1990, 43) (Subliniat de autorul citatului).

Urmând exemplul lui N. Stănescu sau al A. Blandiana, V. Teleucă își propune să depășească „barierele” unei gândiri deprinse cu dimensiuni vizionare unanim acceptate. Subiectul de referință este, evident, eul uman, ca agent activ al existenței, și care își asumă „intervenții” asupra propriei „meniri”. În perspectiva acestei căutări sau regăsiri de sine, altele vor fi registrele comunicative, inclusiv mutațiile vizionarului. Ca și semnatarul celor „11 (12)” elegii (1960) sau autoarea „Ochiului de greier” (1981), V. Teleucă recurge la deconstrucții verbale dintre cele mai derutante în spirit derridian; aplică optica unor „oglinzi” deformante, recurge la disoluții și alchimii ideatice, menite înapoi să complice mirajele vederii neînarmate, să obțină transparențe cu totul de altă natură, și să se includă în frământul necuten propriu-zis al enigmelor existenței, dincolo de ceea ce ne oferă rațiunile doctrinare. Totodată, poezia dispune de un regim autonom, se autotextualizează. Însuși autorul volumului „Ninge la o margine de existență” declară acest lucru: „Orice argument există mai întâi ca text de sine stătător, iar textul se reflectă, mai întâi, pe sine ca realitate nemijlocită, parcă de la sine, ignorându-și subiectul, care vrea să facă din el altceva” (TELEUCĂ, 2002, 292). Sau: „Scriu fraza, dar nu o scriu, ci se scrie ea însăși prin intermediul vârfului de peniță...” (TELEUCĂ, 2002, 52).

Asistăm la manifestarea unui elan subconștient, de străluminare a subzistenței, ca și a timpurilor verbale în comunicare. Un principiu al reorientării lui V. Teleucă în enigmele (in) existentului și ale verbului, totodată, este, exprimându-ne în termenul lui J. Derrida, „deconstrucția”. „Deconstrucția, relevă J. Derrida, presupune o fază indispensabilă de răsturnare. Să rămânem în răsturnare înseamnă să operăm, desigur, în imanența sistemului care trebuie distrus” (DERRIDA, 1997, 7).

Scrierea potolește setea de adevăr. Perspectiva ei, însă, e înșelătoare, aparentă, e ceva tămăduitor și „otrăvitor”, fiindcă ne lasă ispita ambiguă a darului divin. E ceea ce J. Derrida numește cu alt termen „pharmakon” – termen ce stă la temelia teoriei sale „deconstructiviste”: „Pharmakon, explică savantul în altă parte, ar fi o substanță, cu tot ceea ce va putea conota acest cuvânt, ca materie cu virtuți oculte, de adâncime încriptată, care își refuză analizei ambivalența, pregătind, deja spațiul alchimiei, dacă mai târziu, nu ar trebui să recunoaștem în ea însăși anti-substanța: ceea ce rezistă oricărui filosofem, depășindu-l, în mod nedefinit, ca non-identitate, non-esență, non-substanță și procurându-i, chiar prin aceasta, adversitatea ineputabilă a fondului (fonds) său și absența sa de fond (fond)” (DERRIDA, 1997, 73-74).

Spre o ambivalență ce se refuză analizei, spre o non-substanță înclină și gândirea poetului basarabean.

Totuși, perspectiva gândirii în poezia lui V. Teleucă, în cea mai mare parte, e de natură heideggeriană: în demersul său „lirosolic” poetul apelează, de cele mai multe ori, la interogație. Ca și la autorul studiului „Ființă și timp”, în eseurile și lirica filosofică a lui V. Teleucă predomină nu atât răspunsul la problemele care îl preocupă, cât, mai cu seamă, punerea lor. Poetul basarabean se conduce după principiul teoreticianului german care în „Originea operei de artă” atenționează:

„Orice răspuns își păstrează valoarea de răspuns numai atâta vreme cât își are rădăcinile prinse în actul întrebării” (HEIDEGGER, 1982, 85). Eul poetic se regăsește pe această cale într-un labirint, „eșuând” până la urmă în fața nonsensurilor și a contrazicerilor existenței, dar îmbogățindu-se cu alte semne de întrebare, deschizătoare de perspectivă anume prin „neascunderea lor”.

Exprimându-ne în termenii heideggerieni, autorul volumului „Ninge la o margine de existență”, discută, de fapt, în cadrul meditațiilor sale filosofice, Dasein-ul heideggerian. Ființarea umană include, în viziunea teleuceană, trei momente esențiale. Primul din ele ar fi dăinuirea: „omul vrea să dăinuască, să treacă netrecându-se”. Al doilea moment ar fi suferința, ca taină demiurgică, ce se caracterizează prin continua durere, manifestată în cultura noastră spirituală prin ceea ce se numește „dor”. „Să provenim și noi dintr-o durere?” – se întreabă poetul. În sfârșit, al treilea moment esențial în ontologia poetică teleuceană este iluzia: „Merg prin cimitir și îmi vine să strig: cine ne-a băgat nemurirea în cap și de ce?! Principalul – de ce?” Poetul trăiește starea de deziluzie privind „nonsensul” existenței: „Un fel de teatru al absurdului este această vânzoleală la poarta nemuririi, după care nu e nimic decât gol și uitare... Pe aceste porți ar fi bine să scrie cu cuvintele lui Dante la intrarea în infern: „Lăsați-vă toate speranțele aici”. Cât amar aduc omului nostru aceste iluzii pierdute!...” (TELEUCĂ, 2002, 8).

Ca și M. Heidegger în cadrul studiului său, pe lângă cele trei dimensiuni ale timpului – „trecut”, „actualitate” și „viitor”, V. Teleucă deosebește dimensiunea a patra a timpului: „Cineva mă strigă. Cine, de ce, de unde? Din dimensiunea a patra? Îndărăt nu mă pot întoarce, pe loc nu pot sta. Cogito ergo sum?” (TELEUCĂ, 2002, 8). Acest „Cogito ergo sum” definește prin semnificație o referire analitică la cele trei dimensiuni ale timpului care se află în mers, care întrețin permanența și care definesc, în ultima instanță, prin a patra dimensiune, „Ființa”: „Ieri, ciudat sună „aici”, ce sens ascunde/în pântecul său acest „ieri”, parcă azi nu-i tot ieri și mâine – la fel? Pe lângă/ mine și tine există și el. Celălalt/ altminteri, totu-i bazat pe mișcare/ însăși existența e un moment ambulant” (TELEUCĂ, 2002, 25).

Atât în „Ninge la o margine de existență”, cât și în „Improvizația nisipului”, Teleucă preia ideea heideggeriană de limbă ca „locuire” a Ființei, de „vorbire simplă și înaltă”, umbrată de „semnificațiile superficiale”. Ceea ce interesează în cazul dat e „chemarea ei inițială... cufundată în tăcere”. Ideea „chemării inițiale” a limbii, și nu doar a „tăcerii cufundate” în sine, îl face pe poet să cugete asupra sensului acestei „chemări”. Poetul o vede ca pe un „tandem” antinomic; o definește el însuși în „Improvizația nisipului”: „... interior aflat într-o reacție în lanț, din care întunericul cu întunericul, intrat în dispută, iscă lumina, proces care nu se știe dacă are loc pentru noi sau în general e ca un scop fără scop...” (TELEUCĂ, 2006, 271).

Or, „tăcerea”, în înțeles heideggerian, nu presupune „imperfecțiune” sau „paradox”, care s-ar afla în opoziție cu limba, „casa ființei”. Dimpotrivă, cele două entități (tăcerea ca „fond” al limbii) asigură rezistența ființei umane (naționale) în timp și istorie. Tăcerea, ca și la L. Blaga și la alți mari poeți, este determinată de rostire. „Doar rostirea veritabilă face posibilă o tăcere autentică”, atenționează M. Heidegger (HEIDEGGER, 1994, 216). Esența artei, spune M. Heidegger, este poezia, însă esența poeziei este ctitorirea (Stiftung) adevărului... este ctitorie ca început” (HEIDEGGER, 1982, 89-90), este rostirea despre starea de neascundere a ființării (HEIDEGGER, 1982, 88), „deschide accesul la neobișnuit” (HEIDEGGER, 1982, 89).

Un „neobișnuit” de această esență este „visul”, el de acum prin natura lui este un fenomen „închis” cu „deschidere”. La V. Teleucă oportunitățile lui sunt revăzute prin prisma altor arte, cum sunt pictura sau muzica modernă. Visând „Patratul negru” al lui Kazimir Malevici, poetul are șansa unei „deschideri” în câmpul „ființării”, de a „regândi gândirea”. Astfel, „Demiurgul” „tre zește-n om speranțe și-l face mai atent/ la tot ce se întâmplă, la tot ce se dezghioacă/ și tace Demiurgul, demult deprins să tacă/ și noua transparență a unui gen/ multiplu de-a regândi gândirea...”

Cei care au comentat poezia lui V. Teleucă din ultima vreme, au observat un regim de „joc” al fanteziei metafizice, o sofistică de ordin ludic, un „ludic grav, izvorât din setea cunoașterii absolute (DOLGAN, 2007, 225). Și nu numai”. V. Teleucă recurge la variate mijloace de expresie pentru a fi cât mai convingător în demersurile sale metafizice. Poetul apelează până și la construcția

grafică a textului, la o geometrizare vizuală a gândului, ca într-o artă poetică de tip barbian. Fără a fi inițiat în „teoria grupurilor”, ca predecesorul său de la Câmpulung, despre care scrie și Alexandru Ciorănescu în monografia sa (CIORĂNESCU, 1996, 50), poetul basarabean intuiește în mod ideografic inefabilul ființial, înscris în însuși chipul geometric al omului. Acesta ca și cum și-ar demonstra în timp, „în mers” predestinarea și sensul prin propria înfățișare fizică. Acel „ceva” (in)existențial, atât de mult căutat de poet pe orizontul întregii creații, ne orientează atât spre planul ontologic propriu-zis, cât și spre destinul național: omul ca esență demiurgică, dogmatic imposedabilă, dar temeinică, pe de altă parte, taina perenității Basarabiei, credința sub semnul crucii golgotiene, amintindu-ne de ciclul „La lilieci” de Marin Sorescu:

A
v
e
m
un ceva al nostru pe
care nu îl posedăm
dar care ne ține-n
p
i
c
i
o
a
r
e

Poetul năzuiește pe această cale la un plus de sugestivitate „geometrică”, privind „înțelegerea” (în sens heideggerian) ființei, însă nu numai ca „deschidere”, „dată pe față”, ieșită în lumină, opusă celei latente, văzută în „orizont”. Se pretinde și la o rostire a structurii ființei „patente”. Aventura imaginarului e îndreptățită de obsesia cercului, ca și la M. Eminescu, a „rotundului”, a „crugului”, căruia i se supun dimensiunile timpului și ale spațiului. Poezia transcende într-un „creier” imaginar, așa cum e profilat în text „capul... vremea mi-l tunde pe dinăuntru chilug” și prin care se analizează formele, culorile, elementele lumii. „Pătratul” nu poate semnifica altceva decât „cadru”, cum spune poetul în „Mollis Davia”: „Mă scot din cadru și mă/ lipsesc de cer...”.

O „stare de negăsire” cu deschideri, totuși, spre „neascundere” reprezintă la V. Teleucă singurătatea. Este vorba, bineînțeles, de singurătatea „creativă”, de o „solitudine valorică”, cum o definește academicianul M. Cimpoi (CIMPOI, 2004, 72), atunci când spiritul de creație cunoaște limitele decantării sensurilor existenței și „coboară în suflet ca într-un subsol gol de tăcere și gol cu mai multe niveluri”, când descoperirea valorii în gândirea filosofică seamănă cu imposibilul sau cu uimirea: „moartea artei” (Hegel), „Dumnezeu a murit” (Nietzsche), „omul a murit” (Michel Forin), „eroul moare” (Roland Barthes), „lumea e un text imens” (Jacques Derrida) etc. Cu alte cuvinte, singurătatea ar fi starea necruțătoarelor obsesii, când cugetul cere „cruda” concluzie.

Cât privește „forma de spirit” ca limbaj – ea se prefigurează la V. Teleucă mai cu seamă în „tăcere” cu „înțeles” heideggerian, adică drept limbaj primordial, cum am spus, nestingherit de rigorile construcțiilor gramaticale, la care se referea și E. Coșeriu. Apreciind metoda interogativă heideggeriană: „De la el am învățat că întrebarea este sfîntenia gândului și primul înțeles”, C. Noica avea să observe, totodată, că fenomenul în cauză - „tăcerea, ... este o nobilă, adânc înțeleaptă și pilduitoare pentru vorbăreața lume modernă, învățătură, dar nu este o învățătură a filosofiei și a logosului” (NOICA, 1982, 16). Evident, gânditorul face aluzie la perspectiva poeziei ca „știință” – calificativ despre care vorbește A. Mușina într-un studiu de-al său (MUȘINA, 1997, 97).

Academicianul M. Cimpoi delimitează cu o deosebită subtilitate „lirosfia” (CIMPOI, 2002, 3-4) lui V. Teleucă – apreciere pe care criticul literar T. Codreanu o consideră ca „un pas

către recunoașterea singularității canonice a poeziei lui Victor Teleucă" (CODREANU, 2012, 44). „Tăcerea”, ca mijloc poetic de transcendere, așa cum o concepea Lucian Blaga, reprezintă termenul de referință atât al poeziei, cât și al filosofiei. Tăcerea ar fi în acest sens agentul conlucrativ care asigură „unicitatea” adevărului, codificat în gândire, coagulat de fiorul trăirii și confirmat în cuvânt, ca „locuire, ca originaritate”, cum o releva M. Heidegger și pe care o ilustrează la modul poetic V. Teleucă: „Dar eu, care sunt în audiență la verb, îmi fierb/ transfinitul și proba de gând/ în farmecul/ liber trezit de cuvânt și soarele liber mai/ liber apare: afară e soare, în casă e soare, // în suflet e lună și toamnă, și frunză, și/ umbra și-albastru, și firav, suav e-un/ spațiu ca spectru în spațiul concav, din/ el se ridică reforma de gând: // se-aude/ cum tăcerile, umblând pe pământ, nasc/ neguri de toamnă, dispoziții de-apel/ febril, nestatornic și glas de copil...” (TELEUCĂ, 2002, 57).

Obsesiile din cadrul „singurătății creative” aduc în poezia lui V. Teleucă și alte „surprize”. Ele continuă și sunt determinate de timpul singurătății și al globalizării, al comuniunii și al căutării sau al regăsirii de sine a eului. „Zguduirile sociale, spune poetul, aduc cu sine zguduirii abisale. Cineva strigă din noi, protestează... Ar fi păcat să nu auzim cum ne vuiesc dedesubturile, cum cineva strigă sau vorbește din noi, vrând să comunice cu adâncimile celeste aflate deasupra noastră” (TELEUCĂ, 2002, 64).

În poezia lui Victor Teleucă, una din acele voci este a lui M. Eminescu. Conceput în viziune heideggeriană, așa cum rezultă din poemul „Răsărit de luceafăr”, eminescianismul transpare în două aspecte. Unul se referă la geneza și destinul geniului și alta la arta poetică eminesciană, care, s-a spus, „ctitoreaște adevărul”... „ca începui”.

V. Teleucă pornește dintr-un start arhetipal, oferindu-ne și capitole de „lirohistoriosofie”, cum întregește formula același savant M. Cimpoi (CIMPOI, 2003, 5), ca în „Decebal” sau în „Mollis Davia”. În ultimul poem autorul e surprins de „chemarea” unui „Cineva” anonim, deținător și păstrător de ființă națională, comunicând în limbajul latent al pământului” și al poeziei ctitoritoare de adevăr: „Nu tu, El, pământu-nvie, / naște gânduri cum a fost, / El te știe pe de rost/ parcă-ar ști o poezie”.

Și aici, ca și în alte cazuri, confruntarea eului cu sine, cu „tu”-ul său, se proiectează tot în termeni heideggerieni: „te deschizi prin închiderea firii prihane, / te scufunzi prin ieșiri spre luminiș, ...tu, care tu, tu, care tu desconsideri/ momentul care l-ai pierdut în neant/ din închiderea prin deschidere, cauți, / cauți reperul / ce fel de angoase închid între ele...”.

Există în poezia lui V. Teleucă o neliniște, provocată nu atât de complexitatea „haosmosului” (CODREANU, 2012, 175), cât de complexitatea propriului „eu” al poetului care face parte din această lume sau o reprezintă. Pentru autorul „dezicerilor de sine” eul constituie mai degrabă o răbdare („Mă rabd așa cum sunt”), în sensul temerii că nu-l va mai avea în altă lume. După Nacamura, citat de poet, „eul e mai mult o experiență”, de aceea „mă las pradă acestei viitori de meditații întâmplătoare și inutile, dar care mă țin în preajma universului curbat” (TELEUCĂ, 2002, 104). Într-un fel sau altul, poetul acceptă aparențele („Pare paradoxal, dar este un Ceva care nu-i”). Ca și M. Heidegger, V. Teleucă, cum am observat, nu dă răspuns la „întrebări”, dar le „pune” (discută) într-un fel „deschis”. „Însă deja când întrebăm: „ce este (subliniat de autorul citatului), spune M. Heidegger, noi ne situăm într-o înțelegere a lui „este”, fără a putea fixa conceptul ce înseamnă „este” (TELEUCĂ, 2002, 107). „Nu-i nu înseamnă că nu există, spune, la rândul său, poetul V. Teleucă, ...e lipsă. Nici nu vrea să ignore existența, ci e o posibilitate a Cuvântului [înțeles ca locuință a Ființei, bineînțeles, scris cu majusculă – n.n. – T. R.] de a reflecta o realitate în devenire, o stare dintre posibilitate și realitate, adică dintre ceea ce poate fi, dar încă nu este, și realitatea „este”-lui ca formă consolidată stabilă. Existența există datorită non-existenței” (TELEUCĂ, 2002, 114).

Același lucru se poate spune și despre eu. Existența lui este confirmată de non-existența lui. V. Teleucă o numește „umbră care-i lipsește, dar ar vrea s-o aibă”. „Dacă secolul XX a fost secolul filosofiei lingvistice, spune poetul, secolul următor va fi al studierii umbrei” (TELEUCĂ, 2002, 117).

Ceea ce i-a scăpat lui Martin Heidegger, constată poetul, referindu-se la întrebarea: ce este gândirea, e „orizontul scopului care nu se lasă atins, în schimb nu permite să avem plăcerea a-l vedea de la distanță” (TELEUCĂ, 2002, 168).

Nu aceasta este însă marea „întrebare” în structura metafizică a poeziei lui V. Teleucă. Nu „ce este omul”, deci și eul acestuia, îl interesează pe poet, ci întrebarea „de ce este?” „Ultima întrebare – de ce este? – rămâne fără nici un răspuns. Omul nu se poate întreba pe sine și atunci a descoperit că el nu este el, dar este altul sau altcineva, ceea ce îi deschide o cu totul altă perspectivă, dar într-o altă direcție, cea adevărată lipsind” (TELEUCĂ, 2002, 174-175).

Cât privește „omul”, ca ființă „conștientă”, el este în viziunea heideggeriană a poetului V. Teleucă „un risc”. El (omul – n. n. – T. R) este forma unui conținut care nu-l vrea, sau dacă-l vrea, apoi cu totul altceva. Un ceva care nu există decât doar ca non-existență...Din clipa în care omul este, el riscă să nu fie. Ca omenire, el moare încontinuu și astfel este ne-fiind” (TELEUCĂ, 2002, 175). Este în permanență „cel de altă dată”, cum ar spune T. Arghezi în „Psalmul de taină”.

Evident, se cere pusă în discuție categoria de timp. „Nu există timp fără om”, spune M. Heidegger, citat de poetul nostru, de unde rezultă că timpul ar fi „o formă a intuiției sensibile” (I. Kant) a omului. „Forma intuiției sensibile” la care se referă „bătrânul dascăl” (M. Eminescu) presupune schimbările ce se produc în Ființă, zămislită de Demiurg prin actul rostirii. Spune același M. Heidegger: „Dasein-ul nu este un merit ci un dar” (HEIDEGGER, 1994, 231), și că „... poetul însuși stă între zei și popor” (HEIDEGGER, 1994, 230), adică este investit demiurgic. Însuși Dasein-ul este în temeiul poetic, tot astfel cum poezia este rostire ctitoritoare a zeilor și a esenței lucrurilor.

Demiurgismul în viziunea metafizică a lui V. Teleucă este, mai degrabă, o ispită decât o (i)realitate: „...și tace Demiurgul, demult deprins să tacă...”.

Poetul se apropie de sacralitate, fără să fie scutit de „riscuri”, cel puțin în rolul de „mijlocitor al nemijlocitului”, cum spune M. Heidegger. Durata acestei antinomii e determinată de „inima eternă”. În viziunea heideggeriană ea se prezintă ca o expresie a sacrului. „Câtă vreme grația durează, ajungând în preajma inimii, menționează teoreticianul, omul se poate măsura, spre binele lui, cu divinitatea” (HEIDEGGER, 1994, 218).

Ispita demiurgică („și blând zâmbește-n barbă / pe tronul-i Demiurgul...”) se contopește la V. Teleucă cu ispita poeziei însăși (cu starea ei de „grație”); este poate unicul limbaj în care „încapă” ruga către Domnul, cum ar fi cea din poezia antologică intitulată „Marea”. Poetul vorbește, de fapt, în „limbajul” frământului marin, deci al sublimului, al „gândirii” demiurgice: „Reflectă-mă, mare în lacrima ta...”.

Ca și N. Stănescu, atunci când polemizează, în „11 elegii”, fără să declare, cu Hegel sau cu M. Eminescu, în perspectivă ontologică, V. Teleucă se confruntă cu metafizica lui M. Heidegger, în punctul de vedere al subaprecierii spațiului în raport cu timpul – aspect amendat și de către C. Noica: „Dezastrul celor care gândesc ființa prin temporalitate (Heidegger). Dar ideea de spațialitate (de n-dimensionalitate a realului, de încrucișare a generalurilor sau elementelor în el), aceasta spune ceva despre ființă; spațialitate configurativă, nu temporalitate dizolvată. În problema timpului toți filozofii și-au frânt gâtul. Poate cel mai frumos spectacol uman, la nivel adânc, al veacului acestuia, plin de orori și frumusețe, este eșecul lui Heidegger” (NOICA, 1990, 246).

V. Teleucă nu a creat un sistem filosofic, sau măcar un studiu fundamental, cum sunt cele heideggeriene. Ni se oferă, mai degrabă, un „fragmentariu” metafizic în proză poetică. Dar el are un alt avantaj: suportul filosofic este întreținut de energia epifanică sau de cea teofanică a poeziei, capabilă să dezmoștească abstracția filosofică (nu numai pe cea heideggeriană, cum am văzut), pe de altă parte, să calmeze izbucnirea „dulce – emolientă a sentimentului” (M. Cimpoi). „Am impresia că cineva mă caută și nu mă poate găsi. – declară poetul în „Gradare și degradare”. – Lucrurile se schimbă cu toată tristețea. Devin inexistență. Totul curge spre neexistență”. Iar în „Albinele metafizice” autorul reia gândul: „La vama asta („supremă” – n.n. – T.R) ard nenumărate lumânări de prin flori. Dar alta e ceara și altele sunt florile. Același e numai sensul – nonsensul. Pe tot parcursul operei sale dimensiunile timpului de care aminteam stau sub semnul „târziului”, adică

a unor durate, după ce s-au consumat experiențele „acumurilor”, exprimându-ne în termenii lui M. Heidegger care combătea înțelegerea timpului ca succesiune. „Târziu” semnifică concentrație, „prezență statornică”, sau „ajungere la prezență”, cum ar zice teoreticianul german. „Târziu”, în concepția și viziunea poetico-filosofică a lui V. Teleucă, ne duce cu gândul la aceeași „dimensiune a patra” a timpului, dar a unui timp „de dincolo”, în care ne putem „regăsi” într-o transparență „albastră”, deci una a „speranței”, a „idealului”. „Și totuși cred în ceva: în culoarea albastră, în târziu, spune poetul, căci trăiesc sub zodia târziului și în ceea ce aș putea s-o numesc zodie sau zona unui „dincolo”, în care ne putem găsi azi... atunci...” Unui „dincolo” în timp îi corespunde un „dincolo” în spațiu. Tot astfel cum unui „târziu” temporal îi corespunde un „târziu” spațial: „de luna târzie norii se sparg ca ape - / le mării de țărnu abrupt; se trezesc / dedesubturi dintr-un alt dedesubt / și aidoma valului spre lună se-a / burcă într-o altă mișcare...” („Parada dedesubturilor”)

Referindu-se la propriile texte prozopoetice, lirosofice, autorul lor declară că nu le poate găsi sau oferi un argument de rigoare final, determinant, deoarece cuvântul „stranglează gândul”. Este vorba, bineînțeles, de cuvântul convenționalizat cu posibilitățile sale restrânse, „din necesitate” amendate de N. Stănescu în „Fiziologia poeziei” (1990) sau de A. Mușina, în „Eseu asupra poeziei moderne” (1997), și nu de rostire ca „locuire”... „cufundată în tăcere”. Însuși „argumentul” nu e în stare să motiveze existența textelor, „fiindcă, precizează poetul, nu numai autorul vrea altceva să spună, ci însuși argumentul” (!), care „nu este ce pare, dar este ce nu-i, fiind text cu încărcătura sa atavică, dornică de veșnicie în cazul scrisului, de nemurire”. Așadar, a „vorbi” despre scrisul lui V. Teleucă înseamnă a te exprima în propriu-i limbaj cu propriile-i categorii care stau sub semnul antinomic al existenței absente, dar nedispărute, vegheate oricând de „zodia târziului”. Vorba reiterată a poetului: „Scuzați-mă, dar eu altceva am vrut să spun...”

Bibliografia

1. **CIMPOI, Mihai**, *Cântecul de lebadă al poetului*. În: Victor Teleucă. *Decebal, Poem*, Chișinău, 2003.
2. **CIMPOI, Mihai**, *Solitudinea valorică*. În *Limba Română. Revistă de știință și cultură*, nr. 11 (113). Chișinău, 2004.
3. **CIMPOI, Mihai**, *Victor Teleucă, lirosoful*. În: Victor Teleucă. *Ninge la o margine de existență*. Poezii, reflecții și alte deziceri de sine. Chișinău, Editura Cartea Moldovei, 2002.
4. **CIORĂNESCU, Alexandru**, *Absurdul liric algebrist*. În: Alexandru Ciorănescu. *Ion Barbu. Monografie*. București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
5. **CODREANU, Teodor**, *În oglinzile lui Victor Teleucă*, Chișinău, Editura Universul, 2012.
6. **DERRIDA, Jaques**, *Farmacia lui Platon*. În: *Diseminarea*, București, Univers Enciclopedic, 1997.
7. **DOLGAN, Mihail**, *Victor Teleucă sau nevoia de monolog cu sinele și metafizicul*. În: Mihail Dolgan. *Poezia contemporană, mod de existență în Metaforă și Idee*. (Studiu monografic), Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Chișinău, „Elan Poligraf, 2007.
8. **HEIDEGGER, Martin**, *Ființă și timp*. Traducere din germană: Dorin Tilincă, Mircea Arman. Consultanț științific: Mircea Arman. Cuvânt înainte de Octavian Vuia, București, Editura Jurnalul literar, 1994.
9. **HEIDEGGER, Martin**, *Originea operei de artă*. Traducere și note Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu. Studiu introductiv Constantin Noica, București, Univers, 1982.
10. **MUȘINA, Alexandru**, *Este poezia o știință*. În Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Cartier, 1997.
11. **NOICA, Constantin**, *Jurnal de idei*. Text stabilit de Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu. Andrei Pleșu, Sorin Vieru, București, Humanitas, 1990.

12. **NOICA, Constantin**, *Meditații introductive asupra lui Heidegger*. În: Martin Heidegger, *Originea operei de artă*. Traducere și note Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu. Studiu introductiv Constantin Noica, București, Univers, 1982.
13. **SACA, Serafim**, *Durata clipei*. În *Sud-est*, nr. 3, 2004.
14. **SENIC, Valeriu**, *Ecuația poetică a înaltului*. Studiu asupra creației lui V. Teleucă, Chișinău, Literatura artistică, 1986.
15. **TELEUCĂ, Victor**, *Improvizația nisipului*, Chișinău, Editura Universul, 2006.
16. **TELEUCĂ, Victor**, *Ninge la o margine de existență*. Poezii, reflecții și alte deziceri de sine, Chișinău, Editura Cartea Moldovei, 2002.

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU'S CHARACTERS IN THE PLAY OF LIFE AND DEATH

LES PERSONAGES DE HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU DANS LE JEU ENTRE LA VIE ET LA MORT

PERSONAJELE HORTENSIEI PAPADAT-BENGESCU ÎN JOUL VIETII ȘI AL MORȚII

Simona GALAȚCHI¹,

Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română,
Casa Academiei, Str. 13 Septembrie, Nr. 13, Sector 5, București
Bursier al Academiei Române, Calea Victoriei, Nr. 125, București
E-mail: simonagala@yahoo.com

Abstract

This article analyzes two of Hortensia Papadat-Bengescu's characters, the first cousins (upon their mothers), Marcian and Prince Maxențiu. The text maintains the structure of the dictionary articles that are being prepared. The research is an interdisciplinary one and it uses the psychoanalytical approach as a methodological instrument. The demonstration illustrates, upon case, the devastating or the constructive effects the parent-child relationship has on the child in a given family environment and the evolution these two literary characters have in their lives due to this early start.

Résumé

Cet article analyse deux des personnages de l'oeuvre de Hortensia Papadat-Bengescu. Ce texte garde la structure des articles de dictionnaire qui sont en train d'être préparés. La recherche est interdisciplinaire et utilise l'approche psychanalytique en tant d'instrument méthodologique. Le but de cette démonstration est d'illustrer, selon le cas, les effets dévastateurs ou constructifs que la relation parent-enfant a sur l'enfant (sur le fils) au milieu de la famille et présente donc l'évolution de ces deux personnages littéraires de cette perspective-là.

Rezumat

Articolul analizează două personaje din opera Hortensiei Papadat-Bengescu, pe verii după mamă Marcian și Prințul Maxențiu. Textul păstrează structura articolelor de dicționar aflate în pregătire. Cercetarea este una interdisciplinară și folosește ca instrument metodologic abordarea psihanalitică. Demonstrația ilustrează efectele devastatoare sau constructive, după caz, asupra copilului, ale relației pe care acesta o are cu mediul familial și prezintă evoluția acestor două personaje literare din această perspectivă.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077.

Keywords: *Hortensia Papadat-Bengescu, the Oedipal complex, the Pygmalion effect, life and death, the femininity complex*

Mots-clés: *Hortensia Papadat-Bengescu, le complexe Oedip, l'effet Pygmalion, vie et mort, le complexe de fémininité*

Cuvinte-cheie: *Hortensia Papadat-Bengescu, complexul oedip, efectul Pygmalion, viață și moarte, complexul de feminitate*

Introducere

Analiza de față reprezintă o punere în oglindă a două personaje din opera Hortensiei Papadat-Bengescu, Marcian și Prințul Maxențiu. Cercetarea este una interdisciplinară și folosește ca instrument metodologic abordarea psihanalitică.

Textul păstrează structura articolelor de dicționar, întrucât aceste fișe întocmite pentru Marcian și pentru Prințul Maxențiu fac parte dintr-un dicționar psihanalitic al personajelor Hortensiei Papadat-Bengescu (în pregătire).

Motivul alegerii acestor două personaje îl reprezintă gradul lor apropiat de rudenie (cei doi sunt veri primari după mamă) și faptul că amândoi par să aibă în comun un complex oedipian inversat (în accepțiune freudiană). La Prințul Maxențiu, nerezolvarea acestuia deviază într-un complex de feminitate², în timp ce, la Marcian, oedipul aparent nerezolvat, deoarece nu urmează îndrumarea de soluționare dată de Freud, se rezolvă în direcțiile indicate de alți psihanalști.

Avem, prin urmare, un complex oedipian cu evoluție diferită la cele două personaje. Factorul ce face distincția între ei, factorul aducător de succes la Marcian, respectiv de eșec la Prințul Maxențiu îl reprezintă iubirea părinților. Manifestarea sau absența iubirii în relația părinte-copil dezvoltă în respectivul personaj echilibrul sau dezechilibrul de forțe între viață și moarte și duce la rezolvarea diferită a complexului oedipian³. Suspiciunea de homosexualitate la ambii veri, ca extensie a oedipului, după cum se va vedea în analiză, îi plasează pe cei doi la poli opuși:

² Complexul de feminitate, în definiția psihanalistei Melanie Klein, se referă la identificarea băiatului cu un personaj feminin, în genere cu mama. Copilul respectiv a crescut sub o influență maternă predominantă și exclusivă și resimte atitudinea mamei ca fiind castratoare. Prin urmare el începe să dorească să fie ca mama lui. Complexul de feminitate este un proces inconștient de feminizare a psihicului masculin, de manifestare a atitudinilor feminine. Acest complex face trimitere pe de o parte la complexul de inferioritate al lui Adler și, pe de altă, la complexul Oedip. La unii copii, consideră Melanie Klein, acest complex generează, dimpotrivă, tendințe exagerat de agresive la copiii de sex masculin. (GORGOS, 1988, vol. II, p. 177).

³ Oedip este personajul mitologic care, fiind alungat de acasă de tată pentru a preveni împlinirea unei profeții, ajunge, necunoscându-și părinții, să își ucidă propriul tată și să se căsătorească cu propria mamă. Acceptarea diferenței dintre sexe duce, în cazul tuturor copiilor, la alegerea unui obiect al complexului. Acest obiect se proiectează fie pe părintele de același sex, fie pe părintele de sex opus: „Oedip direct (dorință incestuoasă față de părintele de sex opus) și Oedip inversat sau negativ (dorință incestuoasă față de părintele de același sex)” (PERRON, PERRON-BORELLI, 2006, p. 20). Emergent în jurul vârstei de 5 ani, complexul re apare la adolescență și precede „trecerea la organizarea genitală adultă” (*id.* p. 108). Trăsăturile generale ale Oedipului constituie un model de dezvoltare și funcționare psihică. Parcursul complexului capătă forme particulare pentru fiecare persoană în parte. Renunțarea oedipiană stă la baza posibilelor progrese ale civilizației (*id.*, p. 114).

Organizarea oedipiană și post-oedipiană este un rezultat al conflictelor oedipiene. Schema de dezvoltare a psihicului poate conține straturi, fixații, regresii. Fixațiile, regresiiile, ca manifestări ale nevrozelor, pot precede stadiul falic – i.e. de organizare preoedipiană – și sunt de natură oro-anală, conform pulsuniilor erotico-anale și sadice. O fixație cu prevalență a conflictului oedipian se concretizează în isterie. Oedipul este, cu alte cuvinte, „complexul nodal al nevrozelor” (JUNG, 1999, p. 5).

Organizarea post-oedipiană integrează doi versanți ai complexului oedipian: cel direct și cel inversat. „Investiriile erotice ale Oedipului pozitiv” (i.e. direct) „se transferă asupra partenerului sexual din cuplu, în timp ce investițiile homosexuale (legate de versantul oedipului inversat) vor alimenta, sub o formă mai mult sau mai puțin desexualizată, investițiile relaționale în raport cu ceilalți externi cuplului sexual: părinți, prieteni, figuri sociale și chiar instituții. Destinul acestor investiții homosexuale, care sunt adresate în copilărie părintelui rival, contribuie (...) la formarea Supraeului și la investirea valorilor morale și sociale”. (PERRON, PERRON-BORELLI, 2006, p. 112).

Marcian ajunge un om scilipitor, de succes, un maestru care are capacitatea de a construi încrederea în sine a studenților săi prin efectul Pygmalion, preluat de la părinții lui profesori (de la tatăl său, în special); Marcian nu numai că devine un om nou, puternic, dar creează, la rândul său, alți oameni noi, puternici sau îi vindecă pe cei slabi, neputincioși (i.e. pe Ghighi); Prințul Maxențiu crește într-un mediu care îi distruge încrederea în sine și îl transformă într-un neputincios pe viață.

MARCIAN / Victor Marcian, personaj ce apare în romanele din Ciclul Hallipilor: *Concert din muzică de Bach*, *Drumul ascuns*, *Rădăcini* și *Străina*. Este vărul primar al Prințului Maxențiu cu care copilărește și cu care ține legătura pe parcursul întregii vieți. Fiu de guvernantă și de profesor de geografie (potrivit romanului *Străina*) sau de funcționar modest (după cum reiese din romanul *Concert din muzică de Bach*). Zaza este mătușa lui, sora mamei sale, iar el o tratează ca pe o „rudă respectabilă” (PAPADAT-BENGESCU⁴, vol. I, *Concert din muzică de Bach*, p. 705), deși era dansatoare de cabaret. Ajunge muzician de renume mondial, interpret de muzică clasică și compozitor, în special, de pastorele. Se căsătorește cu Elena Drăgănescu. Ghighi (Drăgănescu), fiul Elenei, îl numește „oncle Mark” sau „ami Vic”, în timp ce, pentru Elena, el este, simplu, „Mark”.

Ada Razu află că Marcian este sosit în București pentru a participa la concertul dat de Elena Drăgănescu și îl anunță despre boala prințului Maxențiu. Marcian este considerat „ordonat în sentimentele lui de familie”, are „idei și apucături modeste, pe care gloria nu i le schimbare” (*ibid.*, p. 705). Pare înspăimântat de lingușire și cochetărie la femei. „Devotamentul lui pentru tată era legendar” (*ibid.*, p. 705).

Reputația familiei Drăgănescu în privința concertelor din București îl atrage pe Marcian: casa Drăgănescu era „singura casă din București care merită să fie frecventată de un muzicant de talia lui” (*id.*, p. 707), locul unde Elena „nu era dintre femeile ce caută să acapareze un artist” (*ibid.*, p. 707).

Marcian, la o primă impresie (de la distanță), vede mariajul prințului Maxențiu cu Ada drept „satisfăcător”, femeia părându-i „simpatcă, plină de bun simț” (*id.*, p. 711) și dispusă să cheltuiască pentru sănătatea lui Maxențiu. „Marcian trăia în aerul de sus al fumului de tămâie și, în atmosfera ideală a muzicii, cunoștea din oameni ceea ce venea până la dânsul, ceea ce îi aduceau din ei. Lui, pentru arta lui minunată, îi aduceau numai ceea ce – mult, puțin – aveau mai bun.” (*ibid.*, p. 711). Marcian, cu naivitatea și optimismul lui, nu avea cum percepe „latura vulgară și vițioasă” a Adei (v. *id.*, p. 773). Timid, vorbea puțin în general, iar logoreea celorlalți ajuta mult la cordialitatea relațiilor sale interumane. Urmărindu-și propriul interes, Ada îl invită, în numele Elenei și fără ca Elena să știe, să participe la festivalul Bach, iar Elenei i-l aduce pe Marcian ca pe un cadou mult visat pentru concertul organizat, un cadou de nerefuzat.

Imediat ce ia legătura cu Elena, Marcian își ia libertatea de a modifica programul muzical stabilit de Elena. În prezența lui Drăgănescu de cele mai multe ori, cei doi se întâlnesc și lucrează la organizarea concertului, la repetiții. Marcian seamănă fizic cu Drăgănescu și au în comun „originea salubă și obscură, firea pacinică și sfioasă, gusturile simple și oneste” (*id.*, p. 757). Muzica dăduse rafinament înfățișării lui Marcian și, spre deosebire de Drăgănescu, el are o voință categorică, imperativă. Avea o sinceritate ce ar fi părut brutală dacă nu ar fi fost însoțită de voioșie – „un răs, bun, sincer, exploziv” (*id.*, p. 765). Cu toate că știa că este sora Elenei, Marcian îi face Mikăi-Lé o evaluare obiectivă, profesională, pe care i-o comunică deschis Elenei: Mikăi-Lé este antimuzicală, dizarmonică. Găsește că Elena are „pregătire tehnică și aptitudini” pentru acompaniament – care era „o artă aparte” (*id.*, p. 767) –, determinând-o să renunțe la execuția mediocră la pian solo.

După susținerea propriu-zisă a concertului, a doua zi, după înmormântarea Siei, Marcian și Elena au, în automobil, o apropiere fizică ce o împinge pe Elena să-i vorbească lui Drăgănescu despre separare. Ea ia inițiativa de a pleca cu copilul în Elveția, după Marcian. Văzând-o în Elveția, Marcian crede inițial că Elena nu vrea să-și strice căsătoria, pentru că ea nu îi comunică nimic în

⁴ În acest articol, toate citatele sunt preluate după HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU, *Opere*, vol. I, II, III, Ediție coord. de Gabriela Omăt; Text îngrijit de Eugenia Tudor Anton (vol. I) / Text îngrijit de Viviana Șerbănescu (vol. II) / Text stabilit și note de Gabriela Omăt (vol. III); Note și comentarii de Eugenia Tudor Anton și Gabriela Omăt; Studiu introductiv de Eugen Simion; București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Academia Română, 2012.

legătură cu cele întreprinse de ea în vederea pregătirii relației cu el. Cei doi se vizitează inițial în absența copilului dus la internat de Elena (deoarece guvernanta se îmbolnăvise), iar Marcian află că Elena își dorea să divorțeze de Drăgănescu. Ca și Elena, interpretează atitudinea evitantă a lui Drăgănescu drept reacție de refuz și dorință de amânare a divorțului, de șantaj, ba chiar îl suspectează pe Dr. Walter că a emis un certificat medical fals la cererea lui Drăgănescu (referitor la miocardita trenantă a acestuia). O implică pe Elena în organizarea agendei sale de concerte și devin, în cele din urmă, amanți.

La pian Marcian „părea un copil minune; un tușeu delicat, feminin, alterna cu virtuozități, aproape cu acrobații; interpretarea îi era originală până la fantezie, cu latitudini pe care disciplina nu i le permitea dincoace, la vioară. În acel joc, uneori absurd, se evidenția admirabil ce bogată imaginație era, strunită în rigorile artei, atunci când avea răspunderi. La pian, orice temă era transfigurată de variații și de variante aproape neverosimile, sau redusă la o ingenuitate care atingea perfecția expresiei simple” (*Drumul ascuns*, p. 951). Marcian este încântat de micul Ghighi și nu vrea să-l cedeze guvernantei cu nici un preț. Când Elena este nevoită să plece în țară, să-l vadă pe Drăgănescu bolnav, Marcian îl oprește la el pe copil care, la rândul-i, dorea foarte mult să rămână în compania plină de iubire a Maestrului. De cele mai multe ori, el și copilul se jucau „înfocat” (*id.*, p. 1006), uitând de prezența Elenei. Marcian mergea cu Elena la spectacole de varieté, unde le aplauda doar pe fetele talentate, nefiind impresionat de nudurile feminine, și râdea în hohote „salubru” (*id.*, p. 1008)/sănătos, ca aerul Elveției.

„În viața lui de până atunci, Marcian se ferise de primejdia pasiunilor” (*id.*, p. 1084), dar Elena devenise o pasiune. Când Drăgănescu îi vizitase în Elveția cu câteva zile înainte de a muri și își exprimase teama că Ghighi l-ar putea deranja, Marcian se simte ofensat, se supără și pleacă.

După moartea lui Drăgănescu, Elena lasă copilul la Marcian, în Elveția, timp de opt ani. Ea corespundează aproape zilnic cu Marcian. La un moment dat, Marcian se vede pus de Elena în situația să-l aducă pe Ghighi în România. El studia șase ore din douăsprezece, iar restul zilei îl petrecea cu copilul. Marcian și Ghighi nu înțeleg noua pasiune a Elenei pentru agricultură. Marcian ghicise în Ghighi „sensibilitatea lui bolnăvicioasă, caracterul secret, firea timidă, sufletul pasionat” (*Rădăcini*, p. 885) și, cu „tușeu sufletesc fin” (*ibid.*, p. 885), cu prevederea sa, le îngrija cu delicatețe. Marcian era singurul care iubea, liber de constrângeri, „înclinarea spre muzică” (*id.*, p. 886) a lui Ghighi, „și anume spre teorie, cu încercări naive de compoziție” (*ibid.*, p. 886).

Marcian se simte abandonat, trădat, când Elena îi cere înapoi copilul. „Pornirea lui firească spre tristețe părea a coincide cu destinul; nu mai putea studia ca înainte, o enervare străină de muzică se interpunea. Rafinată în metodele ei, soarta îl amăgise numai pentru a-l lovi mai tare, era poate întâia oară că nu se resemna. Se supunea totuși, nu protesta decât în adânc, răbda, dar se măcina. (...) Niciodată nu se încrezuse în el însuși, i se părea deci firesc să fie sacrificat. (...) Copilul însă... copilul avea nevoie de el... de ce i-l lua? Din egoism, desigur. Nu putea crede că e un gest de răutate... Își pierdea calmul, echilibrul judecării, mai ales că nu înțelegea motivul cel adevărat al Elenei, pasiunea ei pentru moșie, avere.” (*id.*, p. 925). Marcian consideră că Ghighi putea fi educat cel mai bine în Elveția, sufletului lui delicat îi priau climatul și mediul. Copilul îl iubea, îl asculta și avea nevoie de o pavază între sine și mama sa de care se temea. Marcian ar fi putut accepta să fie trădat și părăsit de Elena, dar nu putea admite ca acel copil să fie nenorocit. Pentru el, acel copil avea un fizic șubred, dar un caracter serios. Nu-l dorește pe Ghighi pentru propria lui mângâiere/console, ci urmărește numai binele copilului. Este convins că noile planuri de educație ale Elenei în privința lui Ghighi sunt catastrofale, că ea îi pregătește „un drum greșit” (*id.*, p. 927). Din delicatețe, nu îi dezvăluie lui Ghighi proiectele Elenei în mod direct, ci „deghizat” (*ibid.*, p. 927). „Sensibilitatea băiatului îngrijora pe Marcian; credea că el singur poate înțelege și împăca pe Ghighi” (*ibid.*, p. 927). Călătoria în România cu Ghighi, care trebuia returnat Elenei, îi pare un calvar lui Marcian. Simte că Ghighi nu dorește să meargă înapoi la mama lui și că, în sinea lui, îl acuză că nu se luptă să îi schimbe Elenei decizia. De la distanță, Marcian o judeca pe Elena cu severitate, dar știa că, față în față cu ea, va trebui să cedeze voinței ei. Prezența ei le pricinuia amândurora intimidare, iar fără ea se simțeau liberi. „El și băiatul se iubeau fără logică, ba

împotriva ei, se înțelegeau perfect, într-un spațiu romantic și absurd, fără delimitări precise, trăiau într-un peisagiu vag, în care totuși, cu siguranță, cu putere, umblau uniți, înțelegși, identificați.” (*id.*, p. 928). Ani întregi se temuse că Elena îl va sacrifica, dar credea că are dreptul indiscutabil de a decide în privința educației copilului, întrucât „alt protector n-avea băiatul” (*id.*, p. 447). Marcian vedea relația lui cu Ghighi ca „o funcționare inseparabilă a unor organe vitale. Băiatul nu gândea, nu simțea, nu reacționa decât prin intermediul lui. O despărțire nu putea veni nimănui în minte, sau atunci era un asasinat.” (*ibid.*, p. 447).

Pe drum, Marcian îi arată și îi vorbește lui Ghighi despre realizările tatălui lui biologic, inducându-i respect pentru acesta și încercând să-l pregătească pentru cele ce urmau să se petreacă acolo. Se înfurie că Elena nu îi așteaptă și nu îi întâmpină la gară, ba, mai mult, și-a trimis în locul ei o slugă, un om străin lor, un om care nu îi cunoaște. Conchide că Elena nu își iubește copilul – acel copil „delicat, cu suflet plăpând, demn de puțini, poate că nici de mamă-sa!...” (*id.*, p. 929). Vrea să o pedepsească și să plece chiar a doua zi, ca să revină mai apoi pentru Ghighi. Dar copilul dispăruse deja din raza lor vizuală și el a pierdut prilejul de a-l mai pregăti, de a-i mai explica că trebuie să aibă răbdare, să reziste sufletește până când mama îl va retrimite înapoi la el, în Elveția. Se simte jignit, comparat cu Simeon care fusese cavalerist, iar el era un biet artist. Marcian nu înțelege cum Elena poate trăi cu „atâtea ființe inferioare” (*id.*, p. 938) prin preajmă. Nu credea în transformarea bruscă a lui Ghighi, în deșteptarea interesului lui pentru proprietăți. Pentru prima dată, „mișcările sufletești” (*id.*, p. 939) ale copilului îi scăpau. Se simțea înstrăinat și de Ghighi, și de Elena, iar pentru cei doi își abandonase viața lui: Muzica. Totul îi părea antimuzical acolo, la Prundeni. Umbla singur, înstrăinat, pe câmpurile moșiei, cu „o sfâșiere interioară” (*id.*, p. 940), resemnată, ca stare sufletească permanentă.

Marcian îl ajutase pe copil cu școala, îi făcea uneori temele, ascunzând notele mici de Elena, considerând că e păcat să repete clasa pentru niște materii la care nu are aptitudini. Marcian „îl însufletea, îi da tăria” (*id.*, p. 947) lui Ghighi. La începutul conviețuirii lor, copilul venise de la mama lui incapabil de a se exprima, de a vorbi în fața altora (nesigur și cu mâinile tremurânde), iar Marcian îl ajuta să comunice, exprimându-i gândurile, vorbind el în locul lui. Marcian îl însoțea pe Ghighi în parc și se juca cu el, apărându-l de copiii răi, într-un timp când Ghighi avea o problemă de mers. Marcian îi dăduse câteva lecții de pian și amândoi compuneau, fără știrea Elenei, o pastorală nouă, o surpriză pe care o pregăteau pentru nunta lui cu Elena.

După plecarea de la Prundeni, Marcian este cuprins de îngrijorare pentru Ghighi: îl socotea rămas singur, deoarece Elena îi mărturisise de nenumărate ori „piedica fizică care-i oprea orice elan către copil” (*id.*, p. 957). Supărat că nu putea însemna nimic pentru copil fără aprobarea Elenei, că nu avea drepturi asupra lui, se muștra că nu l-a căutat pe Ghighi la moșie și l-a lăsat singur să se plimbe; teama lui Marcian lua forme absurde, îi veneau în minte accidente de călărie, accidente cu mașina de treierat, se muștra că nu l-a răpit, se muștra că l-a trădat pe copil, pe copilul ce semăna, obsesiv, cu „unul din îngerii catedralei, cel cu harpă” (*ibid.*, p. 957). Era supărat că, între rachiul și muzică, Elena alege rachiul pentru Ghighi. Se gândește să-i scrie Elenei, să-i mărturisească secretul – pasiunea și talentul lui Ghighi pentru muzică, Ghighi avea „ceva instinct muzical” (*ibid.*, p. 957), dar nu o face. El nu crezuse niciodată în talentul muzical al Elenei. După plecarea lui înapoi în Elveția, Elena primește scrisori de la Marcian, dar le ascunde de Ghighi.

Marcian se simțea desfigurată sufletește, dizarmonic (pe Mika-Lé o caracterizase drept „dizarmonică” altădată), sub povara anxietății și a enervării, „dușmanii muzicii și ai sufletului” (*id.*, p. 959).

Marcian îi lua apărarea lui Ghighi în fața Elenei, când aceasta credea și afirma (lângă copil / în fața copilului) că el este un retardat. Marcian îi insuflă copilului încredere în sine, repetându-i constant: „Poți ce vrei!” (*id.*, p. 971). „Iubitul lui oncle Mark era, nici nu putea să nu fie, delicat” (*id.*, p. 1005). Marcian primește vestea că Ghighi s-a sinucis, își amână concertele și vine în țară. De astă dată, este așteptat de Elena la gară. Nory, ca și Elena, crede că Marcian, ca toți artiștii, este o nenorocire pentru sine și pentru alții. Marcian încearcă să pună pe clape compoziția lui Ghighi și îi explică într-un mod expresiv, cu gesturi largi, lui Nory ce a vrut Ghighi să redea în acea bucată

muzicală: „freschețea, candoarea, dar și emoția, țișatul slab, dar adânc” (*id.*, p. 1026). În timp ce el explică, Elena adoarme pe canapea.

După tragicul eveniment, Elena se căsătorește cu Marcian și face marele sacrificiu de a-și vinde moșiile și a-l urma pe Maestru în Elveția. El își continuă turneele și, după aproape douăzeci de ani, o descoperă pe orfana Ina Vergu. Ea este eleva lui preferată. Elena insistă ca fata să fie luată în gazdă la ei în casă, ca secretară a lui. Marcian se opune și insistă ca memoria acelui copil să nu fie întinată. Susține în continuare că Ghighi avusese talent pentru muzică, dar avea de depășit mari obstacole de exprimare. El predă lecții Inei despre care crede, de asemenea, că are talent componistic. Glumește cu Elena, afirmând că fata este o „leneșă” (*Străina*, p. 190) – ca o aluzie la insulta pe care Elena i-o adresa constant lui Ghighi, pe când acesta trăia. Marcian își calmează ieșirile temperamentale în prezența Elenei: la apariția ei, întrerupe imediat cearta pe teme muzicale cu Ina. Doarme 4-5 ore pe noapte și în restul timpului lucrează. După o vreme o adoptă pe Ina. Marcian rămâne un om modest, în ciuda succesului său: când este lăudat, îl aduce în discuție pe tatăl său, profesor de geografie (în romanul *Străina*), pe care îl așează deasupra lui. Lucian i-a fost student în anul întâi la fagot, dar s-a retras. Ulterior, Lucian devine soțul Inei, fiica adoptivă a cuplului Marcian.

Moare înaintea Elenei, de pneumonie. Plămânii sunt un organ afectat în familia lui: vărul lui, Prințul Maxențiu, murise de tuberculoză pulmonară/ftizie.

Abordarea personajului din perspectivă psihanalitică

Maestru Marcian aparține tipologiei jungiene intuiție-sentiment⁵ prin care se explică creativitatea și capacitatea lui de a compune, de a interpreta excelent piese muzicale, de a transmite emoții și trăiri intense către marele public. Personalitate energică, exersează mult timp, pasionat, obsesiv, pentru a obține „perfectiunea” exprimării artistice. Își reprimă funcția senzație⁶, nu sesizează materialismul Elenei, setea ei de avere. De cealaltă parte însă, Elena percepe o așa-numită rupere a lui de realitate. Ea extinde în mod greșit această nedevelopare a funcției senzație asupra capacității lui profesionale de evaluare a elevilor – uitând că ea însăși, ca și sora ei Mika-Lé, au fost cândva evaluate din punct de vedere muzical de Maestru.

Faptul că observăm la Marcian o înclinație spre venerarea tatălui (mereu îl laudă, mereu îl așează deasupra lui), precum și atracția către o femeie rațională (masculinizată), ca Elena, în asociere cu sensibilitatea definitorie ce îl atrage către Ghighi, ne pot sugera, din punct de vedere psihanalitic, existența în cazul acestui personaj a unui oedip inversat (sau oedip negativ). În plus,

⁵ **Tipul simțire / sentiment extravertit.** La acest tip, sentimentul, simțirea se îndreaptă spre datul obiectiv, este „în acord cu valori obiective” (JUNG, 1997, p. 384), simțirea nu ține cont de calitatea obiectului concret, ci stă „sub înrăurirea valorilor tradiționale sau altminteri general valabile” (*id.*, p. 385). În virtutea acestui sentiment, acest gen de oameni merg la teatru, la biserică, la concert, „cu sentimente pozitive corect măsurate” (*ibid.*), frumusețea și armonia relațiilor sociale se datorează acestui tip de simțire extravertită. La extrem, un sentiment extravertit răspunde unor așteptări estetice, dar nu se adresează inimii, ci doar simțurilor sau – și mai rău – doar intelectului. Lasă impresia de poză, de inconstanță, de ceva pe care nu se poate conta, iar în cazuri extreme, de isterie.” (*ibid.*, p. 386). Iubit este doar bărbatul potrivit, care corespunde ca situație, vârstă, avere, rang, respectabilitate. Pot apărea manifestări afective exagerate, prejudecăți și comparații infantile. Nevrozele apar sub formă de isterie sau idei obsesive.

Tipul intuiție extravertită. Manifestă o dependență puternică de situații exterioare, dar nu acolo unde sunt valori general acceptate, ci dimpotrivă, unde există un germen pentru un viitor promițător. Situațiile stabile amenință să-l sufocă. Poate trece drept un „aventurier imoral și lipsit de scrupule” (*id.*, p. 400). Reprezentanții acestui tip sunt negustori, speculanți, politicieni, agenți etc. Printre femei găsim persoane capabile să înnoade legături mondene, promițătoare, intuiesc bărbați de viitor, dar sunt în stare să renunțe la tot „pentru o nouă posibilitate” (*ibid.*, p. 400). Este avocatul minorităților care promit. Insuflă curaj și entuziasm semenilor pentru o nouă cauză, pe care el „o va abandona în foarte scurt timp”. (*ibid.*, p. 400). „Își risipește prea ușor viața” (*ibid.*, p. 401), iar „la sfârșit pleacă cu mâinile goale” (*ibid.*). În nevroze apar ipohondria, senzații fizice absurde.

⁶ **Tipul senzație extravertită.** Realismul, simțul obiectiv al realității este caracteristica principală a acestui tip. Căutarea senzațiilor este esențialul și punctul culminant al dorințelor sale. La el se bea bine, se mănâncă bine, se stă comod, gustul său rafinat ridică exigențe celor din jur, de dragul stilului. La extrem, este gelos fără motive întemeiate, morala sa este ridicol de scrupuloasă, cu „rituri abstruze” (*idem*, p. 396). Rațiunea sa este sofisticată, despică firul în patru, este fariseică. Nevrozele sale au caracter obsesiv.

moștenește de la părinții săi preocuparea pentru educarea copiilor, preocupare specific feminină. Relația cu Ina neagă însă această speculație: relația cu Ina/cu femeile, în general, arată că Marcian nu avea preferințe/opțiuni (inconștiente) numai pentru un anumit sex. În cuplul cu Elena, el este elementul conținut (*apud Jung*)⁷.

Dominanta funcțiilor sale psihice (i.e. sentiment-intuiție, *apud Jung*) poate fi rezultatul opoziției inconștiente față de caracterul puternic intelectual al personalității părinților săi (ce și -au reprimat sentimentele și au întemeiat o căsătorie rațională, corectă, bună din punct de vedere practic). El manifestă generozitate și iubire pentru toți oamenii, indiferent cum ar fi aceștia. Talentul muzical este moștenit genetic pe linie maternă și exploatat în direcția funcțiilor refulate, neexprimate de părinți.

Conform clasificării aduse de psihanalistul Otto Rank, Marcian este întruchiparea tipologiei artistului⁸ – cea mai evoluată dintre tipologiile sale. Marcian a depășit stadiile oral și anal⁹, descrise de S. Freud, a trecut dincolo de tipul adaptat și de tipul nevrotic¹⁰, în teoria lui Otto Rank, devenind un creator de oameni noi, un creator de creatori. El nu mai este doar un instrument și un interpret de muzică, ci și un compozitor, un om ce a trecut dincolo de limitele tiparelor, al îngrădirilor de orice fel (nu numai în muzică). Marcian întrupează omul complet, egal dezvoltat în laturile lui ce țin de masculin / feminin, potrivit modelelor (ideale) recomandate de alchimie, de psihologia analitică a lui C.G. Jung, de psihanaliza lui Otto Rank, de școala lui Rollo May etc.

Alegerea Elenei ca parteneră de viață reflectă aceeași aplecare a lui către armonie: Elena, care are un aer de om echilibrat, îl echilibrează și pe el – un artist, un „aerian”, un om nepractic. Fiind deja un om complet, nu are neapărat nevoie de o întruchipare/reprezentare a animei în viața lui: o ia pe Elena de soție ca un substitut pentru Ghighi, care murise și a cărui prezență îi fusese suficientă timp de 10 ani de zile, timp în care Elena stătuse departe de ei, în țară. Deși este conștient de greșelile ei, o iartă, dar nu trece peste încăpățânarea ei de a nu vedea unde a greșit: o face în maniera lui proprie, cu subtilitate. În Ina recunoaște cele două funcții psihice indispensabile unui muzician compozitor – sentimentul și intuiția ce i-au fost dezvoltate tinerei fete de viața de suferință dusă până la momentul întâlnirii cu el. Pe Lucian ar fi putut să-l respingă, deoarece nu era un specialist în domeniul muzical, dar Marcian are capacitatea de a aprecia pe fiecare om pentru calitățile lui specifice – inclusiv pe mătușa Zaza a apreciat-o pentru talentul ei (muzical), dincolo de

⁷ C.G. Jung vede cuplul ca pe o încheștare între două forțe, între două elemente: conținut și conținător. Conținătorul este cel ce are supremația și conduce relația de cuplu. Conținutul este partenerul supus liderului relației. (v. JUNG, 1994, partea a III-a, capitolul *Căsătoria ca relație de cuplu*).

⁸ Otto Rank nu este de acord cu soluția oferită de Freud pentru rezolvarea complexului oedipian, respectiv cu acceptarea castrării. El propune, dimpotrivă, păstrarea falusului ca secret al succesului în viață. Acest concept se reflectă în clasificarea tipurilor psihologice pe care o aduce în teoria sa: tipul productiv este descris ca fiind cel mai evoluat. Tipologia propusă de el este stabilită în funcție de gradul de succes al luptei pentru independență și al afirmării voinței cu care toți suntem dotați la naștere. Tipul **adaptat** este cel care a învățat să dorească în viață ceea ce alții l-au forțat și condiționat să dorească; în această categorie intră oamenii supuși în fața autorității și codului moral al societății, supuși datoriei, pasivi, submisivi, normali. Al doilea tip, numit **nevrotic**, dovedește o mai mare voință decât tipul adaptat, se dedică total luptei contra dominației exercitate din exterior, dar și din interior; adeseori, acești indivizi, nevroticii, extenuați de luptă într-atât încât nu mai fac nimic cu libertatea câștigată, sunt anxioși și se simt vinovați că manifestă atâta voință. Cel de-al treilea tip, tipul **productiv**, creativ, artistul, geniul, în loc să lupte cu sine, se acceptă și se afirmă pe sine așa cum este, creează un ideal și o nouă lume (RANK, 1989; RANK, 1978).

⁹ **Stadiul oral** (*apud Freud*): Primul stadiu de dezvoltare psihică, în care puzsiunea de a încorpora și cunoaște lumea cu ajutorul gurii ia naștere din nevoia de a se hrăni. Obiectul puzsiunii este sânul matern, prototip al tuturor obiectelor dorinței, ce vor veni. (v. De Scitiaux, 1998, p. 92). **Fixația orală**: subiectul care se blochează în stadiul oral poate manifesta depresii sau toxicomanii, nevroze, isterie, dorința de a primi afecțiune etc. (v. GORGOS, 1989, vol. III, p. 336 și GORGOS, 1988, vol. II, p. 284).

Anal (stadiul). **Fixație anală**. Termen psihanalitic ce definește atașamentul, mai mult sau mai puțin conștient, al subiectului față de stadiul anal de dezvoltare libidinală. Fixarea la un anumit stadiu poate duce la structuri caracteriale specifice sau formațiuni nevrotice tipice (în cazul fixației anale, simptomatologia este obsesională). (cf. GORGOS, vol. II, 1988, pp. 194-195) Trăsăturile caracteriale specifice fixației în stadiul anal sunt: spirit de ordine, perseverență, punctualitate, economie, plăcerea de a prelungi preliminariile unor bucurii, sado-masochism, homosexualitate latentă, meticulozitate, agresivitate, perversiuni sadice etc. (cf. GORGOS, vol. I, 1987, p. 179).

¹⁰ Tipul adaptat (v. nota 6); tipul nevrotic (v. nota 6).

forma inacceptabilă în care se prezenta ea (dansa și cânta goală pe scenă, era dansatoare de cabaret, așadar se situa într-o zonă gri pentru societatea de atunci). Cu Lucian poate discuta, surprinzător, și politică, datorită capacităților lui intuitive.

Moștenește de la tatăl său talentul pedagogic. Bănuim că în relația lui cu tatăl s-a manifestat un efect Pygmalion¹¹. Marcian are, la rândul său, acest efect asupra „orfanilor” Ina și Ghighi. În special la Ghighi evoluția se vede mai clar: îl aduce din stadiul de copil care nu se poate exprima, care tremură și e total nesigur, la o relativă încredere în sine; îl vindecă de somatizările anxietății lui (Ghichi simțea că îl strânge cineva de gât, avea probleme de mers); îi construiește o identitate. Marcian tocmai reușise să-l scoată pe Ghighi din ghearele nevrozei, când îi este confiscat de Elena și pus din nou în contact cu sursa anxiogenă, care dinamitează tot ce reușise el să construiască în Ghighi.

Faptul că el moare înaintea Elenei pare o dovadă a singurătății sale în cuplu, o singurătate în care el se simte confortabil: el nu este pasionat în primul rând de Elena, ci de muzică (lucrează tot timpul, în afara celor 4-5 ore de somn; compune muzică; merge în turnee; predă studenților – creează oameni noi). Când Elena l-a amânat în privința căsătoriei (timp de zece ani), el nu a fost afectat de singurătate, de lipsa femeii iubite, ci a format acel cuplu cu Ghighi, care nu semăna Elenei, ci lui însuși. Autoarea ne spune că Marcian seamănă fizic cu Drăgănescu și Ghighi tot cu Drăgănescu seamănă.

PRINȚUL MAXENȚIU DE LA PLĂIESELE. Apare doar menționat în romanul *Fecioarele despletite*, prin prisma logodnei cu Elena Drăgănescu și a intervenției Mikăi-Lé în destrămarea acestei legături, și se desfășoară ca personaj în *Concert din muzică de Bach*. Soțul Adei Razu și vărul lui Marcian, fiul Zazei și al Prințului.

Nory îl vede ca pe un „manechin banal”, fără „nici o profesie” și fără venituri/rente, cu nume italian și ținută englezească, „binecrescut”, anemic, locuind într-un „palat ruinat, plin de guzgani și de cucuvele, înconjurat de o grădină părăsită și de o moșie necultivată” (*Fecioarele despletite*, p. 435); „Cu mâini aristocratice” și o bărbăție ca „a lui Cezar Borgia”, „un degenerat”, „imbecil”, „incapabil” (*id.*, p. 436).

După ruperea logodnei de către Elena Drăgănescu, Prințul se reorientează spre o altă deținătoare de averi, către „regina făinei”, snoaba Ada Razu (*id.*, p. 483), și se căsătorește. Mai tânăr decât el, mult prea energică și obsedată de „dancing” (*Concert din muzică de Bach*, p. 662) și alte sporturi, Ada Razu îl aduce pe prinț la o stare de epuizare fizică în numai 6 luni de căsătorie. Corpul lui slăbit nu mai poate rezista necruțătoarei, incurabilei pe atunci tuberculoze pulmonare.

La doi ani de la căsătorie, Ada îl plimba încă pe stradă în dog-cart ca pe un trofeu, ca să arate lumii că își achiziționase un nume, un titlu nobiliar. Prințul anemiatic, galben nu mai avea putere să strunească un cal de dog-cart și, ca urmare a acestui fapt, Ada ajunge să facă cunoștință, pe stradă, cu Lică Trubadurul, care le liniștește calul speriat.

După ce își atinge scopul, Ada dorește să meargă mai departe, să urce mai sus pe scara socială. Prințul Maxențiu căutase o „căsătorie de rezon” (*id.*, p. 664) în logodna cu Elena Drăgănescu și apoi în căsătoria cu Ada Razu, pentru a-și răscumpăra moșia părintească și evita acum pe Elena (care îl măgulisese cu iubirea ei cuminte). Ada, dimpotrivă, voia să pătrundă în cercul apropiaților Elenei, să participe la recepțiile ei, pentru a parveni.

Plăieșele erau moșiile moștenite de Maxențiu de la mama lui, vestita cântăreață franceză de varieté, Zaza. Aceasta, la rândul ei, primise domeniul de la un „prinț bătrân și decavat”, tată „autentic” și „prezumtiv” (*id.*, p. 663) al lui Maxențiu, alături de recunoașterea copilului (după

¹¹ Efectul Pygmalion – denumirea este preluată după numele legendarului sculptor antic din Cipru, care ar fi sculptat o statuie de femeie; statuia era atât de frumoasă, încât Pygmalion s-a îndrăgostit de propria creație și i-a cerut Afroditei să-i dea viață statuii. Efectul Pygmalion este un fenomen afectiv ce poate apărea între creator și creația sa, între maestru și ucenic, între profesor și elev. El constă în investiția afectivă pe care creatorul, maestrul, profesorul o face în creație, elev. Conștiința propriu-zisă a investiției afective este creșterea performanțelor elevului: „investiția afectivă susține și favorizează subteran, la nivel inconștient, de ambele părți, procesul de devenire și expansiune intelectuală și afectivă.” (GORGOS, 1989, vol. III, p. 796).

momentul nașterii lui). Testamentul fusese contestat de moștenitori, dar Zaza luptase și avusese câștig de cauză în cele din urmă, după ce își ipotecase tot ce avea. Tatăl lui Maxențiu, un om despre care ni se spune că avea un fizic robust, murise de un „atac de paralizie”, iar mama, mai târziu, murise din pricina cancerului la sâni. Tatăl lui nu legalizase relația cu Zaza, mama lui. De mic, Maxențiu suferise de pleurite, iar mama lui nu voia niciodată să vadă că e bolnav, ci vedea în slăbiciunea lui fizică o trăsătură de distincție nobiliară și, în loc să-l menajeze, îl obliga să facă eforturi astfel că oboseala lui rămânea mereu neostoită. Zaza îl folosea permanent pentru a obține bani de la prinț, luându-l cu ea, ca pe un „câine de rasă” (*id.*, p. 690), peste tot, ostentativ, oriunde o chema prințul bătrân a cărui amantă era. Așa ajunsese Maxențiu să urască femeile. Părinții lui mor, mai întâi tatăl, în copilărie, și apoi mama, iar el devine orfan de ambii părinți în momentul trecerii de la pubertate la adolescență. A fost educat de o englezoaică, o guvernantă ce i s-a dedicat din religiozitate (ca să salveze copilul unei „femei pierdute”).

Prințul, după ce își împlinise visul de a răscumpăra moșia părintească, se simțea acum prins în laț, plictisit de independența Adei, cu atât mai mult cu cât boala îl adusese în situația de a fi îngrijit de o infirmieră de la care totuși primea asistența „cu aviditate” (*id.*, p. 693). Maxențiu nu dorea ca Ada sau alții să afle că e bolnav, de aceea era arțăgos cu infirmiera. Inițial se temuse să nu moară, pentru a nu da satisfacție Adei, dar cum aceasta nu-i dorea moartea, îi părea rău acum că nu-i putea face „farsa sinistră” (*id.*, p. 694). Își iubea boala, ca pe un viciu, „cu voluptate și cu rușine” (*id.*, p. 693). Îi persecuta pe toți în jur, dar mai ales pe Ada – la început îi reproșase faptul că fusese nevoit să-și tăinuiască boala, acum faptul că trebuia să o exhibe public. Ar fi dorit să o ucidă pe Ada doar cu o întrebare prin care să o tulbure cumplit, o întrebare în legătură cu Lică pe care Ada îl angajase în numele pasiunii ei pentru cavalcadele cu care Prințul nu avea nimic în comun, deși se înveșmântase în costum de „sportsman” (*id.*, p. 668). Ada cheltuia enorm cu boala lui, deoarece era prea devreme pentru a rămâne, în ochii lumii, fără titlul nobiliar, dar începuse să îl amenințe cu divorțul, ceea ce presupunea retragerea finanțării pentru el. Se simțea jignit, în noblețea și boala sa, de faptul că Ada îl teroriza cu perspectiva unui viitor fără bani. Prin urmare, în acest joc de putere, el se vede nevoit să înceteze reproșurile pe care i le făcea ei. Dorea să se însănătoșească, iar în acest scop ar fi trebuit, în opinia lui, să plece la Leysins. Sigur că Ada nu mai dorea alte cheltuieli și se opunea plecării lui, așa că Prințul s-a văzut nevoit să o șantajeze din nou cu subiectul „Lică”. Lică, însă, expert în relații interumane și comunicare, și-a dat demisia. Ada i-a acordat lui Lică permisiunea să plece unde voia el. Acum Prințul se simțea singur și vulnerabil, avea nevoie de grijă, de protecție. Dacă însă ar fi contemplat în amintire imaginea mamei lui care murise, i se părea că ar acționa într-un fel care ar putea-o deranja (pe mama lui).

Vărul după mamă al Prințului, Marcian, muzician cu renume mondial, îl vizitează cu ocazia îmbolnăvirii lui. Cu ocazia acestei vizite, Maxențiu o revede pe Elena și își închipuie că aceasta continuă să îi poarte aceleași sentimente ca atunci când fuseseră logodiți, dar ea (un om sănătos și fericit) nu simțea decât milă pentru el. Ada o deleagă pe Elena să decidă cu privire la plecarea Prințului la Leysins, în Elveția. În cele din urmă, Maxențiu și toți ceilalți cad de acord în privința acestei plecări. Prințul Maxențiu iese astfel din scenă, deși autoarea nu ne spune explicit, presupunem că a murit, fapt confirmat atunci când aflăm de căsătoria Adei cu Lică, mai târziu, în romanul următor, în *Drumul ascuns*.

Abordarea personajului din perspectivă psihanalitică

Prințul Maxențiu este un personaj care are identificări¹² cu ambii săi părinți, deoarece a crescut oarecum în prezența ambilor.

¹² Sigmund Freud denumeste prin termenul de **identificare** ceea ce dorește un individ să fie. Identificarea poate lua forme succesive. Ea este definită ca un „proces prin care un individ devine asemănător cu un altul, în totalitate sau parțial” (LAROUSSE, 2006, p. 552). El a acordat identificării un rol predominant în formarea psihismului copilului. Ulterior, cercetători ca Lebovici, Kaes, Golse, au studiat transmisia transgenerațională și filiația.

Jacques Lacan adaugă o distincție „între identificările imaginare constitutive ale Eului și identificarea simbolică fondatoare a subiectului”. (*ibid.*). Distincția esențială adusă de J. Lacan vizează „Eul ideal” și „idealul Eului” (i.e. ceea

Se autodefiniște prin originea nobilă și prin averea tatălui său, acestea reprezentând obiectivele pe care mama lui și le fixase. Având, ca și tatăl său, „o pasiune durabilă” pentru Zaza, mama sa, și primind prea multă atenție de la mama lui (care-l țara tot timpul după ea), Maxențiu nu simte nevoia să se căsătorească din iubire, ci face alianțe tot pentru avere. De data aceasta este vorba de păstrarea moșiilor părintești, de care nu a fost în stare să aibă grijă după moartea părinților. Preluând și continuând modelul oferit de mama lui, Maxențiu vede iubirea ca pe o tranzacție (financiară) în care ești folosit (ca monedă de schimb) și folosești la rândul tău pe alții.

De cealaltă parte, se identifică cu bătrânețea și lipsa de vitalitate a tatălui său cândva robust.

Este un copil bolnăvicios, care va rămâne fragil toată viața, copleșit de sentimentul de neputință cauzat de boală și de condiția de instrument al mamei sale. Pare să sufere de sindromul Oblomov¹³. El este orfan încă înainte de a-și pierde părinții, deoarece se naște fără voia tatălui, într-o relație nelegitimată în fața lumii, ca un obiect ilicit ce urmează să fie folosit de mama sa.

Principiul Thanatos¹⁴, îndreptat asupra propriei persoane (deoarece se naște nedorit, într-o ilegalitate simbolică), este cel ce îi călăuzește viața. Dacă tatăl lui, folosit de Zaza, are posibilitatea

ce ar dori să fie). Prima noțiune este în legătură cu primul stadiu de formare a eului prin imaginea oglinzii, narcisică (mama), iar cea de-a doua este în relație cu al doilea stadiu de formare a eului prin semni ficant, imaginea simbolică (tatăl).

S. Freud afirmă că există persoane ce își aleg parteneri după modelul propriei persoane, după o imagine a lor înșiși, iubind în celălalt „ceea ce este, ceea ce a fost; ceea ce ar vrea să fie ea însăși”. (MANZANO, 2002, p. 12). Părinții unui copil, la rândul lor, în iubirea narcisică de sine, atribuie copilului perfecțiuni și îi uită sau ascund defectele. Părinții plasează astfel copilul în propriul lor ideal al eului, cu care să se identifice copilul, iar acesta, la rândul lui, îl va proiecta asupra copilului său.

Melanie Klein și Otto F. Kernberg observă coexistența unei iubiri de sine în celălalt și a unei iubiri de celălalt diferit de sine. (KLEIN, 1975 și KERNBERG, 1984).

Scenariile narcisice ale parentalității pot fi depășite și integrate armonios, dar pot lua dimensiuni patologice atunci când „realitatea existenței unui copil nu corespunde proiecției ce a fost plasată pe el.” (MANZANO, 2002, p. 17). În acest ultim caz, la părinți se produce o decompensare, iar la copil probleme de dezvoltare și adaptare la mediul extern.

Mama își va considera copilul ca fiind o parte din ea însăși sau din obiectele sale interne, dar această identificare proiectivă poate deveni patologică „din motive defensive, în special contra angoaselor de separe și de pierdere a obiectului” (*id.*, p. 29).

Pentru înțelegerea funcționării psihice și a tulburărilor acesteia, „este indispensabil (...) să studiem în orice bărbat feminitatea sa, și în orice femeie, masculinitatea sa” (PERRON, 2005, p. 93).

Identificarea nu trebuie confundată cu imitarea. S. Freud numește fenomenele de imitare simptome isterice.

Există identificări simultane cu tatăl și cu mama. Inhibițiile și eșecurile „în școlarizare, viața profesională și viața amoroasă” (*id.*, p. 103) își au originea în aspecte conflictuale ale oedipului – rivalitatea cu modelul ales și iubirea pentru acesta. Conflictul se desfășoară între dorința de a-l depăși pe tată prin putere, reușită, fizic atractiv și temeri de a arăta că e slab, de a fi subiect de glumă, de dispreț sau de a reuși prea bine, răbind și zdrobind pe tată.

¹³ Sindromul Oblomov – Sindrom descris la subiecți cu structură dizarmonică de tip psihastenic, proveniți dintr-un mediu social și familial cu posibilități materiale deosebite. Ca și eroul lui Goncharov, acestor subiecți le sunt specifice lenea, apatia, lipsa de voință. Sunt personalități dependente, se lasă cu ușurință îngrijiți și conduși de ceilalți. La aceas tă descriere se poate asocia teama de boli, agoră- și tanato-fobia, dificultatea matinală de a părăsi patul. (GORGOS, 1989, vol. III, p. 298)

¹⁴ **Pulsiunea/instinctul morții (Thanatos) vs. Pulsiunea/instinctul vieții (Eros)** – noțiuni utilizate de Sigmund Freud și introduse ca concepte majore ale doctrinei psihaanalitice. Pulsiunea este un cuvânt derivat din latinescul *pulsio*, pentru a desemna acțiunea de a împinge, a presa. Pulsiunea este definită ca încărcătură energetică, sursă a activității motrice a organismului și a funcționării psihice inconștiente a omului. Pulsiunile sexuale (Eros) se află sub dominația principiului plăcerii, iar pulsiunile de autoconservare (Thanatos) se află în slujba dezvoltării psihice, fiind determinate de principiul realității. Pulsiunile sexuale pot cunoaște patru destine: inversarea, întoarcerea asupra propriei persoane, refularea și sublimarea. În cazul inversării pulsiunii, S. Freud discută despre sadism/masochism și voaieurism/exhibiționism, iar inversarea se face în funcție de scop. În cazul inversării conținutului, iubirea se transformă în ură, dar reversul nu are loc (ura nu se transformă în iubire). Întoarcerea pulsiunii asupra propriei persoane este interpretată de S. Freud ca fiind originată de un sadism originar. S. Freud teoretizează pulsiunea de moarte pornind de la compulsie la repetiție. Inconștientă și dificil de controlat, această compulsie la repetiție conduce subiectul în situații dureroase în mod repetitiv, ca replică a unor experiențe vechi. Procesul repetitiv nu poate fi explicat doar prin principiul plăcerii, ci și prin principiul realității: expunerea repetată la aceeași experiență dureroasă imunizează subiectul față de sursa anxigenă. Pulsiunile de moarte contribuie prin intermediul angoasei la instalarea subiectului în poziția depresivă făcută de teamă și distrugere. J. Lacan modifică definiția dată de S. Freud pulsiunilor și le înscrie într-o abordare a inconștientului marcat de manifestarea lipsei și neîmplinirii. În acest sens, J. Lacan consideră pulsiunea în categoria Realului. J. Lacan

de a-i refuza acesteia statutul de soție legitimă, Maxențiu, copilul, este complet și permanent dezarmat de aceeași Zaza, mama lui, care îl menține în postura de folosit (semnificat¹⁵, *apud* Lacan) pentru scopurile ei, și deci în postura de om fără apărare, neputincios, ucis cumva, în acest fel, încă de foarte timpuriu (dinainte să se nască). După moartea părinților lui, pulsivitatea morții câștigă și mai mult teren în viața lui, el identificându-se cu ambii părinți morți.

În consecință, Maxențiu își asumă și în cuplu poziția de conținut. În relația cu Elena Drăgănescu a permis intervenția externă a Mikăi-Lé, iar Elena, rațională și dominatoare, a pus capăt relației doar din orgoliu. El nu luptă pentru relație, se lasă acuzat pe nedrept, fiind familiarizat cu sentimentul de vinovăție și victimizarea (încă din viața intrauterină), și se supune voinței Elenei, așa cum făcea și în relația cu mama sa (manifestând o totală acceptare/submisivitate): nu știe să se apere sau să lupte și lasă să se piardă relația cu Elena, deși aceasta era superioară Mikăi-Lé și Adei. Oată părăsit de Elena, respins de Mika-Lé, lui i se reiterează momentul abandonului prin moarte al părinților și devine victima ambițiilor de parvenire ale Adei Razu. După ce se căsătorește cu ultra-energică Ada Razu, îi permite acesteia să fie conținătoarea și conducătoarea în relația lor de cuplu, o lasă să îl lichideze definitiv prin firea ei total opusă lui. Mama lui făcuse tot ce voise cu el, fără să-l iubească pur și simplu, așa cum era el, fără să-i respecte independența, călcându-i în picioare voința zi de zi; la fel făceau acum și femeile din viața lui. El atrage partenere falice¹⁶ (precum Elena sau Ada), ca într-o încercare (inconștientă) de a ieși de sub influența atotputernică a Zazei.

A dorit să salveze moșia tot pentru a continua dorința mamei, dar nu a știut să o facă altfel decât prin folosirea unei alte persoane (o persoană cu banii necesari). Aceasta era singura metodă cu care era familiarizat, pentru a obține ceva în viață. Așa cum părinții s-au folosit de el și l-au părăsit apoi, la fel l-au abandonat și „iubitele” lui, pentru că el nu a cunoscut niciodată cum este să se simtă puternic – nu i s-a permis – și a rămas mereu în situația de om slab, dependent, folosit.

Singura apărare (formă de rezistență) pe care și-a permis-o a fost să nu vrea să se căsătorească până târziu și atunci când a acceptat să o facă a fost pentru a nu-și pierde identitatea dată de moșiile părintești. Este vorba de rezistența/împotrivirea lui de a nu fi folosit printr-o căsătorie, după modelul tatălui său care nu a luat-o de soție pe Zaza.

În momentul în care s-a identificat cu mama sa, utilizând-o pe Ada pentru păstrarea moșiilor, a sucombat precum tatăl său, epuizându-și fărâma de „robustețe”, murind fără să se aștepte la asta, fără să-și închipuie că i se poate întâmpla așa ceva. Inconștient își dorea moartea încă din copilărie, pentru că mama lui nu se temuse/îngrijorase niciodată pentru viața lui, ci dimpotrivă îi sublimase slăbiciunea, boala, i-o ridicase la rang de noblete. El nu a avut cum să înțeleagă diferența dintre viață și moarte, în copilărie, se pare, aceste noțiuni au fost pentru el un tot, și nu două concepte distincte, dintre care, întotdeauna, trebuie aleasă viața. Principiul Eros (opțiunea pentru viață) rămâne nemanifestat la Maxențiu, el nu se concretizează în iubire față de femei sau alte persoane/ființe.

adaugă două noi obiecte pulsionale la cele deja existente în psihanaliză: adaugă vocea și privirea (numindu-le obiecte ale dorinței) materiilor fecale și sânelui. La Lacan, obiectul dorinței se identifică cu juisanța pură (orgasmul), cu ceea ce se detașează de simbolic și de semnificant pentru a cădea cu riscul de a reveni în Real sub formă halucinatorie. Acesta este motivul pentru care Lacan recomandă reatașarea obiectului pierdut și nu blocarea în castrare, așa cum recomandă S. Freud. Pentru J. Lacan, obiectul nu este separat în obiect bun și obiect rău ca la Melanie Klein și Donald Woods Winnicott. Relațiile cu obiectele sunt guvernate de trei modalități de relaționare: privarea, frustrarea și castrarea, ierarhizate conform celor trei ordine (realul, imaginarul, simbolicul). Privarea este definită ca o lipsă reală a unui obiect simbolic, frustrarea este lipsa imaginară a unui obiect real (o revendicare fără sfârșit), iar castrarea este lipsa simbolică a unui obiect imaginar (de ex. rezolvarea enigmei diferenței dintre sexe: penisul lipsește femeii fără să o pună în inferioritate).

¹⁵ Semnificat – termen preluat de Jacques Lacan din semiotica lui Ferdinand de Saussure, căruia Lacan îi dă un sens modificat; termenul face trimitere la copilul ce îndeplinește dorințele unuia dintre părinți de la care preia o identificare. (A se vedea LAROUSSE, 2006, p. 1089).

¹⁶ Termenul de falic este utilizat pentru a descrie femeii cu trăsături masculine: autoritate, putere, independență și agresivitate de tip masculin, veșnică competiție cu bărbații. Femeia sau mama falică este femeia care se comportă sau apare ca posesoare a unui organ genital masculin. (GORGOS, vol. II, 1988, p. 159).

Pulsiunea morții îi fusese cultivată toată viața, fiind îndreptată asupra sa de cei din jur, iar el o primise și o direcționase tot asupra sa, tolerând fără crâcnire tot ce îi oferise viața, neapărându-se în nici un fel, ca și cum ar fi trăit cu pieptul dezgolit mereu, precum mama sa, dansatoarea de cabaret, iar pieptul i-a fost distrus în cele din urmă, plămânii i-au fost mâncați de oftică/ftizie.

Este interesant că boala s-a localizat în acea zonă unde se află timusul, glanda ce eliberează anticorpii și apără întreg organismul de factorii externi agresivi. Lipsit de încredere în sine, Maxențiu nu a putut niciodată să se apere, să lupte, deoarece a fost special conceput pentru a fi utilizat și supus voinței și agresiunii celorlalți.

Datorită influenței castratoare predominante a mamei sale, Maxențiu manifestă un complex de feminitate, așa cum este el definit de Melanie Klein.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077.

Bibliografie

Bibliografie primară:

PAPADAT-BENGESCU, Hortensia, *Opere*, vol. I, II, III, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Academia Română, 2012.

Bibliografie secundară:

ADLER, Alfred, *Cunoașterea omului*, București, Ed. IRI, 1996.

BROOKE, Roger (ed.), *Pathways into the Jungian World. Phenomenology and Analytical Psychology*, London and New York, Routledge, 2000.

EVANS, Dylan, *An Introductory Dictionary to Lacanian Psychoanalysis*, London and New York, Routledge 2006.

FORDHAM, Michael, *Freud, Jung, Klein – the Fenceless Field. Essays on Psychoanalysis and Analytical Psychology*, Edited by Roger Hobdell, London and New York, Routledge, 1998.

FREUD, Sigmund, *A General Introduction to Psycho-Analysis*, Authorized English translation of the revised edition by Joan Riviere, with a Preface by Ernest Jones and G. Stanley Hall, New York, A Touchstone Book, Published by Simon and Schuster, 1963.

GORGOS, Constantin, *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, vol. I, II, III, IV, București, Editura Medicală, 1987, 1988, 1989, 1992.

HANNAH, Barbara, *The Inner Journey: Lectures and Essays On Jungian Psychology*, (Studies in Jungian Psychology by Jungian Analysts; 88), Toronto, Inner City Books, 2000.

JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului. Antologie*, vol. I-IV, Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan, București, Ed. Anima, 1994. [Prima parte: *Psihologia analitică. Temeiuri*; A doua parte: *Descrierea tipurilor psihologice*; A treia parte: *Psihologie individuală și socială*; A patra parte: *Reflecții teoretice privind natura psihismului*]

JUNG, Carl Gustav, *Tipuri psihologice*, București, Ed. Humanitas, 1997.

LAPLANCHE, Jean; PONTALIS, J.-B., *Vocabularul psihanalizei*, Sub direcția lui Daniel Lagache, Traducere de Radu Clit, Alfred Dumitrescu, Vera Șandor, Vasile Dem. Zamfirescu, Coordonator Vasile Dem. Zamfirescu, București, Ed. Humanitas, 1994.

LAPLANCHE, Jean, *Seducția originară. Noi fundamente pentru psihanaliză*, Versiune românească de Jeana Rotescu, Septimiu Roman, (Caiete de psihanaliză, Nr. 6), București, Editura „Jurnalul Literar”, 1996.

LAROUSSE, *Marele dicționar al Psihologiei*, Traducere din limba franceză de Alina Ardeleanu, Sabina Dorneanu, Nicolae Baltă, Alexandra Borș, Matei Georgescu..., București, Ed. Trei, 2006.

MARLAN, Stanton, *The Black Sun. The Alchemy and Art of Darkness*, Foreword by David H. Rosen (ed.), (Carolyn and Ernest Fay Series in Analytical Psychology, no. 10), /s.l./, Texas A & M University Press, College Station, 2005.

MANZANO, Juan; PALACIO ESPASA, Francisco; ZILKHA, Nathalie, *Scenariile narcisice ale parentalității. Experiența clinică a consultației terapeutice*, Traducere din limba franceză Magda Ionescu, (Psihanaliza copilului și adolescentului), București, Editura Fundației Generația, 2002.

MAY, Rollo, *Love and Will*, New York - London, W. W. Norton & Company, 2007.

MINULESCU, Mihaela, *Introducere în analiza jungiană*, (Biblioteca de psihanaliză; 35), București, Editura Trei, 2001.

NOBUS, Dany (ed.), *Key Concepts of Lacanian Psychoanalysis*, New York, Other Press, 1999.

PAPADOPOULOS, Renos K. (ed.), *The Handbook of Jungian Psychology. Theory, Practice and Applications*, London and New York, Routledge, 2006.

PERRON, Roger; PERRON-BORELLI, Michèle, *Complexul Oedip*, Traducere din franceză Teodor-Alexandru Pricop, (Spațiul Psy), București, Editura Fundației Generația, 2005.

PLUTH, Ed, *Signifiers and Acts. Freedom in Lacan's Theory of the Subject*, Albany, State University of New York Press, 2007.

RABATÉ, Jean-Michel, *Jacques Lacan. Psychoanalysis and the Subject of Literature* (Transitions), Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001.

RANK, Otto, *The Myth of the Birth of the Hero. A Psychological Interpretation of Mythology*, (Nervous and Mental Disease Monograph Series, No. 18), New York, The Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Company, 1914.

RANK, Otto, *Will Therapy. The Therapeutic Applications of Will Psychology*, New York, W. W. Norton & Co Inc., 1978.

RANK, Otto, *Art and Artist. Creative Urge and Personality Development*, New York and London, W. W. Norton & Company, 1989.

ROUDINESCO, Élisabeth; PLON, Michel, *Dicționar de psihanaliză*, Traducere din limba franceză de Matei Georgescu, Daniela Luca, Valentin Protopopescu, Genoveva Teleki, (Biblioteca de psihanaliză ; 38), București, Editura Trei, 2002.

VON FRANZ, Marie-Louise, *Alchemy: An Introduction to the Symbolism and the Psychology*, (Studies in Jungian Psychology by Jungian Analysts; 5), Toronto, Inner City Books, 1980.

ZAMFIRESCU, Vasile Dem., *Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană. Curs universitar*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Trei, 2007.

A NEW DONATION FOR THE "TUDOR ARGHEZI" LIBRARY OF "VASILE GOLDIS" WESTERN UNIVERSITY

UNE NOUVELLE DONATION FAIT A LA BIBLIOTHEQUE "TUDOR ARGHEZI" DE L'UNIVERSITE DE L'OUEST "VASILE GOLDIS"

O NOUĂ DONAȚIE FĂCUTĂ BIBLIOTECII „TUDOR ARGHEZI” A UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD

Cezara LĂZĂRESCU, Ioana NISTOR

Biblioteca „Tudor Arghezi”,

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”

Bd. Revoluției, nr. 85-87, Arad

E-mail: bibliotecaro@yahoo.com

Abstract

On the occasion of 25 years of institutional history of the “Vasile Goldiș” Western University, the “Tudor Arghezi” University Library organized an exhibition of Romanian literary magazines, with numbers donated by Professor Paul Petroman, an active member of our academic community. Corresponding to the series of the thematic exhibitions that promote the University Library collections, the exhibition presents Romanian literary magazines of 19-20 centuries, highlighting the importance of the value of Romanian literary culture and the novelty of the donated journals.

Résumé

A l'occasion de 25 ans d'histoire institutionnelle de l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" la Bibliothèque Universitaire "Tudor Arghezi" a organisé une exposition de revues littéraires roumaines, avec des numéros donnés par le professeur Paul Petroman, un membre actif de notre communauté universitaire. Encadrée dans la série d'expositions thématiques pour promouvoir le fonds de publications détenu par la Bibliothèque de l'Université, l'exposition présente des revues littéraires roumaines de XIXe et XXe siècles, soulignant l'importance de la valeur de la culture littéraire roumaine et la nouveauté de numéros données.

Rezumat

Cu prilejul a 25 de ani de istorie instituțională a Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi” a organizat o expoziție de reviste literare românești, cu numere donate de profesorul universitar Pavel Petroman, un membru activ al comunității noastre academice. Încadrându-se în seria expozițiilor tematice pentru promovarea fondului de publicații deținut de Biblioteca Universitară, expoziție prezintă reviste literare românești din secolele XIX-XX, subliniind importanța valorii culturii literare românești, insistând pe ineditul numerelor donate.

Keywords: Library, exhibition, donation, Romanian literary magazines

Mots-clés: bibliothèque, exposition, donation, revues littéraires roumaines

Cuvinte-cheie: Biblioteca, expoziție, donație, reviste literare românești

Profesorul universitar Pavel Petroman, personalitate marcantă a psihologiei, pedagogiei și filologiei din vestul României, a devenit în decursul anilor un membru activ al comunității noastre academice prin susținerea de conferințe de specialitate, publicarea de cărți, participarea la sesiuni științifice și multiple evenimente culturale, unele dintre acestea desfășurate în cadrul Bibliotecii Universitare. Impresionat de colecțiile deținute, a dorit să se alăture principalilor donatori de carte, oferindu-ne o mică dar relevantă parte a colecției de reviste aflată în biblioteca Domniei sale.

Cu ocazia aniversării a 25 de ani de istorie instituțională, am organizat o expoziție anuală cu aceste lucrări, în spațiul Bibliotecii de Științe Umaniste.

În continuare, vă prezentăm catalogul expoziției, insistând pe ineditul numerelor donate.

ALBINA. Revistă enciclopedică populară

Apare la București, săptămânal, cu trei serii de apariție: 1897-1916, 1922-1928, 1933-1937.

Numărul deținut de Bibliotecă: 45-46/5-12 august 1912 face parte din prima serie, avându-l Director pe Ion Kalinderu, iar din comitetul de redacție fac parte: George Coșbuc, Petre Dulfu, P.F. Năsturel, Gh. Adamescu, ș.a.

Din cuprins menționăm articolele: I. Kalinderu – Portretele bizantine în bisericile orientale și în ale noastre; Poezia la oi – Petre Dulfu; pr. I.C. Beldie – Pildele Mântuitorului culese din Sfintele Evanghelii. Fiecare număr conține rubrica „Pagina copiilor”, „Cronica săptămânii”, „Pagina glumeață”.

BOABE DE GRÂU

Revistă de cultură, apare la București (martie 1930-decembrie 1935). Fondator și redactor este Emanoil Bucuța, colaboratori: Jean Bart, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, I. Agârbiceanu, Gib I. Mihăescu. Publicație cu caracter enciclopedic, cu apariție lunară, ilustrată, prezintă articole de istorie culturală și literară și informații despre conferințe, vernisaje, stagioni teatrale. Prețul unui exemplar era de 20 de lei, iar abonamentul pe an era de 200 de lei.

Numărul 8 (Octombrie 1930), existent în colecțiile Bibliotecii, cuprinde: N. Iorga – Liga culturală, Barbu Theodorescu – Date istorice din viața Ligii, Al. Borza – Grădina botanică din Cluj, I. Agârbiceanu – În Paresemi, cu un desen de A. Jiguidi.

CONVORBIRI LITERARE

Revistă fondată de Societatea „Junimea”. Apare la Iași, bilunar (1867-1872) și lunar (1872-1865), apoi la București, lunar (1885-1916; 1919-1944). Director a fost Iacob Negruzzi, care delegă apoi conducerea unui comitet format din foști elevi ai lui Titu Maiorescu, adevăratul lider spiritual al revistei: Mihail Dragomirescu, Simion Mehedinți, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru. În cadrul revistei colaborează Mihai Eminescu, care publică aici majoritatea poeziilor sale; Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Panait Cerna, Octavian Goga, Dinu Zamfirescu, I. Al. Brătescu Voinești și alți scriitori reprezentativi ai vremii.

Deținem numărul 7 din 1 octombrie 1875, în care semnează V. Conta – Teoria fatalismului, Ion Creangă – Soacra cu trei nurori, anunțul privind „Serbarea comemorativă pentru moartea Domnului Grigore Ghica Voevod” alături de discursurile rostite cu acest prilej ale lui N. Gane și D. Petrino.

FAMILIA

Revistă de cultură românească, care și-a început apariția la Budapesta, în anul 1865 la inițiativa și conducerea lui **Iosif Vulcan** (1841-1907). Apare neîntrerupt cu 3 numere lunar, până în anul 1880, când Iosif Vulcan transferă redacția la Oradea și continuă apariția săptămânală până în 1906. După această perioadă, apar cu întreruperi încă trei serii, până în anul 1965. După 1990 apare serie nouă – a V-a.

În colecțiile Bibliotecii noastre există numerele: 47/1869, 47/1874, 50/1875, 51/1875 (Budapesta) și 32/1890 (Oradea).

Spicuind din conținutul numerelor deținute, remarcăm:

Iosif Vulcan – *Principesei Elisabeta domn'a romanilor*, poezie cu șapte strofe și proză, cu ilustrație alb-negru realizată după fotografia lui Adolful Ranics; **V.A. Urechea** – *Despre fabule în genere și în special despre Cichindealu* (47/1869).

Alexandru Macedonschi (1854-1920) – *Călugărenii*, poezie declamată de Mihail Pascaly la Teatrul Circu din București cu ocazia inaugurării statuii lui Mihai Bravul 8/20 noiembrie 1874; **Simeonu Manguinca** – *De însemnătatea botanice românești* (47/1874).

B.P. Hașdeu (1838-1907) – *Modulu alegerii Domnilor la Români, fragmentu din cursulu despre Dreptulu Constituționalu alu Romanilor*; Iosif Vulcan – *Sarutările iubitei* (50/1875).

Vasile Alesandri – *Legenda Ciocârliei*; **Lazaru P. Petrinu** – *Despre educațiunea femeilor din America* (51/1875).

Radulescu-Niger – *Glossa. Memoriei lui Eminescu*; **V.R. Budicescu** – *Tinerețe: nebunețe. Novela*; **Vasilie L. Suciu** – *Poesii populare* (32/1890).

Fiecare număr cuprinde pagini sub genericul SALONUL dedicate vieții literare românești, Poșta redacțiunii, Abonații Familiei, ilustrații după lucrări celebre.

FĂT-FRUMOS

Apare la Suceava, ianuarie 1926 – decembrie 1933, apoi la Cernăuți, ianuarie, 1934 până în iunie 1940, apoi august, 1941 – iunie, 1944 și la Râmnicu Vâlcea, iulie – decembrie, 1944, avându-l ca director și editor pe profesor universitar, scriitor, publicist, folclorist și istoric literar, Leca Morariu (1888-1963). Publică literatură populară, studii istorico-literare, amintiri, scrisori inedite, note despre cărți și reviste.

În colecțiile Bibliotecii noastre există numerele: nr. 1-2 ianuarie-aprilie, 1936; nr. 2 martie-aprilie / 1938; nr. 2 martie-aprilie / 1942; nr. 3 mai-iunie / 1942.

Numărul 1-2 ianuarie-aprilie, 1936 este dedicat lui Liviu Rebreanu la împlinirea vârstei de 50 de ani. Cuprinde articole semnate de Gh.D. Mugur, At. Mitric, Liviu Rebreanu, Leca Morariu.

Din cuprinsul numărului din 1938, amintim: Leca Morariu – Constantin Morariu și „Codicele Pătrăuțean”, Filimon Taniac – Frumseța vechilor manuscrise bisericești.

Numărul 2 martie-aprilie / 1942 este dedicat lui Miron Costin, cuprinzând pagini semnate de Leca Morariu.

Numărul 3 mai-iunie / 1942 abordează deja și subiecte politice – Max Hacman – Regele Carol I cerând retrocedarea Bucovinei, Victor Morariu – „Ce e patria română” și „Was ist des Deutschen Vaterland”, Leonida Bodnărescu – Bucovineni la Procesul Memorandului.

Deținem suplimentele:

16 / 1940 : Leca Morariu – Creangă, Cernăuți, Tiparul Mitropolitul Silvestru, 36 pagini.

20 / 1942 : Leca Morariu – Mihai Eminescu, Cernăuți, Tipografia Glasul Bucovinei, 36 pagini.

FOAIA PENTRU MINTE, INIMĂ ȘI LITERATURĂ

Apare la 2 iulie 1835 la Brașov, până la 24 februarie 1865, săptămânal, cu unele întreruperi, supliment cultural al Gazetei de Transilvania, la 1 ianuarie 1838 apare cu titlul Foaie literară, ca la 2 iulie să revină la denumirea completă. A fost condusă de George Barițiu, iar din 1850 de Iacob Mureșanu.

În colecțiile Bibliotecii noastre există colecția anului 1854, cu numerele: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24-25, 26, 27, 28, 30, 31, 32-33, 34, 35, 36, 37, 38, 39-40, 41, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 53, în tom unic.

Atrage atenția în acest an publicarea „Documinte vechi pentru istoria nationala Transsilvana” 1374-1437, aflate în Archivo Lelesziensi. De asemenea, Indicele cronologic al Documentelor Bisericești între anii 1688-1752, dieta Fagarasului. Este publicată lista membrilor care contribuie la „FONDULU pentru tipărirea cartilor romane folositoare cu pretiu catu se pote

mai eftinu; Rubrica deosebita lunga Fondulu Reuniunei F.R." și Lista abonaților la Gazeta de Transilvania.

ÎNVĂȚĂTORUL SATULUI

Foaie bilunară, apare la 1 octombrie 1843 până în decembrie 1848 [1 ian. 1849 – dec. 1852], imprimată cu caractere chirilice, la Tipografia Colegiului Sf. Sava, redactor: Petrache Poenaru și apoi Nicolae Bălcescu. Cuprinde îndrumări practice pentru săteni.

În colecțiile Bibliotecii noastre există Nr. 25 din 1 octombrie 1847. Semnează Nicolae Manu, directorul departamentului,

MOFTUL ROMÂN

Revista apare la București, înființată la 24 ianuarie, 1893, director I.L. Caragiale (1852-1912), cu o periodicitate bisăptămânală, umoristică și literară, un număr costa 20 de bani.

În colecțiile Bibliotecii noastre există Nr. 23 din 2 septembrie 1901:

Coperta 1 și 4 prezintă caricaturile „În concediu” și „La vitrină”, de Nicolae Mantu (1871-1957), urmașul lui Constantin Jiguidi ca ilustrator al revistei. Epigramele sunt semnate cu pseudonimele P. Tracicus, Picolo, Celestin, Firfiric. Se anunță apariția Calendarului „Moftul Român” sub direcțiunea d-lui I.L. Caragiale, ce va conține proză și versuri humoristice, ilustrațiuni, epigrame, etc. Preț 1 leu exemplarul.

RAMURI

Revistă literară lunară, inițial cu orientare sămănătoristă, apoi tradiționalistă. Apare la Craiova, lunar (1905-1924), săptămânal (1915-1916), la Iași, bilunar (10 martie – 15 iulie 1917), la Craiova, lunar (1919-1927; 1928-1929; 1935-1945; ianuarie – mai 1947). Fondatori și conducători: C. Ș. Făgețel, D. Tomescu, N. Bănescu. Directori: N. Iorga (1923-1927), C. Ș. Făgețel (1928). Colaborează: criticul literar D. Tomescu, poezii G. Topârceanu, Elena Farago, Victor Eftimiu, prozatorii Emil Gârleanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu. Publică articole referitoare la educație, învățământ, cultură, filozofie, morală, religie, scrisori inedite, reproduceri după opere de artă, diverse fotografii.

În colecțiile Bibliotecii noastre există numerele: 2 (februarie 1928), 5 (mai 1928), 10-11 (octombrie-noiembrie 1929), 3-6 (martie-iunie 1944), nr. unic (1945), 7 (noiembrie 1934), 7-9 (iulie-decembrie 1935).

Numărul 2 (februarie 1928) cuprinde articolele: Radu Dragnea – Supunerea la tradiție,

REVISTA TEATRALĂ. Publicație teatrală-culturală

Apare la Brașov, din ianuarie 1913, organ al „Societății pentru Fond de Teatru Român”, cu șase numere pe an, până în august 1914. Redactor este Dr. Horia Petra-Petrescu, prozator, traducător, gazetar și dramaturg (1884-1962).

În colecțiile Bibliotecii noastre există Nr. 1 Anul II din 1914.

Remarcăm *Cuvântul de deschidere rostit de președintele adunării generale a S.T.R., V. Goldiș* în Caransebeș (8 noemvrie 1913). Horia Petra-Petrescu publică două analize literare: „Noaptea furtunoasă” și „Năpasta” precum și articole dedicate jubileului Caragiale. Revista mai cuprinde piesa de teatru „Frații Pădureanu” și 4 piese teatrale pentru copii. Se lansează 2 anunțuri pentru concursuri:

- *Premiile și ajutoarele* în sumă totală de 1000 de coroane provenind din fondul Procopie Cazotti;
- *Piesă teatrală originală*, inspirată din viața românilor din Transilvania, cu un premiu de 200 de coroane.

SALONUL LITERAR

Apare la Arad, începând cu 1 martie 1925, sub conducerea lui **Al. T. Stamatiad** (1885-1956), profesor la Liceul „Moise Nicoară”, sediul redacției fiind la adresa str. Ion Calvin, nr. 4. Pentru studenți, abonamentul la revistă era de 75 de lei, abonamentul întreg fiind de 110 lei.

Conține versuri și proze originale și traduceri, eseuri și recenzii, cronici literare și rubrica de „Însemnări literare”.

În colecțiile Bibliotecii noastre există primul (1/1925) și ultimul număr al revistei 12/1926 (mai, 1926).

1/1925 cuprinde: direcțiile revistei, exprimate de **D. Nanu** în articolul de fond publicat în primul număr al revistei - *Puterea ideii*; **Alexandru Macedonski** – *Nuvele fără oameni. Carte de poezii*; **Al. T. Stamatiad** – *Poeziile în primăvară și Timiditate*; **Perpessicius** – *Pastel neoclastic*; pagina de știri literare.

12/1926: G. Bogdan-Duică – Amintiri; D. Anghel – traduce Plecarea de H.D. Regnier; Prințul fericit de Oscar Wilde în traducerea lui Al. T. S.; V. Demetrius – Adolescent; Eugeniu Speranția – Lumină ce cobori pe mine; Perpessicius – Câteva cuvinte despre Moise Nicoară; Tudor Vianu – Două profesii de credință, sufragiul literar între Ion Minulescu și Liviu Rebreanu martie, 1926 organizat de Revista Ideea Europeană pentru decernarea „Premiului pentru literatură”; pagina de știri și însemnări literare.

VATRA ȘCOLARĂ.

Revistă pedagogică, apare la Sibiu bilunar, cu 2 serii: ianuarie-decembrie 1907 și februarie 1909 – mai 1914. Este redactată de un comitet format din P. Șpan, I. Lupaș, Timotei Popovici, V. Stan și N. Vătășan, redactor Dr. Vasile Stan.

Deținem numărul 3 martie 1912, în care menționăm articolele: A. Sica – Rostul limbii materne în școala populară; Nicolae Bembea – Monografia școalei confesionale elementare din Branișca-Bicău, „Pagina de informațiuni”.

Bibliografie

HANGIU, ION - *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004.

<http://alephnew.bibnat.ro/>

<http://cacheprod.bcub.ro/>

RĂDUICĂ, GEORGETA; RĂDUICĂ, NICOLIN – *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, Editura Științifică, București, 1995.

THE WRITINGS OF CARDINAL IULIU HOSSU

LES ÉCRITS DU CARDINAL IULIU HOSSU

SCRIERILE CARDINALULUI IULIU HOSSU

Sergiu SOICA *

Universitatea de Vest din Timișoara
Bulevardul Vasile Pârvan, nr. 4, România
E-mail: sergiusoica@gmail.com

Abstract

Iuliu Hossu, the first Greek-Catholic bishop and cardinal in Romania had an outstanding activity during the interwar period. He attended the Great Assembly of Alba-Iulia in 1918 and is considered nowadays one of the most important perpetrators of the Great Union. Moreover, accompanied by the Orthodox Bishop Miron Cristea, Vasile Goldis and Alexandru Vaida-Voevod, he presented the Unification Act to King Ferdinand I. After the communist regime took power, Bishop Iuliu Hossu was arrested and held in prison or house arrest for 22 years, until his death. This period is described by Hossu in his volume: "Our faith is our life. Memoirs of Cardinal Iuliu Hossu". The volume is divided into three main parts: the arrest, his detention in Sighet (for five years) and the mandatory residence period until 1961. This book represents an extraordinary testimony. It is not written with hate but rather with love as Bishop Iuliu Hossu pointed out: "Take therefore, my dears, this word as my testament, in which I offer you what I most treasuredly possess: my love for you all, for your dear sons, for their many followers".

Résumé

Iuliu Hossu – évêque gréco-catholique et le premier cardinal roumain, a eu une remarquable activité pendant la période entre les deux guerres; on le retrouve toute eu début; en 1918 comme participant à la Grand Assemblée de Alba Iulia et il sera parmi les réalisateurs de l'union des Roumains. Même plus, c'est lui qui a présenté au Roi Ferdinand I, l'acte de l'Union, ensemble avec l'évêque orthodoxe Miron Cristea et deux autres personnalités roumaines de l'époque Vasile Goldis et Alexandru Vaida Voevod. Après l'instauration du régime communiste en Roumanie; l'évêque Iuliu Hossu a été emprisonné et ensuite mis en domicile obligatoire; pendant 22 ans. Toute cette période a été décrite par Iuliu Hossu même dans le volume autobiographique «Credinta noastra este viata noastra. Memoriile cardinalului Iuliu Hossu (Notre foi c'est notre vie. Mémoires du cardinal Iuliu Hossu)». Le volume est divisé en trois parties: l'arrêt, la détention dans la prison de Sighet (5ans) et la période du domicile obligatoire, jusqu'au 1961. Ce livre témoignage c'est particulièrement spéciale, parce que l'auteur surprend le lecteur par le fait qu'il écrit en sérénité, sans haine. On peut dire le contraire, Iuliu Hossu écrit avec amour sa souffrance. Il dit: «prenez donc, mes chers, cette parole comme mon testament, dans lequel je vous transmets ce que j'ai de plus précieux: mon amour pour vous tous, pour vos enfants et pour vos innombrables descendants».

* This work was supported by the strategic grant POSDRU/159/1.5/S/140863, Project ID 140863 (2014), co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007 – 2013. Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

Rezumat

Iuliu Hossu, episcop greco-catolic și primul Cardinal din România a avut o activitate remarcabilă în perioada interbelică, se regăsește ca participant, în 1918, la Marea Adunare de la Alba-Iulia și se va număra printre înfăptuitorii Unirii. Mai mult, a prezentat Regelui Ferdinand I actul Unirii, alături de episcopul ortodox, Miron Cristea, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voevod. După instaurarea regimului comunist în România Episcopul Iuliu Hossu a fost arestat și ținut în închisorii și domiciliu obligatorii timp de 22 de ani, până la sfârșitul vieții. Această perioadă este descrisă chiar de Episcopul Hossu în volumul: „Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Iuliu Hossu”. Acest volum e împărțit în trei părți: arestarea, detenția de la penitenciarul Sighet(timp de cinci ani) și perioada domiciliului obligatoriu, până în anul 1961. Acest volum-mărturie este extraordinar deoarece nu este scris cu ură, dimpotrivă e scris cu dragoste cum afirma episcopul Iuliu Hossu: „ Luați dară, scumpii mei, acest cuvânt drept testament al meu, în care vă las ceeace am mai scump: dragostea mea pentru voi toți, pentru scumpii fiii voștri, pentru urmașii lor fără număr”.

Keywords: *Iuliu Hossu; Memoirs; Greek-Catholic Church; Prison; Communist regime.*

Mots-clés: *Iuliu Hossu; Mémoires; l'Église Gréco-Catholique; Prison; Régime communiste.*

Cuvinte-cheie: *Iuliu Hossu; Memorii; Biserica Greco-Catolică; Penitenciare; Regimul comunist.*

Introducere

Iuliu Hossu personalitate simbol, a Bisericii Române Unite și a României, datorită activității sale în perioada interbelică și în perioada regimului comunist din România. În perioada regimului comunist a stat în închisori și domiciliu obligatorii timp de 22 ani, până la sfârșitul vieții. Iuliu Hossu s-a născut la data de 30 ianuarie 1885, în localitatea Milaș din județul Mureș-Oșorhei, actualmente Bistrița-Năsăud. A fost al treilea băiat al preotului greco-catolic Ioan și al Victoriei, născută Măriuțiu (ACNSAS, D I736, vol. 1, 16).

Recunoscut de Sfântul Scaun, la 21 aprilie 1917, Iuliu Hossu a fost hirotonit episcop în Catedrala mitropolitană din Blaj de către mitropolitul Victor Mihali de Apșa, asistat de episcopii Demetriu Radu și Valeriu Traian Frențiu, în ziua de 21 noiembrie 1917. A urmat apoi luarea în posesie canonică a eparhiei, la 15 decembrie 1917, apoi, o zi mai târziu, întronizarea festivă în Catedrala Greco-Catolică din Gherla (I. HOSSU, vol. 1, 14).

În anul 1918, anul de emancipare națională a românilor, participă la Marea Adunare de la Alba-Iulia și se va număra printre înfăptuitorii Unirii. Încununarea eforturilor sale, au fost tocmai faptul că s-a aflat în primele rânduri ale românilor participanți la marele act care consfințea o realitate istorică nouă: unirea Transilvaniei cu România, citind mulțimii Rezoluția Marii Adunări din 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia. Mai mult, a fost desemnat să prezinte Regelui Ferdinand I actul respectiv, alături de Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș și episcopul ortodox al Caransebeșului, dr. Miron Cristea (V. HOSSU, 2008, passim).

Activitatea Episcopului Iuliu Hossu va continua astfel: din anul 1930 eparhia Gherlei se va muta la Cluj sub titulatura de Cluj-Gherla, așadar Iuliu Hossu a devenit Episcop de Cluj-Gherla, expresie extrem de cunoscută în istoria bisericii greco-catolice și a României. Mai târziu Iuliu Hossu a fost numit Administrator Apostolic al eparhiei unite de la Oradea, în ziua de 24 august 1941, și având în plus subordonat canonic vicariatul din Târgu-Mureș al provinciei mitropolitane, situat de asemenea în teritoriul cedat Ungariei după 30 august 1940, astfel va avea în permanență grijă față de păstoriții săi oprimați. Pentru a le susține cauza acceptă chiar să fie desemnat membru în Casa Magnaților - Senatul maghiar - din Budapesta. Dar la scurt timp, în fața avalanșei de proteste, ale sale, rămase fără urmări benefice în planul vieții de zi cu zi pentru români, se retrage de la dezbateri protestând sub această formă împotriva acestor stări de lucruri. Cu bărbăție și

deosebit curaj, înfruntă chiar pericolele fizice, așa cum s-a întâmplat în ziua de 19 martie 1944, când, în urma atacului șovin produs asupra studenților baricadați în localul Academiei Teologice Greco-Catolice din Cluj, este agresat în plină stradă (ACNSAS, D. 58, 97).

Oficial, autoritatea statală românească a timpului va evidenția în formă plenară aceste merite, episcopul Iuliu Hossu fiind ales membru de onoare al Academiei Române, împreună cu Emil Hațieganu, la 2 iunie 1945, „pentru merite deosebite în timpul vremelniceii ocupații horthiste ca îndrumători și conducători ai poporului românesc din Transilvania de Nord” (Universul, 1945, 3).

După aceste evenimente, la București a fost instalat guvernul Petru Groza, adică guvernul regimului comunist. În aceste circumstanțe, episcopul Hossu își reia preocupările cotidiene, îndreptându-și atenția spre redeschiderea școlilor confesionale și viața spirituală a Episcopiei. Va avea mult de înfruntat din partea reprezentanților noii autorități, care manifestau o ură față de tot ceea ce era legat de spiritualitate în general și față de Biserica Greco-Catolică, în special.

A mers la București, pentru a susține împreună cu episcopul romano-catolic de Alba-Iulia Márton Aron proiectul de Statut al Bisericii Catolice din România în fața Ministrului Cultelor Stanciu Stoian. Episcopul Hossu a fost arestat de către Securitate din casa fratelui său, inginerul Ioan Hossu, la 29 octombrie 1948, ora unu jumătate noaptea (ACNSAS D I736, vol. 4, 305), și încarcerat la Ministerul de Interne. Ulterior, la 8 noiembrie același an, este depus de aceleași autorități din scaunul episcopal, ca ultimul episcop greco-catolic în funcțiune.

Scrierile Cardinalului Iuliu Hossu

Din acest moment Episcopul Iuliu Hossu își va creiona memoriile, astfel avem date importante despre atitudinea regimului comunist față de Biserica Română Unită, dar și atitudinea Bisericii Unite față de noul regim instaurat în România.

Volumul episcopului Iuliu Hossu „Credința noastră este viața noastră”, publicat la editura Viața Creștină din Cluj-Napoca în anul 2003, se prezintă sub forma a trei caiete, primul având în original 525 de pagini, al doilea 354, iar al treilea 259. În primul caiet, Cardinalul se referă la intervalul cuprins între 1947 și 29 octombrie 1948, data arestării sale, precum și a întregului episcopat greco-catolic, apoi „stagiul” la vila patriarhală Dragoslavele, de lângă Câmpulung-Muscel, amenajată ca lagăr, împrejmuțată cu sârmă ghimpată și păzită de o companie de soldați înarmați. Urmează apoi șederea de 1 an și 4 luni în perimetrul mănăstirii ortodoxe de la Căldărușani, unde a fost „găzduit” întreg episcopatul greco-catolic împreună cu 25 de preoți din toate eparhiile greco-catolice, în condiții mai mult decât precare de alimentație, încălzire și igienă, din nou cu pază militară și sârmă ghimpată.

Al doilea caiet este dedicat perioadei dintre 25 mai 1950 și 4 ianuarie 1955, în care episcopii și elitele Bisericii Greco-Catolice au stat la penitenciarul Sighet în regim de exterminare. Acest capitol „Casa de jelanie și suferință. Memorii din anii 1950-1955”, împreună cu volumele: Andrei Muraru (coordonator), „Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)”, Iași, Edit. Polirom, 2008; Constantin Giurescu, „Amintiri”, București, Edit. All, 2000; Ioan Ploscaru, „Lanțuri și teroare”, Editura Signata, Timișoara, 1994; Valeriu Achim, „Închisoarea din Sighet acuză 1950-1955”, Baia Mare, Edit. Gutinul, 1991; Alexandru Rațiu, „Biserica furată”, Cluj-Napoca, Edit. Argus, 1990; Nicolae Caradino, „Nopti albe și zile negre”, București, Edit. Eminescu, 1992; Nuțu Roșea, „Închisoarea elitei românești”, Baia Mare, Edit. Gutinul, 1998; Ioan Andrei, „Cruci de Gratie”, Timișoara, Edit. Helicon, 1993 (Volum de poezii, scris de Episcopul Ioan Ploscaru); Dennis Deletant, „România sub regimul comunist”, București, Edit. Fundația Academia Civică, 2010; „Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, Muzeul de luat acasă”, replică virtuală a Memorialului Sighet, București, Edit. Fundația Academică Civică și multe altele, sunt remarcabile deoarece descriu viața și regimul de exterminare prin foame de la penitenciarul din Sighet.

Din descrierea Episcopului Iuliu Hossu și din alte volume aflăm că la închisoarea din Sighet, viața deținuților a fost o luptă constantă cu moartea, orice acțiune fiind menită a-i distruge, iar regimul alimentar a fost principala soluție la care au recurs autoritățile comuniste

pentru îndeplinirea acestui scop. A fost o armă ce nu a lăsat urme și a acționat cu răbdare, transformându-se într-un mijloc de tortură, tortura prin înfometare. Toate zilele la Sighet se desfășurau la fel: trezirea la cinci dimineata, stingerea la nouă seara; în acest interval nimic altceva decât o monotonie apăsătoare și foamete.

Izolarea, foametea, corvezile, „neagra”, bățile nu sunt tot ce au avut de îndurat deținuții, mai adăugându-se și un șir lung de umilințe: „La închisoarea din Sighet exista un program de batjocorire, anume conceput deținuților. Îi scoteau în curte câte unul și acolo îi alergau, erau oameni bătrâni care abia se mișcau. Îi urcau apoi pe capra de tăiat lemne, silindu-i s-o călărească precum într-un joc de copii. Pe noi din celule ne țineau culcați cu fața la pământ, dând alarma ca să nu ne putem urca la geamuri și să privim ce se petrece afară. Auzeam rareori numai câte o implorare: «Lăsați-mă domnule șef, nu mai pot. Inima nu mai rezistă». (...) La unii din acești bătrâni, care nu-și mai puteau duce tineta, le-o legau de gât apoi îi îmbrânceau de cădeau umplându-se de fecale și urină” (I. PLOSCARU, 1994, 200).

De asemenea deținuților li se impunea ocazional și „o metodă nouă de a se reîntoarce în celulele lor: cea de a-i face să sară ca broasca executând deci flexiunea genunchilor, cu mâna dreaptă întinsă, ținând mămăliga. Era un spectacol de o tristețe de nedescris, ne spune Radu Budișteanu, care amuza enorm pe domnii călăi, stăpânii noștri. Văd încă stupefacția unuia, aerul buimac al altuia, tot acest cortegiu de lideri politici ai țării mele «făcând broasca», din ordinul demential al brutelor care-și băteau joc de demnitatea noastră umană, de viața noastră” (A. MURARU, 2008, 467).

Deținuților de la Sighet le-a fost rezervat tot ce se poate închipui mai rău și după toate aparențele acest lucru a fost făcut într-un mod sistematic, îndreptățindu-l pe Alexandru Rațiu să afirme: „Este greu de crezut că regimul pe care l-am răbdat a fost alcătuit de un comitet de medici care au stabilit, regulile și regimul, ca să ne înfrângă rezistența și să ne zdruncine spiritul”(I. PLOSCARU, 1994, 39).

Pentru a înțelege mai bine atmosfera de la Sighet propun o comparație între personalul închisorii și deținuți, pornind de la constatarea lui Alexandru Rațiu conform căreia toți deținuții, în jur de 150, „aveau educație aleasă, cu diplome și doctorate sau 3000 de ani de școală față de conducerea și paza închisorii care nu aveau mai mult de 80 de ani de școală”(I. PLOSCARU, 1994, 35). Directorul închisorii, Vasile Ciolpan, fost tăietor de lemne, tată a patru copii, nu cunoștea carte, avea doar patru clase; deși a manifestat anumite gesturi de bunăvoință și încurajare față de deținuți „avea izbucniri care arătau adevărata lui fire, adâncurile violenței lui (...) Pe când eram singur în celula 21, l-am auzit când striga unui șef de secție, în legătură cu un deținut: «Dă-i în cap!»” (C. GIURESCU, 2000, 410). Pe lângă funcția de director, mai exista și funcția de sub director, introdusă la sfârșitul anului 1955 și cea de ofițer de serviciu din vara anului 1954, dar cei mai mulți la număr au fost gardienii, „circa patruzeci, nici unul n-a rămas însă de la început până la sfârșit”(C. GIURESCU, 2000, 420). Primi care erau înlocuiți erau cei care se arătaseră mai omenoși față de deținuți. Comportamentul lor era unul programat la ședințele regulate, ce serveau instigării acestora împotriva deținuților.

În contrast cu paznicii lor, deținuții, foști demnitari politici și înalți clerici ai Bisericii Greco-Catolice, căutau activități care să le stimuleze facultățile intelectuale și să le ascuță memoria și care erau bineînțelese modalități de a îndepărta monotonia și rutina din închisoare. Astfel s-au ținut diferite conferințe cu caracter istoric, literar, științific, juridic, religios, Constantin Giurescu inventariindu-le riguros în memoriile sale. Se făceau exerciții de limbă, deținuții profitând de cunoștințele celorlalți. Alte metode de rezistență, pentru că toate aceste activități erau surse de supraviețuire. În acest spațiu, au fost scrise poezii (I. ANDREI, 1993, *passim*) și rugăciuni în cazul preoților, care trăiau după un program strict de rugăciune și meditație, oficiind în secret și liturghii mai ales cu prilejul sărbătorilor. Preocupările acestea i-au împiedicat să cadă în depresie și irealitate și astfel să-și piardă rațiunea și cumpătul, reușind în final să treacă peste această grea încercare a unui regim de viață alcătuit spre a-i anihila.

Din mărturiile citate, se poate desprinde concluzia că Sighetul a devenit un loc al morții datorită foametei, izolării și chinurilor la care erau supuși în mod sistematic oamenii de frunte ai țării. Metoda de înlăturare a opozanților în felul acesta, a fost și ea preluată de la sovietici, alături de restul practicilor totalitariste, devenind o caracteristică a regimului comunist din România, la fel ca și în celelalte țări atinse de comunism.

La Penitenciarul Sighet în intervalul de timp 1950 – 1955 au decedat 53 de deținuți (A. MURARU, 2008, 468). Aceste persoane au fost înhumate noaptea în cimitirul orașului, fără să fi fost marcate. Aici și-au găsit sfârșitul personalități politice și Ierarhi ai Bisericii Greco-Catolice: Tit Liviu Chinezu, Episcop Greco-Catolic de București, Valeriu Traian Frențiu, Episcop Greco-Catolic de Lugoj apoi de Oradea, locțiitor de mitropolit la Blaj, Ioan Suciu, Episcopul Blajului și Canonul Augustin Maghiar.

Majoritatea mărturiilor a celor ce au supraviețuit acestui penitenciar au afirmat: „cel mai mare chin al acestui penitenciar era foamea”. Iuliu Hossu scria: „La Sighet, am văzut, simțit și trăit foamea” (I. HOSSU, 2003, 227). Persoanele ce au stat cinci ani în acest penitenciar au avut un regim de exterminare. Episcopul Ioan Ploscaru în memoriile sale „Lanțuri și Teroare” referitor la Sighet a scris: „Cel mai mare chin al temniței din Sighet a fost foamea... Noi ne consolam, mai ales când murea vreun episcop, zicând: pe acesta nimeni nu-l va mai sili să treacă la Biserica Ortodoxă, nici foamea, nici frigul, nici boala; moartea lui este un punct câștigat pentru credință.”

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1199 din 26 iunie 1955, a adus o speranță deținuților Penitenciarului din Sighet. Datorită acestei Hotărâri, în această perioadă, o parte din deținuți au fost eliberați, o parte trimiși în domiciliu obligatoriu, iar alți au rămas în penitenciare (I. HOSSU, 2003, 470).

În anul 1955 ca urmare a Convenției de la Geneva și a admiterii României (RPR) în ONU a avut loc o grațiere a deținuților politici. O parte din deținuții politici de la penitenciarul Sighet, dar și din celelalte închisori au fost eliberați sau au fost transferați în alte închisori, sau li s-au dat domiciliu obligatoriu, cum e cazul Episcopului Iuliu Hossu. La această închisoare, din cei aproximativ 200 de deținuți politici, 53 au murit. După anul 1955 închisoarea din Sighet a redevenit închisoare de drept comun, iar în anul 1977 a fost închisă, lăsată să se degradeze (MEMORIAL, 2007, *passim*).

În al treilea caiet este cuprinsă perioada de la ieșirea din închisoarea de la Sighet până în ziua de 28 noiembrie 1961, când Episcopul a încredințat caietele fratelui său Traian. Surghiunul în domiciliul forțat de la Căldărușani a continuat până la moartea Cardinalului, din 28 mai 1970. Însemnările au fost realizate în perioada august-noiembrie 1961.

În perioada domiciliului obligatoriu Episcopul Iuliu este atent supravegheat de agenții Securității, dar și de monahii ortodocși situați pe diferite trepte de demnitate administrativ ecleziastică, singurele bucurii ale sufletului, în perioadă lungă de domiciliu obligatoriu, i-au fostoficierea Sfintei Liturghii, clipele în care primea vreun vizitator și vestea numirii în demnitatea de Cardinal.

Pe lângă cele trei caiete redactate de către episcopul Iuliu Hossu, în volumul „Credința noastră este viața noastră”, remarcăm spusele Episcopului Florentin Crihălmeanu în cuvântul introductiv: „filele de jurnal transcrise din memorie, la locul domiciliului forțat din ultima parte a vieții Sale, constituie un adevărat testament spiritual, dar și un model de trăire, lăsat ca mărturie pentru urmași. O mărturie de credință la fel de actuală și un mesaj care se adresează cu aceeași tărie credincioșilor de atunci și de astăzi: stați neclintiți de nimeni și de nimic, alipiți de sfânta Biserică, cărmuită de Domnul din cer, și de aici tot de Domnul, prin Petru, temelia așezată, nebiruită încă de porțile iadului de atunci, și de urmașii lui de azi și de totdeauna, până la sfârșitul veacurilor, cu făgăduință de a nu fi biruită niciodată de porțile iadului, apărați de puterea harului, dată lui Petru și urmașilor lor.

Concluzii

Motivul scrierii acestui volum de referință pentru istoriografia despre închisorile regimului comunist din România, îl aflăm chiar de la autor: „nu le spun aici și nu le voi înșira în cele ce urmează pentru a mă lăuda, ferește-mă Doamne Isuse; pentru a Ta preamărire le spun și le repet, pentru că Tu Te-ai preamărit în desăvârșirea darului Tău, în nevrednicia și neputințele mele... Luați dară, scumpii mei, acest cuvânt drept testament al meu, în care vă las ceea ce am mai scump: dragostea mea pentru voi toți, pentru scumpii fiii voștri, pentru urmașii lor fără număr. Al vostru am fost, al vostru sunt, al vostru rămân până la sfârșitul vieții mele; primiți în dar de la mine acest bun pe care vi-l las: dragostea sufletului meu întreagă! Dragostea pe care v-am îmbiat-o pe toate scumpe căile mele în lungul și în latul eparhiei, 31 de ani de-a rândul, când fericit am fost în mijlocul vostru și fericit am primit răspunsul dragostei voastre a tuturor...Iuliu Hossu, episcop de Cluj-Gherla”(I. HOSSU, 2003, 473).

În perioada aproape celor 22 de ani (mai precis 21 de ani și 7 luni) de detenție și domiciliu obligatorii, Episcopul Iuliu Hossu a fost la penitenciarul Sighet 5 ani (24 mai 1950 – 4 ianuarie 1955) și în domiciliu obligatorii 17 ani, din care 14 ani la mănăstirea Căldărușani în D.O. până la sfârșitul vieții 28 mai 1970.

În această perioadă Securitatea l-a supravegheat tot timpul pe Episcopul Iuliu Hossu. Activitatea Securității se poate observa în „Planurile de măsuri” (ACNSAS, D I736, vol. 1, 21) întocmite de ofițerii de Securitate. Prin aceste „planuri” Securitatea a urmărit în special: interceptarea corespondenței, introducerea de informatori pe lângă Episcop, introducerea tehnicii operative (T.O.) de a asculta conversațiile Episcopului cu diferite persoane care îl vizitau etc.

Cu toate acestea Cardinalul Hossu a rămas statornic în convingerile sale toată viața. Mai mult era convins că se va stinge din viață și nu va fi eliberat. Astfel, pe când se afla la penitenciarul din Sighet i-a transmis Episcopului dr. Ioan Cherteș, un mesaj pentru credincioșii lui: „Spune-le, dacă ar fi să rămân aici în Sighet, spune-le că i-am iubit pe toți până la moarte, spune-le că acesta mi-a fost cuvântul din urmă pentru ei”(I. HOSSU, 2003, 474).

Episcopul Iuliu Hossu a scris de-a lungul timpului următoarele:

1. HOSSU,Iuliu, *Credința noastră este viața noastră: memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu* (ediție îngrijită de Silvestru Augustin Prunduș), Cluj-Napoca, ed. Viața Creștină, 2003, 496 pag.
2. HOSSU,Iuliu, *Rugăciunile ostașului* (ediția a IV a, text corectat și adăugat), Cluj - Napoca, ed. Societatea Preoților Sf. Nichita Remesianul, 1946, 206 pag.
3. HOSSU,Iuliu, *Izvor de lumină și de viață*, *Cultura Creștină*, anul XVII, numărul 4-5, 1937, pp 254 – 255.
4. HOSSU,Iuliu, *Părți alese din Canonul cel mare al Sfântului Andrei Ierusalimeanul, Arhiepiscopul Cretei*: care se cântă miercuri seara în săptămâna a V a din Sfântul si marele post al Paștelor, precum si înalt prilejul de peste ani, cu o învățătură despre viața și scrierile Sf. Andrei și viața Sfintei Maria egipteanca, Cluj, ed. Tipografia Diecezană, 1934, 36 p.
5. HOSSU, Iuliu, - *Cuvântarea preasfintei sale dr. Iuliu Hossu, episcopul Gherlei: ținută în Senat la discuția pentru ratificarea concordatului încheiat cu Sfântul Scaun Apostolic al Romei - ședința din 24 mai 1929*, Gherla, ed. Tipografia Diecezană, 1929, 64 pag.
6. *** *Șematismul Eparhiei Greco-Catolice române de Cluj - Gherla pe anul mântuirii 1947, de la unirea românilor cu biserica Romei anul 247, de la înființarea episcopiei anul 94, de la mutarea scaunului episcopal anul 17, la împlinirea a 30 de ani de episcopat IPSS Dr. Iuliu Hossu, chiriarchul eparhiei, Cluj*, ed. Tipografia diecezană, anul 1947.

Despre Iuliu Hossu s-a scris:

1. HOSSU,Valer, *Episcopul Iuliu – sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2008, 244 pag.
2. MOISIN, Anton, *Episcopul român unit cardinal Iuliu Hossu: martirizarea sa pentru credință: (cu multe mărturii secrete)*, Sibiu, Editura Imago, 2002, 32 pag.

3. PRUNDUȘ, Augustin, Silvestru, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Unitas, 1995, 470 pag.
4. PRUNDUȘ, Silvestru, Augustin, *Mormântul Cardinalului Iuliu Hossu, exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, Editura autorului, 2008, 47 pag.
5. ROMAN, G., *În amintirea episcopului dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor: la o sută de ani de la naștere*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2003, 48 pag.

Bibliografie

Surse inedite:

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS):

1. Fond Informativ, Dosar individual *Hossu Iuliu*, I000736, vol. 1.
2. Fond Informativ, Dosar individual *Hossu Iuliu*, Dosar I000736, vol. IV.
3. Fond Documentar, Dosar *privind problema greco-catolică*, Dosar 58.

Surse edite:

1. ANDREI, Ioan, *Cruci de Gratii*, Timișoara, Editura Helicon, 1993.
2. GIURESCU, Constantin, *Amintiri*, București, Editura All, 2000.
3. HOSSU, Iuliu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2003.
4. HOSSU, Valer, *Episcopul Iuliu - sfântul Marii Uniri*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008.
5. MURARU, Andrei (coordonator), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Iași, Editura Polirom, 2008.
6. PLOSCARU, Ioan, *Lanțuri și teroare*, Timișoara, Editura Signata, 1994.
7. ****Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, Muzeul de luat acasă, replică virtuală a Memorialului Sighet*, București, Editura Fundația Academică Civică, 2007.

THE "VAGABOND ANGEL" IN SEARCH OF THE NEW POETRY**"L'ANGE VAGABOND" À LA RECHERCHE DE LA NOUVELLE POÉSIE****„ÎNGERUL VAGABOND” ÎN CĂUTAREA NOII POEZII****Sorin IVAN,**

Faculty of Social, Political and Humanistic Sciences

Titu Maiorescu University of Bucharest

Calea Vacaresti, 189, sector 4, Bucharest, Romania

E-mail: sorivan@gmail.com**Abstract**

An interesting poet and a "case" of the lost generation is Dimitrie Stelaru. With an earlier literary debut than the other members of the generation, he adheres to the Albatros project and is one of the most significant poets of the new wave. A rebellious, defiant author, he affirms, in the Romanian literature of the fifth decade, the type of the bohemian and vagabond poet, with an illustrious ascendancy in the world poetry. From this position, his poetry is a protest to the world and a way of evasion in utopian territories, in chimerical spaces. Welcomed as a poet by Eugen Lovinescu himself, he is a genuine author, who makes proselytes in the fifth decade, and, later, in the generation of the sixties. A poet and a character on the stage of literature and life, an authentic bohemian, in terms of his own existence, an escapist spirit, creator of poetic utopias, Stelaru conceives a particular lyrical universe, that contributes to the raise of the new canon, for whom the poets of the lost generation militate.

Résumé

Un poète intéressant et un „cas” de la génération perdue est Dimitrie Stelaru. Débutant avant les autres membres de sa génération, il adhère au projet Albatros et il est l'un des auteurs les plus importants de la nouvelle vague. Auteur rebelle, qui défie le sens commun, il impose au niveau de la littérature roumaine de la cinquième décennie, le type du poète bohème et vagabond, avec des illustres ascensions dans la poésie du monde. De cette position, sa poésie est une protestation adressée au monde et une manière d'évasion dans des territoires utopiques, dans des espaces chimériques. Reconnu comme poète par Eugen Lovinescu, il s'impose comme un véritable poète, qui produit des prosélytes à l'époque, mais aussi plus tard, dans la génération des années soixante. Poète et personnage sur la scène de la littérature et de la vie, bohème véritable, légitimé par les données de son existence, esprit évasionniste et créateur des utopies poétiques, Stelaru crée un univers lyrique propre, qui participe au contour du nouveau canon, pour lequel militent les poètes de la génération perdue.

Rezumat

Un poet interesant și un „caz” al generației pierdute este Dimitrie Stelaru. Cu debut anterior celorlalți membri ai generației, aderă la proiectul Albatros și se impune ca unul dintre poezii cei mai semnificativi ai noului val. Autor rebel, sfidător la adresa simțului comun, el afirmă, la nivelul literaturii române din deceniul cinci, tipul poetului boem și vagabond, cu ascendențe ilustre pe meridianele poeziei. De pe această poziție, poezia lui este un protest la adresa lumii și un mod de evaziune în teritorii utopice, în spații himerice. Salutat ca poet de Eugen Lovinescu, se impune ca un autor original, care produce prozeliți în epocă, dar și mai târziu, în generația șaizecistă. Poet și personaj pe scena literaturii și a vieții, boem autentic, legitimat prin datele

existenței proprii, spirit escapist și creator de utopii poetice, Stelaru plăsmuiește un univers liric propriu, care participă la conturarea noului canon, pentru care militează poezii generației pierdute.

Keywords: *lost generation, bohemian existence, poetic protest, evasion, lyrical utopia, new canon*

Mots-clés: *génération perdue, existence bohème, protestation poétique, évason, utopie lyrique, la nouveau canon*

Cuvinte-cheie: *generația pierdută, existență boemă, protest poetic, evaziune, utopie lirică, noul canon*

Geniul și himera stelară a Poeziei

În placheta de poezii din 1942, *Noaptea geniului*, Dimitrie Stelaru configurează elementele structurale ale universului său liric, trasând cordonatele tematice și estetice pe care va evolua poezia. Este "prima lui carte remarcabilă", în care "găsim aproape toate temele sale poetice" (SIMION, 1978, 89). Volumul este situat sub semnul *poeziei* și al *geniului*, al condiției acestuia în lume. Tema, romantică, tratată în contextul esteticii moderniste, trece prin metamorfoze poetice generate de experiențele avangardei și suprarealismului. Poezia stelariană, profund autoreferențială, așa cum se întâmplă și la alți poeți ai deceniului cinci, precum Geo Dumitrescu, Caraion, Corlaci, Tonegaru, înregistrează frustrările, revoltele, acuzațiile și aspirațiile autorului, într-o lume placidă, înțepenită în inerții, absurdă, cinică și dezumanizantă. Ca marcă stilistică, într-un cadru psihologic minat de o profundă insatisfacție ontologică, se remarcă o constantă tensiune a autoreferențialității. Geniul, se înțelege, este poetul, care trăiește acut sentimentul damnării și al prigonirii în lumea pe care o acuză, o blamează, la rândul lui, și din care simte nevoia să fugă în spații plătuite cu instrumentele poeziei. Calea lui de exprimare și de protest, mijlocul evaziunii îl reprezintă poezia, care devine mod de supraviețuire și suport ontologic. *Noaptea geniului* semnifică nu neapărat spațiul inspirației și al visării, în reprezentarea poeziei romantice, cât, mai ales, condiția vitregă a poetului în lume, o lume care nu-l înțelege și-l respinge, care-l azvârle în temniță și-l supune oprobriului public, îl alungă printre demoșteniții soartei, la marginea societății.

Eumene, prezență recurentă în poemele lui Stelaru, este Ideea, Inspirația, Poezia, reprezentată într-un teritoriu transcendent al esențelor, un spațiu primordial, de la începuturile genezei, dominat de lumini și întuneric, de oceane luminate, de neguri și umbre, de stânci, deșerturi și ceruri negre. Enigmatica Eumene este o metaforă a poeziei sau, cum s-a comentat, un fel de alter-ego al poetului. Numele însuși este rodul unei alchimii lexicale, rezultată din aglutinarea a doi termeni *eu* și *mene* (lucru observat de critici – Simion, Manu etc.), mod hermetic și simbolic de afirmare a unei alterități poetice și a comunității de substanță cu poezia. Într-o perspectivă clasicizată a hermeneuticii stelariene, "Eumene poate fi Poezia, dar și Iubirea, cum poate fi *dublul* poetului, partea lui stelară, himerică." (SIMION, 1978, 98). Într-un peisaj fabulos, cu luna ("șarpele lunii") care domină "cerurile negre", mărele și "zodia morților", cu îngeri îngândurați de "marile însetări", un spațiu arhetipal al creației, veghează Eumene, întrupată din vis, imagine alegorică a ideii, a inspirației și a poeziei, în care poetul își proiectează eul. În acest teritoriu esențializat, Eumene este "vis" sau "stea", ochii îi sunt ca "oazele" sau "izvoarele", iar pletele poartă în ele "neguri mistuitoare". Un portret romantic, cu sugestii chiar eminesciene, cu ceva din demonismul luciferic, care concentrează focul inspirației și al creației. "Fiica deșertului", "fecioară stelară", Eumene este construită pe o dualitate esențială, materie-spirit, terestru-celest, imanent-transcendent. Ființă duală, ea este înrădăcinată în terestritate ca mediu ontologic, dar are o natură metafizică, spirituală, ca sursă a ideilor și mijloc de transfigurare a lor în forme sensibile. Ipostază extremă a lumii terestre, cadru al sterilității și al morții, deșertul poate fi interpretat și ca un spațiu al meditației, al inspirației și al aspirației spre transcendență, ca o poartă către cerul metafizic de

deasupra contingentului. Deșertul este pustia, teritoriul ascezei, al suferinței și autoflagelării, locul ispitelor, al nălucirilor, al luptei cu demonii, al revelațiilor și al comunicării cu transcendentul. Deșertul este reducerea existenței la esențele ei întemeietoare, la ipostazele primordiale ale ființării, teritoriul singurătății și al reflecției profunde, în care ființa, prin suferință, se poate înfrânge, se poate anula pe sine și poate renaște spiritual, iar spiritul, prin intensitatea trăirii și forța iluminării, se poate înălța din cenușa materiei și poate reface comuniunea cu dumnezeirea. Pustia este terestritatea epurată de materialitate, este cadrul în care spiritul, singur cu sine, se poate purifica, înălța și izbăvi din condiția lui materială. Deșertul este tărâmul ispitelor și al dorinței de izbăvire, al descoperii sinelui, al purificării sufletului și al desăvârșirii ontologice, o poartă de foc către transcendență. "Fecioara stelară" trimite, pe de altă parte, la univers ca spațiu infinit al inspirației poetice și al visării, al zborului eteric al închipuirii, mediu nemărginit al aspirației și creației, ținut misterios al revelațiilor. În același timp, ipostaza celestă a misterioasei ființe alegorice, fecioară stelară, trimite la poetul însuși, Stelaru, un nume programatic, ca o artă poetică, prin care rebelul boem își afirmă sensul existenței, aspirația către Poezie, existența prin poezie, metaforizată în spațiul astral. Această din urmă ipostază, stelară, a enigmaticei Eumene sugerează, dezvăluind sensurile metaforei, natura ei de alter-ego al poetului. Versurile descriu un peisaj de grandoare cosmică și mister, de tărâm straniu iluminat din interior de ascunse focuri oceanice pe întinse deșerturi, biciuite de lumina metalică a lunii, izvorâtă dintre norii negri de început de lume: "Într-un platou roșiatic, deschis, / Eumene, sclava lui, veghea; / Poate trupul ei era numai vis, / Poate numai o stea. // La para focului oceanic, / Umbra i se pierdea pe culmile stâncilor înșelătoare; / Ochii ei semănau cu oazele, cu izvoarele – / Pletele cu neguri mistuitoare. // Eumene, fiica deșertului, fecioară stelară, / Aleargă! / Vor trece, amintindu-mi floarea numelui tău, / Pașii soarelui." (*Noaptea geniului*)

Eumene vine dintr-un spațiu astral, ea, "fecioara stelară" (v. *supra*), dincolo de viață și de moarte, dincolo de timp, ca o lumină enigmatică a nopții, din alte lumi, asociată neființei, care exorcizează universul. Este o ființă "lunatecă", misterioasă, care apare noaptea, traversând adâncurile dintre spații, dintre transcendent, tărâmul inspirației și al non-existenței, și contingent, teritoriul vieții, al suferinței și al iluziei. Ea, Eumene, este "stăpâna, roaba, poezia", fantezia poetică, "închipuirea", în ea se metamorfozează visele, aspirațiile, revelațiile și către ea aspiră poetul, într-o întâlnire inițiativă, în cerul și templul poeziei, o cădere în sus, o "coborâre" în cer: "Ascultă vuietul adâncurilor dintre noi / Cum crește în amurgurile lumii, ca o mare: / Privește demonii acelor stele, goi, / Înflorați, goniți de ucigașa Luminare. // Cu buze împurpurate, tovarăș morților, de unde vii / În ceața fiecărei nopți, lunateco? // Ești pasul meu de patru vânturi, / Stăpâna, roaba, poezia. / Așteaptă, voi veni curând – / Voi coborî bolnav în cerul tău. / În templul tău, Închipuire." (*Eumene*)

Noaptea este spațiul coșmarelor, populate de umbre misterioase, care vin în terifiante cortegii plutitoare și bântuie sufletul sfâșiat de angoase. Visul plăsmuiește un peisaj sumbru, între munți și abise, biciuit de vânturi, pierdut în neguri, un cadru gotic, un tărâm al anihilării ființei sub teroarea nopții. Sufletul chinuit de fantezmele întunericului își găsește salvarea prin evadarea izbăvitoare, pe calea visului, în lumea poeziei, a fanteziei onirice, către care, ca un înger păzitor, Eumene, spiritul tutelar al închipuirii creatoare, îi deschide calea: "Convoi de umbre, informe arătări, / Pluteau sfâșietoare lângă mine / Veniseră din patru mări, / Însălmântate, peșterilor să se nchine. // Sufletul meu nu mai era al meu – / Inima mea de ceară o pierdusem; / Vulturul nopții mușca sălbatic / Din trupul răsturnat pe culmi. // Atunci porțile zorilor s-au deschis / Și glasul Eumenei peste turnurile norilor a strigat: / <A fost un vis. N-a fost decât un vis. / Unde ești? Vino, te-am așteptat.>" (*Dragostea zorilor*)

Din spațiul astral, vine nu numai poezia, Eumene, "fecioara stelară", ci și moartea, care coboară din lună, într-o stranie revelație poetică. Moartea nu înspăimântă, ci atrage, fascinează spiritul în stare de hipnoză. Presimțirea ei, într-o feerie onirică morbidă, generează un fel de beatitudine thanatică, în care visul, viața și poezia se amestecă într-un tablou de dimensiuni cosmice: "Vai! Iar se apropie moartea de tine / iar vine cu o mie de aripi, te uită! / Drumul ei se cascadează din lună, / Plutește în apele visului fără rușine. / Iadul ei nu e iad – Un Rai / Unde sângele

înflorește, / Pe unde tu odată / Își răsturnai inima necurată. / Se duce și vine – dar vine, vine / Cu spectre din nopți saturnale, / În foșnet solemn de temple străine.” (*Apele morții*)

Poetul vagabond și utopia fericirii

Poezia lui Stelaru este o pendulare continuă între spațiul metafizic al poeziei și dimensiunea terestră a existenței. În orizontul ființării, poetul are o condiție de paria, de vagabond al destinului. Spirit damnat, inadaptabil, prigonit de soartă și de oameni, este omul care nu-și găsește locul niciunde. S-a vorbit, la nivelul criticii, de ”inaptitudinea de ființare” a poetului, care îi influențează poezia, dându-i o colaratură patetică (”patetizează versul”) și inspirând poetului-personaj un acut sentiment al fatalității și damnării: ”O imposibilitate funciară de implantare, de scăpare a unui <loc> propriu în lume muncește o conștiință care, oricât de impetuoasă, își cunoaște condiția, asumându-și-o ca pe o fatalitate de damnat.” (PETROVEANU, 1974, 127). Respins, umilit de semenii, își caută mântuirea în rugăciune, dar nu găsește izbăvirea nici în relația cu Dumnezeu. Suferința lui capătă sensul unui martiraj: cel care vine în numele poeziei este răstignit de cruzimea oamenilor (”rana mâinilor caută pâinea aruncată”). Versurile, celebre, impun prin solemnitatea umilinței, prin demnitatea suferinței, iluminată de revelația deșertăciunii, și prin forța dezarmantă a confesiunii: ”Noi, Dimitrie Stelaru, n-am cunoscut niciodată Fericirea / Noi n-am avut alt soare decât Umilința; / Dar până când, înger vagabond, până când / Trupul acesta gol și flămând? // Ne-am răsturnat oasele pe lespezile bisericilor, / Prin păduri, la marginea orașelor – / Nimeni nu ne-a primit niciodată, / Nimeni, nimeni... / Cu fiecare îndărătnicie murim / Și rana mâinilor caută pâinea aruncată.” (*Înger vagabond*). Imaginea din urmă trimite la Argezi din *Duhovnicească*, la teribila revelație nihilistă a spaimei christice în fața morții: ”Cine-i pribeag și ostenit la ușă ? / Mi-e limba aspră ca de cenușă. / Nu mă mai pot duce. / Mi-e sete. Deschide, vecine, / Uite sânge, uite slavă. / Uite mană, uite otravă. / Am fugit de pe Cruce. / Ia-mă-n brațe și ascunde-mă bine.” Disprețuit și alungat de oameni, este închis de judecători alături de dezmoșteniții sorții. Poetul care vrea să schimbe lumea prin poezie și iubire, în loc de iubire ori compasiune, primește lanțuri în temnița nelegiuților: ”Marii judecători ne-au închis / Stăruind în ceața legilor lor; / Pe frunțile noastre galbene au scris: / <Vagabonzi, hoți, nebuni. Lepădații noroadelor. / Casa lor e temnița. Puneți lacăte bune fiarelor.>” (idem). Profund nefericit, trăiește o resemnare amară în fața absurdului existenței și a cruzimii cinice a celor din jur. Nefericirea funciară a celui hăituit de viață și bântuit de himere speră la izbăvirea prin moarte, o moarte de proscris și condamnat, ori la salvarea proiectată într-un viitor vag, nelămurit, presimțit de străfulgerări mesianice. În subtext, se poate citi o raportare ironică la relația teandrică, refuzată celui prosternat pe lespezile propriei drame: în timp ce aspirația spre dialogul cu transcendența se izbește de o deprimantă tăcere, cel damnat are, totuși, o cale de a se ridica la cer, spânzurătoarea, moartea ca ascensiune în altă condiție, a non-existenței, izbăvitoare de suferințele ființării în terestritate și iluzie. Sensul resemnării este unul acuzator, îndreptat spre ceruri și spre oameni. Poetul acuză nedreptatea viețuirii la limită și tăcerea transcendenței, dar și umanitatea pervertită de dogmele unei civilizații care-și pierde sufletul: ”O dată – poate cu înfriguratele zori vom sângea / Și spânzurătorile ne vor ridica la cer. / Dar lasă, Dimitrie Stelaru, mai lasă! / Într-o zi vom avea și noi sărbătoare – / Vom avea pâine, pâine / Și-un kilogram de izmă pe masă.” (idem). Unii comentatori ai operei lui au vorbit de ingenuitate, candoare și aspirația astrală ca elemente definitorii pentru identitatea sa poetică, alături de sentimentul damnării, al apartenenței la categoria ”poetilor blestemați”: ”Ce individualizează creația lui e mai cu seamă o ingenuitate dezarmantă: candoarea cu care, autoportretizându-se ca damnat, se declară, în același timp, folosind uneori pluralul majestății, suveran al unor domenii siderale.” (MICU, 2000, 246).

”Noi, Dimitrie Stelaru, n-am cunoscut niciodată Fericirea” este versul emblematic pentru întreaga poezie a autorului. Pluralul sugerează, oximoronic, provocator, majestatea celui căzut, care se târâște într-o condiție umilă și marginală, demnitatea în umilință, în subtext chiar complacerea în suferință, mod psihologic fertil din punct de vedere poetic. Privită în antiteză cu Fericirea, stare ontică a împlinirii, dar și a experienței consumate, în esență, un capăt de drum, o posibilitate epuizată, lipsa fericirii înseamnă o existență vie, animată de mari frustrări și de aspirații, o

virtualitate, un orizont deschis, posibil de atins. Lipsa fericirii nu înseamnă neapărat nefericire. Poate însemna, mai degrabă, dorință, aspirație, tânjire, suflet viu care visează, care freacă în goana după himere. Or, poate tocmai absența Fericirii cu majusculă, așa cum o scrie poetul, poate deschide drum către experimentarea fericirii cu minusculă, a fericirii minore, dar autentice. Poate căutarea fericirii este, în sine, o formă de fericire. Aspirația spre fericire, tensiunea căutării și drumul către ea, chiar dacă, uneori, nu duce nicăieri, speranța în fericire pot fi fericirea însăși. Astfel de speculații, chiar dacă nu-și găsesc suport explicit în poemul lui Stelaru, ci în existența și poezia lui în ansamblu, deschid o cale de meditație cu privire la ce înseamnă fericirea în ontologia lui poetică. Spre această ipoteză conduce și reprezentarea concretă a fericirii, minimalistă, derizorie, la acest poet boem, din familia lui Villon, Poe și Verlaine. Poetul nu are idealuri mari, în ordinea materială a vieții, ci aspirații minore, într-o filosofie a existenței redusă la esențial. Pentru el fericirea înseamnă a avea pâine și "izvă" (regionalism pentru mentă) pe masă (adică alcool), altfel spus condițiile pentru a trăi o stare de sărbătoare, o împărtășire păgână din darurile vieții. Aspirațiile lui sunt înalte în ordinea spiritului și a poeziei.

Calea prin care poetul își poate suporta condiția existențială este alcoolul. Taverna reprezintă spațiul salvării, al evadării din starea mizeră, sub "soarele" Umilinței, într-o lume paralelă, născută din euforia alcoolică. Nu pe "lespezile bisericilor" își găsește el izbăvirea, ci în mediul sordid al cârciumii, populat de o umanitate declasată, de bețivi și prostituate. La Stelaru, beția este modul evaziunii către o formă frustă și intensă de fericire, chiar dacă efemeră, singurul mod în care fericirea este accesibilă unui spirit damnat. Iată o confesiune villonescă a poetului: "Ne-am frânt oasele nedormind și beți / Am mângâiat, cu pletele desfrânatelor, cupele; / Vom bea până mâine și mâine, dar tăceți – / Mi s-au înecat cu izvă orbitele. // Sânt o trestie sfâșiată de vânt / În mijlocul mlaștinii răioase; / Taverna aceasta miroase a pământ, / A cer și a fete frumoase." (*Taverna*). În linia boemiei poetice și a afilierei spirituale la marii boemi ai poeziei, într-un poem ca un exercițiu de admirație, tot într-un cadru tavernal, declară iubire lui Verlaine, acel *poète maudit* de care este fascinat dincolo de moarte: "Bună dimineața Verlaine / Ciudatul meu zeu și prieten – / Bună dimineața. Vor mai trece / Până ni s-or usca versurile, milenii treisprezece. // Ceasornicul pământului îl aud / Cum zbuciumă oasele trupului tău crud; / Îl aud și nu-l aud. Dar ochii mereu / Sticlesc deasupra paharului meu." (*Verlaine*). Iubirea însăși este atinsă de viciul alcoolului, care la Stelaru devine mod de supraviețuire. În lumea sordidă a boemei etilice și a vagabondajului, ea se salvează prin intensitatea trăirii, rămânând pură, ca ultim punct de reper, ca ultima salvare din neantul care amenință ființa, ca ultima certitudine într-o lume coruptă și friabilă moral, guvernată de legi absurde. Într-un poem apare o caligrafie stângace a iubirii, credibilă prin naivitatea și forța confesiunii: "La o parte cu femeile, cu toate / Femeile în argint îmbrăcate; / Vreau să te iubesc numai pe tine / Olivia, cu dragoste de câine. // Ce-mi pasă dacă-mi încui ușa / Și adorm beat lângă prag! / Știu că ești aproape de mine / Și-ți sânt cât Dumnezeu de drag." (*Olivia*). Din punctul de vedere al vieții boeme și al transfigurării poetice a experiențelor existențiale, "Noaptea geniului e jurnalul unei astfel de boemii." (PIRU, 1968, 135).

Din înălțimea visării, poetul cade în „cavoul” temniței, sancționat de legi și de „marii judecători” pentru viața de boem. Uitat de Dumnezeu, condamnat de oameni, el își ispășește visul libertății, visul himeric al poeziei în beciul tenebrei, îngrădit de zăbrele, alături de alți nefericiți ai destinului. Dar, chiar din ipostaza de „strigoi”, el își arogă un rang ontologic, statutul de noblețe al celui care și-a sacrificat libertatea pentru un ideal. Invocarea temnicherilor, în numele libertății și al unui umanism esențial, universal, este memorabilă, într-un poem definitoriu pentru Stelaru: „Dormiți, temnicherilor, dormiți, / Lăsați-ne dracului un ceas – / De chinul lanțurilor ne izbăviți / Și aruncați-ne pâinea care v-a rămas. / Dormiți temnicherilor, fraților, / Și armele voastre să doarmă, / Că visul nostru – visul piraiților, / De rugina zăbrelelor se sfarmă. / Rugați-vă câteodată Domnului / Să-și amintească și de noi; / Altădată eram copiii lui – / Acum în cavoul acesta sântem strigoi. / Dormiți temnicherilor, dormiți, / Lăsați-ne dracului un ceas – / În temnița aceasta am intrat obosiți / Și nici o fărâmbă de pâine nu ne-a rămas. // Rugați-vă Domnului pentru noi, fraților, / Cum v-ați ruga pentru viața împăraților.” (*Cântec de neguri*).

Vagabondul bântuie lumea pentru o bucată de pâine, dar se izbește de ura și disprețul celorlalți. Mistuit în rugăciuni și implorări, care nu-i sunt ascultate, cerșetorului nu-i rămân decât singurătatea și disperarea în cea mai neagră mizerie a ființării. Dar, chiar și în această condiție, păstrează o doză de demnitate. Gonit, urât de ceilalți, proscrisul trăiește ca un Iov pe cenușa unei tragice resemnări, la marginea umanității, într-un fel de subexistență : "După ce umblasem, zbuciumat, întreaga zi ca un câine, / După atâta jale arsă în rugăciunile mele / Pentru o murdară bucată de pâine, / De pe străzi aurite, cu babe zbârcite și rele, / Spre mucegăitul meu palat murmurând mă întorceam, / Spre gânditoarea mea colibă de la marginea lumii / Și toți mă disprețuiau, toți nebunii. / Ajuns la sărmana mea Iubită mă înfășurai cu Întunericul și adormii / Pe patu-mi trufaș de lut..." (*Poem cerșetor*). Adâncit în marasm, își întoarce fața către cer, așteptând ajutor de la Dumnezeu. Este o fugă din realitatea mizeră, o evadare din contingent și o evaziune în transcendent prin tentativa de comunicare cu divinitatea, prin speranța în Cel de Sus a omului disperat. După o fabuloasă călătorie astrală de secole, care trimite la periplul cosmic al Luceafărului, nu află răspunsul așteptat nici la Dumnezeu. Partea cerșetorului, o condiție ontică pe care o asumă polemic, o constituie rătăcirea într-o lume dezumanizată și într-un destin absurd. Este prilejul pentru poet să lanseze o ironie amară divinității, în cadrul mai larg al dialogului tensionat, bazat pe reproșul celui din cenușă și țărână, cu cel Prea Înalt: "Apoi mi-am luat Sufletul umilit și-am plecat spre binecuvântatele Pustii – / Spre înzăpezitele ceruri; știam că Dumnezeu e mai avut; / Drumurile erau încâlcite, cu mlaștini înverzite / Și multe secole am mers – Sirius mă îndruma. / Sosit la tronul împărățiilor Sale I-am arătat / Hainele-mi nenorocite. / El, urându-mi viață fericită o zdreanță mi-a aruncat / Iar eu mulțumit I-am zis: Să Trăiești Măria Ta." (idem). În planul existenței reale, poetul duce "un soi de trai mistic, complicat cu dese intoxicații alcoolice." (PIRU, 1968, 135). La Stelaru, viața și poezia se amestecă până într-acolo încât viața devine o rătăcire sub himera poeziei, o aventură poetizată și poetizantă, în afara normelor și convențiilor sociale și morale, iar poezia, transcrierea experiențelor existențiale.

Ca un profet al deșertăciunii, poetul are o revelație nihilistă asupra destinului omului, o viziune a sfârșitului, cu scene de apocalips. Și oamenii și zeii sunt învinși de neputința în fața neantului, care se insinuează în teritoriul existenței sub forma unei profunde angoase și a neînțelegerii. Supraviețuiesc acestei extincții lente, ca într-o utopie negativă, doar gândurile, speranțele, aspirațiile celor învinși. Între ele, speranțele poetului, îndreptate cu fervoare și disperare către Dumnezeu, dar năruite în fața tăcerii Celui de Sus și a progresiei neantului pe teritoriul ființei. Cel încercat de viață și de destin, cel condamnat la rătăcire, la suferință și umilință, cel care bântuie, halucinat, prin infernul existenței se dezice astfel, încă o dată, de divinitate, se leapădă, în lipsa unei credințe adânc înrădăcinate în suflet, de dumnezeirea în care ar vrea să creadă, dar nu crede cu adevărat și de la care doar așteaptă salvarea din marasm: "Înconjurați de prăbușirea șovăitoarelor închegări / Sufletele alergau pe lespezi – arătări – / Nici regele, nici stelele nu mai știau / Dacă în rugile morților străluceau. // Numai idolii, peste neliniști, învinși, / Bănuiau zilele celor stinși / Și peșterile lor, bizare palate / Descopereau gânduri nemăsurate. // O! Dacă ați auzi-o – dacă ați simți / Cântecul celui ce trăi, dar nu trăi! / <Hei am iubit și eu odată pe Dumnezeu, / Cum iubește viermele rana.>" (*Cetatea păgână*)

Speranța în renașterea omului este însă mai puternică și răsare din cenușile eșecului existențial. Din calvarul ființării anarhice, în care vagabondează, disprețuit de oameni și lipsit de orizonturi, cel rătăcit nu încetează, totuși, să spere. De pe ultimele trepte ale decăderii, are revelația salvării ființei umane, a ridicării ei din suferința ontologică. Speranța în izbăvire se revelează poetului în chipul "omului nou", figură providențială, care vine să salveze umanitatea, să aducă pacea și să înnoiască lumea. "Omul nou" în viziunea stelariană este metamorfoza poetică a chipului christic, iluminat de o lumină mesianică, imaginea transfigurată a Mântuitorului. El, neștiut de nimeni, dar așteptat de toți, aduce salvarea umanității, înnoirea creației, printr-o nouă geneză, și vestea cea bună a biruinței Omului: "Omul nou l-am văzut ieșind din pământ într-o dimineață, / Avea fruntea albă, iluminată de altă viață – / Îmbrățișă orizontul, întâmpinat de soare, / De soarele unei lumini neînșelătoare. / Omul nou nu era nici sclav, nici împărat, / Era Om. // Cu săgețile

ochilor iscodea timpul cristalin – / Necunoscut, așteptat, nu era nimănui străin; / El, Omul nou, Omul altui început, / Născoci o geografie, un trup nou al Păcii. / Pentru toți. // Omul pe care l-am văzut ieșind din pământ într-o dimineață / Avea mâinile albe, iluminate de altă viață; / Mergea Liber, prin orașe, către apus – / Mergea înspre nord, înspre sud, dar mai mult în sus, / Cântând biruința Omului nou.” (*Omul nou*)

Spiritul escapist și evaziunea ca mod ontologic

Inadaptabil, respins, alungat de cei din jur, poetul își creează moduri proprii de supraviețuire: boema și evaziunea. La Stelaru, boema, care definește eufemistic vagabondajul și alcoolismul, o existență extremă, anarhică, sub semnul hazardului, nu este însă doar o poză livrescă, ci se confundă cu viața însăși. Boema îl transformă deseori într-o ființă instabilă, antisocială, incomodă, cum unele episoade biografice o mărturisesc. Natura însăși a poetului și modul său existențial pot sta la originea respingerii lui de către cei din jur. Oarecum asemănător decurg lucrurile și în cazul lui Ben. Corlaci, emul și admirator al lui Stelaru, pe care, în motto-ul unei poezii (*Popasul nopții*), îl numește ”Mitia Stelaru, Prietenul”. Boema poate sta, așadar, ea însăși, la originea statutului social al poetului, un inadaptat, un spirit care nu-și găsește locul nicăieri. Tot boema îi oferă însă și un mod de reacție la atitudinea de respingere a celorlalți prin retragerea într-o existență marginală, la periferia societății și a umanității, refugiul în tavernă ca spațiu al libertății induse prin alcool. Libertatea astfel obținută îi oferă o platformă psihologică de pe care poate sfida lumea, protesta împotriva ipocriziei și a falsității. Un alt mod prin care poetul rezistă în fața agresiunii lumii din jur, o agresiune prin nepăsare, cinism ori ură sau chiar prin sancțiuni extreme precum închisoarea, este evaziunea în spații imaginare, în teritorii utopice, cristalizate prin speculațiile gândirii poetice, în tărâmul transcendent, ”stelar”, al poeziei. Deseori, boema, taverna și alcoolul, dezinhibarea de angoasa existențială și emanciparea sufletească îi deschid poetului calea evadării din contingent în transcendentul imaginar.

Poetul visează să plece din lumea răscolită de furtuni și să navigheze spre spații exotice. Exodul nu se petrece însă în geografia fizică, ci are loc într-una imaginară, a spiritului. Corabia îl poartă din lumea reală, pe apele închipuirii, către vastul ținut al gândirii și al meditației, sub auspicii astrale, vegheat de ”Steaua Geniului”. Este o metaforă pentru retragerea din spațiul exterior, bătuit de stihii, învăluit în ceață, în care ființa este supusă suferinței, către tărâmul iluminat de lumina stelară a gândirii, întinsul teritoriu al libertății spiritului. Evaziunea în spațiul interior, al gândului, este fuga de condiția terestră a ființei, evadarea din spațiu și timp într-un tărâm metafizic, dincolo de viață și de moarte: ”Să pornim cu furtunile peste ceața apelor – / Să coborâm, să ne târâm spre porturile împânzite. / Vino umbră: vom întâlni steaua Geniului, / Universală, nimbând pânzele noastre rănite. // Fiordurile de sidef, lunatece, ne vor arăta / Țărâmul incendiar al Gândului, / Vino umbră: inima noastră să n-o așezăm / Ca toți muritorii în patul pământului.” (*Plecare*).

Poezia este, ea însăși, mod de evaziune într-o altă lume. În substanță, acesta este sensul ei ultim: de a crea universuri paralele, de a deschide porți în lumi noi, necunoscute. Stelaru merge mai departe și sugerează că poezia poate fi mijlocul de a parcurge calea către ceruri în călătoria finală. Poezia ca trecere dintr-o lume într-altă lume, în ultima, mare, ”cea mai pură” călătorie, călătoria sufletului spre tărâmul eternității. Această viziune investește poezia cu o funcție ontologică fundamentală, care depășește cadrul ei estetic de manifestare. Poezia este viață, dans, moarte, destin, metamorfoză, trecerea sufletului din contingent în transcendent, în imperiul veșniciei: ”Apele poemului curgeau ca un dans / În mantia neagră a destinului // O, Cerurile s-au deschis / Pentru cea mai pură călătorie... / Vom trece prin portalul îmbietorului iris, / Către deplina, neomeneasca împărăție. // Și ne vom asemana cu arborii / Din marea pădure a serilor: // Va fi o zi – încă o zi.” (*Pădurea serilor*). Desprins de contingent, în starea extatică a evaziunii, poetul are revelația supremației neantului asupra existenței. Într-o viziune enormă, prinde contur un tărâm straniu, al sfârșitului, o reprezentare apocaliptică a stihiiilor. Viața este un țărm negru stăpânit de moarte, dincolo de care se întinde abisul și stăpânește uitarea. Doar sufletele morților bântuie

pustiul, ca un abis de ape, încercând să evadeze din "lumea fără bucurie, fără soare". Totul stă însă sub imperiul morții, iar îngerii, poate sufletele argonauților sau ale altor visători, dansează în întunericul non-existenței "dansul deșertăciunii". În fenomenologia evaziunii stelariene, intră astfel un escapism negativ, născut din revelația nihilistă a lumii dominate de moarte. Poemul se structurează din imagini de mare intensitate, care compun un peisaj arhetipal. Caracterul pictural și dinamic al poemului se naște din imaginile de mare forță, dinamice, angrenate într-un succesiune precipitată, într-o alertă care prevestește sfârșitul. În acest scenariu thanatic, ies în relief simboluri și imagini cu valoare alegorică, nuclee lirice dense în semnificații poetice: "țărmlul negru al mării", "tron de aburi", "Regele Uitării", "largul abis", "Țara Chinului", "nori de îngeri", "Dansul Deșertăciunii" etc. Poemul lui Stelaru, o sumbră imagine a existenței dominate de neant, are ceva poesc și pare revelația unui profet nihilist: "Priveam de pe țărmlul negru al mării / Peste negurile imperiului de vis, / Unde pe tron de aburi, Regele Uitării, / Stăpânea largul abis. // Țărmlul pe care stăteam erau valuri, / Valuri pleșuve de viață; / Înalte prăpăstioase maluri, / Legănate de ceață. // Și-atunci din adâncul apelor un freamăt / Un cântec de nimeni cântat, / Ca vuietul din Țara Chinului / Peste vânturi s-a ridicat. / Cine a trecut vreodată, / Cine a spintecat ale apelor răzoare? / Lumea sufletelor din umbre închegată / Fără bucurie, fără soare? / Corabia Argonauților a pierit / În deșertul veacurilor! // Și iată: / Nori de îngeri, fără formă, / Fără aripi, dansau în întunec / peste stâncile valurilor amare: / Dansul Deșertăciunii. // Și marea s-a făcut sul / Învârtindu-se către neant / Iar vuietul creștea / Ca vuietul din țara Chinului." (*Insula Duhurilor*). În aceeași direcție a nihilismului ontologic, poetul stă sub fascinația *întunericului*, ca simbol al neîntinderii, într-o stare de nostalgie thanatică, născută din prăbușirea speranțelor. Escapismul ia culoarea evaziunii în moarte, iar poezia devine invocare a neantului, într-un poem cu ecouri argheziene: "Iar mă învălui întunecurile, iar / Îmi torni în ochi glacială nepăsare; / Măhnitul tău drum e fără hotar, / Mirajul lui mă vântură și mă doare. // De m-ai învălui pentru totdeauna, de m-ai strivi / Ca pe o pasăre sălbatică a Timpului / Dintr-o insulă neauzită, / Întunecurile, apropiatule." (*Întunecul*). Stranietatea universului său poetic, cu influențe poești, singular în literatura română din epocă, exotismul revelațiilor lirice, în care se perindă prezențe himerice investite cu semnificații simbolice și alegorice, stau, în unele interpretări, la originea senzației de autenticitate a poeziei stelariene: "Poetul a impresionat enorm prin bizazeria universului său populat cu fantazme ciudate, inducând în receptor reacția maximă de surpriză, dată de impresia frapantă a existenței exotice care creează impactul imediat al autenticității." (MINCU, 2007, 343).

Tentat de evadarea din lumea reală, Stelaru plăsmuiește scenarii evazioniste, prin care încearcă să-și transfere existența în alte lumi, ca alternative de supraviețuire. Poetul își creează astfel o metafizică a evaziunii, din care prind contur spații selenare, astrale, onirice, într-o transcendență utopică, născută din utopia poeziei. Un astfel de scenariu are în centru fascinația în fața astrului selenar, comuniunea spirituală cu lumina lunii, care trece printr-o metamorfoză materială, cu sugestii erotice. Vagi ecouri eminesciene se perindă prin aceste versuri stranii. Angoasa existențială, criza eului, disoluția acestuia sub presiunea tensiunii interioare se obiectivează într-o halucinantă disoluție cosmică: "O simțeam printre degete, în inimă, pe gene, / Când venea în odaie la mine seara; / Răsturnându-se pe masa de lucru, alene. / Părul ei semăna cu ceara. // Felină, depărtată, totdeauna / Mai tristă, mai rece, până când, vai! / Prietena mea luna nu mai era luna – / Izvorau din ea alte luni, alte luni, un alai." (*Luna*).

Există, la Stelaru, o latură nocturnă a personalității sale poetice, care se manifestă prin opțiunea pentru noapte, întuneric, astral, selenar și cosmic. Poetul fuge nu doar de lumea reală, dar și de lumina diurnă, de soare, preferând, în schimb, noaptea, cu umbrele și luminile ei misterioase. Acesta este spațiul inspirației și al poeziei, al zborului neîngrădit al închipuirii și al libertății spiritului. În același timp, înclinația către noapte și întuneric traduce refuzul luminii și exprimă o ipostază luciferică a eului poetic, cu rădăcini în poezia romantică, dar și în creația poeților damnați pe care autorul nostru îi admiră și îi asumă ca model. Poetul își refuză aspirația solară la nivel existențial și se îndreaptă spre o lume a visului, a singurătății și a tristeții. Stelaru "nu iubește lumina și trăiește în singurătate cu o rece disperare." (SIMION, 1978, 91). Calea sa, sumbră, dar

nemuritoare, ca apele Styxului, pleacă din cer, văzut ca "abis" și "vid", soarele fiind "cadavrul de aur", și duce într-un tărâm misterios învăluit în neguri, într-o cetate a visului, tărâm al existenței onirice, spațiu de comuniune a eului cu singurătatea și cu tristețea. Se poate vorbi, deci, de refuzul solarității ființei și de opțiunea pentru latura nocturnă, poetică, a ființării. Dar nu e numai atât. Poemul de două strofe pare să spună însă mai mult. Este o negare a transcendenței și a naturii metafizice a ființei și, în același timp, afirmarea unei alternative existențiale la acest refuz văzut ca un eșec ontologic: recursul la vis, existența eului în lumea lui Oneiros, într-o resemnată coabitare cu tristețea. O evaziune nihilistă, din nou, într-un spațiu proiectat ca ultim refugiu. Dar nici această regresie din solar și transcendent în nocturn și oniric nu oferă soluția sufletului în căutarea unei noi condiții ontice. Ea deschide numai poarta spre noi întrebări, spre o mare și chinuitoare incertitudine existențială: "Fantastica legendă și-a deschis brațele și a privit / Peste soare. / Iată! Din cerul-abis, din vid, s-a pornit, / Nemuritoare, / Ca apele Styxului, tulbure, cărarea mea. // Împărăteasa negurilor și alaiul ei m-au închis / În cetatea din vis; / Nu mai plâng cadavrul de aur – vremi rătăcite; / Tezaur. / Ci caut buna Tristețe; caut pe cine? – / Pe cine?" (*Cadavrul de aur*).

Dar căutarea rămâne deschisă, în interiorul pendulării existențiale a poetului și a evazionismului său structural. Dincolo de toate, există un teritoriu al celor aleși, inaccesibil muritorilor, tărâmul suprem, al iubirii și al luminii, unde moartea nu poate pătrunde. Paradisul stelarian, o reeditare a paradisiului primordial, este construit pe teza conform căreia iubirea este calea nemuririi și dragostea învinge moartea. Nimeni dintre cei supuși morții nu au ajuns acolo, ci numai unii "din țara cealaltă", poate din lumea de dincolo de viață și de moarte, de dinainte de naștere, un spațiu al existenței transcendente, paralelă cu cea fenomenală. Poetul doar, dintre toți, a încercat să pătrundă pe tărâmul aleșilor, cu instrumentele sufletești ale trăirii și inspirației poetice, el este singurul care a mers cel mai departe prin drumurile și văile paradisiului luminat de iubire și de nemoarte, în eternitatea transcendentă a ființei: "Sânt drumuri, acolo, unde niciodată / Moartea oamenilor n-a pătruns – / Unde numai unii, din țara cealaltă, / Neîntâmpinați, senini, au ajuns. // În lumina lor, Iubirea descătușată / Curge fantastic, dăinuind, strălucind: / Pe-acolo voi n-ați fost niciodată – / Drumurile acelea nu le-ați atins nicicând. // Numai viața mea – stânca mea, / Văile acelor drumuri a săgetat." (*Drumuri fără drumeți*). Poemul, emblematic pentru poezia sa evazionistă, exprimă aspirația ultimă a poetului către statutul ontologic suprem, în cadrul escapismului lui poetic.

Concluzii: Stelaru și esențializarea poeziei

Stelaru scrie o poezie fără complicații stilistice, simplă, esențializată. O explicație a simplității poate fi faptul că ideile și stările sunt comunicate oarecum direct, fără a fi trecute prin laboratoarele unei culturi poetice vaste. În treacăt fie spus, Stelaru este un autodidact, care audiază sporadic cursuri universitare și tot astfel frecventează cenaclul lui Lovinescu. Nu este un poet rafinat, cult, un estetic al poeziei, ci unul frust, autentic, esențial. Criticii au observat mai demult acest lucru: "D. Stelaru este un liric remarcabil, dar nu un liric intelectual." (SIMION, 1978, 97). Forța poeziei sale vine din simplitate și esențializare. Poetul are vocația cuvântului simplu, puternic și esențial, a exprimării lapidare și substanțiale, epurate de cuvinte ori construcții inutile. În formele ei expreme, simplitatea lui implică uneori ideea de nefinisare, stângăcie și imperfecțiune. În epocă, Stelaru este poetul care esențializează poezia. Această particularitate are darul de a păstra viu caracterul autentic al poemelor sale, cel puțin din prima parte a creației, cea din deceniul al cincilea. Nota genuină și forța versurilor, care derivă din această simplitate, definitorie, cărora li se adaugă un tip de adamism poetic sunt elementele de identitate a poeziei sale. Privitor la inegalitatea estetică și stilistică a poemelor stelariene, pe de o parte, și la autenticitatea și profunzimea trăirii, pe de altă parte, un istoric literar și, la rândul-i, poet, coleg (mai tânăr) de generație cu autorul *Noptii geniului*, face următoare reflecție: "Stelaru nu venea cu poeme-capodopere ca Arghezi, cu poeme întregi perfecte, unitare, dând impresia de construcție impecabilă, realizată după legi geometrice. El venea cu poeme inegale, aluvionare, dar cu versuri extraordinare." (MANU, 2000, 36).

Stelaru impune în literatura română tipul boemului și al poetului-vagabond, alcoolic și anarhic, revoltat și inadaptat. În această condiție existențială și poetică, se revendică de la o categorie tipologică ilustră în poezia lumii, din care fac parte Villon, Baudelaire, Poe, Verlaine, Rimbaud și alții. Purtând stigmatul unui destin crud (orfan, nu și-a cunoscut tatăl, mort pe front), poetul duce o viață dezordonată, o lungă încercare a infernului, trăind exasperarea existențială și disperarea, agonia, rătăcirea, fronda, sfidarea, evaziunea, ca experiențe și atitudini dintr-o dramatică fenomenologie a ființării. În același timp, plecând de la realitatea propriei existențe, Stelaru își creează imaginea și aura de martir al destinului și al unei lumi obtuze, dezumanizate, în care spiritele mari, geniile, cum se autoproclamă, nu-și au locul. Boema, alcoolul, taverna, condiția mizeră îi oferă tot atâtea teme din care se naște o poezie originală, confesiunea unui spirit damnat, din familia acelor *poètes maudits*, de la care, de altfel, se revendică. Stelaru scrie o poezie autentică a boemei, o radiografie a experiențelor-limită și a spiritului în criză. El "a adus boema absolută în artă", "și-a amestecat arta cu viața", o sinteză care constituie "tot misterul stelarian", fiind un "suprarealist al boemei" și, într-un cadru mai larg, "unul din marii poeți ai generației lui". (MANU, 2000, 44, 45). Condiția mizeră îl face să viseze la un alt statut ontologic, proiectat în alte spații și alte lumi ca alternativă la existența fenomenală. De aici se nasc tendința de evaziune în lumi imaginare, migrația poetică în teritorii utopice, care i se revelează prin actul liric. Evazionismul poetic, în ipostază onirică, spirituală ori existențială, devine un mod de supraviețuire în lume, care se traduce într-o poezie interesantă, deseori spectaculoasă. Spirit escapist, poetul este, în același timp, fascinat de poezie, sub himera căreia își trăiește revelațiile poetice și căreia își subordonează întreaga existență. Într-un text exemplar (*Noi, Dimitrie Stelaru... la scările celui de-al cincilea anotimp*), la moartea *Îngerului vagabond*, un alt coleg de generație, poet de prim rang al literaturii române, îl consideră pe acesta: "Unul dintre cei mai mari poeți adevărați ai acestei țări – pe care poezia l-a cunoscut în fiecare zi și sub orice haină..." (CARAION, 1974, 38).

Stelaru este mai mult decât un poet boem, un vagabond, un paria al poeziei, un personaj exotic și picaresc al literaturii, cum este, de obicei, etichetat. Din poemele lui prinde relief chipul unui poet original, pe alocuri profund, care reflectează la teme esențiale precum viața, moartea, iubirea, suferința, libertatea, poezia. Fascinat de himera stelară a poeziei, vagabondând prin taverne și prin alte locuri obscure, hipnotizat de utopia fericirii, evadând în spații stranie și pe cărări exotice pentru a supraviețui marasmului în care însuși se adâncește, traducându-și experiențele și existența însăși în poeme, Stelaru rămâne "îngerul vagabond" al vieții și al versurilor, care caută frenetic noua poezie, Poezia, stelara Eumene. Ea este singura aptă să-i exprime universul interior, ideile, speranțele și aspirațiile, imaginile, viziunile și revelațiile, adiate de un suflu mesianic în presimțirea unui viitor nou pentru om, pentru renașterea ființei umane. O renaștere prin Idee și prin Poezie.

****Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.***

**** This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077"***

Bibliografie

- CARAION, Ion, *Enigmatica noblețe*, București, Editura Eminescu, 1974
CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, București, Editura Univers, 1995
CĂLINESCU, Matei, *Conceptul modern de poezie*, București, Editura Eminescu, 1972

- CRISTEA, Valeriu, *Domeniul criticii*, București, Editura Cartea Românească, 1975
- CRISTEA, Valeriu, *A scrie, a citi*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992
- CRISTEA, Valeriu, *Criza culturii*, București, *Caiete critice*, nr. 3, 1993
- IORGULESCU, Mircea, *Al doilea rond*, București, Editura Cartea Românească, 1976
- IVAN, Sorin, *Opera poetică a lui Ion Caraion*, București, Editura Universitară, 2014
- IVAN, Sorin, *A Tragic Poet of the East*, Wien, Österreichisch-Rumänischer Akademischer Verein, 2014
- MANOLESCU, Nicolae, *Despre poezie*, Brașov, Editura Aula, 2002
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
- MANU, Emil, *Generația literară a războiului*, București, Editura Curtea Veche, 2000
- MANU, Emil, *Eseu despre generația războiului*, București, Editura Cartea Românească, 1978
- MANU, Emil, *Sinteze și antisinteze literare*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975
- MANU, Emil, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, București, Editura Curtea Veche, 2004
- MICU, Dumitru, *Istoria literaturii române – de la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I.O., 2000
- MINCU, Marin, *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Constanța, Pontica, 2007
- NEGOIȚESCU, Ion, *Însemnări critice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1970
- NEGOIȚESCU, Ion, *Analize și sinteze*, București, Editura Albatros, 1976
- NEGOIȚESCU, Ion, *Scriitori contemporani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994
- PETROVEANU, Mihail, *Traectorii lirice*, București, Editura Cartea Românească, 1974
- PIRU, Al., *Panorama deceniului literar românesc 1940-1950*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- PIRU, Al., *Poezia românească contemporană*, I, București, Editura Eminescu, 1975
- POP, Ion, *Jocul poeziei*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006
- POPA, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a II-a, București, Editura Albatros, 1977
- POPA, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, Fundația Luceafărul, 2001
- SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, I, Ediția I, București, Editura Cartea Românească, 1974, Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Cartea Românească, 1978
- SIMION, Eugen, *Prefață la volumul Geo Dumitrescu: Aș putea să arăt cum crește iarba*, București, Editura Eminescu, 1989
- SIMION, Eugen, *Fragmente critice*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1997-2000
- STEINHARDT, Nicolae, *Între viață și cărți*, București, Editura Cartea Românească, 1976
- STELARU, Dimitrie (D. Orfanul), *Preamărirea durerii*, București, Tipografia Astoria, 1938
- STELARU, Dimitrie, *Noaptea geniului*, București, Editura Bucovina – I. E. Torouțiu, 1942
- STELARU, Dimitrie, *Ora fantastică*, București, Editura Prometeu, 1944
- STELARU, Dimitrie, *Cetățile albe*, București, Întreprinderile de Editură S.A.R., 1946
- STELARU, Dimitrie, *Mare incognitum*, București, Editura pentru Literatură, 1967
- STELARU, Dimitrie, *Coloane*, București, Editura Minerva, 1970
- STREINU, Vladimir, *Poezie și poeți români*, București, Editura Minerva, 1983
- ȘTEFĂNESCU, Alex., *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, București, Editura Mașina de scris, 2005

**II. GERMAN CULTURE AND LANGUAGE – ROMANIAN
CULTURE/ CULTURE ET LANGUE ALLEMANDE – CULTURE
ROMAINE / CULTURĂ ȘI LIMBĂ GERMANĂ – CULTURĂ
ROMÂNEASCĂ**

**Coordonator: Rodica BIRIȘ
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad - România**

THE PANAIT ISTRATI'S DEBUT IN JOURNALISM

LE DÉBUT DE PANAIT ISTRATI COMME PUBLICISTE

DEBUTUL PUBLICISTIC AL LUI PANAIT ISTRATI

Bianca BURȚA-CERNAT,

Cercetător științific (gradul III) la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române – Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, București, cod postal 050711,

E-mail: bianca.cernat2015@gmail.com

Această lucrare a fost elaborată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, Beneficiar: Academia Română POSDRU/159/1.5/S/136077

Abstract

This study focuses on the Panait Istrati's first years of journalism and emphasizes that the political and social articles of the author contain the details which announce the fictional literature that he will write in the next two decades. Therefore, it is not difficult to identify in the Istrati's reportages and political commentaries, even in the articles lacking the intentional fallacy, the same themes, subjects, characters, stylistic constructions, figures of discourse like in his stories or novels. At the same time, the journalist and the writer Panait Istrati (who precedes the interwar journalist and writer Geo Bogza) have in common the care of the writing authenticity and also a revolted attitude.

Résumé

Cette étude vise les commencements de Panaït Istrati comme publiciste, en identifiant dans les articles politiques ou sociaux militantes de l'auteur les germes de ses futures écrits littéraires. Il existe, dans ces textes sans une intentionnalité littéraire très évidente, certaines constructions narratives, remarquables par leur authenticité, de même que par leur expressivité, qui s'avèrent être définitoires au plus haut degré pour la personnalité de l'écrivain, y compris pour sa personnalité stylistique. Il est à noter qu'à cette étape, certains reportages de Panaït Istrati préfigurent, d'une manière frappante, les meilleurs pages de Geo Bogza sur les travailleurs du pétrole, en révélant les germes d'une littérature révoltée.

Rezumat

Studiul de față are în vedere primii ani de activitate publicistică ai lui Panait Istrati, în ale cărui articole politice și sociale cu caracter militant sunt identificate, cu precădere, prefigurările literaturii sale de mai târziu. Aceste nuclee fără intenționalitate literară, dar de o reală autenticitate expresivă, apar definitorii în perspectivă pentru personalitatea scriitorului, inclusiv pentru cea stilistică. Unele secvențe reportericești din această perioadă anunță, frapant, cele mai bune pagini ale lui Geo Bogza despre accidente de muncă din „lumea petrolului” și constituie germenii unei literaturi, tipic istratiene, a revoltei.

Keywords: *writing authenticity, the literature of revolt, reportage, intentional fallacy, ideological discourse*

Mots-clés: *authenticité de l'écriture, la littérature de la révolte, reportage, intentionnalité littéraire, discours idéologique*

Cuvinte-cheie: *autenticitate a scriiturii, literatura revoltei, reportaj, intenționalitate literară, discurs ideologic*

În 1925, aflat în plină afirmare în Franța, dar nemulțumit de a nu fi recunoscut, ca „scriitor român”, tocmai acasă – unde va reveni în septembrie, pentru câteva săptămâni, după nouă ani de peregrinări (orientale și occidentale deopotrivă) –, Panait Istrati trimite, de la Nisa, ca răspuns la o anchetă a ziarului *Rampa*, textul *Cum am debutat eu*¹, reluat, în același an, în volumul *Trecut și viitor*, prima carte istratiană scrisă direct în limba română. E confesiunea unui incomod, polemică pe alocuri, a unui autor care nu pare să-și facă, atunci când scrie, nici un fel de calcule de oportunitate, cu riscul de a-și contraria potențialii cititori. De la bun început, ține să noteze, cu orgoliul – oarecum ostentativ – al cuiva care se așază în rând cu acei „eroi ai umilinței și-ai decepției înfruntate”: „Am debutat de la un capăt la celălalt al vieții mele de până acum. N-am făcut decât să debutez.../ Eu aparțin acelei familii de comedienți provinciali eroi, care «debutează în fiecare seară...»” (ISTRATI, 2005, 135). O întreagă strategie a smereniei orgolioase poate fi urmărită în textele confesive ale lui Istrati; el, scriitorul primit cu atâta interes de Parisul anilor '20 și deja în curs de a fi tradus (cu *Chira Chiralina*), la Atena, Florența și Moscova, se declară, provocator, un „comediant provincial” – tocmai pentru a lăsa să se înțeleagă, din cele scrise în continuare, contrariul. Pentru că, doar câteva fraze mai încolo, el atacă frontal și interpelează, aducând în discuție lucruri la care prea puțin belicoasa anchetă a lui D. Nanu, de la *Rampa*, nici nu făcuse referire. Înainte de a face mărturisiri despre debutul său literar – sau, în fine, despre lungul său șir de debuturi ca autor –, Istrati simte nevoia să aducă aminte că el nu este numai scriitor, ci și „muncitorul revoltat și resemnat al timpurilor noastre, sătul de viață după prima săptămână de «debut» într-o ocnă capitalistă”. Unde vrea să ajungă, în fond, prin atari considerații deloc „umile”? Vrea să stabilească un paralelism între condiția „muncitorului revoltat și resemnat”, insultat de „patronul (...) obraznic”, și „artistul” („iertăți-mi cuvântul supărător!”, adaugă ironic Istrati) ultragiat de autoritățile lumii spiritului, „netrebnici monopolizatori ai vieții”, mecanismele marginalizării și ale excluziunii funcționând și în lumea literară (în câmpul literar, am zice azi), ca în tot ceea ce ține de existența socială: „Când debutam ca «hamal de la Brăila», mi-era indiferent dacă patronul se purta obraznic cu marfa brațelor mele (...). Dar când «hamalul» se metamorfoza în artist (...), atunci omul ridică prețul mărfii sale și striga: «Jos labele! Îngăduită fie-vă murdăria cocinii noastre sufletești, o stăpâni, atât cât am nevoie să vă cer hrană pentru stomac! Restul, tot restul simțirilor mele, scapă puterilor voastre, nu vă privește! (...)»”² (ISTRATI, 2005, 135-136). Aluzia la N. Iorga, cu care Istrati se găsea de mult în conflict de idei, este transparentă: vorbindu-i, în 1924, lui Ioan Massof, într-un interviu apărut în *Rampa* (aceeași publicație care găzduiește, iată, și ancheta la care răspunde acum autorul *Chirei Chiralina*), despre proza lui Istrati, N. Iorga afirmase în deriziune că aceasta este opera unui „hamal din portul Brăilei”. Ce-i drept, „hamalul” cu pricina îi dedicase, cu ani în urmă, o serie de pamflete în *România muncitoare*.

Ajungând, în fine, la tema propriu-zisă a anchetei, Istrati enumeră o serie întreagă de debuturi repetate – tot atâtea momente în care existența sa de autor cunoaște o schimbare de zodie: 1908, anul publicării, în *România muncitoare*, a unui pamflet la adresa omului politic Nicolae Iorga; 1919, anul celui de-al doilea debut, cu un articol – în limba franceză, de astă dată –,

¹ *Rampa*, 16 martie 1925; textul a fost inclus, de-a lungul vremii, în diferite volume; citat aici din: din Panait Istrati: *Trei decenii de publicistică*, Vol. II: *Între banchet și ciomăgeală. 1919-1929*, ediție îngrijită de Ion Ursulescu, Editura Humanitas, București, 2005, pp. 135-146. Articolele istratiene citate în studiul de față sunt reproduse după această ediție.

² *Op. cit.*, p. 135-136.

Tolstoïsme ou Bolchevisme, apărut în ziarul genevez *La Feuille*³; 1921 – anul publicării nuvelei *Nicolai Tziganou*, în *L'Humanité*; în fine, 1923, anul „marelui» debut”, în revista *Europe*, cu *Kyra Kyralina*, „dumnezeiește prefațat de Rolland, pe două pagini din fruntea revistei”. Din această înșiruire de „debuturi”, lipsește însă⁴ tocmai debutul absolut, o falsă memorie îndemnându-l pe Istrati să noteze că primul său text ar data din 1908. Ei bine, momentul debutului publicistic al autorului este 19 noiembrie 1906, când, sub semnătura *P. Istrate*, apare în *România muncitoare*, publicație social-democrată, organ central al sindicatelor, un text intitulat *Regina Hotel*, relatarea unui abuz comis de patronul unui hotel din Constanța asupra unui chelner oarecare, înșelat, concediat și, în cele din urmă, bătut cu bestialitate, sub privirile neputincioase ale celorlalți angajați. Textul, redactat într-un stil nervos, cu o precizie a detaliilor ce configurează o situație și o atmosferă, este scris din perspectiva unui martor (autorul însuși, la vremea respectivă angajat al hotelului cu pricina) care, convins că „ceea ce s-a petrecut în acel local în ziua de 15/28 crt. (...) a trecut peste puțința unei răbdări omenești”, se hotărăște să aducă la cunoștința publică acest caz. Nu pentru că ar fi un caz excepțional, ci, dimpotrivă, tocmai pentru că – tranșează încă din prima frază situația publicistului debutant – „bătaia și darea afară din serviciu, fără plată, au devenit niște lucruri atât de banale pentru lumea muncitoare, încât trecem de multe ori cu vederea ca peste un fapt normal” (ISTRATI, 2004, 15). Cazul nu e prezentat ca un fapt divers, căci nu particularul îl interesează aici pe autorul articolului-mărturie, ci valoarea ilustrativă a incidentului. Victima este obscurolele Apostolescu Vasile, iar opresorul, un oarecare M. Schwartz, „canalia-patron”; litigiul: reținerea fără motiv a sumei de 23 de lei, dintr-un total de 60, după două luni de muncă încununată cu o concediere intempestivă. Punctul culminant: brutalizarea nevinovatului, pe care patronul „îl scaldă într-o adevărată baie de palme, limpezindu-l apoi în pumni” (plastică imagine, dinamizată prin apelul la imagini ale fluidității – „baie”, „limpezire” – dispuse în crescendo). Scena, puternic vizuală, e dramatizată printr-un scurt dialog și agumentată cu concluziile sceptice ale martorului revoltat.

Cel dintâi text istratian nu e nici, propriu-zis, articol de ziar, nici proză de ficțiune; și, nefiind câtuși de puțin gratuit (incidentul înfățișat aici e, în fond, un pretext pentru exprimarea unei revolte multă vreme îndiguită – revolta unui om și a categoriei sociale din care provine), ajunge totuși să pară, prin efect de perspectivă, o expresie a scrisului perceput în toată gratuitatea sa – mai ales azi, când conceptul de literatură și/sau acela de proză s-a lărgit într-atât, încât aduce laolaltă și ficțiunea, și nonficțiunea, și pagina de proză scurtă, și pe aceea de jurnal etc. Publicistul debutant nu scrie, poate, cu gândul de a face literatură; cu toate acestea, literatura se instalează firesc în textul său. E un text despre cei umiliți și defavorizați scris chiar de cineva ieșit din rândul acestora, nu de un autor care, beneficiind de un trai relativ sigur, își îngăduie – precum un Brătescu-Voinești, de pildă – luxul unei proze a compasiunii și umanitarismului. *Regina Hotel* e, în creația autorului, o piesă semnificativă din cel puțin trei perspective: îl anunță nu doar pe publicistul, ci și pe prozatorul Panait Istrati; conține, *in nuce*, sugestiile poeticii autenticiste de la care se va revendica autorul; și, nu în cele din urmă, reprezintă debutul primului nostru autentic și valoros scriitor cu o agendă „de stânga”. Îi va urma, în perioada interbelică, un Geo Bogza.

De altfel, un reportaj bogzian *avant la lettre*, *Din regiunea petrolului. Câmpina*⁵, ar merita să figureze în orice antologie românească a genului: „Vizitarăm câteva sonde care «lăcăreau», adică extrăgeau păcură din adâncimi. (...) Nici nu-i nevoie să-l vezi pe lucrător. Din moment ce întregul interior al sondei înoată în păcură amestecată cu pământ, lucrătorul nu poate fi decât un burete îmbibat cu țiței. (...) Trăind toată viața în păcură, mâncând și respirând înecați în păcură, nu e de mirare că oamenii aceștia, veniți de prin toate colțurile țării, sunt atât de abrutizați, încât și

³ În realitate, debutul francez al lui Istrati e reprezentat de un alt text, „Sur la conférence «Un peuple martyr»”, apărut în publicația geneveză condusă de Jean Debrit (*La Feuille*, 24 iunie 1919). A se vedea, în acest sens, și nr. 10/1993 din *Cahiers Panait Istrati*, dedicat publicisticii autorului: *Panait Istrati, journaliste* – și, în particular, secțiunea 1919: *premiers articles en français*.

⁴ Fapt observat de Ion Ursulescu, cel care a realizat ediția (cvasi)integrală a publicisticii istratiene.

⁵ Text apărut în *România muncitoare*, 14 octombrie 1912.

conștiința lor se întunecă cu timpul, luând culoarea negrei și împuțitei ocne în care sunt condamnați să trăiască./ (...) Am ieșit pe malul care domină întreaga vale a Prahovei dintre Câmpina și Poiană. (...) În fața noastră se profilau, pe toată întinderea văii, urâcioasele propilee moderne, groaznicele turlle negre, care păreau că formează colonadele unui vestibul la intrarea în iad:/ «Lucrezi liniștit în sondă», spunea tov. Aricescu, «și deodată, pe nesimțite, auzi o detunătură care zguduie toată regiunea și prefăce în țandări multe geamuri din oraș. Atunci știi de mai înainte că vreo sondă a luat foc – și când ieși afară, îi vezi unul câte unul cum aleargă în neștire cu flacăra de 2 m deasupra capului. Unul se aruncă în apă și mai arde și acolo câțva timp; altul își rupe hainele de pe el, cu carne cu tot. (...)»/ Cei carbonizați complet nu mai au nici o formă și treci mai departe. Dar rămâi înlemnit când ridici vata în care e îngropat unul viu, deși e pe jumătate mort./ Vata albă, înfășurând trupul acela înnegrit, sângerând, curățat de tot ce-a fost păr pe obraz și pe cap, răsuflând încă, deși se văd oasele și carnea atârână felii, e tot ce poate înnebuni un om. (...)»/ Și din grăzăviile astea, peste puțină de ascultat, am mai avut puterea să rețin următorul amănunt: un lucrător din altă localitate, la o catastrofă întâmplată anul trecut, a încercat să ajute pe un coleg al său aproape carbonizat, dar în efortul făcut pentru a-l ridica, una din palmele muribundului i-a rămas în mâna jupuită de pe schelet, ca o mânășă. Mânășa aceasta de piele omenească, lucrătorul de mai sus a pus-o în spirt și o păstrează și astăzi” (ISTRATI, 2004, 255-256).

S-a înrădăcinat adânc în mintea celor care îl citesc, de câteva generații bune, pe Istrati, frecventându-l ca pe un autor-mit, imaginea „vagabondului” șarmant, a omului și a scriitorului gata oricând să se sustragă unei realități prea banale, înțelegând libertatea sub specia evadării și a „aventurii” cvasiexotice. Imagine falsă. Idealizantă la început; ulterior devenită clișeu. De fapt, Istrati caută cu o ciudată obstinație banalul, faptul marginal al existenței cotidiene, detaliul aparent nesemnificativ, anodinel și le cultivă atât în propria-i viață, cât și în literatură. Fuga sa permanentă e o fugă *înspre*, nu *dinspre* concret și imediat. Așa stând lucrurile, „aventura” sa publicistică se integrează perfect proiectului existențial și scriptural istratian. Asumarea celor mai modeste ocupații care îi asigură subzistența – băiat de prăvălie, hamal, portar, chelner, zugrav etc. etc. – și, concomitent, asumarea scripturală a unor subiecte ce țin de sfera marginalității duc în aceeași direcție: aceea a unui statornic interes pentru imediatul vieții, dar un imediat trăit, printr-o asceză *sui generis*, în orizontul unor idei generoase despre om, umanitate, valori spirituale. „Reporterul” Istrati consemnează deseori fapte despre care s-ar putea spune: „Sigur, nimic senzațional!”⁶ și pe care ziarele – presa „independentă” atât de ironizată în articolele istratiene (ghilimele îi aparțin autorului) – nu s-ar grăbi să le înregistreze; și asta pentru că, se teme publicistul, nimic din ceea ce i se întâmplă, de pildă, unui lucrător mărunț nu constituie, nu poate constitui cu adevărat o știre. Morală pe care o regăsim în subtextul mai tuturor articolelor istratiene. Într-o similară ordine de idei, Mircea Iorgulescu notează: „Istrati nu este (...) un aventurier, domeniul său de acțiune este banalitatea, nu spectaculosul, obișnuitul, nu extraordinarul: îndeletniciri mărunte, oarecare, lipsite de orice strălucire, universuri umile, sordide uneori, oameni pe care viața îi macină” (IORGULESCU, 2011, 82)⁷.

Alegând să scrie despre câte un „caz din sute altele”, „pentru a da o probă de lăcomie și moralitate burgheză”, descriind condiția servitorilor, a hamalilor din portul Brăila ori a lucrătorilor din variate tagme, publicistul vede lucrurile din postura unui moralist când indignat, când sarcastic. În orice caz, el însuși implicat – nu doar ca martor, ci și ca actor – în cele descrise. De aceea, susceptibil, poate, de partizanat și de reacții idiosincratice. Contraargument pe care, intuindu-l

⁶ A se vedea „Lacu Sărat”, scurt articol din *România muncitoare*, 14 mai 1909 (reluat din Panait Istrati: *Trei decenii de publicistică*, vol. I, ed. cit., p. 27 și urm.) – articol despre un accident care nu a avut loc, dar care s-ar fi putut produce – prăbușirea unei schele prea șubrede –, dată fiind indolența celor responsabili: „Cugetarea oricărui om cu cât de puțin simț într-însul și-a format tabloul ce ar fi prezentat acea grămadă de scânduri dacă catastrofa s-ar fi întâmplat numai după un interval de două zile, când scela avea să suporte greutatea unei duzini de lucrători. (...)»/ Știu însă că a doua zi, toți interesații direct au regretat. Ce? Că prăbușirea schelei va întârzia cu 10-15 zile deschiderea stațiunii, și astfel vor fi loviți în pungă./ Putea să-și frângă gâtul și un regiment de lucrători, numai schela să fi rămas neatinsă”.

⁷ Mircea Iorgulescu, *Panait Istrati: nomadul statornic. Viața, opera, aventurile – legende și adevăruri*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2011.

probabil, îl preîntâmpină, în numeroase dintre reportajele sale sau dintre articolele în care analizează la rece o situație (o grevă, un congres, o dezbatere parlamentară ș.a.), printr-o documentare cât se poate de acribioasă. În 1908, într-un articol din *România muncitoare*, prezintă cu lux de detalii, sistematic și sintetic, într-un stil de o perfectă tranzitivitate (cu multe cifre, cu date precise), fără „scăpările de condei” ce personalizează alte (destule) intervenții publicistice ale sale, desfășurarea celui de-al X-lea Congres al Partidului Socialist Italian. De unde își va fi cules informațiile?! E de presupus că din presa românească și străină pe care Istrati o citește în mod obișnuit – că e vorba de presa liberală, de aceea conservatoare sau de cea socialistă –, ca un om pentru care legătura cu realitatea palpabilă e o preocupare de fiecare clipă. Dezaprobând, în cazul adversarilor și al tovarășilor de idei deopotrivă, retorica fără acoperire ideatică și fără consecințe practice, Istrati își impune, s-ar zice, ca publicist, un fel de cult al cifrelor, al informațiilor certe – constrângător pentru scriitorul din el, pe care, adesea, îl exilează din discurs, de dragul „cauzei”. E o cale ascetică și totodată strategică de autodisciplinare a pasionalului, a exaltatului, a revoltatului.

Panait Istrati nu e doar un visător sau, mai bine zis, nu e un visător neracordat la realitate. Preocuparea pentru social și pentru istorie îi vertebrază scrisul chiar de la început. Iar publicistica sa nu este o simplă, naivă expresie a pasionalității unui idealist, ci se încorporează să facă apel la exactitatea faptelor și la raționalitate. „Nu uitați să înlocuiți pulberea umedă a vorbelor goale cu dinamita trăsătoare a cifrelor care nu îngăduie replica”⁸, le recomandă undeva Istrati tovarășilor de idei. Și mai departe, ca o concluzie venită în urma unei întâlniri social-democrate de la Galați, unde oratorii îl intrigaseră prin platitudine: „E vorba de cuvântările presărate cu cifre convingătoare. Asta e o virtute pe care eu o admir mereu, dar pe care nu pot să mi-o apropiu, cu toată bunăvoința ce o am. Lucrul acesta însă nu mă împiedică să recomand vorbitorilor noștri prețioasa calitate de a înlocui cuvintele goale cu cifre convingătoare./ Aș îndrăzni să le mai recomand și... talentul de a ști cum să îmbrace cifrele ca să nu fie plictisitori, dar mi-e teamă de Farfuridi” (ISTRATI, 2004, 337-338).

Printre datele precise, de un realism nud și crud, subiectivitatea se strecoară, totuși, în chip firesc, netezind asperitățile unui reportaj ce ar fi riscat, altfel, să devină prea sec. În asemenea momente, gazetarul se amestecă printre oamenii despre care scrie, intră în propria-i narațiune gazetărească, urmărind să întărească printr-o mărturie subiectivă autenticitatea faptelor prezentate. Un text precum *Din lumea servitorilor*⁹ începe cu o tușă balzaciană: „Există în societatea noastră o nenorocită clasă de oameni, o breaslă, mai bine zis, de care nimeni nu se interesează și care zace în amănunt departe de poteca ce duce pe calea emancipării: breasla servitorilor”; pentru a face loc, două paragrafe mai jos, unei paranteze confesive: „Fiindcă am trăit o parte din viață în mijlocul lor și am îmbrățișat aproape ramurile meseriei de servitor, sunt sigur că nimeni nu mă va contrazice, acestea fiind văzute și suferite, iar nu informații culese de ici, de colo” (ISTRATI, 2004, 28). Credința în superioritatea faptelor „văzute și suferite”, trăite direct, în raport cu acelea reconstituite pe cale mediată, livrescă va fi reafirmată constant în textele autorului, indiferent de genul acestora. Istrati nu vrea să facă, în articolele sale, literatură, el vrea să dea o imagine a ceea ce i se pare a fi viața „adevărată”, nefalsificată nici de discursul politicienilor, nici de condeiul scriitorilor, dar literatura irumpe, împotriva voinței autorului, parcă, la finalul câte unei fraze sau în miezul câte unui paragraf sec.

O poetică a autenticității ce vizează, ca pe un ideal uman și scriptural totodată, suprapunerea faptului trăit și a celui consemnat pe hârtie, aliindu-se, în același timp, numai aparent paradoxal, cu o la fel de imperativă aspirație spre clasicitate. Pentru Istrati, trăirea autentică și gândul just nu-și pot afla cursul în albia unor fraze alambicate, diluat-repetitive, pletorice și, prin chiar întortochera lor ori prin excesul de „podoabe”, „mincinoase”, ci se exprimă simplu, clar, direct, fără „lux de vorbe meșteșugite”. Pentru că „ce e fals, tot fals rămâne; adevărului nu-i trebuie îmbrăcăminte

⁸ „Campaniile noastre”, în *Lupta zilnică*, 13 martie 1916.

⁹ Text apărut în *România muncitoare* din 24 mai 1909 (reprodus în volumul *Scăpare de condei*, ed. cit., la p. 28-29).

pompoasă”¹⁰ (ISTRATI, 2004, 39). Fraza publicistului Istrati îmbracă uneori, după cum se vede, turnura maximei; reflecția morală se comprimă în enunțuri pe cât de precise, pe atât de casante.

Între personajele a căror vacuitate, când nu și malignitate, o denunță moralistul Istrati, dezgustat de ceea ce i se pare a fi „teatru social”, cele mai des invocați sunt Politicianul (cu „plaga” pe care o perpetuează: politicianismul), Demagogul naționalist, Patronul veros, Preotul fără Dumnezeu, Judecătorul sau Procurorul vândut, Jurnalistul care „se prostituează”.

Portretul generic – „Politicianul, cu două fețe și egoist, doritor de ranguri și avere, meschin și ipocrit, oricât ar căuta de a părea natural, oricât s-ar strădui de a-și apropia niște însușiri care nu-i aparțin, îl demaște imediat: pe față îi stau scrise minciuna, șarlatania și interesul”¹¹ (ISTRATI, 2004, 39) – e îmbogățit, într-un articol sau altul, cu exemple concrete. Una dintre țintele preferate ale sarcasmului istratian este Nicolae Iorga, taxat ca reacționar, naționalist îngust, antisemit, demagog invocând stereotip interesele „neamului românesc”. În Parlament, discursurile sale iau forma unui „potop de fraze lungi și deșirate”, de „afirmări neadevărate și injurioase”¹² (ISTRATI, 2004, 20). (Indiferent de specia în care se exersează – de la publicistică la eseu și de la narațiunea confesivă la ficțiune –, Istrati revine cu consecvență la ideea, direct ori metaforic exprimată, conform căreia între o frază *inautentic* formulată și *neadevărul* pe care aceasta ar vrea să-l disimuleze există, invariabil, un raport de intercondiționare.) Într-o notiță intitulată *Scriitori... „cizmari”*¹³, ironia publicistului se învecinează periculos cu injuria, camuflată de o stilistică a pamfletului: „Scriitorii noștri s-au constituit într-o societate. Cu această ocazie au trimis invitație dlui Iorga, broscuila antisemit, cerând să le «onoreze» societatea cu prezența d-sale ca membru. Știți ce a răspuns «marele patriot român». Că dânsul nu intră într-o societate de cizmari! Acum, nu știm cine are mai multă onoare: un profesor universitar, istoric etc., dar și bătaș *à la* Delea Veche, sau un cizmar cinstit?” (ISTRATI, 2004, 67-68). Sau, într-un text despre „demagogii contemporani” și „reacționarismul ce ne înconjoară”¹⁴: „Lăsându-i la o parte păcatele, nimeni nu poate tăgădui valoarea de învățat istoric a dlui Iorga (...)/ Dar răul e că dl Iorga crede cu tot dinadinsul că nemuirea nu i-o va aduce valoarea sa de istoric, ci valoarea sa de om păcătos, de demagog încăpățânat. (...)/ Demagogia sa stă acolo când, sub seriozitatea cuvântării, ascunde intențiile josnice, când caută să exploateze o ignoranță, când caută terenul, chiar și într-o conferință istorică dezinteresată, spre a face sofisticărie, a denatura adevărul și a-și servi interesele sale meschine în tendință de parvenire. Atunci îi vezi toată goliciunea lui urâcioasă, pe care nu știe măcar să și-o acopere” (ISTRATI, 2004, 130-131).

Nici liberalul Ionel Brătianu, „omul acesta negru”, cu „sporovăiala” sa de la întrunirile politice, nu e privit cu mai multă indulgență. Când acesta îi etichetează pe sindicalistica fiind ostili „ordinii sociale”, Istrati îl interpelează revoltat, fraza sa (amintind de oratoria antică) dobândește cadența bine-cunoscută a catilinelor: „Dar bine, cinicule, ordine socială e aceea când eu plesnesc de foame și îngheț de frig cu ai mei, iar tu te răsfeți în saloane somptuoase, înconjurat de un lux nebun? Când rămășițele de la masa ta, pe care le zvârli la câini, prețuiesc atât cu cât eu aș putea trăi o lună? Când pe mine mă mănâncă boala, trăind într-un bordei mucegăit, iar tu ocupi palate unde pot trăi o sută? Când eu de-abia îmi târăsc zilele, alergând după o pâine, tu zvârli banii pe fereastră – sudoare stoarsă din spatele meu gârbovit? Când pe mine mă arde pârjolul cât e ziua de mare, făcându-ți ție aur pentru a mă schilodi când treci cu cucoana ta în automobil și pentru a turna plumbi pe care să mi-i trimiți în piept când îți cer un drept la viață – aceasta zici că e «ordine»?”¹⁵ (ISTRATI, 2004, 46). La rândul său, Dimitrie A. Sturdza „nu scapă niciodată ocazia de a se lăuda, neputând avea nici măcar sentimentul poetic al unei oi”¹⁶ (ISTRATI, 2004, 211).

¹⁰ „Satirii noștri politici și votul universal”, în *România muncitoare*, 5 iulie 1909, reprodus în vol. *Scăpare de condei*, ed. cit., p. 38 și urm.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Isprava dlui Iorga”, în *România muncitoare*, 23 martie 1908, reprodus în volumul *Scăpare de condei. 1906-1916*, ed. cit., p. 20.

¹³ Text apărut în *România muncitoare*, 13 septembrie 1909.

¹⁴ „Demagogii contemporani. Asupra conferinței dlui Iorga la Brăila”, în *România muncitoare*, 28 ianuarie 1910.

¹⁵ „Tulburătorii «ordinii sociale»”, în *România muncitoare*, 30 iulie 1909.

¹⁶ „Munca la cariere”, în *România muncitoare*, 31 octombrie 1910.

Față de „morală imorală” a unor „ticăloși monahi ortodocși”, „stricăciuni nedemne de a purta numele de oameni” (Iacomi, pederăști, „trântori”, „cuib de tâlhari”), indignarea pamfletarului nu mai cunoaște limită: la Athos, călugării au preschimbat „un rai dumnezeiesc (...) într-o băltoacă infecțioasă” – „o duhoare insuportabilă mi se părea că exală suprafața solului la ideea infamelor fapte ce se săvârșesc de locuitorii aceștia uniformi: bărboși, rotunzi și îmbrăcați în robe negre!/ Avizi și desfrânați criminali, monștri prin actele ce săvârșesc, încât mintea omenească nu poate percepe îndeajuns, în ipocrizia lor”¹⁷ (ISTRATI, 2004, 179).

Recenzând integrala în trei volume a publicisticii lui Istrati, Teodor Vârgolici remarcă, dincolo de acea „vibrație interioară care atrage permanent interesul și participarea afectivă a cititorului”, diversitatea registrelor stilistice la care apelează gazetarul-prozator: „Talentul său înăscut, cultivat prin neconținute și aprofundate lecturi, se putea exterioriza printr-o varietate de nuanțe compoziționale și stilistice, de la evocarea lirică și patetică la tonalitatea gravă și sarcastică a pamfletului” (VÂRGOLICI, 2007).

Într-un mic eseu – care schițează, însă, planul unui studiu mai amplu și mai aplicat asupra publicisticii istratiene văzute ca preambul literar (și, pe alocuri, ca literatură pur și simplu) – *Panaît Istrati. Triumful vocației asupra aspirației*¹⁸, Viorel Coman regretă faptul că textele din perioada brăileană ale „sindicalistului și ziaristului” Istrati au fost examinate, până acum, dintr-o perspectivă strict „ideologică, fără nici o observație privindu-l pe viitorul scriitor”, a cărei vocație de povestitor triumfă încă din această etapă. Dând, în consecință, deoparte învelișul *ideologic* al articolelor socialistului idealist – în care îl regăsește (cu o frumoasă formulă) pe „cel mai camilpetrescian lider politic al stângii românești din acei ani”¹⁹ –, comentatorul caută „miezul lor (...) epic”, nucleele „dramatice sau tragice” ale acestor texte în care întâmplările consemnate „sugerează o anumită cruzime a realului” și „devin, în timp, subiecte pentru viitoare povestiri”, articolele transformându-se, s-ar zice, într-„un fel de «caiete» cu însemnări de prozator despre viitoarele romane” (COMAN, 2013, 124-125). Observații juste, meritând să fie, cândva, aprofundate. Cu atât mai mult cu cât publicistica istratiană a fost, cu mici excepții, între care Mircea Iorgulescu și Viorel Coman, deja citați, insuficient valorizată chiar și în studiile de referință dedicate autorului. Scriind, de exemplu, despre tinerețea lui Istrati și, între altele, despre tangențele pe care scriitorul în devenire le-a avut cu mișcarea socialistă, în perioada 1904-1916, implicit despre experiența acestuia de gazetar la *România muncitoare* (și, episodic, la *Adevărul*), Monique Jutrin se menține la nivelul – pur descriptiv – al unor considerații generale; exegeta remarcă suficient de apăsător componenta literară a textelor jurnalistice publicate în tinerețe de Panaît Istrati, dar analiza sa nu avansează foarte mult în această direcție: „Dictés par l’amitié ou la haine, jamais froids ni tièdes, ses articles sont des appels à la révolte. Il dénonce les abus, l’exploitation des paysans et des ouvriers. (...) / Le ton vire au sarcasme, quand il s’adresse aux autorités. (...) / Certains textes, d’une plus haute tenue littéraire, renferment les germes de ses futurs récits” (JUTRIN, 2014, 31-32). O mai mare atenție a acordat acestui sector al scrisului istratian un istoric literar precum Al. Oprea (OPREA, 1984), care, de altfel, a realizat – în 1969, sub titlul *Pentru a fi iubit pământul* – o primă selecție din publicistica autorului; abordarea sa este însă, într-o anumită măsură, tributară epocii de dinainte de momentul 1989.

Inegale ca scriitură – destule, fără valoare literară –, articolele istratiene interesează, totuși, nu numai pe latura lor de document, ci și prin faptul că, puse laolaltă, în toată eterogenitatea lor, spun multe despre omul și despre scriitorul Istrati, pentru acesta din urmă publicistica fiind – mai ales într-o primă etapă (1906-1916), aceea de dinainte de plecarea în Elveția și, deci, de dinainte de afirmarea lui ca autor de ficțiune – un laborator în care se decantează obsesii creatoare, se limpezesc idei, intuiții, se aproximează viitoare formule. Textele de ziar ale lui Istrati își conțin, încă de la început, propria poetică, iar aceasta este, în mare, nu întâmplător, și poetica textelor literare ale autorului.

¹⁷ „Rezultatul unei morale”, în *România muncitoare*, 22-23 mai 1910.

¹⁸ Eseu inclus în volumul *Provincia magna*, Muzeul Brăilei – Editura Istros, Brăila, 2013, pp. 123-130.

¹⁹ *Ibidem*, p. 124.

Referințe bibliografice

1. COMAN, Viorel, *Provincia magna*, Brăila, Muzeul Brăilei și Editura Istros, 2013.
2. IORGULESCU, Mircea, *Panait Istrati nomadul nestatornic. Viața, opera, aventurile – legende și adevăruri*, Ploiești, Editura Karta Graphic, 2011.
3. ISTRATI, Panait, *Opere* (vol. I și II), Ediție îngrijită, note și comentarii de Teodor Vârgolici, Introducere de Eugen Simion, București, Editura Academiei Române, Editura Univers Enciclopedic, 2003.
4. ISTRATI, Panait, *Trei decenii de publicistică*, Vol. I: *Scăpare de condei, 1906-1916*; Vol. II: *Între banchet și ciomăgeală, 1919-1929*, Ediție îngrijită de Ion Ursulescu, București, Editura Humanitas, 2004-2005.
5. JUTRIN, Monique, *Panaït Istrati. Un chardon déraciné* (deuxième édition), Montreuil, Éditions L'échappé, 2014.
6. OPREA, Al., *Panait Istrati: dosar al vieții și al operei*, București, Editura Minerva, 1984.
7. VÂRGOLICI, Teodor, „Publicistica lui Panait Istrati”, în *România literară*, nr. 14, 13-19 aprilie 2007.
8. * * *, *Cahiers Panaït Istrati*, no. 10, Cercle Panaït Istrati, Valence, 1993.
9. * * *, *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II, București, Editura Politică, 1966.

HOW IMPORTANT IS GERMAN AS BUSINESS LANGUAGE NOWADAYS?**WIE WICHTIG IST DEUTSCH ALS WIRTSCHAFTSPRACHE
HEUTZUTAGE?****CÂT DE IMPORTANTĂ ESTE LIMBA GERMANĂ ECONOMICĂ ÎN
ZILELE NOASTRE?****Rodica Teodora BIRIȘ**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad,
Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative
E-mail: birisrodica@yahoo.com

Abstract

How important is German as business language nowadays? This question is asked by many people, as till just recently English was the number one business language. However since the extension of the EU to the east it has been shown that German gains extremely quickly recognition againalso in the economical field.

Zusammenfassung

Wie wichtig ist die deutsche Sprache als Wirtschaftssprache heutzutage? Diese Frage wird in dem heutigen Kontext immer öfters gestellt, denn bis zum heutigen Tag galt Englisch als die fast einzige Wirtschaftssprache. Gleich nach der Ost-Erweiterung der Europäischen Union hat sich aber gezeigt, dass die deutsche Sprache wieder viel auch im wirtschaftlichen Bereich an Bedeutung gewinnt.

Rezumat

Cât de importantă este limba germană economică în ziua de astăzi? Această întrebare este pusă în contextul actual tot mai frecvent, având în vedere că până acum limba engleză era cotate ca fiind aproape singura limbă de circulație la nivel economic. Odată cu extinderea Uniunii Europene spre Europa de Est a demonstrat că limba germană a devenit tot mai importantă și în domeniul economic.

Key-words: *German, business language, English, EU, development*

Schlüsselwörter: *Deutsch, Wirtschaftssprache, Englisch, EU, Entwicklung*

Cuvinte cheie: *germană, limbaj economic, engleză, UE, dezvoltare*

1. Einleitung

Heutzutage überrascht es keinen Sprachlehrer, geschweige denn keinen Sprachwissenschaftler mehr, dass das Interesse und der Bedarf an Wirtschaftssprachen ansteigt. Diese Tendenz geht Hand in Hand mit der Orientierung unserer heutigen Welt. Es wird behauptet, dass das Geld die Welt regiert, und das trifft sehr oft zu. Die Lobby der Wirtschaft dringt in viele Bereiche unseres Lebens ein, obwohl wir es vielleicht nicht wahrnehmen, und beeinflusst sie je nach Umständen in kleinem oder größerem Masse. Gleich wie andere Bereiche, z.B. Recht, Journalistik, Medizin und andere Bereiche bedient sich auch die Wirtschaft gewisser linguistischen

und auch weiteren Besonderheiten, deren Beherrschung einen möglichst glatten Einstieg und ein erfolgreiches Wirken in diesem Bereich bedingt.

2. Die Rolle und die Ausbreitung des Wirtschaftsdeutschen in einem Unternehmen

Besonders für junge Menschen stellt das Erlernen einer Fremdsprache eine Herausforderung dar. Heutzutage ist es auf dem Arbeitsmarkt eng und umso mehr Kenntnisse sie vorzuweisen haben, desto besser ist es für das künftige Berufsleben. Diese Tatsache wird nicht nur in der Wissenschaft in der Bezahlung honoriert, sondern spiegelt sich auch in Bildungseinrichtungen durch Studiengänge wieder. So kann man an zahlreichen Hochschulen und Universitäten in deutschsprachigen Ländern oder auch im Ausland Seminare oder Kurse in sogenannten „Business German“ belegen. Wichtig ist noch mehreren Sprachen mit einem erheblichen wirtschaftlichen Ausrichtung zu bemerken, dass eine ähnliche Entwicklung auch bei anderen Sprachen wie z.B. dem Wirtschaftsenglischen, -russischen, -spanischen, usw. zu verzeichnen ist. Das Anwachsen des Interesses am Fachsprachenbereich Wirtschaft bringt unentbehrlich eine rückläufige Tendenz bei der Vermittlung der Allgemeinsprache mit sich. Das geschieht auch mit Hilfe der Ausbreitung der deutschen Firmen in den Ländern aus Osteuropa, in denen deutschsprachige Angestellte gesucht werden.

Zu diesem Ergebnis kommen nicht nur die Sprachwissenschaftler, es bestätigen auch nationale Studien:

DaF (Deutsch als Fremdsprache) ist heute oft fachbezogener Sprachunterricht [1]

Allerdings lässt sich die Allgemeinsprache im Rahmen eines Wirtschafts-sprachenunterrichts nicht ganz ausschließen. Eisenach hat zum Beispiel ermittelt, dass bei einem technischen Text von etwa 500 Wörtern der Anteil der Sachwörter (sachbezogene Termini und Fachwörter) normalerweise 30% des Gesamtwortschatzes nicht übersteigt.[2]

Die Allgemeinsprache hat darüber hinaus noch eine wichtige soziale Funktion. Jene Geschäftsbeziehungen, die besonders gut gepflegt werden oder gepflegt werden sollen, brauchen eine Vertrauensbasis zwischen den Handelspartnern, die sowohl Berufliches als auch Privates mit einbezieht. Auch hier gilt nämlich das Prinzip des Bekannten und Unbekannten. Die Geschäftsleute sagen, dass sie mit Menschen die ihnen bekannt sind und mit denen sie etwas verbindet, verhandeln sie lieber und offener als mit Menschen, die ihnen fremd vorkommen. Das gleiche gilt natürlich auch für die innerbetriebliche Kommunikation. Daraus geht hervor, dass Allgemeinsprache und Wirtschaftssprache ein untrennbares Ganzes bilden, wobei den zwei Bestandteilen je nach Bedarf unterschiedliche Gewichtung zugesprochen wird, „People need to communicate, to express and share their ideas with others ...“ [3] Sehr wichtig ist dabei die kommunikative Kompetenz. „Der kommunikative Ansatz verarbeitet Anregungen der Sprechakttheorie und der kommunikativen Kompetenz. Die Sprache wird pragmatisch gesehen, die Muster der unterschiedlichen Sprechabsichten stehen im Vordergrund.“ [4] Die einfache Ansicht, bei dem Wirtschaftsdeutschen ginge es nur um einen Ausschnitt aus dem Sprachsystem des Deutschen, der für die Zwecke der Verständigung im Bereich Wirtschaft angewendet wird, kann keinesfalls der Komplexität des Begriffs Rechnung tragen. Berücksichtigt werden müssen zahlreiche schwerwiegende Aspekte, die alle zusammen genommen, das Verfassen einer zufrieden stellenden Definition für manche Linguisten unmöglich erscheinen lässt.

Die Assoziationen mit dem Wort Deutschland oder Deutsch hat sich im Laufe der Zeit verändert. Wenn in der Vergangenheit, während der Epochen diese Wörter mit dem literarischen, musikalischen oder politischen Bereich assoziiert wurden und zu einem festen Bestandteil der deutschen Kulturwissenschaften gehörten, so prägen heute besonders wichtige deutsche Unternehmen, die Entwicklung der gesamten Wirtschaft und der Auftritt Deutschlands im Ausland

dieses Bild. Falls man nur von dem Außenhandel spricht, kann man sogar von einer gezielten deutschen Expansion in internationale Märkte sprechen. In diesem Fall jedoch, was die wichtigsten Elemente betrifft hat sich diese Entwicklung bereits so stark entwickelt, dass weltweit deutsche Niederlassungen, Tochtergesellschaften, Joint-Ventures entstehen und sich dank des Wirtschaftsdeutschen einer sehr schnellen Expansionspolitik erfreuen.

Mehr Bedeutung gewinnt das Wirtschaftsdeutsch dagegen in Osteuropa. Die geographische Lage brachte Deutschland nach der EU-Osterweiterung in die Position einer Drehscheibe des wirtschaftlichen Geschehens in Ost- und Mitteleuropa und eines Pioniers auf den dortigen Märkten. Die Bereitschaft deutsch zu sprechen resultierte auch aus der allgemeinen Orientierung des Osteuropas an dem Westeuropa, wobei die deutsche Sprache, also die Sprache des traditionellen Handelspartners, als erste in Erwägung kam, wenn Fremdsprachenausbildung gefragt und gefördert wurde. Ob jedoch die Ansicht, dass das Deutsche zu lingua franca geworden ist, wie DAAD auf seiner Website behauptet [5], noch heute ihre Geltung findet, denn inzwischen setzt sich auch hier das Englische stark durch, als Folge der allmählichen Markterschließung durch internationale englisch sprechende Unternehmen, die noch fehlenden Marktnischen decken zu hoffen oder mit einheimischen Unternehmen kooperieren wollen. Deshalb „the western classical tradition of rhetoric in its various guises means of codifying the way public orators use language for persuasive or others purposes.“ [6].

Dass sich auch manche deutsche Unternehmen sowohl nach außen als auch nach innen des Englischen bedienen, ist eine nicht umstrittene Tendenz, die Vorteile, wie die Zugänglichkeit des Unternehmens für potenzielle nicht deutsch sprechende Mitarbeiter und Geschäftspartner, aber auch Nachteile, wie die Kommunikationsstörungen aufgrund des unterschiedlichen Sprach Niveaus mit sich bringt und demzufolge noch nach ihren Befürwörtern sucht.

Wenn wir weiterhin die Entwicklung des Wirtschaftsdeutschen betrachten bemerken wir, dass es auch andere Tatsachen gibt, die für das Erlernen der deutschen Sprache stehen.

Erstens übt Deutschland mit ihrer starken nationalen Wirtschaft einen gewissen Einfluss auf das Weltgeschehen. Um die Entwicklung verfolgen zu können, ist das Lesen deutscher Fachzeitschriften, Wirtschaftsmagazine usw. von belang, denn wer des Deutschen nicht Gewand ist, muss auf Übersetzungen warten und hinkt wissenschaftlich hinterher [7].

Zweitens erfüllen Sprachkenntnisse die Funktion eines „Wirtschaftsguts“, das heißt sie werden als potentiell vermarkt bare Qualifikation und Element von Humankapital angesehen. [8]

Drittens lockt das Potenzial an ausgebildeten Arbeitskräften ausländische Unternehmen ins Land. Können diese auf dem einheimischen Markt bestehen und Gewinne erzielen, übt es natürlich große Anziehungskraft sowohl auf andere ausländische Unternehmen, als auch auf weitere potenzielle Arbeitskräfte aus. Bei einem zufrieden stellenden Verlauf dieses Prozesses werden die wirtschaftlichen Beziehungen zwischen den jeweiligen Ländern gefestigt, wovon die einheimische und natürlich auch die ausländische Wirtschaft weiter profitieren können.

3. Schlussfolgerung

Was mit der vorliegenden Arbeit geleistet werden konnte, war ein knapper Einstieg in die Thematik des Wirtschaftsdeutschen. Da die Erweiterung der EU in Richtung Osten bereits ein großes Potential in sich birgt, welche man an einem ziemlich reichen Angebot an Wirtschaftsdeutschlehrwerken sehen kann. Jedoch steigt auch die Zahl der Wirtschaftsdeutschlernenden, was wiederum eine steigende Nachfrage nach neuen qualitativen Lehrwerken mit sich bringt. Das Wirtschaftsdeutsch hat sicherlich gute Zukunftsaussichten, nicht nur in den mit den

deutschsprachigen Gebieten benachbarten Ländern, sondern auch in weiter entfernten Ländern, vorausgesetzt das die jetzige Reputation der deutschen Wirtschaft und Politik wird im Ausland auch weiter als innovativ, leistungsstark und zukunftsorientiert wahrgenommen. Also, auch in der nahen und in der fernen Zukunft wird das Interesse an die deutsche Wirtschaftssprache weiterhin steigen.

Bibliographie

1. Kulturabteilung des Auswärtigen Amtes (Hrsg.). (1993) *Auswärtige Kulturpolitik 1990-1992*. Bonn: Abteilung für auswärtige Kulturpolitik des Auswärtigen Amtes
2. EISENREICH, H.(1967) *Zum Sachwort in der deutschen Sprache der Gegenwart: Dissertation*. Jena Universität.
3. Țirban, Narcisa, 2010, English in the Context of Globalization in: Studii de Știință și Cultură, anul VI, Nr. 2 (21), iunie, 2010, Editura "Vasile Goldis University Press" Arad, pag. 86
4. Biriş, R.T., Țirban, N., Milancovici, S., Pommfyova, M, Methoden des Unterrichts in der deutschen, englischen und französischen Sprache, în: Studii de Știință și Cultură, Editura „Vasile Goldiș” University Press Arad, Anul VI, Nr. 2, iunie 2010, ISSN 1841-1401 (print), ISSN 2067-5135 (online), pag. 46
5. DAAD. (2007) *Warum deutsch lernen*. <http://www.daad.de/deutschland/deutsch-lernen/warum-deutsch-lernen/00564.de.html>
6. Banciu, Viorica, 2009, Semantic and Pragmatic Characteristics of Political Discours, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, ISBN 978-973-109-157-0, pag. 7
7. STEINMETZ, M. (2000) *Fachkommunikation und DaF-Unterricht*. München: Iudicium-Verlag
8. Idem

LIFE IS NOT A FRACTAL IN HILBERT'S SPACE**LA VIE EST PAS UNE FRACTALE DANS L'ESPACE DE HILBERT****VIAȚA NU ESTE UN FRACTAL ÎN SPAȚIUL HILBERT****Dorin DAVID,**PhD, Faculty of Letters, *Transilvania University of Brasov*
25 Eroilor Blv, 500030 Brasov, Romania

Phone+40 268 477 965

E-mail: dorin.david@unitbv.ro**Abstract**

This paper focuses at one of Ioan Petru Culianu main idea: Religion is an ideal object, which means it is a fractal system. To decipher what exactly this assertion of Culianu means, this study will track it back toward the sources of Culianu, briefly examining the concept of 'fractal' in Benoit Mandelbrot's theory and its processing in Rudy Rucker's view. After presenting the point of view of Culianu, this article will end with an analysis on the selected topic.

Résumé

Ce document met l'accent sur une idée principale qui appartient à Ioan Petru Culianu: la religion est un objet idéal, ce qui signifie qu'elle est un système fractal. Pour déchiffrer exactement ce que cette affirmation de Culianu signifie, cette étude permettra de le retourner vers les sources de Culianu, en examinant brièvement le concept de « fractal » dans la théorie de Benoit Mandelbrot et de son traitement dans la vision de Rudy Rucker. Après avoir présenté le point de vue de Culianu, cet article se termine par une analyse sur le sujet sélectionné.

Rezumat

Această lucrare se concentrează pe una dintre ideile principale ale Ioan Petru Culianu: Religia este un obiect ideal, ceea ce înseamnă că este un sistem fractalic. Pentru a descifra ce reprezintă exact această afirmație a lui Culianu, studiul de față va urmări sursele lui Culianu, examinând pe scurt conceptul de „fractal” în teoria lui Benoit Mandelbrot și prelucrarea acestuia în viziunea lui Rudy Rucker. După prezentarea punctului de vedere propriu lui Culianu, acest articol se va încheia cu o analiză pe tema selectată.

Keywords: *Ioan Petru Culianu; Rudy Rucker; Benoit Mandelbrot; fractal; ideal object***Mots-clés:** *Ioan Petru Culianu; Rudy Rucker; Benoit Mandelbrot; fractale; objet idéal***Cuvinte-cheie:** *Ioan Petru Culianu; Rudy Rucker; Benoit Mandelbrot; fractal; obiect ideal***1. Introduction**

The most important characteristic of human mind is probably the imagination. There is virtually nothing that the mind cannot imagine. Let's think of one of the oddest 'thing' we could ever imagine: the infinity. If I take a stick, I can cut it in two halves. One of them, I can cut in half again. Then, again; and again. And so on until the piece is so small than I can hardly see it, not cut it. I can only give up. But, in my mind, the situation is completely different. If I have a segment of a line

AB, I can 'cut' it in two: AA_1 and A_1B . AA_1 can be split in two. The same operation can go forever. Or, using numbers: mathematically I can divide the number 1 in two: $1/2$, then in half $= 1/4$; and in half $= 1/8$; and so on: I can continue this forever. In other words, I can do it infinitely. The beauty of mathematics is that it benefits from the imagination at maximum. The infinity is probably one of the most beautiful discoveries of math or philosophy (i.e. of our culture), in other words, of human mind. Meditating on 'infinity' Mandelbrot came with a mathematical theory of beautiful things named 'fractals'. Rucker meditated on fractals and came with the idea of 'life as a fractal'. Culianu read Rucker's books and hypothesized that mind's "products", as Philosophy, Literature, Science, and Religion, are 'fractal ideal objects'.

Willing to find out what "ideal objects" are, the researcher had to start in order, with the first one, and followed the "fractal" tracks.

2. Benoit Mandelbrot (1924-2010)

Few years before coming with the term of "fractal", Mandelbrot wrote an article about the coastline of England, on the theme known as "coastline paradox" (MANDELBROT, 1967, 636-638). The main idea of this is: the length of the coastline depends on the scale of measurement. That is, if one measures the coastline using a unit of 100 km, the Great Britain's coastline is approx. 3200 km long; using a unit of 10 km, it is longer: about 3400 km. If we consider all the irregularities, ridges and shapes of the coastline, what result will obtain one who measures it with a 10 cm ruler? To the limit, it have been affirmed that the measured length increases without limit as the measurement scale decreases towards zero.

In the following years after publishing the article, Mandelbrot developed his theory of 'fractals', a coastline paradox solver. Briefly, a "fractal" is a geometrical figure that divided in parts displays a recurring pattern (called self-similar) at every scale, no matter how small. The term is taken from the Latin *fractus*, meaning *fragmenting*. So a fractal is a pattern that repeats itself, perpetually. Self-similarity can be for example: *exact* self-similarity, *quasi* self-similarity, or *statistical* self-similarity, which means repeating a pattern stochastically (or randomly, in probability theory) thus statistical measures are maintained throughout scales.

Mandelbrot declares in his annotated edition of his book (MANDELBROT, 1983, 1): "I conceived and developed a new geometry of nature and implemented its use in a number of diverse fields. It describes many of the irregular and fragmented patterns around us, and leads to full-fledged theories, by identifying a family of shapes I call fractals. The most useful fractals involve chance and both their regularities and their irregularities are statistical." On many websites anyone can see now fractals; many of them are more than interesting: they are beautiful.

The above ideas are integrated even in British Cartographic Society's website. When one asks: "How long is the UK coastline?" the answer is: "It depends on the scale at which you measure it". Even the notion of "fractal" is used now: "This is an example of fractal behaviour, and the result is that the only truly 'accurate' measure of the length of the coastline — any coastline — shows that it is almost infinitely long."¹

Of course, in practice we have to approximate the length of the coastline (or the borders, and so on). No one will ever measure the length of a coastline with a microscope. In mathematics there is no conflict in considering the coastline as infinite. But is it really infinite (or, "almost infinitely long") in reality? I think this is a philosophical problem, which takes as back to Zeno's paradox, which says that I cannot make a step, because first I have to make half of it, and half of the half, and so on infinitely. Mathematically, he is right. But in fact I can walk all right. Similarly, if the coastline were infinitely in reality, no person would be able to go around it with a boat, for example, which was not the case.

Are all fractals infinite? As far as I understood, mathematically the pattern's fragmentation goes forever, so fundamentally all fractals are infinite. In one of the clearest books on fractals,

¹ See <http://www.cartography.org.uk/default.asp?contentID=749>

Helmberg answers the question “Are there also fractal curves of finite length?” in this way: “If we want to keep the length of $A(k)$ bounded, our only chance is to cut the unit interval into finitely many pieces and to place them disjointly from each other. This will destroy continuity in the resulting fractal, but we have already made peace with this fact when dealing with the CANTOR set.” (HELMBERG, 2007, 35). Thus, only if we “intervene” and stop fractal “development” we can talk about a “finite fractal” by this understanding a segment (a piece) of the (infinite) fractal.

3. Rudy Rucker (b. 1946)

Rucker defines fractals as “infinitely detailed, perfectly self-similar shapes”; mathematical shapes, of course. He identified this issue, too, so he affirms without equivocation:

A difference between a Koch curve and an actual coastline is that the Koch curve is an idealized mathematical form with structure at *infinitely* many levels. Just as we do not think of a real tree as having infinitely many forks, we do not think of a physical coastline as really being an infinitely complex line, but for many purposes, a fractal is a better model than is a finitely complex smooth curve. (RUCKER, 1987, 174-175)

Indeed, using fractals makes a lot of things easier for specialists in many domains, including the quoted Cartography. So, in terms of usefulness, is better to use fractals. But is it also good to extrapolate it in other domain, like humanities? For example, in Philosophy, or in Călianu's cases, in Religion? Or, even more, in Rucker's assertion, to life itself?

Apart from the metaphorical value, one could ask when reading the next affirmation of Rucker: “life is a fractal in Hilbert space” if it has any meaning. Different from quantum mechanics, for Rucker ‘Hilbert space’ means a space with endless dimensions. Hilbert space is an abstract concept that goes beyond the two-dimensional plane and the three-dimensional space, to a space with dimensions of infinite number. This is a mathematical space. I do not see any argument for considering it real.

Think now of all the humans living nowadays, and have lived since the beginning of Earth; there is an estimation of Population Reference Bureau that the number is around 108 billion². Assume an average of numbers of years lived of 70 years. This is a generous one, knowing that since the 19th century life expectancy was around 30-40. In seconds, this is about 3.2×10^5 , suppose that one has 10 thoughts per second. Current estimation is somewhere between 1 and 2, but let's assume those are only conscious thoughts, and the rest are subconscious. My life is what I am thinking, and doing accordingly. In total is maximum 3.2×10^6 . All the possible thoughts, of all people that ever lived would be maximum $3.2 \times 10^6 \times 108 \times 10^9$, so it is approximate 3×10^{17} . In Rucker's “life box” there are included all possible connections (RUCKER, 1987, 180). Connecting everything with everything (this is the maximum of all possible connection) the result will be about $(3 \times 10^{17})^{17}$. Approximating, it is equal to 1.3×10^{298} . This number is quite big. Suppose humans will live another 100 billion year from now (or 100 hundred billion, or a 100 billion of billion, it makes no difference). My intention is not to calculate in an exact manner like mathematicians, but to show that the result is *a lot*, indeed, but still far, far away from infinity.

After reading all the magnificent math presentations that prove the world is not of endless complexity; and the confession of the author: “I can't prove that the universe is more complex than about three billion bits. This isn't what I expected, but it's the truth” (RUCKER, 1987, 290), how can one agree with the affirmation that life is a fractal in Hilbert space? This means: infinitely self-similar repetition of the same pattern in an endless space. Firstly, life is not infinite. Secondly, life is not self-similar. Thirdly, life is real (at least in our view, not in people's who think it is a sort of illusion, e.g. *Maya*), and Hilbert space is a mathematical concept.

² See <http://www.prb.org/Publications/Articles/2002/HowManyPeopleHaveEverLivedonEarth.aspx>

4. Ioan Petru Culianu (1950-1991)

Culianu was in search for a scientific theory to sustain his cognitive hypothesis on Religion as an ideal object. Rucker's and Mandelbrot's theories looked very much appropriated so he used them.

Ideal objects are systems operating in a logical dimension and cannot go beyond their (generally quite simple) premises. Systems are fractalic in nature, that is, they tend to produce solutions ad infinitum according to (simple) production rules. And they interact with each other in quite strange ways, forming other systems whose general pattern of uncanny complexity may be called history. (CULIANU, 1992, 21)

The principle of generating and the "runtime" from these theories sustain Culianu's model³. But as we saw, sometimes mathematical theories do not fit in "life", i.e. in what human have thought and have done. One part of this is Culianu's main domain of expertise, Religion.

Religion is not a fractal because it lacks the self-similarity principle; and it could not be infinite, either. Religion could be instead seen as a finite system, running in human minds similar to a computer program: started from simple premises it produces (predictable) 'solutions' in time; some remained virtual, other manifested in history under different names. Culianu was right about the system, but he was wrong about the fractal. This does not make his model less appealing. It just needs some adjustments, and probably a new scientific theory as foundation.

5. Conclusions

Let's start the final discussion with another example, less abstract. I can easily imagine that I am writing something; but I want to do it forever: to keep it simpler, let's choose the letter 'a'. It does not have to have any sense; but nothing can stop us to think of this possibility. Because my mind has the power of thinking infinitely the infinity, in my imagination I can do that. But if I want to prove that I can do the same in real life, in my materialistic and practical life, the things are changing. Suppose I start doing this job (and get paid for it by a meaningless institution). I write the letter 'a', let's say one per second. In one hour I have already written 3600 'a', in ten hours of hard work I have done 36000. I'm a hard worker so I don't stop yet. I will continue this for eight more hours; maybe I will get double pay for extra hours. But after 18 hours I must stop, because I have to go to sleep. The next day I will wake up with new forces and I will start doing my job with joy. For my goal is the infinity. Could this work be done infinitely? Unfortunately I cannot do it, since at some point, I hope very far from now, my life will end. But there is hope: my children, and their children and the children of the children of the children, and so on, can continue my work. Maybe we all together can achieve the infinity? Well, I am afraid that will not be possible regardless all my followers will work on that. At some point the Earth will cease to exist. And even if humans will move to another planet, at some point this will end, too. Nobody knows for sure, but very consistent scientific theories, to which I subscribe, claim that the Universe itself will not exist forever. I am sorry to repeat it, and to contradict again my reputable companions in the unknown of the mind, Rucker and Culianu, but life is not a fractal in Hilbert space. Only my imaginary life is. The imagination itself is (or could be considered for the sake of the metaphor) a fractal in Hilbert space. Likewise, as Rucker himself agrees, a tree is not a fractal: only a mathematical tree is. The Tree of Gnosis is not an infinite system; it is a finite one.

So one can think of something infinite, but cannot transpose it into life. This must have been so frustrating for our ancestors, who didn't have computer games to entertain their minds. So what happened when they were thinking of the Infinity itself? They imagined a transmutation of the infinity into the finiteness: this is what we had named long time ago, and is still known today as Religion. Apparently God was the only answer in finding a solution to the Infinity problem. Since our lives are limited, he was the only one who could apply for this job position. What happen in the meantime is known as History of Religion. Nowadays, this is a pain in the mind for scholars. Many renounced at this name; moreover, some abandoned the History itself. They approach Religion from

³ For more details, on Culianu's model, see DAVID, 2014; for its application in Philosophy, see DAVID, 2015.

many other domains: Economy, Sociology, Psychology, of course Philosophy, and so on, when there is only one proper approach: the cognitive one. How to analyze the imagination, the mind and the ideas? Luckily, humans love to leave traces of their thoughts, so there are plenty of images, sculptures, constructions and texts to research. So we don't have to worry: we still have the object of our work, and we will not end up unemployed any soon.

Certainly, this is taking us back to History. It is indispensable, in order to discover the 'documents' (i.e. all the tracks we left behind from our imagination in a form or another) and to put them in the right place they belong. Back to Hermeneutics, because we have to meditate on, analyze, interpret and understand those documents. And also back to all the other sciences, already mentioned or unnamed here, like neuro-sciences (we'll include here Neuro-philosophy, too): they are all of huge help. The Study of Religion cannot afford to refuse any support the other sciences offer. After all, as Culianu said, they all talk about the same thing; they have all the same source, the human mind. They are all maps of our mind. Applying Culianu's model in religion, philosophy, science and literature, we probably will properly unveil many of the links between our 'creations' (either of humanities, sciences, or arts) and reconsider our place on Earth, the relations between all of us, and our religions, philosophies or beliefs.

References

CULIANU, Ioan Petru, *The Tree of Gnosis. Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism*, San Francisco, HarperCollins, 1992.

DAVID, Dorin, "Conceptualizing Culianu's Model", in *SGEM International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts: Anthropology, Archaeology, History and Philosophy*, Albena, Bulgaria, 1-10 September 2014, Sofia, Stef92 Technology Ltd., pp. 743-748.

DAVID, Dorin, "A different perspective on Arche using Culianu's model", *Inquiry* [Submitted. In review], 2015.

HELMBERG, Gilbert, *Getting Acquainted with Fractals*, Berlin and New York, Walter de Gruyter, 2007.

MANDELBROT, Benoit, "How Long Is the Coast of Britain? Statistical Self-Similarity and Fractional Dimension", *Science* 5 May 1967, Vol. 156 no. 3775 pp. 636-638, DOI: 10.1126/science.156.3775.636

MANDELBROT, Benoit, *The Fractal Geometry of Nature. Updated and Augmented*, New York, W.H. Freeman & Co., 1983

RUCKER, Rudy, *Mind Tools. The Five Levels of Mathematical Reality*, Mineola NY, Dover Publications Inc., 1987.

**THE INTERSUBJECTIVITY IN THE SECOND PERSON PROSE :
MIHAI ZAMFIR – *LATE EDUCATION***

**L'INTERSUBJECTIVITÉ DANS LA PROSE À LA DEUXIÈME PERSONNE:
MIHAI ZAMFIR – *ÉDUCATION TARDIVE***

**INTERSUBIECTIVITATEA ÎN PROZA LA PERSOANA A DOUA:
MIHAI ZAMFIR – *EDUCAȚIE TÂRZIE***

Lucian Dumitru BĂICEANU

PhD student, Univ. A. I. Cuza, Iași

E-mail: lucianbaiceanu@gmail.com

Abstract

This article focuses on the novel of Mihai Zamfir, Late Education, seeking as main aspect the inclusion of the text in the second person prose. Two major issues are followed during the undertaken analysis: the quality of the person and the intersubjectivity process. The text uses the narrative perspective specific for the narrative-You: a narrator speaks of himself using the second person, making use of a certain distance in relation with his acts and his thoughts, were the „I” is transformed into „YOU”. It produces a complex process of intersubjectivity: a indeterminate and multiple mixture of subjectivity between the narrator, the narrative and the protagonist. All narrative instances are interdependent and become a closed system, but sometimes suffer from a "fragile intersubjectivity". So, this article demonstrates and analyzes the way in which the intersubjectivity process takes place and act in the novel of Mihai Zamfir, a Romanian innovator text.

Résumé

Cet article se concerne sur le roman de Mihai Zamfir, Éducation tardive, suivant comme principal aspect l'insertion de ce text dans la prose à la deuxième personne. Deux problèmes majeurs sont abordées au cours de l'analyse effectuée: la qualité de la personne et le processus de l'intersubjectivité. Dans le texte est utilisée la perspective narrative spécifique pour le VOUS-narrative: un narrateur parle de lui-même en utilisant la deuxième personne, faisant usage d'une certaine distance par rapport aux ses actes et ses pensées, et le JE devient VOUS. Se produit un vaste processus d'intersubjectivité: un mélange indéterminée et multiple de subjectivité entre le narrateur, narratar et protagoniste. Tous les instances narrative sont interdépendantes et deviennent un système fermé, mais parfois souffrent d'une „intersubjectivité fragile”. Donc, cet article démontre et analyse la façon dont ils se produisent et agissent le processus de l'intersubjectivité dans le roman du Mihai Zamfir, un texte roumaine innovateur.

Rezumat

Lucrarea de față își îndreaptă atenția asupra romanului lui Mihai Zamfir Educație târzie, urmărind ca aspect principal încadrarea textului în proza la persoana a doua. Două mari problematici sunt urmărite pe parcursul analizei întreprinse: calitatea persoanei și procesul intersubiectivității. În text este utilizată perspectiva narativă specifică TU-ului narativ: un narator vorbește despre sine utilizând persoana a II-a, uzând de o anumită distanță în raport cu actele și gândurile sale, EU-ul transformându-se într-un TU. Se produce astfel un amplu proces de intersubiectivitate: un amestec indeterminant și multiplu de subiectivitate dintre narator, narata și protagonist. Toate instanțele narrative sunt interdependente și devin un sistem închis, însă suferind

uneori de o „fragilitate a intersubiectivității”. Astfel, articolul demonstrează și analizează felul în care se produce și acționează procesul intersubiectivității în romanul lui Mihai Zamfir, un text românesc inovator.

Keywords: *second person prose; intersubjectivity; narrative-You*

Mots-clés: *prose à la deuxième personne; intersubjectivité; VOUS-narrative*

Cuvinte-cheie: *proză la persoana a doua, intersubiectivitate, TU-narativ*

1. Experiment și inovație: proza la persoana a doua

Literatura română a căutat întotdeauna excepționalul, dar a ales drept instrument un proces care prin natura lui a împiedicat realizarea acestui obiectiv: imitația. Nu întâmplător Mircea Martin descoperă o serie de *complexe* de care suferă scriitura românească. *Inferioritatea* despre care vorbește teoreticianul român, „rezultat al unei *ardere* a etapelor” (Martin, 2002: 24), a condus la apariția unei literaturi care nu s-a putut afirma internațional, rămânând doar un produs național.

Cu toate acestea, există un domeniu care nu a fost explorat în întregime, încă nou, care oscilează între experiment și inovație literară: proza la persoana a doua. De-a lungul timpului, în literatura română, au mai fost autori care au jonglat cu persoana a doua în textele pe care le-au propus (Alexandru Ivasiuc, Mircea Nedelciu, Marin Mincu etc.), utilizând un *TU-narativ* care a fost mereu îmbinat cu vechile perspective, la persoana I sau la persoana a III-a. Totuși, în proza românească textele scrise la persoana a doua nu ar părea să fie un fenomen remarcant și am tinde să credem că este aproape inexistent. O atentă analiză ne va demonstra însă contrariul. Surprinzător, o primă atestare a unui text scris la persoana a doua apare în 1921: Felix Aderca - *Zeul iubirii* (*Țapul*)¹. Cu toate că autorul nu își scrie în întregime romanul la persoana a doua, el este un deschizător de drumuri, realizând un prim *experiment* pe teritoriul românesc.

Un alt exemplu potrivit este textul lui Mihai Zamfir, *Educație sentimentală*: un roman care este scris de la de la început până la sfârșit la persoana a doua. Surprinzător atât la nivel formal, cât și structural, romanul dezvoltă și un subiect bine încadrat tematic și istoric (o poveste de iubire în timpul mineriadelor). Cu toate acestea, în ceea ce ne privește, suntem interesați în mod special de două aspecte: rolul pe care îl comportă *persoana* în raport cu instanțele narative și felul în care se realizează *intersubiectivitatea*.

2. Persoana narativă: *TU-narativ*

Ne propunem, mai întâi, să urmărim relația care se stabilește în roman între *TU*-ul textual, intrinsec, „a naratee-protagonist” (D. Schofield, 1998: 11) și *TU*-ul extrinsec, extratextual, „a flesh and blood reader” (D. Schofield, 1998: 11). Acest raport este foarte bine sugerat încă din incipitul romanului, într-un scurt fragment pe care îl redăm aici: „nu visezi, chiar calci pe străzile familiare din centrul Bucureștilor, treci cu adevărat prin fața caselor închise și tăcute, aceleași de ani buni și totuși altele. E poate o visare cu mult mai mare, în care sînt acum cuprinși toți cei din jur, vii și morții, într-o lume mai adâncă și mai clară decât lumea noastră. [...]. Toți visăm, toți visează - ce bine ar fi să nu ne mai trezim niciodată!” (Zamfir, 2008: 9). În această mică bucată de text, *TU*-ul extratextual este lămurit de inserția la care va fi supus, de introducerea într-o lume fictivă și de suprapunerea într-un/cu un *TU textual*. În incipit, este prezent *TU*-ul adresativ, pregătind transpunerea către un *TU-fictiv*. Cu toate acestea, acordul text-cititor nu este complet. De asemenea, autorul se auto-plasează în text („Toți visăm, toți visează - ce bine ar fi să nu ne mai trezim niciodată!”), într-o încercare de sporire a autenticității participative a lectorului: autorul însuși este un cititor și un reflector al textului. În paragraful imediat următor vom identifica o formă diferită a pronumelui:

¹ Am analizat acest roman în articolul *The Second Person Prose avant Butor: Felix Aderca - The God of Love*: <http://www.upm.ro/cc3/CCI-03/Lit/Lit%2003%2063.pdf>.

TU-ul ficțiunii, al unui personaj implicat în acțiune și care este doar parțial identic cu cititorul: „Ți-ai pierdut echilibrul. Zidul de care te sprijini e din piatră gri...” (Zamfir, 2008: 9).

Elementul care incită cel mai mult într-o proză la persoana a doua este căutarea unui răspuns pentru întrebarea *Cine spune povestirea?*. Această calitate fantomatică, „shape-shifting quality” (D. Schofield, 1998: 11) contribuie la dinamica superioară a unui text scris la persoana a II-a. În cazul de față avem un text în care un narator-protagonist se referă la el însuși, utilizând persoana a II-a: raportul *subiectiv* + *subiectiv*, raport ce pune în evidență un *TU-narativ* (așa cum îl numește Dennis Schofield). De exemplu, discutând despre fericire, naratorul cunoaște cu exactitate definiția pe care o dă personajul întruchipat de *TU*-ul acțiunii: „știi precis ce înseamnă fericirea: furnicătură în întreg corpul, ca un mic șoc electric, plăcut și ațîțător, din creștet până-n tălpi. L-ai încercat în studenție, când luai un zece și profesorii îți spuneau că ești cel mai bun...” (Zamfir, 2008: 15). Naratorul știe totul despre personajul său, ca și cum ar vorbi despre sine, dar fără nicio intenție de a tulbura avatarul ce stă sub semnul pronumelui personal de persoana a doua. Singurul efect produs este o dublare a subiectivității: celei produse prin nararea la persoana a II-a, i se adaugă cea a comentariului narativ. Cu alte cuvinte, naratorul este conștient că vorbește despre sine, dar utilizând persoana a doua, este de două ori mai subiectiv în analiză și comentariu. Totodată, astfel este realizat și un efect de ambiguitate a perspectivei narative: șocul pe care îl produce cititorului *TU*-ul din text, poate, de multe ori, să îl apropie de anumite evenimente și să îl facă să se simtă complice sau chiar să re trăiască o serie de acțiuni care i s-au întâmplat cu adevărat. În cazul de față, definiția fericirii poate fi similară și cu a unui cititor oarecare: cine nu s-a simțit fericit când a luat o notă bună, spre exemplu? Credem că autorul speculează, voit sau involuntar, și această latură a participării prin memorie a cititorului. Poate că lectorul nu este actantul principal, dar el se poate regăsi în anumite fragmente și poate găsi ca acele bucăți să fie mici monografii personale îmbinate într-un mare puzzle textual.

Persoana devine o sursă a subiectivității, prin avatarurile pe care le ascunde, ea implicând în *TU*-ul narativ cititorul, dar reconfigurând un *EU* al naratorului implicat. Discutăm, astfel, de prima relație care se poate stabili într-o proză la persoana a doua: cea în care un narator vorbește despre sine utilizând persoana a II-a, uzând de o anumită distanță în raport cu actele și gândurile sale. Acest fenomen poate fi redat prin următoarea formulă matematică: $EU = TU \neq EL$. Faptul că naratorul are acces la gândurile personajului, că i le cunoaște și i le redă cu exactitate, pune în evidență tocmai echivalența parțială (pentru că nu este una totală!) care se stabilește între cele două instanțe, pe de o parte, și între cele două persoane, pe de altă parte: „Traversezi încet bulevardul. ‘Iar o zonă de bătrânei, ca mine, iar femei trecute de patruzeci, cu lacrimi în ochi’.” (Zamfir, 2008: 36). Astfel de inserții la persoana întâi, care sunt proiecții ale gândurilor personajului construit la persoana a doua, sunt probe care certifică o anumită oglindire a *EU*-lui în *TU*-ul narativ. Dar, totodată, naratorul și cititorul sunt și ei implicați și topiți fictiv în pronumele *TU*.

Este interesant de remarcat jocul instanțelor narative pe care îl propune Mihai Zamfir. Pe lângă imprecizia pe care o realizează *TU*-ul narativ între *personaj-narator-cititor*, vorbim și de o implicare a autorului, prin interogații retorice și comentarii diverse: „Cât să fie ceasul? E dimineață, în zori, cu lumina abia sosită dispre răsărit, sau e seară? Fără să te uiți la ceas, făcându-ți doar puțină ordine în minte, îți dai seama că e începutul după-amiezii...” (Zamfir, 2008: 10). Totodată aceste interogații pot fi gânduri ale personajului, transpuse de un narator omniscient. Tocmai această interșarjare de palnuri și interpretări, marcă a incertitudinii, ne conduce spre o altă discuție: *intersubiectivitatea* textuală.

3. „The Intersubjective You” în proza românească

Andrew Gibson considera că „teoria literaturii a construit în mod repetat spațiul textului ca un spațiu unitar, omogen, determinat și organizat de un anumit set de constrângeri” (Gibson, 1996: 7). Noi credem că exemplul cel mai potrivit care s-ar opune acestei afirmații este tocmai narațiunea la persoana a doua, în care vorbim despre o evadare din unitatea și omogenitatea tradițională, pentru a descoperi o construcție inedită în care persoana e caracterizată printr-o structura metamorfozică

(*shape-shiftiness*, în termenii lui D. Schofield). Cercetătorul australian amintește observația pe care o face criticul francez Pierre Deguise cu privire la *TU*-ul (*vous*) din *La modification* de Michel Butor, care e în același timp autor, personaj și cititor, devenind un *TU sintetic* („vous synthétique”). Această idee dovedește încă o dată reacția pe care o produce proza la persoana a doua împotriva perspectivei tradiționale, orientând întreaga discuție spre direcții noi de cercetare și aplicabilitate. Mai mult, ambiguitatea care guvernează în jurul narațiunii la persoana a doua este unul dintre factorii care construiesc *intersubiectivitatea* textului în sine, realizând o reconfigurare a subiectului.

Pronumele *TU*, pe care D. Schofield îl numește *TU-Proteic* („Protean- you”), spre deosebire de persoana I și a III-a, apare ca un caz special în care *persoana* poate fi naratorul, personajul, lectorul sau o combinație a acestor instanțe. Ca și în textul de față, subiectivitatea nu se mai găsește în *EU*, ci în produsul relației multiplilor subiecți găzduiți în *TU*-ul narativ. În cazul romanului lui Mihai Zamfir putem vorbi despre ceea ce D. Hantzis numea *fragilitate a intersubiectivității* (Hantzis, 1992: 126), manifestată atunci când un text la persoana a doua pune în evidență clar un narator la persoana I (ca în cazul de față) sau la persoana a III-a (mai rar), perspectiva narativă fiind puternic afectată. Așa cum am mai afirmat în repetate rânduri, respingem însă ideea existenței unui narator la persoana I în cadrul unui text la persoana a doua, pentru că nu putem vorbi despre o echivalență între cele două forme. Cu toate acestea, Dennis Schofield menționează că există cazuri în care un text poate fi construit ca o confesiune a naratorului care camuflează un *EU* sub masca unui *TU*², marcând un narator autodiegetic (*homodiegetic*), care își spune propria poveste. Acesta este și cazul textului *Educație târzie*. Unul dintre cele mai intense momente ale romanului, prima scenă de dragoste dintre Cora și Alex, reprezintă, poate, fragmentul cel mai reprezentativ pentru a discuta despre *fragilitatea intersubiectivității*. Pe lângă poeticitatea descrierii (care aparține autorului), toate gândurile și pulsațiile personajului sunt cele ale unui *EU* care a trăit momentul erotic și care acum le narează cu aceeași primă emoție, dar sub masca unui *TU* confesiv: „Scoți chiloțeei Corei încet, cu precauții exagerate și inima zvâcnind, ca și cum ai smulge bandajul de pe o rană. De undeva de sus, vine glasul șoptit, rugându-te ceva, nu înțelegi bine ce, prinzi doar cuvântul încet. Ții în mână, ca pe o comoară, obiectul fin și cald (Zamfir, 2008: 271). În această scenă nu mai putem vorbi despre o implicare a lectorului în pronumele personal de persoana a doua. Este clar că adresarea către *TU*-ul narativ și acțiunea acestuia este cea a unui *EU*. O altă situație care reflectă *fragilitatea intersubiectivității* este redată de către introspecțiile personajului, acele gânduri ale acestuia redată la persoana întâi, în care orice legătură dintre *TU*-ul narativ și altă instanță afară de cea a naratorului este anulată: „Să fie un semn? Copilașul nu mai seamănă cu mine, nici măcar cu Sorin, când era mic, aparține altei lumi, care naște acum, sub ochii mei. Va fi mai bună decât lumea mea? Va fi altfel și mă va da la o parte, ca pe o relicvă inutilă?” (Zamfir, 2008: 336).

Nu în ultimul rând, intersubiectivitatea este produsă și de jocul autorului cu personajul, printr-o serie de comentarii plasate între paranteze, diferite tocmai prin această modalitate de a fi integrate în construcția textuală: „(Bineînțeles că nu-i adevărat - nu te mai ascunde după deget! Abia cu Mihăiță încerci prima dată emoțiile de semi-tată, emoții de părinte începător..)” (Zamfir, 2008: 338). Totodată, prin natura multiplă de avataruri pe care o poate lua pronumele *TU*, genul acesta de construcții pot spori *fragilitatea intersubiectivității*, ele fiind, în fapt un joc dublu: o introspecție a personajului *TU*, care se auto-analizează, utilizând tot persoana a doua. Dacă alegem a doua interpretare, vom vorbi despre cazul transferului *EU-TU*, propus de către David Herman.

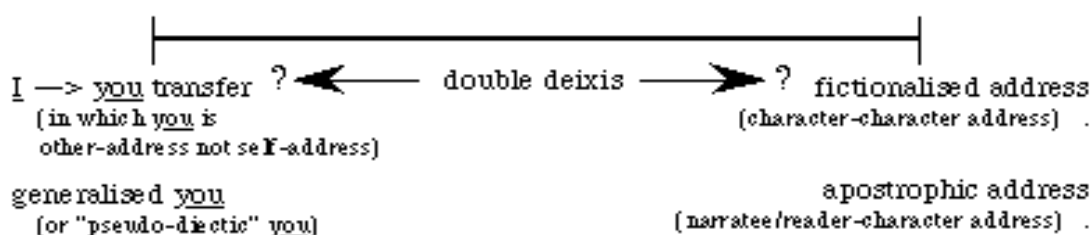
² D. Schofield oferă următoarele titluri: Peter Kocan - *The Treatment* (1980) și *The Cure* (1983), Peter Bibby - *Taking the Road Out* (1986), Jay McInerney - *Bright Lights, Big City* (1986), Crista Wolf - *Patterns of Childhood* (1990).

Cercetătorul identifică cinci³ adresări paradigmatică ale pronumelui personal de persoana a doua, plasându-le într-o paralelă între formă gramaticală și funcție deictică. În partea dreaptă a schemei propuse de către D. Herman sunt două cazuri în care pronumele *TU* își îndeplinește funcția exactă (pronume morfosintactic + funcție deictică acceptată): ori *adresare ficționalizată*, adică adresare directă între două caractere (*TU-narativ*), ori *adresare apostrofică*, adică către un destinatar real (*TU-metaficțional*; *TU-mesoficțional*). Partea stângă a schemei include cazurile în care vorbim despre incongruență. În cazul *TU-generalizat* (*generalised you*) pronumele își pierde valoarea deictică și primește o valoare impersonală sau colocvială (*TU-figural*). În ceea ce privește cazul transferului *EU-TU*⁴, în care vorbim despre auto-referire și nu auto-adresare, despre *other-address* (pe care o putem înțelege ca o adresare către un alter-ego), gradul de percepere a acestui caz este destul de dificil. Monika Fludernik numește acest caz „reflector-mode you”, unde *TU* funcționează ca monolog interior în care „narațiunea dispare în întregime în spatele gândurilor protagonistului *TU*” (Fludernik, 1994: 451). Aceste paranteze din text se pot integra în această nișă categorială destul de rar dezvoltată în proza la persoana a doua și căreia îi găsim, se pare, un exemplu potrivit în romanul lui Mihai Zamfir.

În finalul romanului descoperim, însă, o perspectivă narativă diferită: cel care narează povestea Corei nu mai este un *EU* ce poartă masca unui *TU*, ci e autorul însuși, care îi răspunde personajului la întrebarea care îl macină: *Ce o fi făcând acum Cora?* Rutina acțiunilor pe care le realizează femeia sunt descrise detaliat, într-un joc al imaginației combinat cu omnisciența de care se bucură naratorul: „Dacă te-ai putea strecura în gândurile ei, ai observa că vorbește atât de puțin tocmai pentru că se gândește, tot timpul, la unul și același lucru: își recapitulează la nesfârșit viața alături de tine.” (Zamfir, 2008: 643).

4. Concluzii

Procesul *intersubiectivității*, din care ar deriva *TU-ul narativ*, este, așadar, un amestec indeterminant și multiplu de subiectivitate dintre narator, naratar și protagonist: „Some of the most interesting and insightful arguments about "second-person" narrative propose that the "second person's" most striking effects derive from the constitution of an "intersubjective" experience of reading in which the subject positions of the "you"-protagonist, reader-narratee and narrator are combined into a fluid and indeterminate multiple subjectivity.” (D. Schofield, 1998: 6). Credem că și în cazul romanului *Educație târzie* gradul de implicare al cititorului în avatarul pronumelui *TU* este direct proporțional cu intenția și dorința pur subiectivă a acestuia. Tocmai din și datorită subiectivității cititorului putem discuta de o multiplicare a subiectivității naratorului, care era dublată deja de cea a perspectivei narative. Așa cum am mai afirmat⁵, capacitatea de a tulbura cititorul și de a produce o așa-numită *dezumanizare*, este direct influențată de către contextul socio-lingvistic dezvoltat de universul textului în care lectorul e invitat să plonjeze. Pentru ca cititorul să emerge spre contopirea în *protean-you* el trebuie să simtă o apartenență, cel puțin parțială, cu textul și cu acțiunea dezvoltată în text. În ceea ce ne privește, considerăm că această apartenență, în raport

3

(Herman, 1994: 393).

⁴ Autorul identifică un exemplu concludent în două romane scrise de către Peter Kocan: *The Cure* și *The Treatment*.

⁵ A se consulta lucrarea *The Second Person Prose: From Michel Butor to Mihai Zamfir*: http://www.mi.bxb.ro/Articol/MI_31_49.pdf

cu textul lui Mihai Zamfir, va sta mereu sub semnul posibilului, dar cu valori diverse, de la cititor la cititor.

Scriitorul român experimentează, aşadar, în romanul *Educație târzie* o scriitură diferită, nouă și surprinzătoare, proza la persoana a doua, reușind să ofere o replică modelului francez propus de către Michel Butor prin romanul *La Modification*. *Intersubiectivitatea* din textul lui Mihai Zamfir nu este totală, implicând porțiuni în care vorbim despre o „fragilitate” a acesteia, dar valoarea inovativă a operei rămâne viabilă, făcând din aceasta un model de referință pentru un domeniu al teoriei literaturii care încă nu este atât de discutat și analizat: proza la persoana a doua.

Bibliografie

ADERCA, Felix, 1992, *Zeul iubirii (Țapul). Femeia cu carnea albă*, ediție îngrijită și prefață de Henri Zalis, Editura Nemira.

BĂICEANU Lucian, 2014, „*The Second Person Prose avant Butor: Felix Aderca - The God of Love*”, în volumul *Communication, Context, Interdisciplinarity - 3rd Edition*, ISSN: 2069 - 3389, Editat de The Alpha Institute for Multicultural Studies, publicat de „Petru Maior” University Press, Tîrgu-Mureș, p.494, (<http://www.upm.ro/cc3/?pag=CCI-03/vol03-Lit>).

BĂICEANU, Lucian, 2014, „*The Second Person Prose: From Michel Butor to Mihai Zamfir*”, în *Management Intercultural*, Volumul XVI, Nr. 2 (31), p.393 (http://www.mi.bxb.ro/Articol/MI_31_49.pdf).

BUTOR, Michel, 1967, *La modification (Renunțarea)*, traducere și studiu introductiv de Georgeta Horodincă, Editura pentru literatură universală, București.

DEGUISE, Pierre, 1961, *Michel Butor et le nouveau roman*, French Review 35, p.159.

FLUDERNIK, Monika, 1994, „*Second-Person Narrative as a Test Case for Narratology: The Limits of Realism*”, *Style* 28 (3): 445-379.

GIBSON, Andrew, 1996, *Towards a Postmodern Theory of Narrative*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

HANTZIS, Darlene Marie, 1992, *You Are About To Begin Reading: The Nature and Function of Second Person Point of View in Narrative*, diss. Louisiana State U, 1988. Ann Arbor, UMI, DA 8904541.

HERMAN, David, 1994, *Textual 'You' and double deixis in Edna O'Brien's A Pagan Place*, *Style* 28 -3.

MARTIN, Mircea, 2002, *G. Călinescu și complexe literaturii române*, 1981, ed. a II-a, Editura Paralela 45.

SCHOFIELD, Dennis, 1998, *The Second Person: A Point of View? The Function of the Second-Person Pronoun in Narrative Prose Fiction*, Deakin University, Geelong, Australia, (<http://members.westnet.com.au/emmas/2p/index2.htm>).

ZAMFIR, Mihai, 2008, *Educație târzie*, ediția a II-a, Editura Cartea românească, București.

CHALLENGES OF GERMAN STUDIES IN THE AGE OF GLOBALIZATION

LES DÉFIS POUR LES ÉTUDES GERMANIQUES À L'ÉPOQUE DE LA GLOBALISATION

PROVOCĂRILE GERMANISTICII ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII

Nikolina ZOBENICA,

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Department for German Studies

Dr Zorana Đinđića 2

21 000 Novi Sad, Serbia

nikolinazobenica@gmail.com

Abstract

Key words in the age of globalization are mobility, information technology, change, innovation, and competition. They are primarily related to the field of the economy, but nowadays they increasingly affect other spheres of human life, including higher education. The concept of the Bologna process was a reaction to these tendencies in society and culture on the global level. As a result of this initiative, universities have faced numerous challenges, in particular faculties of arts and humanities. These challenges refer to the subject, purpose and method of research and teaching, to the role of students and teachers, and to the response of these tradition-orientated institutions to demands of the modern society and culture, as well as of a modern student. The focus of this paper rests on German studies as a representative field of research in arts and humanities, based on the experience of research and teaching in higher education in Serbia.

Résumé

À l'époque de la globalisation, les notions clés sont mobilité, technologies d'information et de communication, changement, innovation, compétition. Ces phénomènes n'étaient tout d'abord associés qu'au domaine de l'économie, mais aujourd'hui ils influencent de plus en plus les autres sphères de la vie, l'éducation supérieure incluse. La conception du processus de Bologne représente une réaction à ces tendances présentes dans la société et la culture au niveau global. Conséquence de cette initiative, les universités ont dû affronter de nombreux défis, notamment les facultés des sciences humaines et sociales et celles des arts. Ces défis concernent l'objet, le but et la méthode de recherche et d'enseignement, le rôle des étudiants et des enseignants, la manière dont ces institutions attachées à la tradition répondent aux exigences de la société et de la culture contemporaines, ainsi qu'à celles des étudiants. Cet article se concentre sur les études germaniques en tant que champ représentatif des sciences humaines et sociales, et repose sur l'expérience acquise dans la recherche et dans l'enseignement supérieur en Serbie.

Rezumat

Cuvintele cheie în era globalizării sunt mobilitatea, tehnologia informației, schimbările, inovațiile, concurența. Inițial, aceste provocări s-au referit doar la domeniul economiei, însă ele în ultima vreme tot mai mult influențează și alte domenii ale vieții, inclusiv în învățământul superior. În concepția Procesului de la Bologna acest fapt reprezintă o reacție față de noile tendințe în societate și în cultură la nivel global. Ca urmare a acestei inițiative, universitățile se confruntă cu multe provocări, în special facultățile de științe umaniste și de arte. Aceste provocări se referă la

subiect, la scopul și metoda de cercetare și de predare, rolul studenților și al profesorilor în învățământ, modul în care această instituție este orientată spre tradiție îndeplinind cerințele societății moderne și ale culturii, precum și ale elevului modern. Lucrarea de față pune accentul pe germanistică, reprezentantul domeniului științelor umaniste, și se bazează pe experiența în cercetare și predare în învățământul superior din Serbia.

Keywords: *globalization, German studies, challenges, tradition, innovation*

Mots-clés: *globalisation, études germaniques, défis, tradition, innovation*

Cuvinte-cheie: *globalizare, germanistică, provocări, tradiție, inovație*

1. Globalization and University

Globalization is the “worldwide movement toward economic, financial, trade and communications integration. Globalization implies the opening of local and nationalistic perspectives to a broader outlook of an interconnected and interdependent world with free transfer of capital, goods, and services across national frontiers.” (LUTHRA, 2015). Globalization refers specifically to the economic, social and political changes which marked the last decades of the 20th century in the entire world, but particularly in Europe and countries of transition (ĐORĐEVIĆ, 2008, 827). The process of globalization implies the spread of liberal ideology, the establishment of free world market and more intensive exchanges and connections between local areas. The rapid development of information technologies has contributed to the creation of a world community which supports multiculturalism and tolerance among people (VULETIĆ, 2007, 163-164). Taking into account the rapidity and scope of all the changes, modern education has been obliged to adapt to new demands imposed by the process of globalization.

Education represents one of main factors of economic and social development and improvement of social and economic relations in Europe (KOSTADINOVIĆ, 2007, 601). In order to meet the demands of the globalization process in education, European countries drew up the Bologna Declaration and initiated the process of the higher education reform. This reform was supposed to contribute to the European integration, to spread the awareness of common values and sense of belonging to the same social and cultural area, to facilitate the mobility of citizens and students, their employability and the completion of higher education institutions at the international level (ĐORĐEVIĆ, 2008, 834). The reform should also support prerequisites and opportunities for quality development of human resources in the modern age and in education. The education in the age of globalization should offer cognitive and theoretical knowledge as the basis for the acquisition of skills which become ever more sophisticated under the influence of technological changes in the workplace. It should also develop a broad array of competences required for a successful engagement in various jobs in the global society. A competent education should also support self-employment and strengthen productivity of employees (KOSTADINOVIĆ, 2007, 601). Although the focus of education mostly rests on young people who shall find an employment in the near future, education is nowadays a process of lifelong learning and not a thing of free choice any more, but a necessity. In order to meet the demands of a changing society and process of work, everyone should regard education as a priority.

In the process of globalization universities are supposed to play a crucial role as institutions at the highest level of education, but they should also take the leading role as research institutions. This is not always the case. Particularly the faculties of arts and humanities and social sciences have difficulties not only to lead, but also to follow up in the process of globalization. They face many challenges in that process as they cling to the tradition of their own institution.

2. University Tradition

The first university was founded in Bologna in 1088 and even the oldest universities in the German speaking area are more than 600 years old (Prague 1348, Heidelberg 1386). The university originally consisted of four faculties: law, medicine, theology and *septem artes liberales*. “Seven free arts” were divided into *trivium* (grammar, logic, rhetoric) and *quadrivium* (arithmetic, geometry, astronomy, music) (DINZELBACHER, 1992, 55, 236, 858). The focus of the university studies was primarily on human beings, on their spirit, body and mind, on regulations of life in communities, on words and numbers as reflection of order in the surrounding world.

In the history of universities the reform of the German philosopher Wilhelm von Humboldt (1767-1835) had the furthest reaching consequences. The university in Berlin, founded in 1809, became the lighthouse of the modern education system, because professors were supposed to connect teaching and research (“Lehre und Forschung”) and to teach subjects they do their research on. German studies were founded in the 19th century as an independent university discipline, although their roots lie in the 1st century, with Tacitus’ *Germania*. However, the beginnings of German philology were orientated to history and that was and has remained one of the main reasons for criticism.

During the protests in the sixties in Germany, students demanded the reform of education and the transparent “Unter Talaren Muff von 1000 Jahren” (“Under the academic gowns the mildew of thousand years”) designed in Hamburg 1967 became the motto of their revolt: students expected not only the confrontation with the Nazi past (“Das Tausendjährige Reich”), but the modernization of education as well. Twenty years later, the Bologna process started.

3. The Bologna Process

Nine hundred years after the foundation of the first university, on September 18, 1988, in Bologna, Italy, *Magna Charta Universitatum* was signed by rectors of European universities. They took into consideration that the future of mankind depends on cultural, scientific and technical development built up in the centres of culture, knowledge and research as represented by true universities. The task of universities is to spread knowledge among the younger generations, which implies that they must also serve the society as a whole and that the cultural, social and economic future of society requires a considerable investment in continuing education. Universities must give future generations the education and training that will teach them and others through them, to respect the great harmonies of their natural environment and of life itself. They proclaimed the fundamental principles listing firstly the autonomy of university, the demand for teaching and research to be inseparable if their tuition is not to lag behind the changing needs, the demands of society, and advances in scientific knowledge. Freedom in research and training is also a fundamental principle of the university life, as well as rejecting intolerance and always being open to dialogue. As such, the university is supposed to be an ideal meeting-ground for teachers capable of imparting their knowledge and well equipped to develop it by research and innovation and students entitled, able and willing to enrich their minds with that knowledge. Finally, a university is the trustee of the European humanist tradition and its constant care is to attain universal knowledge, to fulfil its vocation and to transcend geographical and political frontiers, and to affirm the vital need for different cultures to know and influence each other (*Magna Charta Universitatis*, 1988, 2-3).

The purpose of the reform was obviously to adapt the educational system to the changing demands of society and to the process of globalization, to homogenize the educational system in Europe as much as possible, in order to facilitate the mobility and employability of young people and support the establishment of the world community. That is the reforming moment in this process – the switch from tradition to modernity.

The structure of higher education in Europe was about to change and the three-cycle studies (BA-MA-PhD) have been widely accepted throughout Europe. In order to make the mobility easier, the universities introduced the ECTS (European Transfer Credit System), so that national grades

can be transferred to the ECTS-grades and then again to the national grade system of other country. For example, the grading system in Germany corresponds to ECTS-grades as following:

German Mark („Note“)	German Mark in words	ECTS-Grade	ECTS-Definition
1,0 – 1,5	Hervorragend	A	Excellent
1,6 – 2,0	Sehr gut	B	Very good
2,1 – 3,0	Gut	C	Good
3,1 – 3,5	Befriedigend	D	Satisfactory
3,6 – 4,0	Ausreichend	E	Sufficient
4,1 – 5,0	Nicht bestanden	FX / F	Fail

Table 1: German Grades vs. ECTS-Grades (European Credit Transfer System, 2015)

In the Bulgarian national system the scale is reversed, because the grade 6 (excellent) corresponds to German 1 and the ECTS-grade A.

National grading system		Grade distribution guidance	ECTS Grade	
Excellent	5.50 – 6.00	5.75 – 6.00	A (10 %)	95 % – 100 %
		5.00 – 5.50	B (25 %)	80 % – 94 %
Very good	4.50 – 5.49	4.25 – 4.75	C (30 %)	61 % – 79 %
Good	3.50 – 4.49	3.50 – 4.00	D (25 %)	46 % – 60 %
		3.00 – 3.25	E (10 %)	40 % – 45 %
Satisfactory	3.00 – 3.49	2.50 – 2.75	Fx	–
		2.00 – 2.25	F	

Table 2: Bulgarian Grades vs. ECTS Grades (ECTS Guide, 2013)

However, grading in Serbia differs as well, as the lowest grade at the university is 5 and the highest one 10. Therefore, the recognition of the Serbian grades would be as following:

National Grading System	Distribution (points)	ECTS-GRADES
10 (9,50-10,00)	95-100	A
9 (8,50-9,49)	85-94	B
8 (7,50-8,49)	75-84	C
7 (6,50-7,49)	65-74	D
6 (5,50-6,49)	55-64	E
5 (5,00-5,49)	0-54	F

Table 3: Serbian Grades vs. ECTS Grades

In the ECTS grading system a student needs at least 40% of points for grade E (satisfactory), whereby it does not correspond to the Serbian grade system in which 55% of points is required for the for grade 6 (satisfactory). The absolute equivalence can obviously not be achieved but it does appear sensible to introduce ECTS in order to facilitate the recognition because of its impact on student mobility.

4. Mobility

Information technologies and mobility contribute to the process of globalization and give opportunities to students to encounter different cultures, to learn foreign languages, to connect with people from all around the world and to gain a sense of belonging to a larger community than the one they have known before. For students of German studies mobility is also an excellent opportunity to improve their knowledge of the German language and culture.

Although the ECTS should facilitate the mobility of students, it sometimes appears to be an impediment. In fact, the ECTS points do fulfil their purpose and make the grade recognition easier, but, for example, students in Serbia need to acquire a certain number of points per year (48 ECTS points) in order to be financed by the government (“budget students”). If they earn at least 37 ECTS credits, they can enrol in the next year of study, but in the status of “self-financed students”.

For many students in Serbia the financial aspect is of highest relevance and therefore they want to be positive that they will be guaranteed free education. For that reason they sometimes decline a scholarship and a chance to study in Germany for a semester. They miss the opportunity to encounter a different culture, to improve their language skills, to develop their intercultural competences and to profit from that experience in many ways. Therefore it is highly important to create study programmes which have similar courses as partner universities, to facilitate the recognition of grades and to encourage the mobility both of outgoing and incoming students.

The other side of mobility is, in accordance with the proverb “If the mountain won't come to Muhammad (then Muhammad must go to the mountain)”, to bring the institution closer to students through online, distance or e-learning. Nowadays universities offer various courses and entire programmes online, so that students who work or live abroad can attend courses when it suits them. They only have to pay the fee and they gain full access to teaching material and the opportunity to pass tests and exams. Naturally, the faculties of arts, humanities and social sciences are slow in acceptance this tendency, since it is against the true nature of those sciences to bring people apart and to destroy the traditional social interaction. However, this is not an issue for new generations of students. They are entirely mobile and live fully in the age of modern information technology. In this aspect the generation gap between the teaching staff and students is large, with the tendency to increase constantly.

5. Students' Motivation and Employability

Another issue between teaching staff and students is their motivation. Professors cannot always comprehend that students of new generations do not study for the same reason as they once did. Modern students are mostly practical and they want to secure their financial future, to be assured that they will find employment after graduation. In the widely recognized Maslow's hierarchy of needs, safety and security belong to basic needs (MASLOW, 1943).

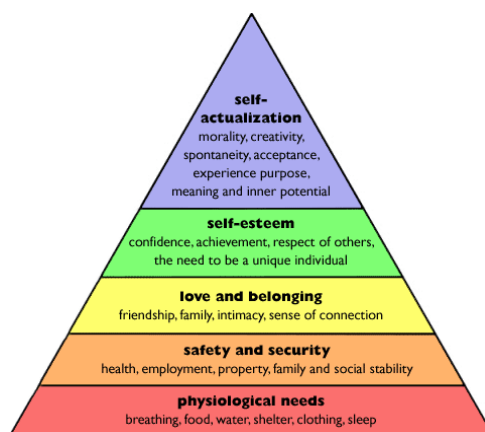

Diagram 1: Maslow's hierarchy of needs (MASLOW, 1943, 370)

In the world of insecurities in which we live, in a society which has undergone shattering changes, nowadays it is not certain if students will find employment after graduation at all. If they do find employment, the chances that it will be the one they really have wanted are even smaller. It seems quite unrealistic to expect students to strive to attain their self-actualization, as most teachers as matter of fact do, since young people are mostly concerned with the fulfilment of their basic needs. This is particularly an issue for the students of arts and humanities, as well as of social sciences.

Students of German studies mostly work as teachers in primary, secondary or private language schools or at universities. A certain number of graduates find employment as translators. Although translation and interpreting are attractive jobs, not many students can make a living from it. Sometimes they start as translators in the fields of economy, politics and culture, and find a position in a government institution, a German embassy, a German foundation or a firm. Afterwards they acquire new, practical knowledge, develop new skills and German studies are only a springboard for the new profession which has only a few points of contacts with the German language and culture.

Now, the crucial question here is: how can German studies, which traditionally focus on the German language and literature, offer students the knowledge, skills and competences which they do or do not need in the age of globalization? How can the knowledge they gain in linguistics, literary theory, history of the German language and history of German literature be of any importance for them in the age of rapid changes and instability in all spheres of life? How can university teachers who see themselves as keepers of traditional values which have been provided for decades and hundreds of years, adapt themselves to the needs of the modern society and yet not betray their own beliefs and lose their role identity? How can students and teachers free themselves from their prejudices and find a new, common perspective?

6. Innovation and Change

Modern German studies respond to needs of the global world and, consequently, new fields of study and research have arisen recently. As a reaction to the issues of multiculturalism and migration, new disciplines step into the spotlight, like “intercultural German studies” (“Interkulturelle Germanistik”) with its key words “cultural”, “intracultural”, “intercultural” “differences”, “hybrid identity”, “strangeness”, “alterity”, “postcolonialism” (HOFMANN, 2006, 9-60). In this field authors do research on confrontation of German culture not only with other cultures, but with its own culture as well.

“Memory research” offers another perspective on one’s own identity in search of the traces of past in the presence and in research on how memory is formed and preserved. The key words in this field of study are “memory”, “remembrance”, “forgetting”, “collective memory”, “cultural memory”, “social memory” and “memory culture” (ERLL, 2005). The diachronic perspective on tradition, on media and carriers of memory also exposes the relativity of memory and identity as constructions which are not always based on the truth and reality. This encourages tolerance and understanding among cultures.

These innovations do not automatically exclude the traditional subjects and the traditional way of teaching and researching. On the contrary, traditional subjects have to be retained, but the approach should change. Students should perceive the benefit of studying the history of language in gaining insight into language development which brought Germanic languages apart and which produces the basis for their comparison due to the common origin. Learning the history of language can contribute to better understanding of the process of language change and therefore to easier learning of other languages as well.

The history of German literature can help students realize that certain topics are universal and everlasting for Germans and humans in general, but that the perception and expression of those topics has varied with the change of the context. Love, for instance, is a major subject in the Middle Ages (“Minnesang”), in the Rococo and in the Romanticism, and despite certain “topoi” (*locus*

amoenus) it has been expressed in different ways. Students can largely benefit from the change of perspective and the insight in the interdependence of art, culture and society. In that way they could develop tolerance and basics of global thinking.

The teaching and research process should be modernized. In the didactics of the German language, literature and culture, new approaches have been introduced in accordance with the student-centred concept, with the activation of both cognitive and affective sides of the personality, with an emphasis on problem solving, with an orientation on students' action and production. For scientific purpose new software can be implemented and used to facilitate the research process. However, new media and information technology are not only instruments in research and teaching; they also become objects of research and teaching. In linguistic, literary and cultural research the global tendencies should be retraced and analyzed. Linguistic, literary and cultural approaches to visual art, to audio and audiovisual texts and to the internet respond to modern tendencies in the society and culture.

Projects play a crucial role in the process of innovation and change in the age of globalization. According to the Bologna declaration, universities – particularly in Europe – should regard the mutual exchange of information and documentation, as well as frequent joint projects for the advancement of learning, as essential to the steady progress of knowledge (*Magna Charta Universitatum*, 1988, 3). Projects offer opportunities to exchange knowledge and ideas, to learn and teach outside one's own institution, to compare the results, to follow and create new tendencies in teaching and research, to create a common basis for equivalence and recognition of study programmes and courses. Briefly, projects can give impulse to the overall improvement and development.

7. Competition

Universities cannot afford to remain the same because the competition in the world market affects them as well. Nowadays universities are not as scarce as they used to be. Private and state universities compete for students while the number of students decreases from year to year. For example, young people in Serbia can study German in Belgrade, Novi Sad, Kragujevac and Novi Pazar. If they speak Hungarian or Romanian, they can study German in the EU. Students from Bosnia and Herzegovina or from Croatia come to study German in Novi Sad. Frontiers are not barriers any more, students are mobile and they have a choice.

In order to attract the attention of students-to-be, universities have to take care of their public image. A modern university is forced to think of marketing, public relations and its presence in the media. That does not imply only the media like television, radio or papers (in print or online), but social media as well. Facebook, Twitter or LinkedIn are media which students visit frequently and universities can reach a great number of future students online. Nowadays, it almost appears that if a university is not visible on Facebook, it does not exist at all. A good side of social media is the option of gaining feedback ("Like" button), although it can also lead astray in certain situations (cf. PALMQUIST, 2015). The benefits of social media should be exploited, but with measure.

A good image is not enough to attract and keep students. Quality is. In order to enhance the quality of teaching and research, a head of the department or a dean has to be a good manager as well. Beside managing finances and projects, the person in charge has to manage human resources, to select and hire employees who are highly motivated and stress-resilient, who can manage time and conflicts. The manager also has to observe and manage unproductive behaviour like absenteeism or mobbing (cf. SAJFERT, 2006, DESSLER, 2007, VUJIĆ, 2008, MARINKOVIĆ, 2009, BOGIĆEVIĆ MILKIĆ, 2014). In order to accelerate innovation, to increase chances at the market and to improve organization efficiency, the person in charge should also manage knowledge (ĐORĐEVIĆ-BOLJANOVIĆ, 2009, 25). However, not everyone reacts to innovation in the same way. Among employees only a few really support the change, while most of the others struggle against it (SAJFERT, 2008, 29-30). There are many challenges to be faced in that process. Yet, the final goal is to achieve a high quality of products and services, specifically, of teaching and

research. This is the purpose of the process of accreditation, of quality committees, of external and internal evaluations. Taking into account rapid changes, quality assurance is a process of permanent improvement against the inert principle of *status quo*.

8. Conclusion

Universities have to change. Universities have to innovate. If they do not adapt to the needs and demands of the modern society, they will become outdated and marginalized or will disappear from the market. Although universities have to innovate in their content, structure and form, to change the research and teaching approaches and methods, it does not mean that they have to reject their tradition. Several universities have already abandoned the Bologna process (e.g. in Zagreb), so it is not certain if this reform will last. If universities follow only the modern tendencies, they could fall apart after those tendencies lose their current importance.

In order to survive every reform of higher education, universities should preserve their core identity despite innovation and changes they implement. Thus German studies remain focused on the German language and literature, although the (inter)cultural aspect may be modern at the moment. German culture might become a part of the core of German studies or it may lose its current importance. New interests may appear and some of them even remain, but it is crucial that German studies remain open to these new influences and that they do not abandon the old ones immediately. Only time will prove the value of all the tendencies. Meanwhile, universities should compromise between tradition and innovation in order to find the right measure of them both and this is the greatest challenge of all them.

References

1. BOGIĆEVIĆ MILKIĆ, Biljana, *Menadžment ljudskih resursa*, Beograd, Ekonomski fakultet, 2014.
2. DESSLER, Gary, *Osnovi menadžmenta ljudskih resursa*, Beograd, Data Status, 2007.
3. DINZELBACHER, Peter, *Sachwörterbuch der Mediävistik*, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1992.
4. ĐORĐEVIĆ, Bosiljka, "Globalizacija i škola i obrazovanje", *Pedagoška stvarnost*, 9-10, 2008, p. 827-841.
5. ĐORĐEVIĆ-BOLJANOVIĆ, Jelena, *Menadžment znanja*, Beograd, Data Status, 2009.
6. *ECTS Guide*, Varna Free University „Chernorizets Hrabar“, 2013, Web, 12 May 2015, URL <http://vfu.bg/en/ects_guide/>.
7. ERLI, Astrid, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*, Stuttgart, Metzler, 2005.
8. *European Credit Transfer System*, Technische Universität Chemnitz, 2015, Web, 12 May 2015, URL <<https://www.tu-chemnitz.de/international/incoming/erasmus/ects.php.en>>.
9. HOFMANN, Michael, *Interkulturelle Literaturwissenschaft: Eine Einführung*, München, Fink Verlag, 2006.
10. LUTHRA, Vijay, "Globalization", *Business Dictionary*, Web Finance Inc, 2015, Web, 12 May 2015. URL <<http://www.businessdictionary.com/definition/globalization.html#ixzz3ZoLkwA7M>>.
11. KOSTADINOVIĆ, Danijela, "Uloga i značaj kvaliteta u oblasti obrazovanja", *Pedagoška stvarnost*, 7-8, 2007, p. 599-612.
12. MASLOW, Abraham, "A Theory of Human Motivation." *Psychological Review*, 50, 1943, 370-396.
13. MARINKOVIĆ, Vladimir, *Ljudski resursi pred izazovima globalizacije*, Beograd, Zadužbina Andrejević, 2009.
14. *Magna Charta Universitatum*, Bologna, 18 September 1988, Web, 12 May 2015, URL <http://www.aic.lv/bologna/Bologna/maindoc/magna_carta_univ_.pdf>.

15. PALMQUIST, Matt, "For New Product Design, 'Likes' Can Lead You Astray", *Strategy+Business*, 7 May 2015, Web, 21 May 2015, URL <http://www.strategy-business.com/blog/For-New-Product-Design-Likes-Can-Lead-You-Astray?gko=b46f6> >.
16. SAJFERT, Zvonko, *Menadžment ljudskih resursa*, Zrenjanin, Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet "Mihajlo Pupin", 2006.
17. SAJFERT, Zvonko, *Upravljanje promenama: Change management*, Zrenjanin, Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet "Mihajlo Pupin", 2008.
18. VESIĆ, Dobrica, *Specifični oblici upravljanja ljudskim resursima: Motivacija, stafing, mobing*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2009.
19. VUJIĆ, Dobrila, *Menadžment ljudskih resursa i kvalitet*, Beograd, Centar za primenjenu psihologiju, 2008.
20. VULETIĆ, Vladimir, "Globalizacija." *Sociološki rečnik*, eds. Aljoša Mimica and Marija Bogdanović, Belograd, Zavod za udžbenike, 2007, 163-164.

BUJOR NEDELCOVICI – KNIGHT OF MEMORY**BUJOR NEDELCOVICI – CHEVALIER DE LA MÉMOIRE****BUJOR NEDELCOVICI – CAVALERUL MEMORIEI****Annamaria POPA,**

Student-doctorand, anul I, domeniu Filologie,
Universitatea din Oradea, Strada Univerisății, nr. 1,
coordonator prof. univ. dr. Ion Simuț
E-mail: popa.annamaria11@yahoo.com

Abstract

The writer Bujor Nedelcovici was not by chance named The Knight of Memory. His novels, which were designed as a tribute to truth, are used as weapons against oblivion, against moral numbness which governed the Romanian people immediately after the political change in 1989. His literature can be categorised as confessional. For Bujor Nedelcovici, confession is a moral duty, the essay “Eu, Nică și Securitatea (Un tigru de hârtie)” (“I, Nică and The Security (a paper Tiger)”) and the interviews volume “Cine sunteți, Bujor Nedelcovici ? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu Grigore” (“Who are you, Bujor Nedelcovici? Bujor Nedelcovici in dialogue with Sergiu Grigore”), answer many of the readers’ questions and offer a response regarding the choices made by the author faced with Censorship, in relation to The Security, with the instruments of The Communist regime.

Résumé

L’ écrivain Bujor Nedelcovici n’est pas par hasard nommée Chevalier de la mémoire. Ses romans sont mis au service de la vérité, sont utilisés comme des armes contre l’oubli, contre l’indifférence moral que le peuple romain a témoigné immédiatement après le changement politique en 1989. Sa littérature est forme des confessions, pour Bujor Nedelcovici la confession est une dette morale, l’essai „Eu, Nică și Securitatea (Un tigru de hârtie)” (Je, Nică et la sécurité un tigre de papie) et le volume enquête, „Cine sunteți, Bujor Nedelcovici ? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu Grigore”(Qui vous êtes, Bujor Nedelcovici ? Bujor Nedelcovici en dialogue avec S. Gregory) , répondant aux questions des lecteurs et beaucoup des choix faits par l’auteur argumente contre la censure en ce qui concerne la sécurité, avec le régime communiste.

Rezumat

Prozatorul Bujor Nedelcovici nu a fost numit întâmplător Cavaler al memoriei. Romanele sale sunt puse în slujba adevărului, sunt folosite ca arme împotriva uitării, împotriva amorțirii morale de care poporul român a dat dovadă imediat după schimbarea politică din 1989. Literatura sa se încadrează în categoria mărturisirilor. Pentru Bujor Nedelcovici mărturisirea este o datorie morală, eseul „Eu, Nică și Securitatea (Un tigru de hârtie)” și volumul de interviu „Cine sunteți, Bujor Nedelcovici ? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu Grigore”, răspund la multe dintre întrebările cititorilor și argumentează alegerile făcute de autor în fața Cenzurii, în relația cu Securitatea, cu instrumentele regimului Communist.

Keywords: Bujor Nedelcovici, censorship, communism, literature, confessional

Mots-clés: Bujor Nedelcovici, censure, communism, littérature, confession

Cuvinte-cheie: Bujor Nedelcovici, cenzură, comunism, literatura, mărturisire

România secolului XX s-a confruntat cu schimbări ideologice majore fapt ce a afectat în mod egal mediul social imediat și lumea artistică, literară. Nu putem vorbi despre cenzură în mediul literar fără a stabili în prealabil contextul politic, mai exact impactul ideologiei comuniste asupra literaturii române.

Din punct de vedere literar, așa cum remarcă și criticul Alex Ștefănescu, ideologia comunistă își face simțită prezența prin volumul al doilea al romanului *Moromeții* scris de Marin Preda(1967). Urmează un val al literaturii oportuniste, literatură aservită partidului comunist, până în 1964, când se resimte un ușor dezgheț ideologic de aproximativ un deceniu. Această perioadă este anunțată de volumul de versuri *Sensul iubirii* a lui Nichita Stănescu. În perioada 1964-1971, scriitorii vor reface continuitatea cu literatura dinainte de război și vor aduce în prim plan forme literare noi cu sentimentul unei renașteri naționale. În anii 1960-1964, Gheorghe Gheorghiu-Dej promovează o politică de afirmare a independenței față de Moscova fără a renunța, însă, la modelul sovietic. La trei zile de la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (22 martie 1965), locul la conducerea Partidului Comunist Român va fi luat de Nicolae Ceaușescu, care denunță abuzurile Securității din perioada anterioară. Urmărind evenimentele istorice, trebuie amintit anul 1968, august, când forțele militare ale Tratatului de la Varșovia invadează la ordinul Moscovei, Cehoslovacia, pentru a o obliga să se întoarcă la comunismul ortodox. Liderul Partidului Comunist Român refuză să se alăture acestei acțiuni, fapt ce creează României o bună imagine în Occident.

În 1971, după o vizită în China și Coreea de Nord, Nicolae Ceaușescu lansează un nou program, reținut și ca *Tezele din iulie*, un program care stopează dezghețul ideologic și care presupune o activitate dublată a Cenzurii și Securității. Tezele din 6 iulie 1971 „constituie un manifest declarat împotriva liberalizării, a competenței profesionale, a intelectualilor” (LOVINESCU, MONICA, 2014, 42). Literatura devine în acest fel un instrument în activitatea politico - educativă, aspect recunoscut de Nicolae Ceaușescu conștient de idea că literatura și arta au o mare influență asupra mentalității omului. Pe lângă faptul că se revine la umanismul socialist, se întărește cenzura, *Tezele din iulie* aduc noi condiții pentru scriitorii vremii. Libertatea de creație trebuie să aibă în vedere misiunea educativă a literaturii și a artei iar valoarea unei creații artistice este dată de accesibilitatea la mase largi de public. Partidul preia controlul asupra tematicii artistice pretinzând evidențierea marilor realizări ale poporului, impune un control amănunțit pentru a evita publicarea lucrărilor care nu sunt în concordanță cu cerințele socialiste.

În primul rând ne vom opri asupra Partidului Comunist Român care începând cu 1965 orientează literatura prin directive de partid, astfel literatura a devenit un instrument al ideologiei comuniste. Această formă de literatură promovează entuziasmul construcției socialismului și consideră optimismul obligatoriu. Pentru Stalin, scriitorii reprezentau soldații credincioși ai partidului, ingineri ai sufletului.

Între anii 1965-1971, Partidul Comunist a fost mai indulgent cu privire la publicarea operelor literare, însă *Tezele din iulie* 1971 au spulberat liniștea aparentă în care trăiau scriitorii români: ”De dragul libertății de creație nu vom putea închide ochii, nu vom admite să se scrie orice fel de literatură care ar putea dăuna educației socialiste a poporului nostru”. (SIMUȚ, ION, 1994)

O altă formă de îngrădire a libertății de creație este cenzura ideologică extinsă la toate nivelele sistemului. Cenzura interzice autori de poezie religioasă și metafizică, autorii din exil, ca de exemplu Emil Cioran, Vintilă Horia, Mircea Eliade (o parte din proză), acesta din urmă fiind publicat după 1965 în speranța că îl vor câștiga pentru noul regim politic. Această instituție străveche exercită sub forma interdicțiilor controlul supra publicațiilor înainte de apariție. Manuscrisele aveau nevoie de trei calificative pentru a ajunge în mâinile cititorilor. Direcția Presei și Tipăriturilor hotăra dacă un manuscris este sau nu ”bun de cules”, urma apoi a doua lectură la Cenzură unde se stabilea dacă manuscrisul este ”bun de tipar”, iar apoi se aștepta ștampila ”bun de difuzare”.

Scriitorul Bujor Nedelcovici debutează în 1970 cu romanul *Ultimii* după o lungă perioadă de opresiuni. Originea sa îl împiedică să practice avocatura, tatăl scriitorului fusese arestat din motive politice. Bujor Nedelcovici vede actul scriiturii ca o formă de evadare „Realitatea nu mă mulțumea, mă plictisea și imediat îmi spuneam o poveste pentru a elimina un segment din realul pe care eram obligat să-l trăiesc (...). Pentru mine realul nu este (decât un magazin) decât o trambulină pentru a mă arunca în imaginar și ficțiune”, afirma autorul.

Zile de nisip (1979) reprezintă un moment de cotitură în evoluția romancierului. După ecranizarea romanului, Bujor Nedelcovici devine subiectul urmărilor detaliate. Securitatea este pe urmele autorului iar romanul imediat următor îi va fi corectat, respins și în cele din urmă interzis. Este vorba despre romanul *Al doilea mesager* având ca titlu inițial *Ereticul împlânzit* publicat în Franța în 1985 la editura Albin Michel cu ajutorul lui Paul Goma. Obține premiul Libertății în 1986 cu ocazia căruia Bujor Nedelcovici declară : ”când am început romanul mi-am propus câteva obiective care mi-erău destul de limpezi: să scriu o carte în deplină libertate fără să-mi fie teamă de cenzura exterioară și în special fără cenzură interioară, marele nostru dușman, să nu urmăresc să public romanul cu orice preț, adică să nu accept <<tîrgul cu târguitorii de cuvinte>>, să fie un roman care să depășească coordonatele socio-politice ale României și să prezinte fenomenul sistemului totalitar oriunde s-ar afla: Europa, Asia sau America de Sud, să am puterea și curajul de a privi pentru prima oară ”nimicnicia în față” și să mă plasez în viitor, adică: ce și cum va fi peste zece, douăzeci de ani, să aibă profunzimea și tensiunea ultimei cărți pe care Dumnezeu îmi îngăduie să o zămislesc.” (MANOLESCU, FLORIN, 2010, 459) Această afirmație poate fi explicată, în ceea ce privește plasarea în viitor, prin intuiția fantastică pe care Bujor Nedelcovici o posedă. Afirma de multe ori că prin romanele sale a anticipat destinul României.

Eseul *Un tigru de hârtie. Eu, Nică și Securitatea*, apărut în 2004 la Editura Alfa, se preocupă vădit de problema Comunismului de ieri și de azi și de problema Securității în toate formele pe care le-a luat de-a lungul istoriei ”în măsura în care acestea se raportează la sine” (SIMION EUGEN, 2006, 578) și al cărei scop este cunoașterea absolută.

”<<Scriitura m-a ajutat să ies din timpul profan și să intru în timpul sacru...fără timp. Era o cădere în cunoaștere de sine (”<<en soi) dar nu pentru un sine egoist (”<<pour soi), ci pentru a-mi da accesul la cunoașterea unui absolut inaccesibil: <<le savoir absolu.” este afirmația autorului Bujor Nedelcovici, care dedică acest eseu atât prietenilor care l-au trădat, cât și prietenilor care i-au rămas fideli. De asemenea, Bujor Nedelcovici afirmă: ”am scris și m-am scris o autocreație prin cunoaștere de sine, devenire și inițiere”, fapt ce i-a salvat viața singuratică imediat după plecarea în exil când s-a afundat în scrierea romanului *Împlânzitorul de lupi* și care i-a menținut ”libertate interioară și exterioară”.

Dorința autorului Bujor Nedelcovici de a scrie eseul s-a născut în Spitalul de urgență din București, în anul 2001 în timp ce trăia experiența propriei morți. ”Tigrul de hârtie” sau analiza dosarelor de securitate reprezintă o ”odisee existențială în drumul spre Ithaca natală în căutarea Casei și a Centrului”, o căutare a semnelor ascunse și înțelesurilor pentru a potoli setea de dreptate.

În ciuda faptului că Nicolae Manolescu îl consideră pe Bujor Nedelcovici ”un masochist al scormonirii trecutului, un intransigent gata de a se răfui cu toți și cu toate” (MANOLESCU, NICOLAE, 2007, 1183) datorită ”tonului care este dat nu de nevoia de a consemna, ca să nu uite, sau de a-și aminti, cât de o irepresibilă înclinare justițiară”, Bujor Nedelcovici se simte dator să se întoarcă într-un trecut care a îmbolnăvit moral mai multe generații pentru a ne oferi șansa vindecării prin mărturisire și pentru a ne scoate de sub ”blestemul” amorțirii morale în care ne-a adus un Rău latent, generator de nemulțumire, minciună, corupție și dorință de revanșă.

La întrebarea lui Sergiu Grigore ”Cui ați vrea să declarați război?”, Bujor Nedelcovici răspunde fără ezitare ”aș vrea să declar război minciunii și în special imposturii, impostorilor, ipocriților, disimulării și simulării, instrumentalizării, simulacrului și șarlatanilor care trăiesc în travesti și care pretind că este chipul lor adevărat”, afirmație ce susține aprecierea lui Nicolae Manolescu cu privire la atitudinea justițiară, dobândită probabil odată cu titlul de Cavaler (”Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres” de la Paris).

I-ar fi fost mai ușor, desigur, să aleagă opțiunea uitării, ajutat fiind de Lethe (zeița uitării), să se convertească civilizației moderne care "se află sub semnul lui Faust și al lui Don Juan, care l-au uitat pe Prometeu, cel care s-a sacrificat pentru noi și pentru ideea de cunoaștere.". Bujor Nedelcovici refuză să aparțină generației "omului fără memoriei care și-a uitat bunicii, iar copiii vor să-și uite părinții", plecând de la ideea că uitarea este sinonimă cu moartea. Astfel, se încapățânează să pornească în căutarea Alethiei, adică Adevăr și Ne-Uitare, prin întunericul labirintului sperând ca drumul ales să aducă puțină lumină asupra trecutului. Însă căutarea adevărului în România te poartă spre nicăieri: "M-am înșelat...din nou m-am înșelat...".

Pe lângă amprente la nivel psihologic, formele de control de care dispunea Partidul Comunist au marcat literatura română dând naștere, după 1990, unui nou gen literar. Tot ceea ce nu s-a putut spune în perioada 1971-1989 s-a spus clar și răspicat după aceea. După căderea regimului comunist, literatura a declarat un adevărat proces comunismului în funcție de directetea sau deghizarea artistică a confesiunilor din jurnal. Literatura mărturisirilor s-a transformat într-o instanță simbolică, afirmă Ion Simuț, în fața căreia sunt aduse la aspră și dreaptă judecată toate erorile. Memoriile, jurnalele, bibliografiile, romanele documentare, toate pun în chestiune un sistem și mecanism al terorii, închisorile, Securitatea, ideologia și Cenzura. Bujor Nedelcovici se dedică prin opera sa unei grele și încercate misiuni. El este un cavaler al memoriei mânat de forța interioară a dreptății, dorința de adevăr conduce actul scrierii spre o istorie reeditată.

Bibliografie

1. *Cine sunteți, Bujor Nedelcovici ? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu grigore*, Editura Alfa, București, 2010, 448 p.
2. LASZLO, Alexandru – *Tactica sconcsului*, articol din 21 martie 2010 în Revista Tribuna
3. LOVINESCU, Monica- *O istorie a literaturii române pe unde scurte, 1960-2000*, ed. Humanitas, 2014, 684 p.
4. MANOLESCU, Florin - *Enciclopedia Exilului Literar Românesc 1945-1989*, Editura Compania, București, 2010, 830 p.
5. MANOLESCU, Nicolae – *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007, 1526 p.
6. NEDELCOVICI, Bujor - *Eu, Nică și Securitatea (Un tigru de hârtie)*, Editura Alfa, București, 2004, 320 p.
7. ROTARU, Ion – *O istoria a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1971, 688 p.
8. SIMION, Eugen (coord.) - *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, 745 p.
9. SIMUȚ, Ion – *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994, 413 p.
10. ȘTEFĂNESCU, Alex - *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, editura Mașina de scris, București, 2005, 1175 p.

PARADIGMS OF EUROPEANNESS IN THE ROMANIAN CULTURAL SPACE. CASE STUDY: BESSARABIA AND BANAT

PARADIGMEN DER EUROPÄITÄT IN DEM RUMÄNISCHEN KULTURRAUM. EINE VERGLEICHENDE FALLSTUDIE: BESSARABIEN UND BANAT

PARADIGMELE EUROPENITĂȚII SPAȚIULUI CULTURAL ROMÂNESC. STUDIU DE CAZ: BASARABIA ȘI BANAT¹

Irina DERCACI

Doctorand anul II, Universitatea de Vest din Timișoara

Blvd. V. Pârvan 4

e-mail: irinadercaci@gmail.com

Abstract

The aim of the paper is to study and assess the articles and programs manifesto of the identitarian discourses, published during the interwar period in the journals and newspapers from Bessarabia and Banat as discourses that reflect models and legacy of the two empires which both provinces belonged to. Cultural and social values assumed at the regional level highlight convergences and similarities, referring to the paradigm of the europeanity. These are cultural models that after being updated, give legitimacy to a cultural tradition anticipating the assumption of the Europeaness, that has been assimilated to different extents in the quoted regions.

Zusammenfassung

Das Ziel der Studie ist die Untersuchung und die Interpretation der Manifeste und der Artikel, die ideologische und ästhetische Programme gefördert haben, und die in den kulturellen Zeitschriften und Zeitungen der Zwischenkriegszeit in Bessarabien und im Banat erschienen sind, als Diskurse, die Modelle bzw. die Erbschaften der Kaiserreiche widerspiegeln, von denen diese beiden Provinzen Teil waren. Die kulturellen und sozialen Werte wurden auf regionaler Ebene angenommen und betonten die Ähnlichkeiten und die Konvergenzen mit den Paradigmen der Europäitität. Es handelt sich um kulturelle Modelle, deren Aktualisierung, durch den Aufruf der Erinnerung, Legitimität einer kulturellen Tradition verleiht, welche die Annahme der Europäitität voraussetzt und im unterschiedlichen Maße in diesen Gebieten assimiliert wurde.

Rezumat

Scopul studiului este cercetarea și interpretarea articolelor și programelor-manifest, a discursurilor identitare publicate în perioada interbelică în revistele și ziarele din Basarabia și Banat ca discursuri ce reflectă modelele, moștenirile imperiilor din care au făcut parte cele două provincii. Valorile culturale și sociale asimilate la nivel regional evidențiază, prin raportarea la paradigmele europenității, convergențele și similitudinile. Este vorba de modele culturale a căror actualizare conferă legitimitate unei tradiții culturale care anticipează asumarea europenității, asimilată în grade diferite la nivelul acestor regiuni.

¹ This work was supported by the project “Excellence academic routes in the doctoral and postdoctoral research – READ” co-funded from the European Social Fund through the Development of Human Resources Operational Programme 2007-2013, contract no. POSDRU/159/1.5/S/137926.

Keywords: *Cultural Tradition, Europeanness, Bessarabia, Banat*

Stichworte: *Kulturelle Tradition, Europäität, Bessarabien, Banat*

Cuvinte-cheie: *tradiție culturală, Europenitate, Basarabia, Banat*

Introduction

Approaching the tradition of Europeanness starting from reconsidering identity and alterity or otherness concepts is part of a school of research based on contributions of philosophers like Jürgen Habermas (Habermas 2001)², Richard H. Roberts (ROGOWSKI & TURNER, 2009), which attempt to solve the problems of Europe's internal consistency and identify functional formulas for a kind of collective identity (European identity, political and cultural construct that covers an area with a highly diversified political culture). According to these scholars, the problems of internal cultural identity of Europe are determined by several factors, including the lack of democratic experience of some countries inside Europe, the Slavic origin and religious affiliation to Orthodoxy of their population. Therefore, European values of certain territories are challenged, and the gaps and differences in terms of democratic experience jeopardize Europe (whose identity crisis is noticed and assumed by researchers). The evolution of politics, ideologies that are overlapped to the eastern regions, the less functional democratic formula, as well as different issues and permanent conflicts are arguments that may dispute or challenge the legitimacy of Europeanness of certain territories.

Although in the case of Central Europe the legitimacy of its membership was not disputed (the "tragedy of Central Europe" is assumed), it is easier to deny the Europeanness of the eastern regions (because of the existence of ideologies, aggressive cultural policies – for instance, the so intensely used propaganda in the entire Soviet empire and especially on the western border of the empire).

The argument in favor of the East Europeanness assumes a return to the sources of Europeanness, involves a re-reading of the reference points of the European culture, more flexible criteria for the belongness to the European culture or matrix, which could allow an acceleration of the European integration efforts of these spaces, which have always had a complex of exteriority.

In this study we aim to formulate arguments for the legitimacy of Europeanness of Eastern regions, thus we propose to argue in favor of the regional tradition of Romanian provinces Europeanness of Romanian cultural provinces of Bessarabia and Banat. One of these Romanian cultural regions, Banat, is part of the European Union (a structure that is not only an institutional organization, but also represents a community of values, which legitimizes it), while the other Romanian cultural region, Bessarabia, is situated in different contexts, even antagonistic, along with territories that expose incompatible or opposite theories and ideologies.

We intend to demonstrate that beyond the different historical experiences, the concept of Europeanness cannot be antagonistic to Bessarabia, and in the same way that it is admitted and assumed for Banat, it can be overlapped to the former region. Romanian cultural identity of Bessarabia cannot be in opposition with the European identity.

We aim to reconsider the domestic model as being circumscribed to the Europeanness through its assumed values, since accepting differences, heterogeneity in this space can be seen as a feature of Europeanness within a different time and space interval and precedes the type of Europeanness understood in its current significance (its political connotation). It is a relevant and fertile perspective, since it allows demonstrating the hypothesis stating that in the interwar period

² Jürgen Habermas mentions in this context "the post-national consciousness" of the European people. The German philosopher who studied the crises of Europe and focuses on the legitimization of the European Project, formulates arguments in favor of the adoption of a European Constitution. (Habermas, J. (2012). *Despre Constituția Europei*. București: comunicare.ro.)

European values were assumed, confirming in this way the identity of the European regions according to the following variables: acceptance of multicultural realities, socio-political context, functional cultural models, and the claimed traditions and identities. We also propose a reconsideration of Europeanness at a regional level, based on the recovery and valuing of the East European paradigm, which is based on the Byzantine-Orthodox culture, and considers these features as regional differences. The adoption of a wider perspective on the tradition of Europeanness meets the demand of representation of South Eastern Europe, which is exacerbated in the case of Bessarabia.

Updating the interwar identity cultural patterns in this border region, due to interferences, and to diverse cultural patterns functional during that period, is able to legitimate the reconexion to the Europeanness models and sources. The Europeanness occurs alongside the assimilation by young intellectuals of the paradigm of postmodernity in post-Soviet Bessarabia.

Description of the problem

Starting from the realities of the geopolitical context, the challenges posed by the European unification project demand the re-evaluation and recovery of cultural patterns and formulas of networking validated at a regional level in the Southeastern Europe that preceded the setting up of a united Europe. From this perspective, the intercultural model of Banat – oriented to the paradigm of relationship with the West, and the cosmopolitan model of Bessarabia - connected to the Slave sources and cultural patterns, mediated by relevant formulas of the Eastern Orthodoxy, are relevant, and facilitate the understanding of the motivation or explanations of the different degrees of Europeanness and the developments and patterns of interconnection supposed by the European unification.

Although these regions were part of empires that promoted different models of civilization and distinct cultural policies – the Tsarist Empire (later the Soviet Empire) and the Austro-Hungarian Empire – there are convergences explained by the common European models. Choices, attitudes, cultural patterns and policies are circumscribed to the European paradigms that are considered valid beyond the differences, including the identity behavior. However, there are differences between the configuration of multiculturalism in Banat and Bessarabia – both of them Romanian regions marked by their border status and multiethnic realities. In Bessarabia the limits or borders of the influence of Russian culture are more difficult to distinguish as far as Russian culture claims itself to be linked to the sources of Europeanness. That is why the regional specificities - the distinctive features - can be circumscribed to the Eastern European model of Europeanness.

Integrating Europe's values, the identity that it offers confers legitimization to memberships, belongings, traditions, ideas. This is the reason of the magnetism exerted on the edges, borders, where besides claiming common sources with the Centers, the unifying tendency is manifested by assimilating the European cultural model, generous enough through integrative paradigm it contains, and which has as an effect the fluctuation of Europe's borders.

Authentic representations deficit, problems of perception (especially in the case of border, marginal areas, marginal, who had experienced the underdevelopment, delay, the situation of overlapping borders, multiple belongings and identity drift) alter the connection the European values, which exist in a latent formula, and can be identified and reactivated cultural models made before the experience of the community.

The interpretation of the representations of the East implies to interrogate the self-representation: to what extent the East assumes Europeanness, and to what extent it has the necessary resources for the approximation and the construction of the relationship with the West or has traditions which could legitimize the degree of Europeanness.

Conceptualization

In order to clarify the meanings of the term, the connotations that we attribute to it in this

article, the term *Europeaness* can overlap that of *European identity*. A territory is reached by Europeaness as far as European values, belonging to Europe, European traditions and sources are claimed. Therefore, we consider the Europeaness of regions as an acceptance of the European values at a regional level. The concept of *Europeaness*, "the character of what is European" is taken from the French – *européanité* and regarding the realities that the term must cover, they vary depending on the type of approach, context etc. As we talk about European cultural values, the explanation that makes Andrei Marga is particularly relevant in order to understand the precise connotations attributed to the concept of "Europeaness": "Location in European geography and history does not automatically generate a cultural Europeaness, as well as a cultural Europeaness can be found also in countries that, strictly speaking, do not belong geographically and historically to Europe "(MARGA, 1997, 28).

Methodology and data sources

In order to achieve the proposed objectives we will use two categories of resources: 1. Discourses of intellectuals from the interwar cultural mass media/ press and of post-communist / post-soviet cultural mass media/ press from Bessarabia and Banat, which focuses on identity / alterity / diversity / Europe and 2. The work of historians, sociologists and philosophers of European culture. Analysis of speeches - primary sources - allows formulating the research hypothesis that the model of cohabitation, networking, reporting to otherness, respectively assuming diversity, multiculturalism in the interwar period, reflected in the texts publishing, may be considered as arguments to claim Europeaness in this area. It is about valuing cultural elite discourses in the two regions in order to understand the attitude of the political elite in this regard.

In relation to the documentation of the second category of bibliographic resources, it is a mandatory step, since the authors are theoreticians whose texts are fundamental for understanding the ethos, ideologies, values, policies of Europe, and which, respectively, constitute the theoretical scaffolding of the European issues and mandatory bibliographic resources for the analysis and interpretation of the issue. In this context it is important to formulate the following interrogations: Can the confessional belonging to Orthodoxy and population of Slavic origins be considered as problems for Europe's internal cultural identity? Could the borders traced after the Second World War not work as delimitation lines for membership in Europe, thus excluding territories which equally claim for membership in Europe, quoting tradition and common sources?

The interwar period offers models of behavior, discourses and ideologies in order to satisfy the need of reconstruction of an authentic tradition of Europeaness in the East and its aspirations of integration and synchronization with the West, of communication and recovery of European values. From this perspective we argue in favor of the opportunity of re-readings, reinterpretations of these speeches and valuing them as an element of European tradition. Specifically, we propose a reading of these texts, programs (announcing cultural policies) as documents that legitimize the tradition of Europeaness. Identifying a discourse pattern similar to the community discourse of contemporary center of Europe in an area considered to be the edge of the European space in the interwar period, in the modernization / crystallization of the European vocation of the territory, is revealing in order to demonstrate the authenticity of the project and tradition of Europeaness. It is important as well from the perspective of the European vocation of certain spaces considered to be marginal and with a identitarian behavior or conduct that is perceived as ambiguous after the communist utopian experiment. Such models could be a solution to images crises and a possible answer to the skeptic approaches that diminish the legitimacy of Europeaness of this space.

Thus, I will focus on these demarcated aspects, which are fundamental for the understanding and formulating of questions regarding the topic. The proposed framework of questions includes the study of criteria and types of identity, identitarian concepts and discourses. Research methods used are the conceptual analysis, discourse analysis, comparative analysis, within a case study.

Interrogations are formulated both to assess and investigate to what extent journalistic texts represent or reflect the positions of regional elites in regard the claimed centers, the traditions that

they value and sources to which they relates, but also how can be explained the intensity and frequency of the questioning the issue of belonging (memberships), namely the frequency of identity discourses, which is their functionality and how the ideological dimension is updated in the articles (to the extent that it can be identified). It is also important to assess how legitimate is the elite position, and how representative; can it be guessed a dialogue between cultures or it is limited to the program level; how intellectuals are connected to the status of edge, of crossroads, and how are presented, managed, and treated the imperial legacies, whether or not are assumed or accepted the imposed paradigms, and what is the configuration of the relations with otherness/alterity.

Even if the number of publications in Russian language was overwhelming, after 1918 the number of Romanian language press increased; during this period appear publications of minorities too. Among the magazines that appear in Chisinau we cite „Viata Basarabiei”, „Gazeta Basarabiei”, „Cuvint Moldovenesc”, „Basarabia”, „Luminatorul”, „Basarabia Economică”, „Itinerarul”, „Ghiocelul”, „Furnica”, „Das Besaraber Leben” (a newspaper for the Jewish minority), „Bugeacul”. In Bălți is published „Buletinul Asociației Pedagogice din județul Balti” (“Journal of the Pedagogic Association from the city of Balti”), in Orhei the magazine „Speranța”, in Soroca – the magazine „Solidaritatea”. Referring to the press in the period between wars in Bessarabia, Ioan Scurtu explains this configuration: "The press in Romanian has seen a significant increase (in number of titles and circulation), but could not achieve the print media in minority languages, especially in Russian, whose subscribers were not only Russians, but also Romanian, Jewish, German, Ukrainian etc. "(SCURTU, 2012)³. In the relations between the majority and the minority cultures in the interwar period are looming solutions for managing regional diversity.

The region of Banat became a well-known area of specialized studies as a distinct area in the Romanian cultural space (due to its status of limit, or sideline, of Austro-Hungarian Empire), and the concept of *Mitteleuropean space* is used, effectively highlighting the distinctive features of this area of border. It might be bring into question also another concept that is applicable and that appoint a fluctuating space, trans-Eastern, however without being Eastern, a rather marginal East, an area of instability, which opposes to the Eastern and aspires to center.

Based on behavior identity and ideological options, the orientation towards East or West of regional elites is relevant in terms of how junction were achieved and determined the resulted option for the values enshrined in the Western European paradigm. The understanding and interpretation of the intercultural model of Banat, the programmatic cosmopolitanism of elites in Bessarabia at the beginning of the XX century cannot be interpreted or analyzed outside the context of geopolitics.

The acceptance of European values in Bessarabia (before the experience of confrontation with the totalitarian political mechanism - which appears as an alternative, namely as the opposite to the Western Europeanness, promoting different and incompatible cultural and political values) occurred in the interwar period, without disregarding the Tsarist empire legacies, and this is manifested in the identitarian formulas expressed in the arguments and speeches of intellectuals. The many variants of identity designed by intellectuals do not reflects a drift identity, but a commitment to claim a tradition for the construction of an identity that could meet the needs (demands) of this inhomogeneous region.

The case study of Bessarabia region is symptomatic for the Southeastern Europe, since this is an area where Russian influence, due to the close vicinity of Slavic cultural space, frequently

³ The author exposes the whole picture of the press in the interwar period: "During the interwar period the press was extremely numerous and divers. A high circulation had the journals and newspaper published in Bucharest «Universul», «Dimineața», «Curentul», but also the published in Chișinău, Bălți, Cahul, Hotin and other cities and towns of Bessarabia. The most popular ere the newspaper in Romanian și «Viața Basarabiei», «Cuvântul Basarabiei» and «Basarabia noastră», focused on the political live, including positions and opinions regarding the government activity of the local adminsitration, and reports about the activity of national and regional political leaders.

considered as antagonistic to Europeaness⁴, mediated in certain historical intervals the contact with the European cultural tradition.

In order to recover the Eastern European tradition is necessary to accept (consider) the Slavic dimension of the European recognition as a pole of Eastern European culture, as a source of Europeaness - which promoted a set of values assigned to orthodoxy, which covered the need for belonging, for identity - religious, but also cultural - of the various communities in this highly inhomogeneous South Eastern area. The common European models and traditions have acquired other forms in this area through the brand of orthodoxy, building a paradigm of the East, and determined the configuration of ideologies fueling conservative doctrines. The mystical dimension of European culture can be interpreted as a result of the proximity of canonical Orthodoxy of the Slavic spiritual space, where tradition and Western models were treated in different manners. From this perspective, it is interesting to analyze how exactly the meeting between the two paradigms occurs in the Romanian cultural space: is it a "clash" of distinct civilizations, or is it a meeting between two versions of Europeaness, more precisely, of different layers and different durations of Europeaness.

Results

The comparative perspective across regions – being marked by legacies of empires with distinct cultural policies, reflects the fact that the absence of similar Western institutions and of a variety of ideologies - some extremist or problematic - there is a Europeaness of the Romanian cultural regions, due to interference and assumed values. Thus, the interwar model predicts the European project, multiculturalism, cultural differences accepted as a feature of European space.

In the manifesto article, *A foreword*, the magazine "Life of Bessarabia" - the most important cultural magazine in interwar Bessarabia - signed by Pan. Halippa is presented the program and are announced attitudes, as well as the ideological and cultural position of the magazine that meet the demands of a multicultural space. The text reflects conceptions of identity, ways of relating to otherness/alterity, which leads to the assumption of ethnic and cultural diversity including formulas specific to the nationalist discourse on identity and which proposes specific aim, along with "guidance of the children of Bessarabia on their way towards Romanism and Romanian national state" (Halippa 1932, 2) and "creating links between the residents of Bessarabia irrespective of nationality and religion" (Halippa 1932, 2). The speech is marked by an ethical dimension, the responsibilities involved intellectual's status and quality, promoting shared values and responding thus to the acceptance of minority sensitivities, and expectations regarding claims of ethno-national identity, specific to the context of wars. The social and ideological commitment of elites is also manifested in the claim of territorial identity, along with the ethnic identity: "By all strive to do our duty to Bessarabia, to the Moldovan and other nations living together with us, for the nation state and Romanism." (Halippa 1932, 5). The text recognizes the alterity/otherness, the legitimacy of the existence of the other, and accepts ethnic and cultural diversity of space and openness to sharing values.

Interwar intellectuals explicitly admitted the ambivalence of this space: "spiritual affinity for everything bears the stamp of Russian culture is deeply rooted in the hearts of all members of these families [families of intellectuals - our note] and is a product of tradition of Russian life before the Union. (...) ... And how tradition cannot change from one day to another, it takes a long time to wind it will feel a strong sense of renewal of the Romanian spirituality ..." (ARROW., 1934, 33-34). Here the multicultural realities are expressed in a much more open and direct way, which would legitimize the argument of the trans culturality of this cultural space, to the extent that transculturality implies acceptance of ideals that are "pointing to two or more cultures at the same time" (NEUMANN, 2005, 199).

The promotion of civic values, of common identity along with firm options explicitly exposed

⁴Although Russia claims for itself the tradition of Byzantium, the title of *The Third Rome*, and implicitly European values.

in the speeches of representatives of regional elites in Bessarabia in the interwar period could be expressed in terms of an accepted intercultural program, as values that prove the Europeanness of this space. Adapting this type of discourse to post-Soviet realities (postcolonial multiculturalism) can be accomplished by bringing into the equation the European cultural tradition that entered this space by connecting to the Romanian cultural tradition - which claims the Western paradigm of European modernity - and through the influence of Russian culture (to the extent that it is linked to European sources - the heritage of Byzantium), which brought a different kind of Europeanness in its eastern variant.

These texts reflect the functional hierarchy of values in a specified historical period whose revaluation which operates with variables given by the historical and geopolitical context and starting from more distant sources – Slavic cultural legacies and their Europeanness compared to the Slavic Orthodoxy model with attitudes towards West - may allow new insights through the stated hypothesis about the Europeanness of the Bessarabian cultural space.

Thus, from this perspective is important to re-assess the integrating values of the region, of the tradition of interferences in a formula of recovering, beyond the changes of mentality that occurred in time, and of identity distortions. Values validated in speeches, identity behavior and representations which can be perceived in these texts are close to programmatic set of values promoted in the contemporary European discourse that assumes multiculturalism and intercultural relations as implied to the Europeanness. Valuing this model would ensure the recovery of the tradition of Europeanness of this area, by updating the former cultural and social values that later have been compromised by politicization. Changing perspectives on the heterogeneous realities occurred in the context of the need to adapt in order to preserve authentic identities during the Soviet period (extreme attitudes which can be explained in the context of cultural colonization by political connotation), and then to prevent the risk of federalization. In the interwar period, after defining Romanian state borders, when there was no more need to legitimize the Romanian belonging and cultural identity, links and approaches to foreign cultures, otherness and minority influence were accepted.

Vitalie Ciobanu expressed ideas promoted more or less explicitly in interwar intellectual's speeches, and in the programs of the interwar media. This shows in the first place the persistence of identity issues in the postwar and post-soviet period along the same lines – ideological fluctuations and benchmarks remain the same as in the interwar period. Secondly, he legitimizes the possibility of coexistence of ethno-national identity claims with European identity and sense of European belonging of Bessarabia "as the basement of its legitimized Romanian identity": "Therefore, in our opinion, there is no contradiction between the integration project of the continent and the national idea, which changes, adapts, becomes part of the same project "(CIOBANU, 2002). Vitalie Ciobanu reiterates arguments of Europeanness of this space, and the need for deeper assimilation of it, aligning this way with Romanian intellectuals who denounced the superficial mimicry, promoting the factual "Europeanization" of Bessarabia": "In view of all that, I hope it emerges clearly that we advocate for an in-depth «Europeanization» of Bessarabia. Our plea is based on a fundamental and universally acknowledged truth, that "Moldovans" (using the term in the political, not ethnic sense) are an European people, speak a language of Latin origin, have a culture that bind them inextricably to the spiritual traditions the West"(CIOBANU, 2002).

However, presenting the axiological models and alternatives axiomatic of this border region, Vitalie Ciobanu expressed differences in strongest terms, citing "incompatibility" between "two sets of values and principles", between "two *worlds*", incompatibilities that were less exposed in the intellectual discourses from the interwar period.

Vitalie Ciobanu present concerns and solutions similar to those of interwar elite for re-formulation of majority-minority relations, and for the integration of minorities. The expressed attitudes illustrate the strong commitment of the intellectual of this region to claim and promote identities and their growing concerns for social and political issues. Vitalie Ciobanu builds the belonging and alternatives of this marginal space in relation to the same centers: "Our feeling is that

we have a choice not between Russia and Romania, but between two worlds, between two sets of incompatible values and principles: Asia and Europe, democracy and despotism, anarchy and order, legality and lawlessness, tolerance and persecution, private initiative and state collectivism. This is the only viable way to integrate ethnic minorities in Moldova, and connect them to a common political destiny, leaving behind mutual suspicions"(CIOBANU, 2002).

Thus, Banat and Bessarabia - Romanian cultural provinces - areas that have experienced colonization, a Mitteleuropean and an Eastern and post-soviet space - whose constants are the multiculturalism, multilingualism, multi-ethnicity and the periphery status, nonetheless the two spaces present differences in manifestation of the common elements. Formulas of the multiculturalism in these regions are influenced by different political experiences: although both areas were colonized and in both territories were made mutations of populations, they were part of empires with different cultural policies. In the Romanian cultural space European values were metabolized to varying degrees, at different speeds, assuming diverse regions separately, depending on the variant of modernization and on their distinct imperial legacies respectively.

Dennis Deletant expresses the idea of the necessity to approach the Europeaness and Romania's integration – which is valid for the Romanian cultural regions too - not in terms of development, but as a "return to the European community" (DELETANT 2007), arguing that perspective by addressing the European issues starting from common sources. In Banat the heritage cosmopolitan tradition of the Austro-Hungarian Empire cosmopolitan tradition led to a permanent contact with Western civilization, and this way the acceptance of the values occurs authentically.

Eugen Lovinescu linked the modernization to the acceptance of the Western cultural paradigm (LOVINESCU, 1997). The Modernity of the Romanian cultural space cannot be considered without updating links with the European models. Timing differences in terms of modernization are thus associated with differences in the degree of Europeaness of the cultural regions, to the extent that the paradigm of modernity contains Europeaness values.

The accordance of the Eastern and Western spiritual values is different across regions. If in the other Romanian regions, modernization and westernization occurs naturally due to imperial legacies and to neighborhoods, in Bessarabia the process is marked by discontinuities.

Modernization of Bessarabia is a mediated process and presents more noticeable particularities, but still allow keeping a connection through two channels: one direct, organic (in the interwar period by restoring relations and reconnecting with Romanian identitarian center) identity recover center connections), and one mediated (through the Slavic culture, whose Europeaness, though disputed, is real).

In the Southeastern Europe, including in its Eastern region, in the Slavic space, Western models and civilization are assimilated: alongside the Byzantine tradition Russian intelligentsia claims the cultural values of the West. The modernization process occurs in this area in relation to the West, the Eastern version of modernity co-existing with conservatism as a formula of the canonical Orthodoxy which offer resistance to Western values associated with Protestant denominations.

Continuity of the South-Eastern Europeaness is expressed in the discourses of intellectuals. The concept *Byzantium after Byzantium* (Nicolae Iorga), included in the historiography discourse, send to the influence of Europeaness through the cultural values of Byzantium. Orthodoxy that marked this European cultural area was superposed from the eighteenth century on the Tsarist Empire values, which apart from pan-Slavism, was marked culturally by the European cultural influence of Byzantium. Religious identity, claimed in the biggest area of the Eastern space is the formula of Orthodox Christianity, whose distinctive feature remains the rigidity of values and the conservatism, - carries cultural values and ensures the constant connection with the European sources and traditions.

Vitalie Ciobanu explains the multicultural realities of Bessarabia as imperial heritage: "(...) the vicinity of Slavic space, the presence of important linguistic minorities, Russian cultural tradition implanted on indigenous archaic spirituality, preserved at the level of the 1912,

emphasized this specificity, which included positive elements, such as fostering a cultural cosmopolitanism that survived tsarist administration, and social and ethnic extreme permissiveness "(CIOBANU, 1999, 290)⁵. Vitalie Ciobanu also recognizes the multiculturalism (which is authentic, as a inheritance of Tsarist and Soviet empires), and explicitly denounce the effects of politicization and transformation of the multiculturalism into soviet internationalism.

The political connotation do not implies anymore the acceptance of common values, which explains the misinterpretation of the diversity and alterities in Bessarabia, an area where the modernization process has been discontinuous.

Both in Bessarabia and in Banat, claimed identities are marked by multiple valences – being the border areas of multiethnic entities: Bessarabia, after a century of forming part of the Tsarist Empire and later of the Soviet, and Banat - part of the Hapsburg Empire and in the second half of the nineteenth century of the Austro-Hungarian Monarchy.

These differences, determined by two different ways of understanding and valuing of identities and ethnicity – are also based on concrete historical, objective and contextual motivations.

The manner of influence of the imperial policies was different: in the Austro-Hungarian Monarchy, the process of modernization took place in the late nineteenth century, based on a set of values compatible with the Western canon, in contrast to Bessarabia, which after the experience of the problematic influences of the Tsarist Empire and later of integration into united Romania (Romania Mare) (where the variety of Central ideologies inhibited this province that also experimented a sort of radicalized regionalism) was exposed to the Soviet version of modernization, supporting policies of cultural colonization, involving the Russification and ethnic stigmatization and marginalization.

Historical minorities versus political minorities

The way of relating to minorities, of interpreting the interferences reveals differences in the interwar elite discourses and post-war respectively.

Explaining the persistence of these distinctions implies firstly the motivation of the dissociation of the historical minorities of those constituted following a political directive and that therefore have political connotations (consequently there is a need for understanding the differences between multicultural layer in the interwar period and the post-war one, configured as a result of mutations of populations following a political strategy). In the second place, the study of paradigms (inclusive or exclusive) of the identitarian identity patterns that worked in different political contexts, the references to the Centers, the connection are constructed according to the assumed or undermined ideologies. In the interwar period the three most important minorities were Russians, Ukrainians and Jewish, mostly concentrated in urban areas. The relations of power between majority and minorities were expressed differently, were not politicized, minorities were considered historical, and integrated respectively.

Conclusions

Beyond the differences, even institutional incompatibilities - to the extent that institutions are "objectification of culture" (MARGA, 1995) - it is difficult to argue in favor of the exclusion of areas that claim common sources and traditions (Byzantium). Recognition of another layer of Europeaness (the Eastern one) involves the reassessment of common historical and cultural memory by the Western side and the acceptance of diversity with a higher degree of complexity.

According to the discourses, treaties and official documents, European identity is based on values, common history and cultural traditions; it could be and actually is claimed by the Eastern countries.

Regarding the legal framework, cultural policies developed at the European Union level,

⁵ „Liberty is a frightening exersize” – interview by Tamara Cărauş published in *Adevărul literar și artistic* of 7 and 14 April 1998 and re-published in 1999 in the book *Frica de diferență. Articole, eseuri, cronici literare. (The fear of difference. Articles, essays, literary chronicals)*.

these are oriented towards the respect for diversity and the enhancement of the common cultural heritage. Cultural and symbolic capital of Europe is backed up by polyphony of discourses of identity that reflects diversity. Culture is presented both to argue in favor of common tradition and to expose differences. Common European identity has been undermined by political, ideological issues, and now politics states the framework defining the common identity and acknowledging and accepting at the same time the diversity in various formulations and configurations.

Consequently, ethnocentrism, which promoted cultural differences is replaced in the cultural and institutional policies by a different paradigm, which integrates and promotes complementarity. Beyond the differences, European culture is the result of cultural policies of empires that have blurred some differences and highlighted others, depending on the ideological interests (redrawing boundaries, etc.)

Ethnocentric identity discourse of the Orthodoxy with the "ecumenical" values of the West, and Orthodoxy attitudes towards sexual minorities is seen as a imperfect relation to otherness and cannot be subject to the rules of political correctness community. Traditionalism, conservatism of the Orthodox Church are elements which supplies its identity, it defines itself through the preservation of tradition. Renouncement to these elements that contradict European requirements, but define this institution would lead to its dissolution, because the dogmatic identity of the Church is given by this kind of discourse.

Thus is revealed the inefficiency of approaching this meeting in terms of a "clash" of civilizations between distinct culture of this region and the opportunity of an interpretation of the culture of this region as a space where two variant of Europeanness meet two variants, namely different layers and timing of Europeanness.

Formulating questions about the values and identities assumed in Bessarabia suppose to update the European dimension and the values of this area, to review and suppress the problematic representations through the reconfiguration of the identity and traditions path. This approach, expressed in specialist's discourses in terms of a complex of exteriority, could be solved by adapting representations and by assuming and accepting the Europeanness of eastern regions and by returning to sources, demonstrating the authenticity of common sources, of the actual patterns offered by the Eastern Europeanness, which is always connected to Western Europeanness.

Regionally, the Romanian cultural space metabolized the values of the European West to varying degrees, at different speeds, assuming diversity in different manners (depending on the variant of modernization, and on the distinct imperial legacies, but according to influences caused by cultural proximities). For multiethnic regions the European model offers solutions for networking models – the accepted multiculturalism and the promoted interculturalism: Europe's political identity legitimizes uneven regions, it becomes a supplier of legitimacy for incoming interferences.

Bibliography

- ALEXANDRESCU, S., *Identitate în ruptură*, București, Editura Univers, 2000.
BABEȚI, A., UNGUREANU, C. *Europa centrală*, Iași, Polirom, 1997.
BARBU, D., *Bizanț contra Bizanț*, București, Nemira, 2001.
BUZĂRNESCU, S., *Un model de interculturalitate activă, Banatul românesc*, Timișoara, Editura de Vest, 2004.
CIOBANU, V., *Frica de diferență*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.
CIOBANU, V., „Un proiect național: Eurobasarabia”, în *Contrafort*, Nr. 4-5 (90-91), aprilie-mai 2002.
DELETANT, D., „Întoarcerea României în Europa: între politică și cultură”, în *Revista 22*, Nr. 879, 9-15 ianuarie 2007.
HABERMAS, J., *The Postnational Constellation. Political Essays*, Polity Press, Cambridge, 2001.

- KING, C., *Post-Soviet Moldova*, Iași, Center for Romanian Studies, The Foundation for Romanian Culture and Studies, 1997.
- LOVINESCU, E., ORNEA, Z., *Istoria civilizației române moderne*, București, Editura Minerva, 1997.
- MARGA, A., *Filosofia unificării europene*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1995.
- MARGA, A., *The destiny of Europe*, București, Editura Academiei Române, 2011.
- MARINO, A., *Pentru Europa*, Iași, Polirom, 1995.
- MUNGIU, A., *Doctrine politice*, Iași, Polirom, 1998.
- NEUMANN, V., HEINEN, A., *Key concepts of Romanian history*. Budapest, Central European University Press, 2013.
- NEUMANN, V., *Essays on Romanian intellectual history*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2008.
- NEUMANN, V., *Neam, popor sau națiune?* București, Curtea veche, 2005.
- RICOEUR, P., *Memoria, istoria, uitarea*. Timișoara, Amacord, 2001.
- ROGOWSKI, R., TURNER, C., *Forma noii Europe/The Shape of the New Europe*, Chișinău, Cartier, 2009.
- SĂGEATĂ, F., „Cultura rusă s'a refugiat în familie”, în *Viața Basarabiei*, Anul III, Nr. 4, aprilie 1934.
- SCURTU, I., Învățământul, știința și cultura Basarabiei integrate în statul național unitar român, *Limba română*, XXII (5-6, 2012).
- TAYLOR, C., Gutmann, A., *Multiculturalism*, 1st ed. Princeton, N.J., Princeton University Press, 1994.
- TĂZLĂUANU, V., *Discursuri paralele*, Chișinău, ARC, 2005.
- THIESSE, A., *Crearea identităților naționale în Europa*, Iași, Polirom, 2000.
- UNGUREANU, C., *Mitteleuropa periferiilor*, Iași, Polirom, 2002.
- ZELETIN, S., *Burghezia română*, București, Humanitas, 1991.
- ZUB, A., *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996.

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN
LANGUAGE AND LITERATURE/ LANGUE ET LITTÉRATURE
SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE / LIMBĂ ȘI
CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ**

Coordonator: Virginia POPOVIĆ

**Universitatea Novi Sad, Facultatea de Filosofie, Departamentul de limba și literatura română,
Novi Sad - Serbia**

“BALLADIC AND ORIENTAL” IN ION BARBU’S POETRY**« BALLADESQUE ET ORIENTAL » DANS LA POESIE D’ION BARBU****„BALADESC ȘI ORIENTAL” ÎN POEZIA LUI ION BARBU****Virginia POPOVIĆ,**

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy,
Department of Romanian Language and Literature, Dr. Zorana Djindjica
St., No. 2, 21000 Novi Sad, Serbia,
E-mail: virginiapopovic@yahoo.com

Abstract

The most important phase of Ion Barbu’s second, so called, „oriental-balladic” phase which is considered as the poet’s most original and most interesting phase where he deals with the least explored areas of Romanian folk poetry – occult works (magic, incantations) and children games. In this phase Barbu investigates the Balkanic layer in the folk literature and legacy of Anton Pann as he displays a true fascination with picturesque, intense colours and raw language full of coarseness. The game, in this phase of Barbu’s work, represents the basic thematic component and a means of meditation about the magical powers of the verb and the dramatic initiations in the mysteries of the Universe. From its very beginnings, Greek philosophy, in correlation with the ancient sacred game of rivalry in wisdom, moved towards the annulation of borders between the philosophical-religious expression and the poetic expression. The tendency of Barbu’s poetry to suggest the constant game between appearance and reality sometimes leads to a revelation of his poetry’s true mystery, of the mystery hidden underneath the layers of subjective impressions. In this way, Ion Barbu tries to find a novel way of expression, using modernistic and even postmodernistic methods.

Rezumat

Cea mai importantă etapă în poezia lui Ion Barbu este numită ”etapa baladesc-orientală” este considerată cea mai interesantă și cea mai originală din întreaga sa creație literară. Poetul Ion Barbu cercetează diferite forme ale poeziei populare – teme oculte (magie, incantație) și jocul copiilor. În această fază Barbu investighează pe linie balcanică literatura populară și legătura cu proverbele lui Anton Pann care fascinează prin adevăr, pitoresc și limbaj crud. Jocul, în această fază, reprezintă componenta tematică de bază și un mijloc de meditație despre puterile magice ale verbului și inițierile dramatice în tainele Universului. Încă de la începuturile sale, filosofia greacă, în corelație cu jocul vechi sacru de rivalitate și înțelepciune a tins spre anularea granițelor între expresia filosofico-religioasă și expresia poetică. Ion Barbu descoperă jocul constant între aparență și realitate, care uneori, duce la o descoperire de adevărat mister în poezia lui, a misterului ascuns sub straturile de impresii subiective. În acest fel, Ion Barbu încearcă să găsească un nou mod de exprimare, folosind metode moderniste și chiar postmoderniste.

Keywords: *Balkanism, Universe, myth, poetry, folklore, ballad*

Cuvinte-cheie: *balcanism, univers, mit, poezie, folclor, baladă*

Despre *Balcani* se scrie și se vorbește deja de douăzeci de ani, ca despre un proces prin care o anumită zonă geografică este supusă colonizării textuale. Printre aceste studii se evidențiază *Balcanii imaginari* a autoarei Maria Todorova, *Variații pe tema Balcanilor* de Milica Bakić-Hayden, *Inventarea Ruritaniei* al autoarei Vesna Goldsvorti sau studiile despre poziționarea Europei de Est ale lui Larry Wolf, *Țări ale nimenui?* de Andrew Hammond. În anumite studii de specialitate există neclarități privind folosirea termenilor *balcanic*, *Orient*, *Bizanț*, ceea ce duce la cercetarea diverselor forme de manifestare a balcanismului, ajungându-se la teorii care formulează într-o măsură imaginea Balcanilor, în care *balcanic* se suprapune peste *oriental*, având caracteristici negative, cum ar fi cruzime și bătărănie, instabilitate și imprevizibilitate. Maria Todorova, în cartea *Balcanii și balcanismul*¹, vorbește despre anumite diferențe importante între civilizația Orientului și Balcani, arătând că Orientul este, în imaginarul occidental, „intangibil și vag”, în timp ce Balcanii corespund unor imagini geografice și istorice concrete. Spre deosebire de Orient, în Balcani nu se poate vorbi de o moștenire colonială prin care formele culturii occidentale au fost absorbite de cultura bășinașă. Relația Orient-Occident care este percepută ca o relație antagonică, Balcanii și Orientul nu sunt în opoziție, ci se continuă unul pe altul, Peninsula Balcanică fiind percepută și ca un spațiu de tranziție culturală. Pentru termenul de *balcanism* era definitoriu faptul că oamenii de aici au avut întotdeauna puterea de a coopera cu stări contrastante, imposibil de imaginat împreună și de a converti aceste aspecte în forme literare originale, atât la nivelul literaturii folclorice, cât și în diferite etape ale literaturii scrise. Balcanismul a devenit pentru mulți scriitori o sursă de inspirație, o formă de afirmare a individualității. În *Literatura română și spiritul sud-est european* Mircea Muthu consideră că balcanismul are la bază premisa că există anumite toposuri culturale care se regăsesc în întreg spațiul definit geopolitic ca spațiu balcanic și că peste acestea s-au adăugat influențele venite din spațiul literar occidental. Ceea ce ține de toposurile balcanice provine din ceea ce este specific acestei zone și tradus în plan cultural prin elemente pe care criticul le va expune pe larg în lucrarea *Balcanismul românesc*, sintetizate în legătură cu omul balcanic: pe de-o parte ceea ce ține de bizantinism, structurat pe patru straturi: ideea romană, credința ortodoxă, orientalismul din mentalitate și elenismul cu ideea sa de ordine, pe de altă parte ceea ce ține influența otomană, omului balcanic fiindu-i caracteristică starea lui între, și de aici dezvoltată ideea de om balcanic – om al contrastelor, personaj mozaic, etc.² Etapele istorice ale balcanismului literar în cultura română, trasate de Mircea Muthu sunt: în secolele XVI-XVII –etapa unui „bizantinism structural” exprimat prin *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, apoi perioada fanariotă, numită Nicolae Iorga etapa balcanismului „militant”, naționalist, deschisă mai înainte de umanistul Dimitrie Cantemir și continuată, într-o a treia etapă, de romanticii pașoptiști ai secolului al XIX-lea și, în sfârșit, a patra etapă, în literatura secolului XX, vizibilă doar în plan estetic, nu și în planul mentalității generale, fiind vorba despre un tip de sensibilitate estetică, despre teme și motive identificabile în opera unor scriitori precum Ion Barbu, Mateiu Caragiale, Mihail Sadoveanu, Emanoil Bucuța, Fănuș Neagu ș. a.

Pentru a pătrunde în enigmele versului barbian, mai ales în cel din perioada „ciclului balcanic”, mai întâi trebuie discutat termenul de *balcanism*, iar senul lui își „va căuta mai târziu adâncire și exprimare în forme și cuvinte logice” (Huizinga, 2003, 70) încât se poate căuta/ găsi în reprezentările mitice ale unui popor mai ales în privința existenței sale, acolo unde se află „sensul Poezia, în funcția ei originară, de factor al culturii timpurii” (Ibidem), și locul unde [în care] se naște în poezia ca joc sau ca joacă. Joc amintit este un joc sacru, dar, „în sacralitatea lui, acest joc rămâne, totuși, fără încetare la hotarul veseliei, al glumei și al divertismentului” (Id.). La Ion Barbu, elemente ludice sunt evidențiate în „ciclul balcanic”, care au „puternice accente grotești” (Pop, 1985, 157), aventuri în toposuri exotice și exprimarea Greciei într-o formă mai directă decât în ciclul parnasian. Activitatea poetică, după J. Huizinga, înmugurește în același timp într-un joc de societate, vesel și antrenant, și într-o întrecere între grupurile arhaice. Pentru „încolțirea” expresiei

¹ <http://levantul.wordpress.com/2008/07/15/balcanii-si-balcanismul-maria-todorova/>

² <http://ruedesdemoiselles.blogspot.com/2009/11/elemente-de-balcanism-in-crearea.html>

poetice, nu a existat o mai bună pepinieră ca jocul și apropierea între doi poli opuși sau dintre ființe care provin din alte regnuri, să fie sărbătorită în forme pline de voieșie, la sărbătorile anotimpurilor anului. Poezia ca formă, decantată în cuvânt, a jocului, al atracției și al respingerii, în cadrul emulației bazate pe rațiunea glumeață și pe virtuozitate este la fel de original ca și funcția sacrală a artei poetice.

Ciclul balcanic sau baladesc-oriental al lui Ion Barbu, are la bază existența poetului în spațiul culturii germane. Fiind departe de țara sa, „originalitatea etnică a românilor e conștientizată și aprofundată de Barbu mai ales de latura ei balcanică, în continuarea preocupărilor sale de reconstituire a spiritului vechii Grecii” (Brut, 2003, 145). În legătură cu substratul bizantin al spiritualității autohtone care s-a menținut în spațiul grecesc, în pofida cuceririlor otomane, Ion Barbu a afirmat în interviul acordat lui Felix Aderca că

„legătura dintre prima fază [...] și a doua e căutarea unei Grecii mai directe, mai puțin filologice. E vorba desigur de o Grecie ca simplă ipoteză morală, din care derivă o normă de civilizație și creație. Credeam a fi recunoscut în pitorescul și umorul balcanic o ultimă Grecie. O ordine asemănătoare celei de dinaintea miraculoasei lăsări pe aceste locuri a zăpezii roșii – dreapta, justițiară turcime. Aceste preocupări coincid cu apariția temei fundamentale – solemnă, neașteptată – vizitând întâia dată versurile mele și marcându-le: Moartea și Somnul” (Barbu 1970: 176-177).³

Din a doua jumătate a lui 1921 până în prima jumătate a lui 1925, Ion Barbu publică în revistele „Viața Românească” și „Contemporanul” câteva poeme mai extinse, „de factură narativă, cu care schimbă maniera, până a căpăta o nouă identitate poetică” (Pillat, 1982, 93) în care se vede o negare a Occidentului și aceasta este de pe vremea când poetul era în Germania (la Göttingen), atunci când „abstracția elanului dionisiac este înlocuită prin concretul afectiv” (Mincu, 1990, 223-224).). În etapa baladescă a lui Ion Barbu, trecerea de la poezia psalm la poezia baladescă se face, cum am mai amintit, prin poezia *Selim* în care poetul evocă copilăria de care își amintește cu emoție. Cu această poezie intrăm într-o lume pe care a mai colindat-o și Anton Pann, lumea cu Nastratin Hoge, a domnișoarei Hus, lumea cetății Isarlâk, lume pe care ne-a mai prezentat-o Panait Istrati și Mateiu Caragiale. Atmosfera noului ciclu este aceea a unui climat de baladă, tonul este al unei narațiuni folclorice în care cultul naturii devine un motiv fundamental. Această etapă se caracterizează prin înclinația poetului spre narativ și pitoresc, simplitate și umor; introducerea unor elemente orientale în decor și limbă (*Selim*, *După melci*, *Nastratin Hoge la Isarlâk*, *Domnișoara Hus*, *Riga Crypto și lapona Enigel*, *Oul Dogmatic*, *Ritmuri pentru nunțile necesare* - această poezie face trecerea spre etapa ermetică). La patru octombrie 1921, Barbu scria lui Tudor Vianu că îi va trimite cele două mascarlăcuri turcești, *Nastratin Hoge la Isarlâk* și *Selim* și că foarte mult dorește să fie publicate. În aceste două poeme elementele ludice sunt evidențiate la nivelul reprezentării „spectaculare”, cu puternice accente grotești, sunt dedublate de jocul textului (Pop, 1985, 157).

Trecerea bruscă la faza balcanică se poate lega de căutarea poetului a unei „liniști interioare” (ibidem), acea liniște interioară găsind-o în asceză orientală pe care occidentul a pierdut-o:

„Poetul coboară de pe soclul zeului Dionysos (element pur occidental) și caută islamicul efect solar. Prin această trecere, evoluție gradată de la occident (abstractul dionysiac) la construirea unei cetăți balcanice închise (care are rolul unei punți, a unui pod între civilizații) Barbu a căutat spiritualitatea, liniștea”.⁴

În poemul *Selim*, pri ochii copilului poetul recuperează imaginea pierdută a Orientului: „- Hazliu și larg,/ ca turul ce-l vîntură șalvarii,/ Aș sporea un strigăt./ Și iacă: ochi gălbui/ Printre uluci, în umbră, rotiră icușarii./(Amestecul și aspru și blând, din ochii lui!)// Săgețile zvâcneau în puf de rugă./ Să nu urmez chemării adânci - aș fi putut?/ - La namila din poartă m-am năpustit în fugă,/ Obrajii să mi-i sprijin pe palmele de lut.” (*Selim*, în „Viața Românească”, ianuarie 1922)

³ Moartea și somnul, Thanatos și Hypnos, cum se numesc în mitologia greacă, erau gemeni, fiii Noptii (Nyx)

⁴

http://www.poezie.ro/index.php/essay/13941756/Aspecte_ale_balcanismului_%C3%AEn_literatura_rom%C3%A2n%C4%83_III

Amintirile din copilărie fac parte din primele experiențe concrete ale subiectului poemului, „de aceea are valoare de mit primordial, de întemeiere a conștiinței” (Mincu, 1990, 224) încât lumea este *dedusă* din viziunea ludică a ipostazei de copil. Misterele primare din sufletul copilului, spiritul lui înclășteat în lupta cu visul, material, haotic, strigătul vânzătorului cu alvițe și rahat⁵ este un „mesager al solarității izbăvitoare” (Ibidem, 225), „o cutie a Pandorei, din care reapar, cu înfățișarea exactă de altădată, cele mai râvnite daruri ale copilului de odinioară” (Ornea, 1980, 599). Copilul dezvăluie o imagine simbolică a lumii în cristalele luminoase ale zaharicalelor orientale: *ocheane limpezi într-un iaz verde* (oginda), *acadelele sticloase*. Toate aceste simboluri oferă copilului o viziune geometrică asupra universului, „solarizând-o, pentru a destrăma spaimele telurice” (ibidem). Prin poezia *Selim* pentru Barbu este „reconstituirea – ca la Proust – a unei lumi alcătuite din trăirile infantile, esențializate, ideale cu care operează memoria afectivă” (Crohmălniceanu, 1974, 473): „*Ca sculele-n sipeturi, așa mi-ați răsărit, / Alvițe rumenite, minuni de acadele / Sticloase – numai tremur, vâpăi de ape – ca / Ocheanele de limpezi, de mici: la fel de grele... // O rază prăfuită prin toate furnica. // Și dârdâind sub bruma și colții de migdale, / Rahatul părea urmă de-nghet, după topit. / Un candel cât o nucă, prin perne de halvale, / Dormea-n trandafiriul lui șters și aburit. / (Selim).*”

Marin Mincu vorbește despre gestul lui *Selim* care ar fi al unui inițiat, iar liniștea o vede în fațetele poliedrale ale candelului, unde se convertește imaginea demonică a lumii în turbane. Poemul *Selim*, care are un subiect exotic, nu este inclus de poet în ciclul oriental, totuși, prin el putem pași în Orientul solar al misterele. Comunitatea arhaică se joacă, așa cum se joacă și copiii. Această joacă este plină de elemente proprii jocului: ordine, încordare, mișcare, solemnitate, încântare, etc. Jocul ajunge să fie legat de ideea că în el este exprimat ceva: o reprezentare a vieții iar „sentimentul că omul face parte din cosmos își găsește prima sa expresie, cea mai înaltă, cu adevărat sacră, în forma și în funcția jocului, care este o calitate autonomă” (Huizinga, 2003, 20). *Selim* oferă copilului un cadru concret al imaginației, lăsându-se atras parcă spre o lume halucinantă și totuși reală. Dacă la început, neinițiat încă în sfera solar-balcanică, copilul își „*răcorea la vîntul de-amurg obrazul-jar*”, înfricoșat fiind de o „*priveștiște hârlavă*”, închipuită „*sub țarc de gene*”, cu spaime demonice, monstruoase („*hora desmățată a spaimei*”), cu timpul, în această luptă cu somnul, cu visul apare mesagerul solarității izbăvitoare, ce strivește parcă, anunțând cu un „*strigăt...ca o manea de moale și de larg*” spaima telurică, groaza închipuită a copilului, urmându-și „*chemarea adâncă*”, se năpustește „*în fugă*”, „*obrajii să mi-i sprijin de palmele-i de lut*”.

O aventură a cunoașterii este și poezia *După melci*, publicată în 1921 și face parte din ciclul poemelor inițiatice, în care procesele de cunoaștere tind să redobândească valoarea actelor primordiale, când incantațiile magice aveau putere creatoare. Acest poem se poate considera a fi și parte din etapa baladesc-orientală al lui Barbu. În poemul *După melci*, descoperim natura magică din romantismul german transpusă într-un mediu românesc autohton, o natură – „*imagine de pură extracție folclorică românească*” (Mincu, 1990, 253). În folclorul românesc există toate elementele fantasticului romantic german. Printr-o privire de ansamblu, se remarcă mai multe secvențe tematice în structura poeziei: imaginea unei comunități arhaice, în care copilul, prin tipologia celui ales, repetă procese de cunoaștere fundamentale; nivelul mitic, al realității primordiale, atemporale, în care se pătrunde prin invocație magică; dezlănțuirea puterilor primordiale, pe care ucenicul vrajitor nu le mai poate stăpâni; eșecul repetării invocației magice pentru ameliorarea răului comis printr-un proces inadecvat de cunoaștere. Proiecția în spațiul magic este susținută prin forma baladescă a discursului poetic. „Inocența, nebunia ca neîmpăcare cu ordinea exterioară și trăire într-un alt registru de existențe, ca și înclinația de pelerin, de căutător, sunt [...] cele mai importante calități ce deschid spiritul și-l fac apt cunoașterii” (Brut, 2003, 141). Mai întâi apare copilul năzdrăvan, care iese în lume, prin selecție succesivă, aparent mai puțin înzestrat de natură: „*Dintr-*

⁵ Obiceiul oriental de a servi zaharicale oaspeților (dulceață, rahat) e un rit, devenit simbolul unei înțelegeri luminoase a lumii, împăcarea sau îndulcirea neliniștii.

atâția frați mai mari:/ Unii morți,/ Alții plugari/ Dintr-atâția frați mai mici:/ Prunci de treabă,/ Scunzi, peltici,/ Numai eu/ răsad mai rău,/ Dintr-atâția (prin ce har?)/ Mă brodisem șui, hoinar./ Eram mult mai prost pe-atunci...".

Ieșirea din rând, din matcă, arată nevoia de compensare a ființei, de împlinire, prin cunoaștere adâncă, prin intrare în orizontul nevăzut al lumii, în vremurile mitice, ale creației primordiale. Reconstituirea hărții mitologice determină o adevărată aventură, în care copilul, lipsit de capacitatea de înțelegere transcendentă, ratează cu ușurință, prin predestinare: „*Eram mult mai prost pe-atunci...*”. Prima secvență a poeziei figurează o lume cu tentă de atemporalitate, arhaică, în fapt una ludică, populată de „*țânci ursuzi*”, „*desculți și uzi*”, „*Fetișcane/ (Cozi plăvane)*”, prezentate în registru comic: „*înfășate-n lungi zavelci/ O porneau în turma bleagă*”. Impresia este de alcătuire întâmplătoare a universului social, fapt sugerat de impactul expresiv al sintagmelor „*turma bleagă*”, „*târla noastră de pitici*”, pentru care explorarea lumii are scop inițiativ, de cunoaștere precoce, prin insistența asupra cadrului spațio-temporal precizat în ipostaze primăvăratice, „*de Păresimi*”⁶, „*prin Făurar*”⁷, „*la sfinții Mucenici*”⁸, și mai ales prin simbolistica unui cules arhaic de „*Ierburi noi, crăițe, melci...*”. Bordeul „*umed*”, simbol al grotei străvechi, semnifică o resuscitare a principiului increatic originar. Faptul că percepția lumii se realizează în registru ludic traduce intenția poetului de a recrea lumea sub semnul inocenței infantile, care „menține trează sensibilitatea pentru revelarea adevărilor primare” (Marin Mincu): „*Când Păresim da prin lunci/ Cu pietrișul de albine,/ Ne părea la toți mai bine:/ Țânci ursuzi,/ Desculți și uzi,/ Fetișcane/ (Cozi plăvane)/ Înfășate-n lungi zăvelci/ O porneau în turmă bleagă/ Să culeagă/ Ierburi noi, crăițe, melci.../ Era umed la bordei / Și tuleam și eu cu ei.*”

Trecerea de la real la ireal se realizează prin intermediul melcului, o ființă cu o simbolistică profundă, aceea a Increatului ascuns în spirala cochiliei, simbol al temporalității proiectate spre infinit. Granițele realului se rup în fața pătrunderii legilor transcendente, puse în mișcare, prin descântec, de copilul inocent, devenit ucenic vrajitor. Melcul apare ca un pretext de a reconstitui lumea vegetală perfectă, de a o transforma după dorința copilului. Se încearcă prin poemul *După melci* o refacere a unui ritual naiv ca în jocurile de copii, „de redescoperire a lumii prin imitație și invocație ludică” (Mincu, 1990, 248). O voce tainică, încântătoare, ademenește „*melcul blând*”, situat în mormântul „*de foi ude,/ Prin lăstari și vrejuri crude*”, pe care omul vine „*să-l dezgroape*”, adică, prin vocație demiurgică, să trezească spiritul ascuns al Increatului. Prin invocarea unui totem, copilul se joacă, fără a-și da seama de fragilitatea formelor biologice, cu acest ghem de viață, încercând să descopere, prin dezghiocarea lui, întregul univers: „*Melc, melc,/ Cotobelc,/ Ghem vârgat/ Și ferecat;/ Lasă noaptea din găoace/ Melc nătâng, și fă-te-ncoace.*” Totul se petrece în joacă, gravitatea actului având o răsfrângere metafizică directă” (ibidem): „*Tot așa o dată, iar,/ La un sfânt prin Făurar/ Ori la sfinții Mucenici/ Târla noastră de pitici/ Odihnea pe creastă, sus,/ - Eu voinic prea tare nu-s./ Rupt din fugă, / Subt o glugă/ De- aluniș, pe buturugă/ Odihnii/ Și eu*

⁶ Exact la jumătatea Postului Mare, întotdeauna în miercurea din săptămâna a patra a Postului Mare, strămoșii noștri țineau Sărbătoarea Ouălor, sărbătoare numită și Sfintele Păresimi, Miezul sau Miaza Păresii sau Păreții; cuvântul „*păresimi*” (sau cum îi spunea poporul, „*păreț*”) provine din latinescul „*quadagesimo*”, care însemna „40 de zile”, adică cât se considera că ține efectiv Postul Mare, Săptămâna patimilor având un statut special. În timp, și această săptămână a intrat în ceea ce numim obișnuit Postul Mare, așa încât Miezul Păreții cădea la 24 de zile de la Lăsata Secului de brânză, acum întâlnindu-se cele două jumătăți egale, această sărbătoare fiind socotită un fel de... PĂRETE care desparte Postul Mare în două. Preluat de pe site-ul <http://www.artadeatrai.ro/arhiva/14/sarbatoarea.14.php>

⁷ Februarie, *Făurar* sau *luna lupilor* era considerată a fi o lună cu geruri și viscole. În tradiția populară se spune că în primele două săptămâni din februarie îngheață tot, iar în următoarele două se dezgheață. Denumirea populară *Făurar* indică începutul pregătirilor pentru muncile agricole și nu numai (*făurar* = *fierar*). Preluat de site-ul <http://vremea.meteoromania.ro/node/135217>

⁸ Sfinții Mucenici, ultima zi înaintea Postului Mare. Credința populară spune că în ziua mucenicilor se încheie zilele babelor, zilele capricioase ale îngemănării iemii cu primavara, lăsând loc zilelor calde ale moșilor. De aceea, în această zi se fac numeroase ritualuri de alungare a gerului. Preluat de pe site-ul <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-2536406-9-martie-sfintii-mucenici-ultima-inaintea-postului-mare-ziua-barbatului.htm>

curând.../ Vezi, atunci mi-a dat prin gând/ Că tot stând și alegând/ Jos pe vraful de foi ude,/ Prin lăstari și vrejuri crude,/ S-ar putea să dau de el:/ Melcul prost, încetinel.../ În ungher adânc, un gând/ Îmi șoptea că melcul blând/ Sub mormânt de foi, pe-aproape,/ Cheamă Omul să-l dezgroape..."

Melcul, prin însăși existența sa retrasă, reprezintă o ordine naturală care nu trebuie deranjată, ci ocrotită, pentru că, în caz contrar, se ajunge la tulburarea ordinii generale, a ierarhiei cosmice, consecințele rasfrângându-se negativ, în caz de eșec, asupra inițiatului. Copilul joacă aici rolul unui ucenic vrăjitor, care dezlănțuie forțele negative ale adâncurilor, fără posibilitatea de a le mai opri. Planul ireal al existenței presupune apariția fantasmelor și a fantomelor, a vârcolacilor și a babelor știrbe, a tuturor întrupărilor grotești ale tenebrelor. Asistăm la o manifestare de bolgie dantescă⁹, la crearea unei atmosfere fantastice, tenebroase, în genul romanticilor germani, ca Hoffmannsthal, Tieck sau Goethe. Chiar Marin Mincu în volumul *Opera literară a lui Ion Barbu* vorbește de acest romantism gnomic, deoarece cunoașterea pe bază de simboluri era considerată absolută de către romantic, Ion Barbu încearcă prin poemul său o cunoaștere originară a lumii. Aici, fantasticul desemnează un univers al imaginației infantile, creat prin invocarea lumii magice, năpătrunse. O dată cu venirea serii, din orizontul întunecat, misterios, al lumii, apar ființe infernale, „năzdrăvana de pădure”, „căpcăuni”, pe care îi privesc pieziș „ochi buboși”, ca în tablourile suprarealiste. Toate epitetele sugerează deplasarea spre baroc: „Năzdrăvana de pădure/ Jumulită de secure,/ Scurt, furiș / înghitea din luminiș./ Din lemnoase văgăuni,/ Căpcăuni/ îi vedeam pieziș/ Cum cască/ Buze searbăde de iască.” Melcul este invocat printr-o incantație, amintind descântecele, reluată de patru ori. „Suntem, cum ar spune M.Gaster, în *Literatura populară română*, în literatura *joco-serie* sau *literatura glumeață*”¹⁰. Poetul mai apelează în crearea atmosferei de basm la căpcăuni, joimărițe, moșul (E)lene, patronul somnului, Babele, scuturând cojoacele, însăși Baba Dochia. Melcul o pățește, nu doar fiindcă a cedat ritmului incantator al descântului - generat și de *rimele ecou* de care face vorbire Șerban Foartă în *Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu*, ieșind din găoace, ci și pentru că a pornit cu cornul stâng, iar nu cu cel drept; „aluzie la *bonum, malum signum* - acea credință străveche, prezentă și în riturile de înmormântare, dar și în momentele cruciale din basme, a opțiunii corecte. Descântul devine bocet”¹¹. Marin Mincu constată că orice trezire a melcului din somnul vegetativ, „înseamnă desfacerea din starea de increat și trecerea într-o fază dinamică, de împlinire [...]” care „poate fi revelată [...] prin magia orfică a descântecului” (Mincu, 1990, 249).

După melci tratează tema desfacerii din somn, a genezei provocate de inocența copilului prin magia cuvântului. Prima parte prezintă un decor naturalistic cu figuri mitice, forma de inițiere în structura ocultă a naturii. După ce descântă melcul din somnul vegetativ, copilul se sperie, universul pădurii misterioase devine un spațiu al halucinației și al coșmarului, provocate tot prin incantație. Partea a doua cuprinde mișcările imprevizibile ale naturii, întoarcerea unei viforite târzii, în timp ce eroul se află între somn și veghe, dezlănțuire stihială a naturii pentru hybrisul săvârșit (joaca de-a demiurgul, magia săvârșită pentru a ști). În final, descoperind melcul mort iar descântecul devine bocet așa cum spune însuși Tudor Vianu, jalea copilului din partea a doua este ca și bocetul funebru al îngropărilor lui Dionysos, în misterele Antichității: „Melc, melc, ce-ai făcut/ Din somn cum te-ai desfăcut?/ Ai crezut în vorba mea/ Prefăcută... Ea glumea!/ Ai crezut că plouă soare,/ C-a dat iarba pe răzoare,/ Că alunul e un cântec.../ - Astea-s vorbe și descântec!/ Trebuia să dormi ca ieri,/ Surd la cânt și îmbieri,/ Să tragi alt oblon de var/ între trup și ce-i afar'...”

Ca ritual inițiativ, poezia urmărește ciclul cunoașterii parcurs de copil: declanșează prin descântec manifestarea unei latențe, folosește magia cuvântului încât jocul de limbaj descoperă tragismul ascuns în existență - drumul iremediabil spre moarte - „tragismul cunoașterii, candoarea înșelătoare a limbajului” (Marin Mincu).¹² Jocul în poezia *După melci* este „componenta tematică

⁹ *bolgie* - vale adâncă, compartiment al celui de-al optulea cerc al infernului lui Dante.

¹⁰ citat preluat de pe site-ul <http://riolariu.wordpress.com/2011/05/22/modernistul-ion-barbu-si-tentatia-graiului-pasaresc/>

¹¹ *ibidem*

¹² <http://www.autorii.com/scriitori/ion-barbu/ion-barbu-universul-creatiei.php>

fundamentală [...] o meditație asupra potențelor magice ale verbului, a inițierii dramatice în misterele universului” (Pop, 1985, 154). Ludicul descoperă aici o față sărbătorească, luminoasă și una tragică, încât asistăm la un spectacol al morții și al eșecului. Ion Pop vorbește despre unele detalii ce vizează structura poemului, legând *descântecul*, care este „un fel de emanație, în formula magică, a armoniei inițiale a lumii” (Ibidem, 156) cu „*gândul stângaci, infantil*”, solidar cu „elementaritatea (copilului, melcului, naturii)”. Ion Pop preia din poezie verbul *cânt* și substantivul *descânt* („*M-așezai cu acest descânt*”, „*Ca să-i cânt din când în când*”), considerând elementele axiale în arhitectura textului. *Gândul* copilului e perturbator și dereglat iar *cânt*-ul și *descânt*-ul, apar „ca într-o imagine (sonoră) răsturnată, în atributul melcului ucis în urma provocării magice” (Ibidem).

Genul baladesc a fost cultivat mai întâi de romantici, iar în poemul *După melci* se poate întrezări un filon epic, un gen baladesc de sorginte folclorică modernizat. Ion Barbu, prin acest poem descoperă un spațiu fabulos-folcloric, „apelând la resursele poeziei folclorice, lirica modernă încearcă [...] o fertilă întoarcere la izvoare (Mincu, 1990, 244). Parcurgând drumul de la perioada parnasiană la cea baladesc-orientală, poezia lui Barbu, dacă încă își mai păstrează structura de mister, a trecut prin importante modificări. Ioana Em. Petrescu, în cartea sa *Ion Barbu și poetica postmodernismului*, vorbește despre „mitologemele moștenite prin cod cultural” din prima perioadă se transformă într-un „sistem de simboluri proprii [...] cu sugestii folclorice balcanice” (Petrescu, 2006, 79). La fel, poezia lui Barbu abandonează „dicția sacerdotală, tonalitatea sublimă, și descoperă un registru ambiguu, în care mediul de manifestare a sacrului este grotescul” (Ibidem). Folosindu-se de schema simbolurilor arhaice, Ion Barbu propune o cunoaștere a lumi din cele mai adânci adâncimi.

Bibliografie

- Barbu, Ion (1997). *Opere*, vol I, *După melci. Joc secund*, Prefața, stabilirea textului și aparatul critic de Mircea Coloșenco. Cluj-Napoca: Editura Echinox;
- Brut, Mihaela (2003). *Poetica și lirica lui Ion Barbu. Mentalități afine*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”;
- Crăciun, Călin (2009). Balcanismul și specificul literaturii române. În *Vatra*, nr. 9-10, http://www.romaniaculturala.ro/articole_aut.php?cod_aut=3176
- Crohmălniceanu, Ov.S. (1974). *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Vol.II. București: Editura Minerva;
- Foartă, Șerban (1980). *Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu*. Timișoara: Editura Facla;
- Huizinga, Johan (1977). *Homo ludens*. București: Univers, 1977;
- Pop, Ion (1985). *Jocul poeziei*. București: Editura Carta Românească;
- Pillat, Dinu (1982). *Ion Barbu* București: Editura Minerva;
- Mincu, Marin (1990). *Opera literară a lui Ion Barbu*. București: Cartea Românească;
- Muthu, Mircea (2002). *Balcanismul literar românesc*. I-III. Cluj-Napoca: Ed. Dacia.
- Muthu, Mircea (1976). *Literatura română și spiritul sud-est european*. București: Editura Minerva;
- Negrici, Eugen (2008). *Iluziile literaturii române*. București: Cartea Românească;
- Ornea Z. (1980). *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*. București: Editura Eminescu;
- Petrescu, Ioana Em. (2006). *Ion Barbu și poetica postmodernismului*. Ediție îngrijită de Ioana Bot și Ligia Tudorachi. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință;
- Todorova, Maria. 2000. *Balkanii și balcanismul [Imagining the Balkans]*. Mihaela Constantinescu and Sofia Oprescu (trans.). București: Humanitas.
- Vianu, Tudor (1970). *Introducere în opera lui Ion Barbu*. București: Editura Minerva;

SOCIO-CULTURAL CAPITAL AS THE BASIS OF WORKING STRATEGY OF HOUSEHOLD/FAMILY IN POST-CONFLICT SOCIETIES: THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF SRPSKA AND THE NORTH OF KOSOVO*

LE CAPITAL SOCIO-CULTUREL – LA BASE THE STRATEGIES DE TRAVAIL DANS LES FAMILLES POST-CONFLICTUELLES : LE CAS DE LA REPUBLIQUE SERBE ET DU NORD DU KOSOVO

CAPITALUL SOCIO-CULTURAL – BAZA STRATEGIILOR DE MUNCĂ ÎN FAMILIILE POSTCONFLICTUALE: CAZUL REPUBLICII SÂRBE ȘI KOSOVO DE NORD

Božo MILOŠEVIĆ

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia

E-mail: bozo_mil@yahoo.com

Ivana MILOVANOVIĆ

Faculty of Sport and Physical Education, University of Novi Sad, Serbia

E-mail: ivana.m.aritonovic@gmail.com

Abstract

This paper represents the result of comparative research of socio-cultural capital features as the basis of working strategies of household/family in post-conflict societies of former SFRY/Western Balkan. Republic of Srpska and Kosovo represent case studies due to a set of similarities which are inherent to those social frameworks, and certain specificities which are making them "original" cases in social researches. Our research results indicate a sort of retraditionalization of the role of post-war family members including their endeavour to maintain functionality and unity of family "at all costs" in societies of "high risk". Besides, those results point to a set of other strategies individuals and their households undertake in order to preserve "normality" of everyday life in societies which are facing the prevailing nationalistic ideologies twenty or fifteen years after the open armed conflicts termination, which "hinder" the establishment of peaceful conditions for life and work. In the first part of the paper, we are indicating the timeline of events being shaped by the two mentioned societies in the form of post-war societies in order to visualize the importance of socio-cultural capital more clearly, as the condition to develop the working strategies of post-war family households.*

Rezumat

Lucrarea de față reprezintă rezultatele cercetărilor comparate ale specificului capital sociocultural realizate în baza strategiilor de lucru ale familiilor în societățile post-conflictuale din fosta Republică Socialistă Federativă Iugoslavia / Balcanii de Vest. Republica Sârpska și Kosovo reprezintă studii de caz din cauza unui număr însemnat de similitudini inerente în aceste medii sociale, dar și datorită unor anumite specificități care transformă aceste cazuri în cazuri "originale" în mediul cercetărilor sociale. Rezultatele cercetării noastre indică întoarcerea rolului valorilor tradiționale membrilor familiei postbelice, inclusiv efortul lor de a menține funcționalitatea și unitatea familiei "cu orice preț", în societățile de "risc ridicat". Ele indică o serie de alte strategii întreprinse de unele persoane pentru a păstra situația cotidiană "normală", în societățile în care și după cincisprezece sau douăzeci de ani după încetarea conflictelor armate se "împiedică"*

stabilirea condițiilor pașnice pentru viață și muncă. În prima parte a lucrării, se indică cronologia evenimentelor fiind modelate de cele două societăți menționate în formă de societăți postbelice, pentru a înțelege mai clar importanța capitalului socio-cultural precum o condiție a dezvoltării strategiilor de lucru în familiile postbelice.

Keywords: *socio-cultural capital, household, post-conflict/post-war society, post-socialist transformation, Republic of Srpska, Kosovo**

Cuvinte-cheie: *capital socio-cultural, gospodărie, post-conflict / societate postbelică, transformare post-socialistă, Republica Srpska, Kosovo**

Post-conflict societies of the Republic of Srpska and Kosovo* - Sociological approach to their specificities understanding

Post-conflict society became a usual phrase for the characterizing of societies appeared by the disintegration/destruction of former SFRY; although for those societies is more often applicable the official use of the phrase “Western Balkan”.¹ Post-conflict societies are characterized by a newly established condition of *peace* and initial conditions for the achievement of tolerance and resolute *commitment* of the former warring factions to live in the same social frame in new peaceful circumstances as well. Post-Yugoslav area is inherent a war legacy (1991-1999), whose consequences have not been overcome yet. In contemporary societies in that area two contending aspects are dominating, which may be described from one side, as the desire for reconciliation and determination of „personal“ but not „collective“ responsibilities for the consequences of wars, but from the other side, the attitude that interculturality is not sustainable in Western Balkan in real sense of the word. In the meantime, a daily political rhetoric of *reconciliation* has prevailed, and declarative desire for euro integrations of the mentioned states, due to which the official statements of those states representatives are more affirmative when it is spoken about today's neighbours, and former citizens. Thus, during the past fifteen years it may be noticed a gradual transition of Western Balkan from the zone of armed conflict, afterwards through the region in which democratic, economic, and security-related circumstances are established, until the one in which political elites of some states are oriented toward the European Union access.

Nevertheless, the specificity of Bosnia and Herzegovina (and the Republic of Srpska within this state) is reflected in the achievement of at least minimum of common interests of three irreconcilable ethnical groups (Serbian, Bosniak, Croatian), which is reflected in the signing of Dayton's Peace Accord (by which negotiations of belligerent parties, under the auspices of USA, terminated on 21st of November 1995).² The greatest achievement of the Dayton's Peace Accord was the halt of four-year civic war. Nevertheless, even today, twenty years upon that accord signing, there are a lot of unsettled issues, which are directly reflected to everyday life of all social

¹ It is about political and media construction which serves in the last ten years as the marking of the majority of the territory of former Yugoslavia and Albania. Namely, in the summit of the state's members of European Union held in Thessaloniki 2003, the post-Yugoslav space was called „Western Balkan“ by which the geographic determination of South-eastern Europe was marginalized and excluded from the use, with the neglecting of the construction of *post-Yugoslav area* so as emerging states and their citizens supposedly make distance from the common past of life in the same state as soon as possible. “Western Balkan“ means the states of the former territory of Yugoslavia, without Slovenia adding Albania (Svilar, 2010, 503).

² The Accord was signed officially on the 14th of December 1995 in Paris by former representatives of the mentioned ethnical groups: Alija Izetbegović (Bosniak), Franjo Tuđman (Croatian), and Slobodan Milošević (Serbian). By that accord the dispute over territories, as the most sensitive issue of negotiations, was settled „in favour of“ the Federation of Bosnia and Herzegovina (51%) in relation to the territory of other entity – Republic of Srpska (49%). Besides the issue of territory, that accord implies the recognition of the existent international borders of Bosnia and Herzegovina, as well as “rights of entities to establish 'parallel special relationships' with adjacent countries“ and obligation “to respect standards of basic human rights and freedoms“ (SLOVIĆ, 2011, 345).

actors, and one of them is the one of integration or division of Bosnia and Herzegovina in further future (SLOVIĆ, 2011, 350).³

The case of Kosovo* is to be a specific one – territory which, after the entry of NATO troops and UN administration⁴ into the area of this Serbian province (June 12th 1999) it became the one under international protectorate.⁵ Sixteen years after the entry in the territory of Kosovo*, UNMIK has been losing its former legitimacy bearing in mind the fact the representatives of that mission exists only in the Northern part of Kosovo*⁶, including a minimal number of employees while Albanians ignore each reference to that mission.⁷

Serbs from the Republic of Srpska (within Bosnia and Herzegovina) faced similar pressures, which had, regarding Kosovo*, a guaranteed position of internationally recognized entity by the mentioned Dayton's Peace Accord.⁸ The North of Kosovo* as per some features of its, is similar to

³ On the negative consequences of the Dayton's Peace Accord, that is implementation of "Bonn's authorizations" by the High Representative in Bosnia and Herzegovina see in already quoted paper of Košarac, Milošević-Šošo (p. 2014, 530).

⁴ КФОР/KFOR (Kosovo Force) and УНМИК/UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo). In KFOR there are soldiers whose states are not members of NATO. Leading role in the troops command belongs to leading European countries such as: Great Britain, Italy, and from 2011 exclusively Germany and Austria, although the troops command is as per the rule based on the principle of „rotation“ of commanders from different countries whose soldiers are in the service of the mission in Kosovo*.

⁵ Central tasks of UNMIK administration, immediately after the protectorate establishment, should have enabled the following:

1. „Establishment of functional interim civic administration including maintenance of law and order;
2. Promotion of essential autonomy and self-governance establishment, including the hold of elections;
3. Facilitation of political process for future status of Kosovo determination“ (YANNIS, 2004, 67).

Mission of KFOR was also based on the Security Council Resolution (SCUN) 1244, and KFOR was supposed to do the following:

1. Monitors, verifies and, where necessary, harmonizes requirements from military-technical agreement and demilitarizes KLA;
2. Establishes and maintains a secure environment, including public security and order;
3. Provides assistance to the Mission of United Nations in Kosovo, including basic state functions until their transformation, in order to facilitate peace and stability in Kosovo (YANNIS, 2004).

KFOR, as per the Article 11 of the Security Council Resolution 1244, was supposed to provide a secure environment in which all refugees and internally displaced persons would return to their homes. "UNMIK mandate was almost unprecedented pursuant to the standards of UN in the field. Not only was it authorized to take a full responsibility for interim administrative governance over the territory of Kosovo, but it got a central political role in conflict resolutions as well" (YANNIS, 2004, 61).

⁶The North of Kosovo* is still mostly inhabited by Serbs, and Serbs are boycotting institutions of "Republic of Kosovo".

⁷ In the official reports, the work of UNMIK mission was assessed as unsuccessful as well, while it is emphasized that „international interim administration did not manage to create a necessary atmosphere for multi-ethnic society“ (GARCIA-ORRICO, 2009, 153). The work of KFOR mission may be also described as controversial⁷, taking into account the "March violence" (in March 2004), when around 3870 people were expelled (mostly Serbs), and 35 religious buildings of the Serbian Orthodox Church were burned, out of which 18 were the monuments of culture, and 3 Orthodox graveyards were desecrated. In the respective reports of the international community representatives is stated „inability of the international civic and security-related presence to prevent ethnically motivated violence in March 2004 – five years after the intervention – gave a heavy blow to their credibility and cast serious doubts in the possibility of future peaceful and multi-ethnic Kosovo“ (GARCIA-ORRICO, 2009, 153). In the post-conflict period bigger than one decade, Kosovo* had featured the phases of open conflicts succession, ostensible tolerance among antagonistic groups and new conflicts, which indicated again the need for international organizations presence, and monitoring of newly established institutions „strengthening“ of „the Kosovar Republic“.

⁸ Besides, Serbs in the Republic of Srpska represent the ethnic majority, which was not to be the case with Serbs in the whole Kosovo*, and due to that their everyday life takes place in the form of fear from the possible expulsion from their homes. Pressures on the Serbs in the Republic of Srpska (RS) are more intense from institutional point of view, which is reflected in constitutional changes in Bosnia and Herzegovina (BiH) mostly without the consent of one constitutive part (entity) representative – the Republic of Srpska. Those pressures are not being reflected in the form of Constitution changes, but in the ones regarding some legal provisions as well as interference in "economic policy creating a legal framework for foreign companies activity, which led to an enormous foreign trade deficit and destruction of the remained enterprises of BiH" (KOŠARAC, MILOŠEVIĆ-ŠOŠO, 2014, 530).

the Republic of Srpska. Although it has not been recognized as an official entity in „the independent Republic of Kosovo“ yet, at everyday institutional and political level, that territory is not under the powers of the authorities from Pristina. The similarity is also in the fact that Serbs in the North of KiM constitute a distinct ethnic majority, and have special links with (their republic) Serbia from whose state budget, all its institutions are being financed. As such, the North of KiM has been surviving for fifteen years as “the last defence line of Serbian state“, that is, the last obstacle on the road of sovereignty completion of “the Kosovar state“.⁹

Hence, we can only speak conditionally on post-conflict territory of the North of Kosovo*, taking into account numerous actions of citizens’ security violation,¹⁰ but on the territory of “conflicts of low intensity”¹¹ where the limit between “conflict” and “post-conflict” is unclear, and everyday life of citizens deeply subordinated to that unclear demarcation line. Hence, in Northern part of Kosovo*, it cannot be essentially named as a post-conflict “territory” until institutional setup has been established, which would be recognized by all actors in the field (“international community”, Serbian, “Kosovar”/Albanian institutions), and such scenario is imposed almost exclusively through the integration of Serbs into “the Kosovar institutions” (which Serbs have been opposing for years).¹² Taking such daily political circumstances into account, it cannot be supposed where the peace will be established essentially, but rather entering a new phase of “low intensity” conflict, which would leave new consequences to everyday life of all social actors.

The importance of working strategies for the survival of household/family in post-war societies of the Republic of Srpska and Kosovo*

In post-conflict societies whose members are facing a set of inconveniences in institutional-political view, there is the whole segment of social actors life, which is known in social sciences as “everyday life”. That, at first sight, simple word in the societies which are in the focus of our researches, represents a core of all people/nations survival in post-conflict societies, and especially the ones belonging to demographically fewer ethnical groups. That is the reason why we are interested in studying the effects of “survival” of social actors in the two post-conflict societies (RS and Kosovo*) from sociological point of view at the same time. We approached the research of working strategies being implemented by social actors in the field of everyday life, and whose essential objective is the preservation of functionality and integrity of family in social framework of the undermined sovereignty and personal integrity, which necessary led to a weakening of all social organizations.

⁹After the so-called *July crisis* broken out on 25th of July 2011, since a group of special forces of Kosovo police tried to take over its control at administrative borders in the North of Kosovo, Serbs radicalized efforts to distinct from the rest of that Serbian province. Physical barricades were set up on the roads connecting northern part with the rest of province, and the whole day attendance of population whose role was to prevent Kosovar or EULEX police to pass through the North of Kosovo*. Since then the role of KFOR has become dominant, due to the fact former supreme commander Erhard Biller, had the role of negotiator with Serbian politicians. Negotiations were held in Brussels at general dissatisfaction of the Serbs from Kosovo* with the achieved agreements. So, a socio-political misbalance occurred, taking into account the fact official negotiating teams of Serbia and Kosovo were reaching agreements, while local population was resisting more intensely to the efforts of barricades removal. After many unsuccessful attempts in the second half of 2011 in the municipality of Zvečan, KFOR had obtained permission for live ammunition use, what happened on the 1st of June 2012 where three Serbs were wounded.

¹⁰In the first two months of 2013, in Northern part of Kosovska Mitrovica, echoed twenty explosive devices – on houses, terraces of flats, and cars of those town inhabitants.

¹¹In daily political purposes more often is being used phrase “zone of frozen conflict”.

¹²In the near future, some changes arising out of the signing of “Brussels’ Agreement” (19th of April 2013) may be expected, and holding of “Kosovar” local elections in the whole territory of the province (November 2013), after that the elected presidents of municipalities in the North of the province “agreed” to rule local governments pursuant to laws of “the Republic of Kosovo” (under the condition to proceed to the establishment of the Community of Serbian municipalities). Although there is a chance that those changes lead to the establishment of institutional order, which may be considered as legitimate one by all political actors in KiM, dissatisfaction by “new reality” (which suggests a more transparent presence of “the Republic of Kosovo” in its North) may cause some new violent actions by “some malcontent” from the opposed ethnical group.

It is about the comparison of the two (research) case studies – in the example of RS and KiM societies. Technique for data collecting in RS was questionnaire (489 interviews in 297 households) while in Kosovo* 120 in-depth interviews were conducted with family members of different ethnical groups.¹³ Although different as per its nature, way, speed and “depth” of the obtained data from the respondents, those two research groups are complementary to each other. They are employed in that way in this research, and in the purpose of more meaningful sociological understanding of strategies in action, which are in the sphere of everyday life inherent to actors in post-conflict societies. Basically, we were interested in working strategies of households in post-conflict societies, but indirectly we reached data on interpersonal relationships of family members, that is, on the revitalization of traditionally-patriarchal structure of the family. Thus, we were able to compose a sort of “mosaic” of everyday life features of individuals and their households in the two post-conflict societies.

Working strategies of households were in the focus of our interest due to the fact the mentioned societies are passing through, besides post-conflict, two-decade post-socialist transformation (which further aggravated the strategy of “survival” of individual in post-war societies). At the same time, the term “working strategy” is realized as “the notion by which analogously to the strategy in general, important, basic and long-term objective of the activity of society and its individual organizational units are determined, and in accordance with that, the most appropriate routs, means and organizational forms for directing of individuals and groups activities are also determined” (MILOŠEVIĆ, 2011, 170). It follows that working strategy of the family (that is, household), as the basic social community, is always compatible with general socio-economic conditions of society whose part that family (household) is. Bearing in mind the collapse of state institutions in the period of post-war and much too long post-socialist transformation of societies of former SFRY, the mentioned traditionally inherited specific patterns are one of the most important reasons of the survival of functional family households at the same time. The survival of those households in the conditions of chaotic change in their everyday life, is conditioned above all by intrafamily solidarity, and those potentials of family which are contained in the “competences” of its members in their motivation, intrafamily relationships, and the ones of the family and its members toward narrower and wider social environment.

One more argument of family households survival is relevant in the described social conditions – in sociology known as socio-cultural capital of family. That kind of capital “within which the struggle of man for existence is viewed from the wider cognitive aspect, from the aspect in which economic relationships and ties are interwoven with interpersonal and group-like socio-cultural ties and relationships” (MILOŠEVIĆ, 2011, 172), represents the key of sociological understanding of family survival in crisis-stricken social circumstances¹⁴ Understanding of socio-cultural capital (in our case family) is in direct connection with Bourdieu’s understanding of “symbolic capital”, which represents a sum of socio-cultural values whose driver is tradition, due to which, besides economic (measurable/physical) capital “a part of unrecognized calculation of donor must be taken into account, in order to meet their needs, regardless of the fact they *are pretending* not to notice those calculations in such reciprocal relationship” (BORDIEU, 1999, 206).

Following the example of RS and Kosovo* societies working strategies of family households, and within them, socio-cultural capital of families receive their full meaning, which is transformed from socio-theoretical to the applied everyday life’s aspect. For both societies being in

¹³In the North of Kosovo* interviews were conducted exclusively with women because of the fact the researcher (in this case, also, woman) was neither able to talk to the men from some ethnical groups from that area (because of traditionally/mysogonally motivated rejection by their members), nor she had security conditions to conduct interviews in central and southern part of Kosovo* (which are mostly inhabited with ethnical Albanians).

¹⁴ In this paper the notion/phrase of socio-cultural capital “corresponds more to the problem understanding which is in connection with household strategies, as the ones of a kind of organized activity in the sphere of family earning, and the notion/phrase of human resources and the one corresponding to it, human capital, point to the individual orientations of family members which are providing them with opportunity (chance) to appear in the market and provide existential resources for himself and his family as well” (MILOŠEVIĆ, 2011, 173).

the focus of our research (RS and Kosovo*), it may be said they are in the phase of transitional modernization, which is featured in the determination of the market way of business doing, and still in the initial phases of civic society building. The basic similarity of those societies is featured in the fact they are passing the phase of post-socialist transformation compounded by the disintegration of the former common state (SFRY), war damage, international isolation, hyperinflation, and entry of foreign military and civic troops into those territories under (simplified) explanation of “peace establishment”.¹⁵ Those processes conditioned a very important similarity which is “the reverse side” of general socio-political circumstances being afflicted to the societies of RS and Kosovo* – collapse of the system of value, disorganization and “self-abandonment of the individual” – to his own everyday life. Should we bear in mind that everyday life is non-reflective field of social life, which “does not explain itself, does not understand itself, does not reflect itself, and it does not have a distance toward itself” (BLAGOJEVIĆ, 1995, 182), it is more clearer the necessity of sociological research and understanding of processes which are immanent to everyday life of people in post-conflict societies. Working strategies of households are one of the more important part of everyday life, due to which they are to be in the focus of this research.

Empirical indicators of working strategies in post-conflict societies of the Republic of Srpska and the North of Kosovo*

Empirical indicators of family households’ strategies in post-conflict societies of RS and the North of Kosovo* which are conditioned by the features of socio-cultural capital, derived from the methodological framework of our research. We have already emphasized that in the territory of RS were conducted 489 questionnaires (in 297 households), and in the territory of Kosovo* 120 in-depth interviews. Therefore, replies to the questionnaire, that is questions posed within in-depth interviews, provided by the respondents-members of families individually or „on behalf of household“ within the analysis of the obtained data – are considered to be relevant semantic element creating socio-cultural capital of family and having impact on the working strategies shaping of their households.

Understanding of socio-cultural capital of household/family from some respondent’s perspective

Individual, through the belonging to family as a primary social community, and other social groups as well, belongs at the same time to the whole social structure. Bearing that in mind, we tried through the self-perception of the own belonging to some social class/stratum (following the example of the RS respondents), that is through the understanding of own life conditions (in the North of Kosovo*), determine the initial parameters of socio-cultural capital of the mentioned societies families.

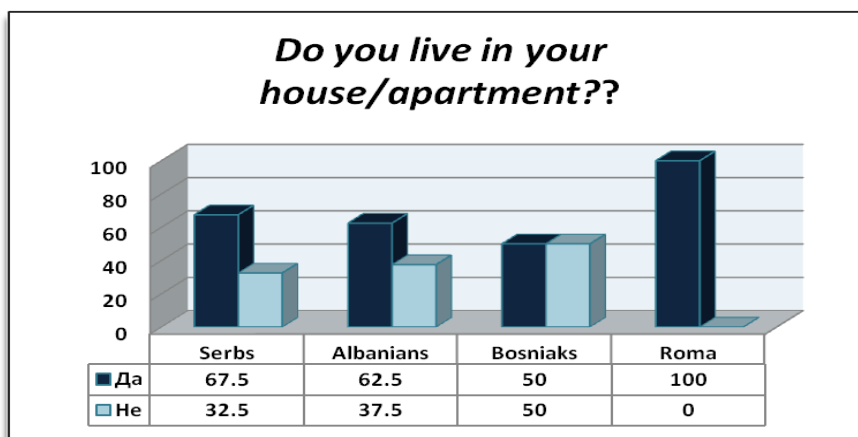
In the case of RS respondents, more than three quarters of the respondents considers to “carry” the middle class potential (collective replies to belong to the middle or upper middle class), while the replies to consider themselves as the members of the upper and low class have almost the same (low) representation (*Table 1*). Due to the features of the chaotic post-socialist and post-war transition of the society of the Republic of Srpska, it is probably a relative indicator by which the respondents – “from their perspective” – see their class potentials in the whole of that and the society (as such). In this respect, it is the most general indicator on the fact what are the possibilities of socio-cultural capital of their family, which working strategies of household rely on.

¹⁵ Although RS and so-called “Republic of Kosovo” represent to some extent recognizable independent entities/states, the impact of Western countries on the political decision making is apparent, due to which it cannot be talked on sovereign territories. Even though we are talking only on the North of Kosovo* as the territory which is still under the direct supervision and financement of the Republic of Serbia, we are talking at the same time on the territory being under intense international control and supervision.

Table 1: Self-perception of social class belonging

Consider to belong:	Number	%
Upper class	6	1.2
Upper middle class	50	10.2
Middle class	341	69.7
Labour class	84	17.2
Lower class	8	1.6
Total respondents:	489	100

In the case of the respondents/female respondents from the North of Kosovo*, due to the special characteristics of in-depth interview as research technique, they have not been required to declare themselves on the self-perception of class belonging, but to describe their living conditions. This research shows that, out of the total number of respondents 27 (67.5%), of Serbian families live in their apartments, and out of the total number of Albanian families 25 (62.5%) of them live in their apartments, 10 (50%) families from Bosniak ethnical group live in their apartment, and (100%) of Roma families live in their apartment (Chart 1).¹⁶

Chart 1: Do you live in your house/apartment?

Should we compare those findings (from the territory of Kosovo*) with the “claims” of respondents from RS, where 76% of respondents think to belong to “the middle class” it may be said we reached the congruent statements even during the research conducted in Kosovo*. Nevertheless, belonging to “the middle class”, which is exclusively based on self-perception of their and the status of their family in the given social area, is more conditioned by the fact of everyday life of all family members “all together”, “under the same roof”, and employment of one or more members of family household. When individuals “see” their living conditions in that way, they take into account the fact in most cases in their milieu there are people living in “much more difficult” living conditions, so therefore they consider themselves the members of “those middle”.¹⁷

¹⁶Roma families live in their apartments from 2011 since the settlement under the title “Roma mahala”, in Southern part of Kosovska Mitrovica has been built, under the auspices of international organizations.

¹⁷ Respondents do not talk on classes, but use the terms “less”, “more” and “middle”. Qualitative technique to which the research conducted in the North of Kosovo* was founded, indicates the commitment of the researcher to hear, first of all, “the voices of ordinary people” and their perception of their everyday life, but we are aware of the limits making the results subject to critics of economic sociology.

Bearing in mind the fact class interests in each society of inequalities strive to be protected by institutional and non-institutional mechanisms, it was necessary to determine whether that kind of “protection” may have impact on the reinforcement of socio-cultural capital of families (belonging to different classes). Thus, institutional reinforcement of socio-cultural capital of family appears to be as the second important fact of some groups social position in post-conflict societies of RS and Kosovo* (what is partly seen in the data from the *Table 2*). From these data, it follows that family represents a respective part in it, no matter it is about the fact whether we wished to know which collective acting (“institution/organization/group”) supports their socio-cultural capital (the share of family is one third – 28,8%) or whether we asked them in which way their socio-cultural capital is achieved (share of personal connections and acquaintances, which are mostly the part of family relationships – 20%).

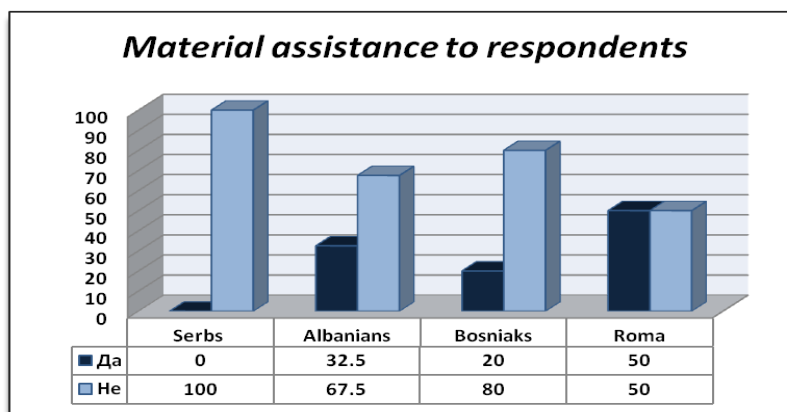
Table 2: Opinion of respondents on the fact which kind of organization or institution best protects the interest of members of society to which they belong today

Institution/organization/group	Number	%
State	73	14.9
Political parties	11	2.2
Syndicates	25	5.1
Professional associations	20	4.1.
Family	141	28.8
The man himself protects his interests the best	219	44.8
Total number of respondents	489	100

The fact that the largest share of respondents within this research conducted in RS (73, 6%) believes that family interests are best protected by the family itself or individual within the family, indicates the strong “turn” which the citizens of post-socialist and post-war societies had already experienced in the transition period, at least when it is about the trust (distrust) in the state institutions. Such belief of respondents is founded on the feeling of “abandonment to yourself” in turbulent in the war and post-war years, due to which the trust (distrust) in institutions (first of all, state) is almost “assumed”, even two decades after the war.

Congruent results were obtained in the research conducted in the territory of the North of Kosovo*. Nevertheless, here it is about the territory which is still passing through “the conflicts of low intensity”, which are reflected in efforts of Albanian authorities from Pristina to take over the institutional control over the North of that territory (which is still under the institutional control of the Republic of Serbia). Bearing that in mind, respondents belonging to the two most numerous/antagonistic ethnical groups – Serbian and Albanian – still talk declaratively on the trust in institutions of Serbia (Serbs), that is, Kosovo* (Albanians). Nevertheless, thanks to the research advantages of in-depth interview, we managed to find out from the interview with respondents/female respondents that certain number of Albanians in the period after 2008 (when Kosovo* unilaterally proclaimed its independence) more rely on financial assistance from their relatives living and working abroad, than believe to the institutions of “the state of Kosovo”, which may be noticed in the illustrated way below (*in Chart 2*):

Chart 2: Material assistance to respondents

The similarity noticed in both researches is very important (in RS and KiM), and it tackles the respondents emphasize that some facts, which reinforce their socio-cultural capital (such as personal “acquaintances”) are very important in the way of employment obtaining as the condition for existential survival of their family. The *Table 3* clearly illustrates it, and especially when it comes to respondents from RS:

Table 3: Opinion of respondents on the fact how important are acquaintances with other people (friends, acquaints, relatives, neighbours) for regular, additional or better job finding for their household members

Importance of acquaintance for job	Number of households	%
Very important	112	37.8
Less important	10	3.4
The least important	13	4.4
Irrelevant	161	54.4
Total number of households	296	100

Although slightly more than a half of respondents, within the research conducted in RS, think acquaintances are “irrelevant” for job obtaining, the second half of respondents believes in the opposite; which is completely congruent with the statements of the interviewed from KiM. Respondents from Kosovo* emphasize that without acquaintance “connection” “you can achieve nothing”, not only in the way of job obtaining but for less important everyday activities (for example, issuing of personal documents, queuing up with the doctor etc.). The importance of personal acquaintances is so pronounced in all ethnical groups, that it is almost “implied”, which leads us to the conclusion on the revitalization of traditional patterns of assistance provision in the conditions of social (state) institutions collapse. That indicates at the same time the exclusive focus on resources of their own families, by which our claim has been confirmed on the importance of socio-cultural capital within primary familiar relationships for the members of RS and Kosovo* societies survival in post-war conditions. It appears from the research conducted in RS that people in that milieu are more ready to deploy their additional efforts in the way of (self) employment, and not to direct exclusively on “someone’s” assistance in job obtaining (which is the case with larger part of respondents from the North of Kosovo*). (*Table 4*).

Table4: Opinion of respondents on that which job strategies more successfully secure resources for their family life

Business strategies	Number	%
Residential place change for better job or greater earning	40	8.7
Work each paid job	49	10.6
Work longer than normal working ours	38	8.2
Work more than one job at the same time in different companies	61	13.2
Work job below your qualification with significantly higher salary	14	3.0
Work with full-time job additional jobs under the contract (part-time jobs)	64	13.9
Working informal jobs in informal economy	6	1.3
Acquire new knowledge, skills	65	14.1
Initiate some own business	72	15.6
Establish and own company or with other owners	52	11.3
Total number of respondents	461	100

Therefore, people from the North of Kosovo* are more or less aware of the high rate of unemployment, so that some (still) expect more the assistance of state (mostly respondents of Serbian ethnical belonging), while others (mostly of Albanian and Roma ethnical belonging) “turn” more toward their own private business or/and work in private sector. The entrepreneurship, as the initial step toward the employment, is reflected in the way of job search. The example of the North of Kosovo* indicates the importance of earlier “acquaintances” thanks to which they obtained jobs (mostly men). Out of the research conducted in RS follows that 73,3% of respondents believe they will obtain a job by the official state institutions (such as the Job Centre). Such replies of respondents from RS indicate the presence of certain trust in institution of state (since it is about the state entity which Serbs are treating with respect), differently from the ones from the North of Kosovo*, whom, at the very mention of formally existent state institutions for employment from the North of Kosovo*, reacted with contempt and ridicule (since in that milieu the institutions of Serbia are largely collapsed). Nevertheless, out of both researches we may take the conclusion that respondents foster the belief they will at least manage to obtain some kind of social support, when official state institutions cannot guarantee them any (decent) job. Therefore, some similarities may be noticed among the respondents of both post-war (and post-socialist) social entities, which are reflected in the belief that political participation (either of respondents or their family members) is very important for job obtaining. Therefore, they think that “political engagement” in conjunction of “right people knowing”, makes a “winning combination” in the way of their employment or the one of their family members and, at the same time, desirable social mobility. That may be especially illustrated by data from the research conducted in RS (Table 5).

Table 5: Opinion of respondents on that what is the most important today for advancement in the society

The most important for advancement in the society is:	Number	%
Origin from rich family	40	8.2
Qualitative education	45	9.2
Ambitiousness	54	11.1

Hard work	28	5.7
Knowing of right people	117	24.0
Political engagement	122	25.0
Willingness to take risk at work	41	8.4
Dexterity in compliance with statutory requirements	8	1.6
Obedience	33	6.8
Total number of respondents	488	100

Out of three, in sociology most frequently stated canals of social mobility (education, dealing with politics, marriage contraction), it has proven that dealing with politics is “the most secure” capital of individual, what is stated out by respondents themselves, indicating it is the way to help their family members to obtain the employment or the adequate (“better”) working post. The lack of that “capital” is an important obstacle for employment in post-war years of RS and Kosovo*. A greater number of unemployed respondents agrees on that, either respondents from RS who are not active politically, and who state that “they do not know right people”, they “are not members of the party in power” or the ones from the North of Kosovo*, who say they do not have an appropriate job since they “are not politically suitable” due to earlier and now inappropriate political attitudes which are now familiar to their local community members and political elites having great power in that community. Although respondents in both researches state that education and hard work should have been real values, which will provide individuals with “decent life”, they sum up it is not the case in their societies. Nevertheless, when they are talking on their own engagement in everyday life, then respondents/female respondents emphasize their family household members – in the way of their own social position improvement – apply socially the most desirable strategies; primarily through the commitment for hard work and more rarely for qualitative education. For that claim, data from the research conducted in RS are especially illustrated (*Table 6*).

Table 6: Opinion of respondents on that which strategy prevails in the effort of his/her household to improve its social position

Strategy which prevails	Number	%
Origin from rich family	1	0.2
Qualitative education	125	25.6
Ambitiousness	33	6.8
Hard work	298	61.1
Knowing of right people	10	2.0
Political engagement	6	1.2
Risk readiness at work	7	1.4
Dexterity in compliance with statutory requirements	2	0.4
Obedience	6	1.2
Total number of respondents	488	100

Such replies partly indicate the efforts of respondents to keep up “normality”, which was immanent to their family households before the war circumstances. Although it may not be surely claimed that respondents/female respondents during the interview with the researcher were not assessing which replies would be “the most desirable”, and data listed in *Table 6* clearly indicate that they in their strategies of “survival” rely on their own resources, primarily on “hard work”. In both researches, respondents/female respondents have the feeling of strong need to deploy all their resources for the preservation of functionality of their own family households, through employment

and searching for the employment, through psycho-social support provision to other members of family, and through common spare time passing. On that way, they say they are being engaged in the activities available to them, since their basic priority is to preserve “the family unity”.

How respondents/female respondents understand socio-cultural capital of their household in the conditions of post-war and post-socialist transformations

The application of different working strategies (and in post-war societies the strategies of elementary survival) is one of basic features of market relationships in modern societies. Bearing that in mind, post-war/post/socialist societies of Western Balkan have real basis for those “divertive” strategies application. “Nevertheless, each possible working strategy is not compatible with democratic character to modern societies guidance. Thus, in market oriented way of business doing, such working strategies may be developed, which do not support the development of social relationships” (MILOŠEVIĆ, 2011, 185). In the societies with the developed market relationships, working strategies are in compliance with institutional regulation of the entire “state apparatus”, from which it follows that market relationships and processes are trying to be in compliance with formal legal and informal socio-cultural values (“business ethics” and humanization of the entire social relationships). Taking into account that general knowledge on modern societies, it is difficult to suppose that post-socialist and post-war societies have only positive features, which would condition working strategies of individual development, their households and different organizations in which they are operating. Therefore, already mentioned collapse of value system and distrust of individuals in state institutions, indicate an unnecessary “dexterity” of the official state institutions to support their citizens in the way of working strategies development.

It is shown that, in the example of RS, mostly men, (“heads of family”) decide on the material resources disposal; while in the North of Kosovo*, men “are leaving” that commitment increasingly to women. The first case is a clear indicator of traditionally-patriarchal social pattern, which has been revitalized in post-war social conditions, while in the second one we are finding a kind of paradox that men more often leave to women the disposal of household resources, because it is about very restricted resources which are not sufficient for meeting the needs of all members of its. Therefore, women are given only one more (ungrateful) and callous responsibility in the sphere of everyday lifetime survival of their families. Therefore, the similarity in both societies is reflected in the fact the greatest part of household budget “goes” to the consumption (housing, food, hygiene, education of children and their “pocket money”), so that they have little or no resources for any “investments”, which would be a driver of more qualitative life of the family in the future.

It follows that the greatest number of family households live in shortage, although at the beginning of this research they classified themselves in the category of “middle class” (RS) or “those of middle class” (the North of Kosovo*). All jobs that can be performed in households independently, and without the paid assistance (production of food and drinks, self-repairing appliances at home, painting, repair of clothing/sewing, and care of children, elderly, sick without institutional support of the society) are performed by their actors independently. The available knowledge and skills of family household members, therefore, represent the basic “human resource” or the framework of working strategies of family households in post-socialist, and primarily, post-war societies of RS and (the North of Kosovo*).

Socio-cultural capital of family and possibility (impossibility) of household working strategies in the Republic of Srpska and in the North of Kosovo*

(Instead of conclusion)

In the previous analysis we argued some empirical findings on the families socio-cultural capital features, and their households in societies passing simultaneously through two complex processes – the process of post-socialist and the one of post-war transformation. Those processes of “long duration” (of the two decades), conditioned life, work, habits, and formation of life of the entire generations which do not remember the essential peaceful social conditions in life in socially

safer conditions (a kind of socialist “welfare state”, in former Yugoslavia). Those social factors, which in turn remember them, speak about that period with sadness and nostalgia, but everyday life as the core of social life of individual “now and here” inexorably “forces” those individuals to finding strategies – primarily of survival, and afterwards the ones for family progress.

By this research contribution we indicated some congruity (incongruity) of the two post-war societies (RS and Kosovo*), which, until two decades ago, belonged to the same society. We did that from the perspective of family socio-cultural capital, which appeared to be as an important fact of possible working strategies of households in the societies of post-war and post-socialist transformation. The basic conclusion we reached in both researches was an equivocal belief of the author/researcher the trend of strategy of “survival” would be continued (at least one decade). Nevertheless, the more those two post-war societies “are moving away” from the initial conditions of transition, such as privatization, democratization, reshaping of working organization in accordance with market-related transactions (which will result in their competitive involvement in international market economy), “the more family strategies will shift significantly: from service-productive-consuming toward classical consuming function of household, but such consuming function which will assume new contents directed toward the improvement of life quality of its members” (MILOŠEVIĆ, 2011, 190).

Such trend has not been visible yet in societies being in the focus of our previous analysis (societies of RS and Kosovo*). Due to that, we will be able to claim that actors/households from both societies in the future will exclusively rely on “human resources” and socio-cultural capital of the family, since in the two-decade transition period it has proven the family is the basis not only of psychological but socio-economic security as well. Possible changes of household strategies in both cases – societies of RS and Kosovo* – will be in near future under the impact of chaotic strategic (post-socialist and post-war) business orientations. Therefore, there is a dominant strategy orientation not only in business, but in the entire social organization as well, which in those societies has got for its basis a neoliberal ideology (MILOŠEVIĆ, 2004b, 143). It may be expected from that strategic orientation to “have impact on the adaptation of family strategies to other organizational forms of labour (production, distribution, exchange, and consumption), and to have impact on all of them (together), in order to shape them in that form providing necessary harmony with socio-cultural specificities of religions and local milieu, in order to reach greater profit” (MILOŠEVIĆ, 2011, 191). In such circumstances, there would be evident values such as qualitative education and hardworking, and which would give local population the possibility to improve social position of their families, households, and their own.

Bibliography

ARITONOVIĆ, Ivana, „Neki uzroci i posledice društvenih sukoba na Kosovu i Metohiji“, in: *Baština*, 2010, no. 28, p. 323–345.

ARITONOVIĆ, Ivana, “Istraživanja svakodnevice ženske populacije u srpskom društvu (usmerenost na Kosovo i Metohiju)”, *Baština*, 2011, no. 31, p. 355–378.

BABOVIĆ, Marija, *Postsocijalistička transformacija i socio-ekonomske strategije domaćinstava i pojedinaca u Srbiji*, 2011, Beograd: ISI Filozofskog fakulteta.

BLAGOJEVIĆ, Marina, “Svakodnevica iz ženske perspektive: samožrtvovanje i beg u privatnost”, in: S. Bolčić (ed.), *Društvene promene i svakodnevni život: Srbija početkom devedesetih*, Beograd, ISI FF, 1995, p. 181–209.

BURDJE, Pjer, *Nacrt za jednu teoriju prakse*, 1999, Beograd, Zavod za udžbenike.

VUKOSAVLJEVIĆ, Sreten, *Sociologija seljačkih radova (Istorija seljačkog društva III)*, 1983, Beograd: SANU.

GARCIA-ORRICO, D. *Kosovo*, 2009 P. 116–155,
http://www.fride.org/uploads/Cap5_Kosovo_ENG_oct9.pdf

GEDDENS, Antony, *Where Now for New Labour?*, 2009, Cambridge: Polity (publisher).

GOLUBOVIĆ, Zagorka, *Porodica kao ljudska zajednica*, 1981, Zagreb: Naprijed.

YANNIS, A., "The UN as Government in Kosovo. Global Governance", *A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2004, Jan.–Mar. 2004, Vol. 10, No. 1, s. 67-91.

KOŠARAC, Biserka, MILOŠEVIĆ-ŠOŠO, Biljana, "Srpski nacionalni identitet u Bosni i Hercegovini". in: *Tradicija, promene, istorijsko nasleđe, pitanja državnosti i nacionalnog identiteta na Kosovu i Metohiji*. Institut za srpsku kulturu Priština-Leposavić, 2014, p. 525–534.

MILOŠEVIĆ, Božo, *Umeće rada*. Novi Sad, 2004a, Prometej.

MILOŠEVIĆ, Božo, "Transformacija organizacija rada u uslovima globalizacije: uticaj novoliberalne ideologije". *Sociologija*, 2004b, XLVI(2), p. 143-166.

MILOŠEVIĆ, Božo, "Socijalni i/ili sociokulturni kapital: saznanji dometi i upotreba pojma u analizama i objašnjenjima tranzicije srpskog društva". in: M. Tripković (ed.), *Sociokulturni kapital i društvena integracija*, Beograd-Novı Sad: Sociološko društvo Srbije i Odsek za sociologiju Filozofskog fakulteta, 2004c, p. 93-110.

MILOŠEVIĆ, Božo, "Radne strategije domaćinstava u tranziciji post-ratnog društva – primer Republike Srpske", *Sociološki pregled*, 2011, vol. 45, br. 2, p. 169–192.

SVILAR, Predrag, "'Zapadni Balkan' – politički kontekst i medijska upotreba", *Sociološki pregled*. Beograd, 2010, vol. 44, br. 4, p. 503–540.

SLOVIĆ, Srđan, "Dejtonski mirovni sporazum – istorijska pozadina, priprema i rezultati", *Baština*. 2010, no 31, p. 335-352.

- <http://www.un-ngls.org/orf/Amnesty-EUR7001004.pdf>

- <http://www.kim.gov.rs/rs/vesti/item/1538-devet-godina-od-pogroma-nad-srbima-na-kim>

A RATIONAL PROTEST

UNE PROTESTATION RATIONNELLE

UN PROTEST RAȚIONAL

Paula Ioana BACTER (BRONȚ),

Student-doctorand, anul I, Domeniul Filologie,
Universitatea din Oradea, coordonator prof. univ. dr. Ion Simuț,
E-mail: bacterpaula@gmail.com, paulika_10bip@yahoo.com

Abstract

*The following article treats a less debated Romanian writer after the communist period: Alexandru Ivasiuc. He had a controversial life and a prolific literary activity through ten years, given the fact that he died at just forty-four years. Apart from the novels he wrote, Ivasiuc wrote down many articles and essays that appeared in two volumes: **Pro domo. Radicalness and value** and **Pro domo**. In these essays, the author brings out his life philosophy and his Marxian convictions that influenced his writings. The articles bring forward a man filled with contradictions. Alexandru Ivasiuc goes from politics to ideology, from philosophy to literature without denying his affiliation. The style of his writing is frank and honest. Through the articles, he wanted to bring the readers' attention upon the social and cultural issues of that period.*

Résumé

*Cet article présente un écrivain roumain pas très débattu dans la période postcommuniste: Alexandru Ivasiuc. Il a eu une vie controversée et une activité littéraire riche au cours des dix ans, étant donné qu'il est mort à l'âge de seulement 44 années. En plus de romans publiés, Ivasiuc a écrit de nombreux articles et essais qui ont été publiés dans deux volumes - **Pro domo, Radicalisme et de la valeur** et **Pro domo**. Dans ces essais, l'auteur présente sa philosophie de la vie et ses croyances marxistes qui ont influencé ses écrits. Les articles présentent un homme plein de contradictions. Alexandru Ivasiuc passe de la politique à l'idéologie, de la philosophie à la littérature sans nier son affiliation idéologique. Le style est direct, ouvert. Les articles sont considérés comme un moyen d'attirer l'attention sur des questions sociales ou culturelles de l'époque.*

Rezumat

*Lucrarea de față tratează un scriitor român mai puțin disputat în perioada postcomunistă: Alexandru Ivasiuc. Acesta a avut o viață controversată și o activitate literară bogată de-a lungul a zece ani, având în vedere faptul că a murit la vârsta de doar patruzeci și patru de ani. Pe lângă romanele publicate, Ivasiuc a scris numeroase articole și eseuri care au apărut în două volume – **Pro domo. Radicalitate și valoare** și **Pro domo**. În aceste eseuri, autorul își prezintă filozofia de viață și convingerile marxiste care i-au influențat scrierile. Articolele înfățișează un om plin de contradicții. Alexandru Ivasiuc trece de la politic la ideologic, de la filosofie la literatură fără a-și nega apartenența ideologică. Stilul abordat este unul direct, deschis. Articolele sunt privite ca un mod de atragere a atenției asupra unor probleme sociale sau culturale ale momentului respectiv.*

Keywords: *Marxism, essays, philosophy, radicalness, contradiction*

Mots-clés: *marxisme, des essais, de la philosophie, de la radicalité, de la contradiction*

Cuvinte-cheie: *marxism, eseuri, filosofie, radicalitate, contradicție*

Alexandru Ivasiuc este un bine cunoscut și, totodată controversat, scriitor și eseist din perioada comunistă. Deși debutează în volum destul de târziu, are o intensă activitate publicistică. Numeroasele articole publicate în reviste de referință sunt cele care îi dovedesc apartenența filosofică.

Cunoaștem foarte bine istoria și modul în care Partidul Comunist a câștigat mulți adepți ce doreau o schimbare radicală între granițele țării. Mulți tineri de la aceea perioadă au fost convinși de acțiunile și programele comuniste. Cu toate acestea, Alexandru Ivasiuc nu se înscrie în partid, firea lui răzvrătită purtându-l prin alte, să le zicem, experiențe.

Mereu în căutare de libertate, un tânăr ce nu dorea să fie controlat, Alexandru Ivasiuc va participa, student fiind, la un miting din timpul revoluției maghiare. Acest lucru va duce la ani de detenție în diferite închisori, ca, mai apoi, să fie arestat la domiciliu. Cu toate acestea, peste ani, el se arată un înflăcărat adept al marxismului, pe care îl consideră adevărata modalitate de a trăi și singura șansă a societății de a progresa.

Dacă romanele pe care le scrie sunt mai temperate în ce privește ideologia sa de viață, adeziunea lui Alexandru Ivasiuc la marxism este bine definită de aceste articole ale sale. Dacă el a devenit adeptul acestei ideologii în perioadele petrecute în închisoare (să fi fost rezultatul unei reeducări?), nu se știe clar. Totuși, este puțin probabil, deoarece eseistul dă de înțeles că era în cunoștință de această doctrină încă de dinaintea perioadei de detenție.

Chiar el afirmă într-unul din eseuri că: „În termeni marxiști, deci, radicalitatea este o revoltă împotriva alienării, adică împotriva produsului uman fetișizat, care îmbracă o formă opresivă și ne apare ca un nonsens. (...) De aici și până la actul revoluționar nu este decât un pas, doctrinele radicale adunând forțele necesare operației de înlăturare a ordinii stabilite. Revolta culturală se transformă în revoltă de fapt, atunci când forțele capabile să o realizeze sunt mature.” (IVASIUC, ALEXANDRU, 1972, 16-17).

De fapt, această convingere asupra credinței sale marxiste vine în urma multelor studii făcute asupra acestei filozofii, iar scrierile sale gazetărești divulgă un caracter cu o puternică determinare de a fi marxist a lui Alexandru Ivasiuc. Acest lucru nu trebuie să fie neaparat unul negativ. Într-o măsură mai mare sau mai mică, această folozofie de viață l-a adus pe Alexandru Ivasiuc pe scena românească literară.

Ceea ce dorea scriitorul să realizeze este, de fapt, o sincronizare cu epoca în care trăia, convins că doar așa va reuși să își înțeleagă menirea și să se descopere. Contemporaneitatea lui constă în faptul că „Ivasiuc a făcut ca nimeni altul la acea oră eforturi pentru a înțelege sensul de înaintare a literaturii autohtone și de configurare a unei noi structuri intelectuale.” (BOGDAN LEFTER, ION, 1986, XIII).

Eseurile sale arată cel mai bine această preocupare a lui pentru mersul lucrurilor, pentru dorința de a fi în sincron cu celelalte mișcări politice și literare din spațiul românesc, cât și din afara țării. Poate totul se datorează rădăcinilor pe care le are în *Ardealul de Nord*, cum îi spunea el, și unde totul se întâmpla mult mai rapid, românii dorind mereu a fi la curent cu ce se întâmpla dincolo de Carpați, dar totodată consultând și trăind în mijlocul multelor mișcări și ideologii care ajungeau rapid din vestul Europei.

Despre unul din volumele de eseuri în proză el declara: „am eliminat titlurile transformând-o într-un <jurnal de gândire>. E o consemnare a lecturilor, a impresiilor, a problemelor, a lucrurilor care mă preocupă. El (volumul) cuprinde, în același timp, nevoia mea funciară de atitudine. Consider că am dreptul și datoria să mă exprim în for.” (SASU, AUREL; VARTIC, MARIANA, 1986, 234).

Alexandru Ivasiuc vorbea despre volumul „**Pro Domo**”, apărut în 1974. În acesta, el adună articole scrise de-a lungul a aproximativ trei ani, articole ce străbat subiecte din cele mai diverse: republica lui Platon, umanismul Renașterii, lumea modernă, democrația, rolul literaturii în oricare societate ce se vrea modernă, „*democrația literară*”, principiile artei, artistul, scriitorul, poetul, poezia, opera literară, adevărul, rolul criticii, conștiința de sine, conformismul, concretul, libertatea, inefabilul, creația, marxismul, naționalismul, contemporaneitatea etc.

Dintre filozofii pe care îi abordează în eseurile sale amintim pe: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, Immanuel Kant, J. Piaget; iar ca scriitori avem atât pe cei din țară de la momentul respectiv, cât și din literatura universală: Nichita Stănescu, Ion Barbu, M. Sadoveanu, Marin Sorescu, Radu Cosașu, Zaharia Stancu, S. Damian, William Faulkner, G.G. Marquez, Edward Gibbon, Dante, Thomas Morus și alții.

Între cele două volume de eseuri se poate observa o ușoară diferență în tonalitate. În primul volum, „**Pro Domo. Radicalitate și valoare**”, Alexandru Ivasiuc prezintă mult mai pregnant doctrina marxistă. Articole întregi atestă apartenența sa ideologică: „Radicalitatea analizei marxiste”, „Tânărul Marx - Contemporanul nostru”, „Pornind de la <Marxismul secolului XX>”, „Lenin – schiță de portret intelectual”, „Lenin și o problemă literară”.

Eseistul, însă, se sustrage politicului și prezintă în scrierile sale filozofice, lucrările publicate de acești întemeietori ai marxismului, lucrând și discutând despre noțiuni fundamentale cum sunt: adevărul, transcendentul, divinitate, teoria alienării, existențialismul, Omul, Istoria, Arta etc. Scopul acestor eseuri este „să verbalizeze și să explice autorului însuși o idee care îl chinuie de câțiva ani ca idee, și poate de când există ca temperament, intuiția – să-i spunem – ca la baza valorilor majore stă radicalitatea, atitudinea radicală, incizia și negația necruțătoare în trama acestei lumi în care trăim.” (IVASIUC, ALEXANDRU, 1972, 78).

Alexandru Ivasiuc scrie, în primul rând, pentru sine, pentru a-și clarifica propriile zbateri interioare, pentru a se regăsi și a se putea recunoaște. Aceste articole aduc în prim plan un intelectual preocupat de lumea socială, de mersul societății nu doar românești, ci și străine.

El chiar are parte de mai multe călătorii în afara României cum ar fi schimbul de experiență de la Iowa, Statele Unite ale Americii sau perioada în care a conferențiat la Oxford, Anglia. Deși se confruntă cu sisteme atât de diferite de cel românesc de la momentul respectiv, Alexandru Ivasiuc nu se întoarce influențat de cele trăite, așa încât să îi schimbe teoriile. Pare că aceste experiențe nu fac decât să îi întărească ideile filozofice.

„Mă consider marxist, adică un om care crede într-o raționalitate a lumii umane, care crede în contradicție, care crede în mișcare, care știe că totul este istoric.” (SASU, AUREL; VARTIC, MARIANA, 1986, 226). Și apelând la sinceritate: care dintre oameni este acela ce reușește să își schimbe părerile fundamentale când acestea s-au cimentat de-a lungul anilor și îi definesc personalitatea? Prea puțini.

Trebuie precizat că Alexandru Ivasiuc nu era preocupat de marxism ca mecanism politic. El nu era un promotor al unor idealuri politice, ci a unor afirmații ideologice. Chiar dosarele Securității confirmă neacordarea lui cu mersul comunismului politic. Acest lucru îl determină să fie atât de inconsecvent în temele pe care le adoptă în romanele sale – filozofice, cât și politice.

Tocmai de aceea pare greu de crezut că alipirea sa la ideologia marxistă i-ar fi fost impusă. Ca argument, vom cita dintr-un interviu acordat de Alexandru Ivasiuc lui Florin Mugur și integrat în volumul „**Romanul românesc în interviuri**”: „Știu precis, de pildă, că strămoșii mei dinspre mamă s-au așezat în comuna Biserica Albă în anul 1445, când au fost înnoșilați de către Ioan Corvin de Huniade și purtau numele satului de unde porneau, li se spunea De Ferești. Erau niște bieți oieri, însă nu s-au mutat, au stat în același loc și s-au perindat generație după generație timp de cinci sute de ani. Stabilitatea asta extraordinară am detestat-o, în tinerețe socoteam această latură a familiei mele drept burgheză. Revoltându-mă împotriva ei am plecat de acasă la vârsta de șaisprezece ani.” (SASU, AUREL; VARTIC, MARIANA, 1986, 221).

Acest pasaj este o dovadă incontestabilă a înclinației lui Alexandru Ivasiuc spre a căuta miezul lucrurilor, originea și dezvoltarea lor. Este un fapt care atestă aderarea conștientă și voită la filozofia marxistă, care, din perspectiva sa, aducea o schimbare a minții și, astfel, și a atitudinii.

Alexandru Ivasiuc a fost mereu conștient de capacitatea sa de a gândi și a filosofa lucrurile. Cu umor declară că din această cauză a devenit încrezut. El afirma că urăște lenevia. Ba chiar dorința de cunoaștere este motorul vieții sale. „Eu cred că, realmente, știu niște lucruri pe care nu le știu. Și că cea mai mare fericire a omului este să afle lucruri pe care nu le știe.” (SASU, AUREL; VARTIC, MARIANA, 1986, 234). Ce motivație pentru dezvoltarea intelectuală poate fi mai frumoasă?

El dorește anularea diferențelor dintre viață și artă, deoarece arta devine însăși viața scriitorului. O idee care va fi concretizată și lansată de Nichita Stănescu într-un volum de poezii ce va purta titlul „**Necuvintele**”, idee a lucrurilor pe care le gândim dar nu le știm spune, nu le putem concretiza. Tocmai încercarea de a le face cunoscute, de a le exprima sau a le contura fizic, le ciunește din valoarea pe care o au în mintea noastră.

Eseurile publicate și rubrica din „**România literară**” sunt o imagine clară a unui protest rațional. Articolele sale sunt bine legate, au un liant comun pe care Alexandru Ivasiuc îl păstrează din dorința de a argumenta o opinie. Întrebările adresate și lăsate fără răspuns, sau al căror răspuns e preconizat în următorul articol face ca cititorul să revină la actul lecturii. Publicul cititor le gustă din plin. Ele sunt o scandare a nevoii de schimbare, a punerii piciorului în prag și preluarea frâielor culturii.

Acest lucru nu presupune ruperea de social, de realitate. Dimpotrivă. Romancierul este profund conștient și ancorat în realitatea socială a vremii. El vedea ca un imperativ „necesitatea absolută a ancorării în real, în istoric, în tensiunile epocii, condiția creației nu numai a operei de valoare, dar și a operei existente în conștiințe, factor de transformare a lumii. Angajarea în secolul XX nu mai este un deziderat politic sau ideologic numai, ci și unul estetic, valoric. Pentru că o mare operă exprimă o mare conștiință, iar conștiința este un raport, o relație cu lumea.” (IVASIUC, ALEXANDRU, 1972, 5).

Cu toate acestea, Alexandru Ivasiuc nu a avut un carnet de membru de partid, luând decizia de a se înscrie doar în anul 1968. Se cunoaște acea perioadă când, prin cuvântarea antisovietică a lui Nicolae Ceaușescu cu privire la situația din Cehoslovacia, multe personalități au dorit să se încrie în Partidul Comunist. De fapt, această năvală a oamenilor intelectuali în partid era condusă de o năzuință a unei schimbări, schimbare ce putea fi făcută chiar de ei și, credeau ei, din interiorul partidului. Dar, ca din orice vis, omul se trezește brusc la realitate și îi constată cruzimea.

Eseistul Ivasiuc era un militant pentru comuniune, pentru întraajutorare, pentru coeziune culturală. Avea o mare capacitate de observare a societății în care trăia. Era conștient de nevoia de schimbare și de reorganizare culturală. Aceste lucruri le redactează și în expunerile sale, ca mai apoi să renunțe la rubrica *Pro domo* din „**România literară**”, deoarece sesizase schimbări în articolele publicate de el.

Atitudinea lui rămâne aceeași, dar se mută în alt plan, cel ideologic. „Negația cea mai deplină se realizează prin schimbarea punctului de vedere, prin eliberare a radicalului din datele problemei și așezarea lui la o înălțime sau profunzime sau excentricitate ce desființează seriozitatea absolută a problemelor și raporturilor nuanțate în care suntem plasați în mod obișnuit.” (IVASIUC, ALEXANDRU, 1972, 31).

FOLKLORIC ELEMENTS UNDER THE SIGN OF SOCIAL DOUBT**ÉLÉMENTS FOLKLORIQUES SOUS LE SIGNE DU DOUTE SOCIAL****ELEMENTE FOLCLORICE SUB SEMNUL ÎNDOIELII SOCIALE****Raluca BOCA,**

Liceul cu Program Sportiv „Bihorul”

Calea Matei Basarab, nr. 4

E-mail: raluca_boca@yahoo.com**Abstract**

The volume „Una sută una poeme” draws his essences from folk literature. The new values of folk symbolism become inspired and unique without losing the mystical ancient ritual. Characteristic cultural elements are presented in a different form, in terms of country and curse distorted rituals. Integrating folk themes in a cataclysmic framework, marks a lyrical internal tension to a meaningless society and time, where the normal boundaries are confused and tradition is inane and without her applicability.

Résumé

La poésie du livre „Una sută una poeme” attire essences de littérature populaire. Les nouvelles valeurs de symbolisme folklorique deviennent inspiré et unique sans perdre ancien rituel mystique du personnage. Éléments culturels caractéristiques sont présentés sous une forme différente, en termes de pays et la malédiction rituels déformés. L'intégration de thèmes folkloriques dans un cadre cataclysmique marque une tension interne lyrique de sens pour la société et le temps, les limites normales sont confus et la tradition n'a pas de sens et de l'applicabilité.

Rezumat

Poezia din volumul „Una sută una poeme” își trage esențele din literatura folclorică. Noile valențe ale simbolisticii folclorice devin inspirate și unice fără însă a-și pierde caracterul mistic al ritualului străvechi. Elementele culturale caracteristice sunt prezentate sub o alta formă, din prisma blestemului de patrie și al unor ritualuri distorsionate. Integrarea unor teme folclorice într-un cadru cataclismic, marchează tensiunea interioară a eului liric față de societatea lipsită de sens și de normă, în care granițele normalului devin confuze iar tradiția devine lipsită de sens și de aplicabilitate.

Keywords: Tudor Arghezi, Folk literature, society**Mots-clés:** Tudor Arghezi, le folklore, la société**Cuvinte-cheie:** Tudor Arghezi, folclor, societate

Poezia lui Tudor Arghezi se bucură de o vastă receptare, aceasta nefiind notată la nivelul ovațiilor și ripostelor aduse asupra poetului, ci în numeroasele fațete poetice și spectrul larg al interpretărilor acestora. Nici volumul *Una sută una poeme* nu se dezice de la această practică poetică în care bogăția tematică este întregită de bogăția limbajului.

În anul 1947, Tudor Arghezi publică volumul *Una sută una poeme*, în care apar câteva poezii în care se făcea aluzie la înstrăinarea pământului țării, autorul folosind cuvântul „liftă”, care-i desemna pe păgâni. Oficialitățile au înțeles că era vorba despre bolșevicii ateii, despre Basarabia și nordul Bucovinei, ocupate de sovietici. Astfel cartea a fost interzisă, iar exemplarele nevândute au fost topite. Această ripostă fermă vine după 1947, când conducerea de partid decide să atenționeze toți scriitorii, care trebuiau să știe că nu erau permise nici un fel de critici, fie chiar și aluzive, la adresa „fratelui mai mare” de la Răsărit și a regimului democrat-popular din România. [POP, 2007, 1025]

Această atitudine politică promovată în volumul *Una sută una poeme* devine incompatibilă cu noua situație în care se afla țara. Visul lui Tudor Arghezi de a atinge libertatea și independența literară devine o urmare a fiecărui volum al poetului, oferind în contextul politic al vremii, o atitudine națională, cu caractere tradiționale. Această direcție națională vine în mod natural în urma propagandei de demolare a valorilor naționale românești.

Volumul cuprinde diverse poezii publicate în perioada 1940-1947, perioadă în care poetul dă frâu liber caracterului acid și polemic dar și suferă de pe urma acestuia, fiind urmată de întemnițarea în lagărul de deținuți politici de la Târgu-Jiu.

Experiența lagărului oferă poetului un spectru diferit al recepției colectivității. Din prisma eului liric apare o implicare puternică, o dedublare a acestuia în creație, eul resimțind toată angoasa omului din spatele versurilor. Nu ignoră influențele exterioare, iar la o primă dezintegrare a textului, ideile nu sunt pur literare, ca un element de „bon ton” specific opoziției argheziene. În acest caz nu se poate face o diferențiere între poet, eu liric, și omul Arghezi. Fiecare se identifică în celălalt, recurgând la empirism, în care experiențele senzoriale oferă singura realitate.

Aspectele înțelegerii textului provin dintr-o viziune din „interior” în care trebuie a fi luate în calcul atât evenimentele istorice cât și caracterul nonconformistului Arghezi. Textul se prezintă ca un manifest al responsabilității civice și patriotice pe care poetul o resimte ca urmare a experienței lagărului de la Târgu-Jiu dar și a regimului politic. Acesta oferă mărturii ale degradării sociale pe care eul o sesizează, o refuză și încearcă să o combată prin caracterul pamfletar prin comicul care generează „râsul meditativ, interiorizat, râsul-satiră care acuză și biciuește” [FIRAN, 2012, p 196]

Poezia din volumul *Una sută una poeme* își trage esențele din literatura folclorică și ca și aceasta ea devin greu de clasificat, aspectul ei primordial fiind la nivelul sentimentului exprimat și al universului amplu, valorificat artistic, într-o manieră mai mult plastică decât descriptivă. Astfel, prin expresii plastice, senzuale dar în același timp violente, Arghezi nu se încadrează curentului simbolist. Plasticitatea versului, expresiile aforistice, persistența cuvântului nud, aspru, care creează impresia de obscuritate, reprezintă fundamentul operei rebele argheziene. Caracterele folclorice nu impun necesitatea unui studiu al autenticității deoarece temele acestora se îmbină în poetica specific argheziană. Noile valențe ale simbolisticii folclorice devin inspirate și unice fără însă a-și pierde caracterul mistic al ritualului străvechi. Elementele culturale caracteristice sunt prezentate sub o alta formă, din prisma blestemului de patrie și al unor ritualuri distorsionate. Astfel în *Blesteme de babă* avem obiceiuri superstiții, tradiții și ritualurile mistice ale unui timp nonsens.

„Ai vrea îndeznadejde s-auzi un cintec și tu
Să-ți mîngîie sfîrșitu'.
Nu, fiara, nu !
Nu pieri atît de iute.
Ticăloșiile ți-s multe mii și sute.
Le vei plati cu chinuri, chibzuit,
Călăule nelegiuit.” [ARGHEZI, 1980, p 439]

Trecerile subtile de la un limbaj brut și direct, la elemente de finețe care oferă poeziei o nouă notă a interpretărilor, oferă o extravaganță cititorului experimentat. Această antiteză se resimte și în temele promovate. Volumul prezintă o problematică socială amestecată cu elemente folclorice

folosite pentru a marca razvrătirea sonoră a eului. Marchează deopotrivă sentimente de înaltă bucurie cu cele de tristețe, amărăciune și resemnare, în care tinde spre simțul moral atât de necesar echilibrului și normalității. Expresii directe și vehemente dar și limite ale îndoielii care aduc cu sine perturbarea sensibilității și pierderea moralității.

„Chemai un înger și veni un drac,
Diavol, și el, de vată și bumbac.
În ciutura cu lanțurile noi.
De-o viață scoți țarină sau noroi.
Fîntînile adînci sînt prihănite
Și trebuiesc sleite:
Nu căuta viteazul să scoboare
Drept în mocirla, pînă la izvoare.
Cetatea forfotește de păpuși.
Ștubeiele sînt pline cu căpuși,
Iar mierea li-e de sînge în fagurii umflați
De-o seamă cu bojocii retezați.
Ți-aș povesti o mie, pe-ndelete,
De lucruri, dar, băiete,
N-ai fi mai bun și nici mai înțelept.
Încrucișează brațele pe piept
Și uită-te în sus,
La steaua din apus.” [ARGHEZI, 1980, p 361]

Astfel prezentată deznădejdea pe care doar lumina cauzatoare de umbre o poate genera. O revăsare a agresivității față de cititor, eul poetic sau chiar față de subiectul în sine. Opera lui este atinsă de degradarea socială pe care autorul o suportă din dragoste necondiționată față de tradiție.

„Mă dor mormîntul, spinii, crucea - și mi-e sete
Și mie, ca și lui, de apa.
Unse mi-s buzele și arse de burete
Și de otrava care ma adapă.
Am și murit întocmai, taică.
Și toată suferința ta m-a strins,
De-a pururea
Fecioară, maică.” [ARGHEZI, 1980, p 429]

Integrarea unor teme folclorice într-un cadru cataclismic, marchează tensiunea interioară a eului liric față de societatea lipsită de sens și de normă, în care granițele normalului devin confuze iar tradiția devine lipsită de sens și de aplicabilitate. Astfel tradiția devine imitatoare, kitsch. Își pierde statutul de ideal (al creației, național, moral) și devine partea spațiului imaginar. Marcarea unei soluții definitive care să aducă cu ea un echilibru atât de necesar, o temperare a extremelor, realizată cu ajutorul miracolului sau al apocalipticului.

Depășeste false raționamente ale momentului dialogului dintre om și dumnezeireși oferă, într-un amestec de singurătate, straniu și acceptanță un cadru al familiarității limbajului.

A nu se confunda atitudinea lui Arghezi cu un fals misticism deoarece el nu se împacă cu dogmele creștine în care ideea existenței divine nu poate fi pusă la îndoială. Spiritul arghezian este fundamental nereligios, în care divinitatea se identifică cu materia și nu materia se raportează la divinitate. După Nicolae Manolescu, autorul *Psalmilor* recurge la „numele unui Dumnezeu de legendă sau de metaforă poetică spre a conjura presimțita singurătate a omului în univers” [MANOLESCU, 2003, p79]. Deși în poezia argheziană monarhismul reprezintă o influență demnă

de a fi notată, aceasta are un caracter național, devenind un monarhism național. „pe această cale el ia contact cu pământul acesta lucrat de istoaria noastră. [...] Valori prea mari nu se pot clădi în aer ori pe postamente de nisip”. [RÂLEA, 1971, p 21]

Identificarea divinității la nivelul materiei este exemplificată în poezia naturii care devine stilizată. Natura este prezentată în diferite ipostaze, fiecare reprezentând proiecții ale trăirilor subiective. Astfel se anulează ideea unei poezii descriptive din categoria pastelului rezultând o atmosferă plastică, în care cuvântul devine unitatea de bază a imagisticii „tabloului” arghezian. În această identificare a dumnezeirii în materie, țăranul este reprezentarea Creatorului. El apare ca o reproducere a dumnezeirii pe pamanat, restabilind ordinea primordială, prin prisma tradiției și a specificului cultural promovat de acesta. În etosul universului țăranului, Dumnezeu devine incertitudine, pe când spațiul pământean, arhaic, este sub semnul certitudinii, familiarului și al imuabilului. Relația cu pământul, o datorie sacră primită din strabuni, devine acută în momentul în care apar semnele „tâlhăririi” de glia strămoșească, devenind o forță refutatoare.

Inițiativele îndrăznețe ale lui Arghezi de a reforma lexicul, de a folosi cuvinte și sintagme arhaice, elemente atât negative cât și pozitive ale spațiului cotidian, termeni ai lumii naturale, caractere liniate de o mână sigură, matură. Iese din spectrul cuvintelor simple, refuză limbajul non-expresiv, recurgând la expresivitatea plastică fără prejudecăți de limbaj și fără ambițiile absurdului. Astfel creația sa dă dovadă de maturitate, echilibru și greutate, toate acestea survenind în momentul în care testul timpului și al receptivității este promovat.

Bibliografie

1. Arghezi, T. – *Blesteme de babă*, în *Versuri*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1980
2. Arghezi, T. – *Înțelepciune*, în *Versuri*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1980
3. Arghezi, T. – *Sarcina sacră* în *Versuri*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1980
4. Firan, F. - *Tudor Arghezi – treptele devenirii*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 2012
5. Manolescu, N. - *Poeți moderni*, Editura Aula, Brașov, 2003
6. Pop, I - *Dicționar analitic de opere literare românești*, Vol. II, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007
7. Râlea, M. - *Scrieri din trecut: În literatură* - În Colecția „Biblioteca critică” - *Tudor Arghezi* - Editura Eminescu, București, 1971

A BRIEF HISTORY OF ROMANIAN CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF INTONATION

BREF HISTORIQUE DES CONTRIBUTIONS ROUMAINES À L'ÉTUDE DE L'INTONATION

SCURT ISTORIC AL CONTRIBUȚIILOR ROMÂNEȘTI LA STUDIUL INTONAȚIEI

Alina-Mihaela BURSUC PRICOP,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Socio-Uman
Str. Lascăr Catargi, nr. 54
E-mail: alina.bursuc@hotmail.com

Abstract

This article aims to present an overview of the main Romanian contributions to the study of various aspects of intonation. The first systematic observations appear in a chapter of a grammar (1954) and autonomously in an article (1961). The research for over thirty years of linguist Laurenția Dascălu-Jinga is by the intonation patterns identified a consistent part of the Romanian intonation study. Currently, relevant data are collected and analyzed to dialectal variation of intonation in the project AMPER.

Résumé

Cet article se propose de présenter les principales contributions roumaines à l'étude de l'intonation. Les premières observations systématiques apparaissent dans un chapitre d'une grammaire (1954) et de façon autonome dans un article (1961). La recherche pour plus de trente ans de la linguiste Laurenția Dascălu-Jinga constitue par les patrons intonatifs identifiés une partie cohérente de l'étude de l'intonation au niveau de la langue littéraire standard. Aujourd'hui, on collecte et analyse les données relevantes pour la variation dialectale de l'intonation au sein du projet AMPER.

Rezumat

Articolul își propune o prezentare a principalelor contribuții românești la studiul diverselor aspecte ale intonației. Primele observații sistematice apar într-un capitol al unei gramatici din 1954 și autonom într-un articol din 1961. Activitatea de cercetare de peste treizeci de ani a lingvistei Laurenția Dascălu-Jinga constituie prin modelele intonaționale identificate o parte consistentă a studiului intonației românești. În prezent, sunt adunate și analizate date relevante pentru variația dialectală a intonației în cadrul proiectului AMPER.

Keywords: Romanian intonation, scientific contributions, prosody

Mots-cles: intonation de la langue roumaine, contributions scientifiques, prosodie

Cuvinte-cheie: intonația limbii române, contribuții științifice, prozodie

Introducere

Interesul lingviștilor români pentru intonație, comparativ cu alte aspecte ale limbii române, se manifestă destul de târziu, primele observații sistematice sunt din 1954. În prezent, o echipă de lingviști români se ocupă cu studiul intonației limbii române în cadrul proiectului internațional *Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman* (AMPER). O trecere în revistă a cercetărilor consacrate elementelor prozodice (inclusiv a intonației) în limba română a fost realizată de L. Dascălu-Jinga. Potrivit lingvistei, studiul intonației debutează în lingvistica românească cu scurte mențiuni în gramatici, manuale, tratate (DASCĂLU-JINGA, 1990, 163), continuă prin capitole mai consistente în lucrări de sintaxă, fonologie, fonetică (elementele prozodice analizate din punct de vedere sintactic și fonologic). Un moment important este determinat de accesul, începând cu 1961, la un sonagraf care permite inclusiv lingvistei Laurenția Dascălu-Jinga studiul intonației cu mijloace ale foneticii experimentale. După 1990, se intensifică studiul intonației, este publicată în 2001 o adevărată monografie a „melodiei vorbirii”. Un alt moment important al foneticii experimentale îl constituie analiza intonației asistată de calculator, odată cu participarea lingviștilor români la proiectul AMPER. Articolul își propune o prezentare a principalelor contribuții românești la studiul diverselor aspecte ale intonației.

1. Primele contribuții la studiul intonației limbii române

Cele dintâi observații asupra intonației limbii române, mai ales în context romanic, aparțin totuși unor lingviști străini, care sesizează mai ușor diferențele de pronunție la contactul dintre limbi. E vorba studiile a doi lingviști străini din primele decenii ale secolului al XX-lea (DASCĂLU-JINGA, 1990, 163), privitoare la intonația limbilor romanice: Erwin Waiblinger, *Beiträge zur Feststellung des Tonfalls in den romanischen Sprachen* (1914), respectiv Karl R. von Etmayer, *Zur Intonation der Romanen, Neusprachliche Studien* (1925). E. Waiblinger alcătuiește tabele de curbe de intonație specifice limbilor romanice în care apar și intonații românești¹. K. Etmayer continuă studiul intonațiilor romanice început de predecesorul său, și subliniază necesitatea dezvoltării foneticii instrumentale pentru realizarea curbelor de intonație, dificil de elaborat pentru frazele lungi numai cu ajutorul urechii. La nivel conceptual și terminologic, studiile erau mult avansate, astfel în studiul intonației romanice se face distincție între tonul inițial (cu care începe propoziția), tonul de destindere (cel mai înalt) și tonul de destindere (când vocea coboară, mai ales la sfârșitul propoziției). În general tonul inițial este considerat a fi sub tonul normal, dar în cazul întrebărilor parțiale, tonul inițial are înălțimea cea mai mare. Limbile cu accent final (franceza) au un caracter ascendent, pe când cele cu silabă finală neaccentuată (italiană, spaniolă) au un caracter descendent². Acestor contribuții li se adaugă studiul lui Frederick B. Agard, *Structural Sketch of Rumanian* (1958) (TURCULEȚ, 1999, 257).

2. Primele contribuții românești la studiul intonației

2.1. Cele dintâi observații sistematice apar în prima ediție a *Gramaticii Academiei* din 1954 (DASCĂLU-JINGA, 1990, 164), mai precis în două din subsecțiunile celui de-al doilea volum, *Sintaxa*, subordonate ierarhic astfel: *Sintaxa frazei*, *Subordonarea*, *Locul propozițiilor subordonate*, *Accentul și intonația*, și intitulate: *Intonația și Marcarea grafică a intonației prin punctuație*. Se admite valoarea sintactică și stilistică a tonului, realizat prin coborârea și ridicarea vocii, în calitate de mijloc de exprimare a sensurilor propozițiilor și trăirilor afective. Se observă că propozițiile enunțiative cu participare afectivă minimă se pronunță cu același ton sau cu coborârea tonului, de unde reiese intonația descendentă. În schimb, propozițiile enunțiative care exprimă diferite stări prezintă mai multe tipuri de intonație: descendentă, ascendent-descendentă, ascendentă (MACREA, 1954, 293). Propozițiile interrogative pot avea intonație ascendentă sau descendentă datorită

¹ Cf. recenzia lui N. Drăganu N. la studiul lui Karl R. von Etmayer, *Zur Intonation der Romanen, Neusprachliche Studien*, în *Festgabe, Karl Luickzu seinem sechzigsten Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern* (= fasc. 6 din *Die Neuren Sprachen*). Marburg, 1925, pp. 7-22; în „Dacoromania”, anul VII, 1931-1933, p. 285.

² *Ibidem*.

prezenței unui adverb ori a unui pronume interogativ. În privința marcării grafice a intonației, nuanțele afective obișnuite pot fi redată prin semne de punctuație, în schimb nuanțele afective mai complexe nu dispun de astfel de mijloace grafice.

2.2. Cel dintâi studiu românesc autonom este semnat de Alexandra Roceric și Sanda Golopenția, și reprezintă o schiță de tip fonologic a intonației, extrasă din cercetări cu caracter impresionist (DASCĂLU-JINGA, 1990, 168). Se precizează că, exceptând lucrarea lui Agard, intonația limbii române nu a fost studiată metodic și sistematic (ROCERIC, 1961, 30). După o scurtă prezentare a noțiunilor și termenilor: *contur intonațional* și *tonem*, autoarele articolului își propun degajarea tonemelor și identificarea contururilor intonaționale existente în cursul pronunțării. Conturul intonațional reprezintă unitatea fundamentală a intonației, și este definit drept: „o succesiune de înălțimi organizate în funcție de un accent principal” (ROCERIC, 1961, 29). În cadrul conturului intonațional se disting diferite grade de înălțime numite toneme. Prin compararea tonemelor inițial și final se stabilesc trei tipuri fundamentale de contururi intonaționale: continuu (susținut), ascendent și descendent. Existența unui tonem intermediar în care se modifică sensul mișcării tonului îi determină pe unii cercetători să stabilească alte două tipuri de contururi intonaționale: ascendent-descendent, respectiv descendent-ascendent. Lingvistele analizează succint diversele pronunțări cu care zece persoane intonează o serie de propoziții simple. În urma analizei, se observă existența unor corespondențe: tendința de a pronunța propozițiile declarative prin contururi intonaționale continue sau descendente, sau preferința pronunțării propozițiilor interogative prin contur intonațional ascendent. Totuși în cadrul propozițiilor interogative se disting două tipuri de contururi: descendent în propozițiile care conțin adverb sau pronume interogativ, respectiv ascendent în întrebările la care se poate răspunde prin *da* sau *nu* (ROCERIC, 1961, 33).

2.3. Specialist în problema accentului în limba română, Emanuel Vasiliu, într-o introducere la studiul elementelor suprasegmentale, menționează cele două contribuții din 1961 privitoare tocmai la intonație³. Capitoul *Unități suprasegmentale*, din lucrarea *Fonologia limbii române* (1965), conține două subcapitole, al doilea fiind intitulat *Unități suprasegmentale extensive: intonația*. Potrivit lui Em. Vasiliu, manifestarea fonetică a intonației este „variația de înălțime în modul de emisie a unei tranșe sonore” (VASILIU, 1965, 67), evidentă prin tonuri mai înalte sau mai scăzute. Pentru studiul intonației se compară segmentele sonore reprezentate de silabe, iar pentru stabilirea sistemului intonațional se analizează segmente mai mari, macrosegmente, delimitate de pauze. Em. Vasiliu introduce în lingvistica românească concepte moderne de prozodie și termenii corespunzători (*contur terminal*, *silabă proeminentă*, *contururi intonaționale* cu „variantele” lor fonetice), și oferă o transcriere fonologică a intonației (cu trei tonuri și trei tipuri de contururi terminale: ascendent, descendent, neutru) (DASCĂLU-JINGA, 1990, 165). Conturul terminal și intonația enunțului sunt determinate de tonul ultimului cuvânt din enunț: conturul terminal ascendent indică o intonație ascendentă, iar conturul terminal descendent, o intonație descendentă. În timpul pronunțării se poate produce o ridicare a tonului și o mărire a intensității pe o silabă numită proeminentă, indicând o intonație specifică numită *emfază*. Distincția dintre conturul terminal ascendent și conturul terminal descendent provine din compararea tonului silabei proeminente cu tonul ultimului cuvânt al macrosegmentului. Conturul intonațional reprezintă „secvența fonică care începe cu o silabă proeminentă și sfârșește cu silaba care precede imediat următoarea silabă proeminentă (sau pauza)” (VASILIU, 1965, 72). În continuare, lingvistul exemplifică variante fonetice ale contururilor terminale și ale silabelor proeminente, precum și o serie de contururi intonaționale incomplete. În general, se consideră conturul terminal ascendent caracteristic propozițiilor interogative, iar conturul terminal descendent, specific propozițiilor enunțiative. Lucrarea, în care se expune concepția lingviștilor structuraliști americani privitoare la detectarea *contururilor intonaționale* prin metoda comutării și la funcționarea lor în cadrul unor

³ Articolul semnat de Roceric A. și Golopenția S., precum și articolul semnat de Popescu-Marin M., *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, în „Studii de gramatică”, vol. III, 1961, pp. 179-186, la care se face referire în: Vasiliu Em., *Fonologia limbii române*, Editura Științifică, București, 1965, p. 13

opoziții lingvistice, este considerată un moment important în cercetarea teoretică a intonației, ca unitate suprasegmentală extensivă (DASCĂLU-JINGA, 1990, 165).

2.4. Observațiile din prima ediție sunt amplificate în cea de-a doua ediție a *Gramaticii Academiei* (GRAUR, 1966, pp. 472-479; cf. DASCĂLU-JINGA, 1990, p. 164). Problema intonației este tratată în capitolul *Accentul, intonația, pauza, ritmul*, semnat de Magdalena Popescu-Marin (specialist în gramatică și în idiomul retoroman). Intonația este definită sintetic: „variațiile de înălțime ale vocii în timpul vorbirii” (GRAUR, 1966, 472). Elementele prozodice sunt analizate din punct de vedere sintactic, intonația fiind considerată mijloc de diferențiere a propozițiilor după scopul comunicării, de unde existența a două tipuri fundamentale de intonație: de tip enunțiativ și de tip interogativ. Intonația de tip enunțiativ este caracterizată prin coborârea (bruscă sau treptată) a înălțimii vocii sau prin pronunțarea egală a ultimului cuvânt, și este specifică propoziției enunțiative și propoziției interogative parțiale, cu înălțimea cea mai mare pe cuvântul interogativ, după care intonația coboară. Intonația de tip interogativ este caracterizată prin urcarea înălțimii vocii pe ultimul cuvânt și este specifică propoziției interogative totale. Când intervine starea afectivă a vorbitorului, intonația propoziției enunțiative afective (exclamative) cunoaște variante caracterizate printr-o linie descendentă cu accentuarea anumitor cuvinte sau prin diferite modulații. Intonație exclamativă au îndeosebi vocativele și imperativele. Folosirea de către vorbitor a unei alte intonații decât cea caracteristică unui anumit tip de propoziție face ca propoziția respectivă să capete alt înțeles decât cel așteptat, de exemplu intonarea neutră a unei propoziții interogative indică o anumită siguranță a vorbitorului. În această secțiune este subliniat așadar faptul că intonația este o marcă a raporturilor sintactice, un mijloc de diferențiere a propozițiilor după scopul comunicării (enunțiative și interogative), un mijloc de exprimare a variațiilor stărilor afective.

2.5. Observații cu caracter teoretic asupra intonației limbii române apar în *Tratatul de lingvistică*, publicat în 1971, sub egida Academiei Române. Este vorba de capitolul al II-lea, *Lingvistică sincronă*, subcapitolul C. *Compartimentele limbii*, unde în secțiunile c. *Fonemele* și h. *Intonația în sintaxă*, sunt indicate succint o serie de elemente relevante. În timp ce lingviștii descriptiviști americani integrează accentul și intonația în categoria fonemelor suprasegmentale, alți lingviști consideră că faptele de intonație nu pot fi foneme. Fonemul are valoare distinctivă la nivelul morfemului și al cuvântului, intonația sau „melodia vorbirii” (sintagmă devenită ulterior titlul monografiei românești de referință) are valoare distinctivă în lanțurile de cuvinte, deci în sintaxă. Cercetările moderne evidențiază intonația în calitate de marcă a enunțului și de expresie a unor semnificații proprii enunțului, relevant fiind citatul tradus din Martinet: „Orice modificare a curbei melodice antrenează o modificare paralelă și proporțională a sensului enunțului” (GRAUR, 1971, 231). Rolul sintactic al enunțului reiese din faptul că același lanț de cuvinte poate fi analizat diferit în funcție de termenul reliefat prin intonație. Cercetările moderne se constituie în încercări de corelare a trăsăturilor melodice cu anumite sensuri, reducere a varietății intonației la trăsături distinctive, numite *intoneme* (K. L. Pike) sau *prozodeme* (B. Pottier; DȘL, s.v. *intonație*), identificare a invariantelor sintactice de intonație: engl. *intonation patterns*, rom. *contururi* (Crystal), *intonații propoziționale de bază* (Hultzan), cf. *tipare/ contururi intonaționale*, respectiv *modele/ contururi*. O atenție specială este acordată *contururilor terminale*, reductibile în limba română și în alte limbi la trei: *descendent, neutru, ascendent*.

3. Aspecte relevante despre „melodia vorbirii” la Dascălu-Jinga

3.1. La îndemnul profesorului A. Avram, Laurenția Dascălu-Jinga începe în anii '70, să studieze aspectele prozodice ale limbii române, segment neglijat în general în lingvistica anterioară (DASCĂLU-JINGA, 2001, 10). Rezultatele activității de peste trei decenii, prezentate și publicate în articole de specialitate, sunt sintetizate în lucrarea *Melodia vorbirii în limba română*, în care lingvista realizează un inventar al tiparelor intonaționale din limba română standard și continuă pentru anumite regiuni studiul tiparelor dialectale început de A. Avram în 1973. Prin intermediul analizei acustice, metodă specifică prozodiei, sunt observate pe sonagrame variațiile de înălțime ale vocii sau mișcările tonului și sunt măsurați parametri acustici, precum „frecvența fundamentală”

căreia îi corespunde la nivel perceptual înălțimea vocii (DASCĂLU-JINGA, 2001, 125). Prin intermediul comutării, metodă comună științelor limbii, este studiată intonația: sunt considerate perechi minimale, formate din câte două enunțuri omonime, care prezintă aceeași structură segmentală/fonetice, dar intonații diferite. În continuarea cercetărilor asupra intonației dialectale începute de A. Avram, Dascălu identifică, numește convențional și descrie câteva astfel de intonații dialectale: „intonație ardelenescă”, „intonație de Lelești” sau „intonație de tip Muscel” (semnala tă pentru prima dată de profesorul său). Varietatea funcțiilor intonației delimitează o tipologie bogată: funcția logică – intonație de finalitate, de continuitate, de întrerupere; funcția modală – clasicele intonații: declarativă, interogativă, imperativă, exclamativă; funcția contrastivă – intonația emfatică față de intonația neutră. Multitudinea valorilor semantice explică diverse tipare intonaționale, numite după terminologia internațională: tiparul chemării, tiparul adresării, tiparul enumerativ, tiparul interogativ retoric, la care se adaugă subtipuri.

3.2. În lucrarea *Introducere în fonetica și fonologia românească* (1999), în partea a II-a *Fonetica limbii române literare actuale*, cap. *Silaba și trăsăturile prozodice (suprasegmentale)*, subcapitolul *Intonația*, sunt prezentate câteva modele (engl. *patterns*) intonaționale după L. Dascălu: modelele interogativ ascendent, descendent, ascendent-descendent, descendent-ascendent, apoi modelul descendent declarativ. Prezentarea este precedată de o serie de elemente teoretice privitoare la: cele două accepții (largă și restrânsă) ale intonației și parametrii implicați, cele trei tipuri de intonație raportate la informațiile oferite din gramatica academică (TURCULEȚ, 1999, 257), considerarea intonației mai degrabă în funcție de sintagme decât de propoziții, cu o foarte scurtă trecere în revistă a celor mai importante contribuții anterioare.

3.3. În al doilea volum, intitulat *Enunțul*, al celei de a treia ediții a *Gramaticii Academiei* (2005), enunțul este privit ca unitate comunicativă și sintactică, evidențiindu-se organizarea acestuia din diferite perspective care dau și capitolele lucrării: organizare structural ierarhică, discursivă, informațională, tematică, focală și prozodică. Capitolul *Organizarea prozodică a enunțului*, semnat de Laurenția Dascălu Jinga, tratează cele mai importante trei trăsături prozodice: intonația, accentul și pauza, în trei secțiuni separate, cea mai întinsă fiind dedicată intonației (GUȚU-ROMALO, 2005, 902-939). Încă de la început, se precizează că intonația este văzută în două accepții (largă și restrânsă, a doua funcțională în această secțiune). Sunt puse în relație: elementul perceptual – înălțimea vocii, elementul acustic – *frecvența fundamentală*, elementul articulatoriu – vibrațiile coardelor vocale. Urmează indicarea tipurilor de tonuri „înalte”, „medii”, „joase” utilizate în descrierea intonației. Se specifică faptul că intonația este mijloc comunicativ în toate limbile, dar se organizează în anumite tipare și îndeplinește funcții specifice în fiecare limbă în parte. În limba română (limbă „intonativă” față de limbile „tonale”), intonația nu participă la distincții lexicale, ci la distincțiile relevante la nivel de enunț. Intonația transmite trei tipuri de informație: lingvistică prin manifestarea diferitelor funcții ale intonației (modală, emfatică, expresivă etc.), paralingvistică determinată de starea sufletească a vorbitorului, și extralingvistică dată de trăsăturile biologice ale vorbitorilor⁴. *Tiparele melodice (intonaționale)* sunt unități funcționale, scheme abstracte care se asociază constant cu structuri sintactico-semantice. Împietirea diverselor tipuri de informație transmisă determină o varietate de contururi melodice pentru aceeași secvență, care funcționează ca variante contextuale și/ sau conotative ale tiparului intonațional respectiv.

Ultima silabă accentuată din enunț este elementul în funcție de care se stabilește tiparul melodic. Tipurile fundamentale de contururi melodice sunt: conturul de tip *descendent*, conturul de tip *ascendent*, conturul de tip *plat*. Variatele funcții ale intonației decurg din două tipuri de acțiuni care determină două tipuri de „rupturi” în mișcarea tonului: verticală, creând proeminențe accentuale (pozitivă și negativă), și orizontală, creând discontinuități în linia melodică, corespunzând grupării elementelor sale în constituenți. Intonația îndeplinește funcții primare: de actualizare, demarcativă, informațională, modală, precum și funcții secundare: emfatică, expresivă,

⁴ În prezent, apare tot mai evident faptul că intonația este un obiect de studiu interdisciplinar, transmite informații de natură lingvistică, emoțională (psihologică) și biologică, iar studiul se realizează interdisciplinar pe baza unor parametri fizici și cu ajutorul instrumentelor informatice.

gramaticală. În comunicarea orală, orice enunț este dublu constituit: dintr-o componentă segmentală și una suprasegmentală, marcând funcția de actualizare comunicativă a intonației. Funcția demarcativă a intonației indică rolul acesteia de a delimita enunțurile între ele și de a segmenta astfel discursul, și este evidentă în cazul intonației de continuitate, de încheiere și a celei parantetice, detaliate în continuare de Dascălu. Funcția modală a intonației diferențiază enunțurile după scopul comunicării și evidențiază mai multe tipuri de intonație și de tipare intonaționale: intonația enunțurilor asertive cu tiparul asertiv descendent (caracteristic enunțurilor asertive neutre, negative, cu vocativ), respectiv cu tiparul asertiv ascendent-descendent; intonația enunțurilor interogative, cu tiparul interogativ descendent (specific întrebărilor parțiale), tiparul interogativ ascendent (specific întrebărilor totale, eliptice, „ecou”, „rememorative” și întrebărilor parțiale formate numai din cuvânt interogativ), tiparul interogativ descendent-ascendent, tiparul interogativ ascendent-descendent (specific enunțurilor interogative alternative); intonația enunțurilor imperative. Funcția emfatică a intonației este evidentă în enunțurile cu tipar melodic descendent prin intermediul proeminenței pozitive, iar în enunțurile cu tipar melodic ascendent prin intermediul proeminenței negative. Funcția expresivă a intonației identifică două categorii de enunțuri: exclamative nemarcate, respectiv marcate în plan segmental. Funcția gramaticală a intonației este relevantă în rolul intonației, pauzei și accentului frastic pentru dezambiguizare.

4. Aspecte ale studiului intonației în cadrul AMPER

Atât atlasele lingvistice ale limbilor individuale, cât și atlasele unor grupuri de limbi (*Atlas Linguistique Roman* – AliR sau *Atlas Linguarum Europae* – ALE) vizează variația lexicală, morfologică și fonetică a diverselor idiomuri, și neglijează variația prozodică⁵. Pentru a umple această lacună, în anii '90 este lansat proiectul *Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman* – AMPER, dedicat limbii vorbite, proiect coordonat de Michel Contini și Antonio Romano, la Centre de Dialectologie de Grenoble (Franța). Din 2002, în urma unei corespondențe intense cu inițiatorii proiectului (TURCULEȚ, 2005, 417-435; 2006, 284), începe colaborarea specialiștilor români la acest amplu proiect al cărui scop îl constituie realizarea atlasului electronic AMPER cu mijloace informatice în toate fazele elaborării lui: culegerea, prelucrarea (analiza) și prezentarea datelor. Scopul AMPER vizează înregistrarea variației prozodice la nivelul varietăților lingvistice române și realizarea tipologiei intonației (TURCULEȚ, 2008, 7). Primele rezultate ale activității echipei din Iași au fost prezentate la al doilea seminar AMPER, desfășurat în 2004, la Grenoble (Franța). Partea românească a proiectului AMPER și *Atlasul Multimedia Prozodic Român* (AMPRom), o inițiativă românească, sunt coordonate de profesorul Adrian Turculeț (Iași). Rezultate ale analizei enunțurilor dintr-o serie de anchete și care reliefează aspecte ale variației regionale a intonației românești sunt prezentate în câteva articole: aspecte regionale ale intonației din puncte de anchetă din nordul Moldovei și nord-estul Transilvaniei (TURCULEȚ, 2004, 557), sau din Republica Moldova ori din dialectul aromân vorbit în Republica Macedonia. Un moment semnificativ îl constituie organizarea în 2008, la Iași, a simpozionului AMPER, pe tema variației diatopice a intonației în domeniul românesc și romanic. Comunicările privesc variația prozodică la nivelul intonației în interiorul aceleiași limbi la nivel regional sau la nivelul limbii de cultură, ori compară varietăți ale diferitelor limbi române. Sunt prezentate aspecte ale variației diatopice a intonației la nivelul limbii române standard (TURCULEȚ, 2008, 21-72). Analiza este efectuată pe baza unor anchete de teren desfășurate în cele mai importante zece centre urbane din România, fiind examinate comparativ și descrise în detaliu contururile frecvenței fundamentale și durata.

Concluzii

În evoluția prozodiei românești se observă trei mari etape, în cei aproximativ șaiszeci de ani de cercetare: prima, caracteristică primilor aproximativ douăzeci de ani, cu caracter teoretic, în mare parte inspirată de studiile prozodice asupra limbii engleze; a doua, cuprinzând următorii treizeci de

⁵ Contini M., *Vers une typologie des variétés romanes*, în A. Turculeț (ed.), *La variation diatopique de l'intonation dans le domaine roumain et roman*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 13.

ani și corespunzând activității cercetătoarei Laurenția Dascălu-Jinga, care stabilește tiparele intonaționale la nivelul limbii literare standard; și a treia, corespunzând colaborării lingviștilor români la proiectul AMPER, în ultimii aproximativ zece ani, în care sunt adunate și prelucrate date pentru studiul comparativ al variantelor geoprozodice. Dacă primele observații aparțin lingviștilor străini care încep studiul intonației în limbile romanice, contribuțiile actuale privind varietatea geoprozodică a limbii române se realizează tot în cadrul unui proiect romanic, însă mai aplicat și mult mai amplu.

Bibliografie

DASCĂLU-JINGA, Laurenția, *Melodia vorbirii în limba română*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

DASCĂLU-JINGA, Laurenția, *Scurtă privire asupra cercetărilor consacrate elementelor prozodice din limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, nr. 2, anul XLI, 1990, pp. 163-176.

DȘL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar general de științe ale limbii*. București, Editura Științifică, [¹1997] ²2005.

GRAUR, Alexandru, AVRAM, Mioara, VASILIU, Laura (coord.), *Gramatica limbii române*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, [¹1963] ²1966.

GRAUR, Alexandru, STATI, Sorin, WALD, Lucia (red. resp.), *Tratat de lingvistică generală*, București, Editura Academiei, 1971.

GUȚU-ROMALO, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române*, vol. II *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005.

MACREA, Dimitrie (coord.), *Gramatica limbii române*, vol. II *Sintaxa*, Editura Academiei, București, 1954.

ROCERIC, Alexandra, GOLOPENȚIA, Sanda, *Observații asupra intonației în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, anul XII, 1961, nr. 1, pp. 29-31.

TURCULEȚ, Adrian, BOTOȘINEANU, Luminița, MINUȚ, Ana-Maria, *Un nou proiect de integrare în dialectologia romanică (AMPRom)*, în Ofelia ICHIM (coord.), *Comunicare interculturală și integrare europeană*, Iași, Editura Alfa, 2006, pp. 283-293.

TURCULEȚ, Adrian, BOTOȘINEANU, Luminița, MINUȚ, Ana-Maria, *Cercetări acustice asupra unor aspecte regionale ale intonației*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași” IIIe. Lingvistică, tom. 2003-2004, pp. 557-576.

TURCULEȚ, Adrian, *Emfaza interrogativelor totale afirmative*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, IIIe, Lingvistică, tomul LI, 2005, pp. 417-435.

TURCULEȚ, Adrian, *Introducere în fonetica generală și românească*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1999.

TURCULEȚ, Adrian, *La variation diatopique de l'intonation dans le domaine roumain et roman*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008.

VASILIU, Emanuel, *Fonologia limbii române*, Editura Științifică, București, 1965.

ARMENIAN CULTURAL AND LITERARY ELEMENTS IN ROMANIAN GEOGRAPHICAL SPACE

RÉPÈRES CULTURELS ET LITTÉRAIRES ARMÉNIENS DANS L'ÉSPACE ROUMAIN

REPERE CULTURALE ȘI LITERARE ARMENEȘTI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC¹

Claudia DĂRĂBAN,

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Școala doctorală de „Relații Internaționale și Studii de Securitate”

E-mail: daraban.claudia@yahoo.com

Abstract

The following study aims to provide an insight in the analyze of cultural dimension and in the specialized literary output (about Armenian community) written by the representative personalities from the community and from outside of community. The close connection within the Armenian community from Diaspora was the main engine of cultural development and literary production represent a reflection of that identity. In historiography and in literature the attention to the Armenian community became higher in the interwar period when, after some political contexts that caused an influx of migrants to Romania, Armenian cultural life was revitalized and cultural production was enriched. The present study has two distinct research directions. The first direction is represented by historical contextualization of Armenian presence in Romanian area and the second one is focus on the presentation of cultural literary elements.

Résumé

Cette étude vise à fournir un aperçu de l'analyse de la dimension culturelle et de la production littéraire spécialisée des Arméniens. La relation étroite au sein de la communauté de la diaspora arménienne a été le principal moteur du développement culturel et la production littéraire en est le reflet. Dans l'historiographie et dans la littérature l'attention sur la communauté arménienne devient plus accentuée pendant la période entre-deux guerres, lorsque, suite à des contextes politiques qui ont provoqué un afflux de migrants en Roumanie, la vie culturelle arménienne atteint le sommet et la production culturelle littéraire devient plus riche. Cette étude est organisée sur deux directions de recherche distinctes. La première direction est la conceptualisation historique de la présence des Arméniens en Roumanie et la seconde vise la présentation des éléments à caractère culturel littéraire.

Rezumat

Studiul de față dorește să ofere o incursiune în analiza dimensiunii culturale și a outputului literar de specialitate (despre comunitatea armeană) scris de către exponenții acestei comunități și nu numai. Legătura strânsă din sânul comunității armene din diasporă a fost principalul motor al dezvoltării culturale, iar producția literară este o reflectare a acestei identități. În istoriografie și în literatură atenția asupra comunității armene devine una mai accentuată în perioada interbelică

¹ Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit de Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional”.

când, în urma unor contexte politice care au cauzat un aflux de imigranți spre România, viața culturală armeană este revigorată și producția cultural literară devine una mai bogată. Studiul de față este împărțit pe 2 direcții de cercetare distincte. Prima direcție este reprezentată de contextualizarea istorică a prezenței armenilor în spațiul românesc, iar cea de a doua de prezentarea elementelor cu caracter cultural literar.

Keywords: *Armenian community, Transylvania, Romania, Armenian culture, Armenian literature*

Mots-clés: *la communauté arménienne, la Transylvanie, la Roumanie, la culture arménienne, la littérature arménienne*

Cuvinte-cheie: *comunitatea armeană, Transilvania, România, cultura armeană, literatura armeană*

Aspecte introductive

Orice încercare de reconstruire istorică a trecutului trebuie să țină cont de aportul pe care grupurile etnoculturale minoritare l-au adus la construcția și la dezvoltarea țării gazdă. Unul dintre aceste grupuri este format din armenii ce s-au stabilit pe actualul teritoriu al României, grup marcat de o conștiință proprie, dar și de o identitate comună cu populația majoritară. Prezența comunității armene din spațiul românesc contemporan este atestată încă din secolele evului mediu când în urma unor evenimente socio-politice, această comunitate a migrat, s-a stabilit și s-a dezvoltat în localitățile din Țările Române și Transilvania. În aceste secole aportul armenilor la dezvoltarea socio-economică a comunităților unde s-au stabilit nu poate fi pus sub semnul întrebării. De la o participare parțială în orânduirea urbelor, până la construcția uneia din propriile resurse (ex. Gherla) comunitatea armeană a câștigat respectul celor din jur și s-a integrat în peisajul vieții cotidiene. Tocmai din aceste motive, comunitatea armeană nu trebuie uitată atunci când avem în calcul reconstrucția culturală și istorică a unei anumite perioade. Studiile istorice și nu numai privind moștenirea culturală și materială lăsată în urmă de minoritatea armeană sunt necesare pentru a genera o mai bună înțelegere a existenței comunităților etnice și a avea o mai bună contextualizare a fenomenelor culturale românești petrecute între cele două războaie mondiale.

Desigur acest proces de restituție culturală și literară a minorității armene nu este unul nou, el a fost împărțit de intelectualii din deceniile și secolele trecute cu rezultate mai mult sau mai puțin cunoscute. Putem spune în mod cert că interesul față de acest grup etnic nu este unul de dată recentă, însă contextul global și cultural și evoluția față de conservarea valorilor cultural-identitare fac ca studiile de armenologie să reprezinte un bastion în fața valului de diluare cultural-identitar general observabil la nivelul societății contemporane.

Contextualizare istorică

Pentru o mai bună evidențiere a modului în care comunitatea armeană din spațiul românesc s-a dezvoltat și și-a adus contribuția la viața culturală și economică din țara gazdă, precum și pentru a vedea importanța unui studiu asupra culturii și a literaturii armenesti este necesară o analiză la nivelul dimensiunii culturale și politice a perioadei interbelice.

Comunitatea armenescă din România poate fi împărțită în două categorii, în funcție de perioada în care au venit și s-au stabilit în sânul comunităților autohtone din spațiul românesc. Împărțirea acestora în două categorii în funcție de perioada în care aceștia s-au așezat pe teritoriul amintit [NASTASĂ : 2008, 8-9] este mai mult un instrument de evidențiere a efectelor influxului de resurse intelectuale și de elite decât o comparație între cele două grupuri de armeni care creează comunitatea zilelor noastre.

În prima categorie se pot încadra armenii „vechi”, care au venit în secolele anterioare și care s-au stabilit în diverse regiuni ale spațiului românesc. Importanța acestui grup este mai mare decât pare la prima vedere, deoarece aceștia au reprezentat un magnet și au creat un spațiu de siguranță pentru cei persecutați în ani primului război mondial sau pentru cei care au devenit indezirabili noului regim politic din R.S.S. Armenia. Nu trebuie uitat faptul că pe parcursul istoriei, comunitățile armenie din spațiul românesc au devenit cunoscute în special datorită caracterului lor de comunitate compactă centrată pe dorința de a crea un cadru propice pentru evoluția lor sănătoasă din perspectiva educației, culturii și a meșteșugurilor specifice. Istoria lor de pe teritoriul României actuale începe încă de pe vremea evului mediu și a perioadei de consolidare a statelor medievale românești în Moldova și Țara Românească, respectiv a Principatului Transilvaniei. Amintim aici prima așezare consistentă a armenilor care au venit în mod relativ compact începând din veacul al XIV. Motivele emigrării au fost multiple, de la calamitățile naturale până la prăbușirea regatului (1045), la ocuparea capitalei Ani de către selgiucizi sau la persecuțiile religioase ce au urmat. Aceștia s-au așezat preponderent în Moldova unde s-au ocupat de comerț și meșteșugărie. Din această categorie o mică parte a pătruns și în Muntenia. Un alt val ce ține de aceeași categorie este cel sosit prin filiera Crimeea, Galiția, Polonia și Bucovina, principala cale de pătrundere a armenilor în țările românești. Dintre aceștia o mică parte s-a stabilit și în Transilvania. O migrație semnificativă înspre părțile Valahiei a avut loc începând cu secolul al XV-lea ca efect al căderii Constantinopolului și al instabilității politice din peninsula Crimeei. În Transilvania armenii încep să se contureze într-o comunitate compactă doar din cea de a doua jumătate a veacului al XVII-lea, odată ce evoluția politică și economică a principatului devine una favorabilă migrației, iar situația politică din Moldova este marcată de incertitudine și o degradare a cadrului economic [SELIAN: 1999, 16-18].

Armenii „vechi” au trecut printr-un proces de aculturație. Aceștia treptat s-au românizat, iar cei din Transilvania s-au maghiarizat. Fenomenul de asimilare s-a manifestat profund: de la adoptarea limbii oficiale, până la schimbarea numelor de familie și participarea totală la ceea ce ținea de viață socială, politică, culturală și economică a societății majoritare [Lucian Nastasă : 2008, 12]. Acest fenomen nu este unul ieșit din comun deoarece structura societății medievale și moderne de multe ori necesită un astfel de sacrificiu; toleranța sau beneficiile oferite de statul gazdă erau mai mult decât necesare supraviețuirii comunității în noile zone geografice. Totuși putem să spunem că această aliniere la cultura gazdă nu a prejudiciat evoluția culturii armenie, ci mai mult le-a oferit un cadru de desfășurare mai amplu și beneficii care au permis o prosperare a armenilor și menținerea culturii armenie.

Cea de a doua categorie este cea a armenilor de dată recentă veniți în urma masacrelor ce au avut loc în Imperiul Otoman și ulterior în Turcia. Documentele din perioada comunistă vorbesc de un număr de aproximativ 20 000 de armeni veniți în urma evenimentelor violente din 1895, 1915-1916 și 1922. Nou veniții s-au stabilit cu precădere la București (cca. 12.000) și la Constanța (cca. 3.000) [ANR: Fondul 43, dos. 7/1948]. Aceste evenimente nefericite, cu implicații majore în istoria armenilor de pretutindeni, au lăsat urme vizibile și în spațiul românesc. Pe lângă faptul că au sporit numărul membrilor vechii comunități, au contribuit și la promovarea ori reluarea unui stil de viață bazat pe valorile tradiționale ale acestui important grup etno-cultural, având consecințe socio-culturale în regiunile menționate. În rândurile armenilor veniți după masacre se afla un număr relativ mare de emigranți politici și intelectuali (învățători, ziariști, scriitori, etc). În cursul anului 1921-1922 a emigrat în România și un grup restrâns de foști miniștri și deputați dașnakiști, care au ales calea exilului după 20 noiembrie 1920 când s-a instaurat regimul sovietic în Armenia [NASTASĂ : 2008, 15].

Pentru comunitatea din România această imigrare de dată recentă a conaționalilor a însemnat o revigorare a comunității, precum și o reînflorire a activității culturale. Un număr destul de însemnat de intelectuali precum: scriitorii Eduard Kolangian, Zareh Blbul (Baronian); scriitorii saritici Levon Șatrian și Harutin Khntian; publicistul Harutin Arslanian (Horion); medicul Aram Salbi; profesorul Hașhașian Aram și mulți alții și-au găsit căminul în spațiul românesc. Nu

întâmplător, în perioada interbelică comunitatea armeană din România cunoaște un avânt cultural datorat acestor noi veniți care s-au integrat în peisajul cultural românesc.

Elemente cu caracter cultural literar

Lucrările relevante din domeniu variază de la o perioadă istorică la alta, însă de multe ori ele sunt și rămân necunoscute publicului larg. Bineînțeles, perioada interbelică nu este cea dintâi perioadă în care apar studii referitoare la cultura armeană. Astfel de studii apar cu mult înaintea perioadei amintite. În cele ce urmează voi aminti câteva lucrări semnificative pentru subiectul tratat, precum și câteva periodice ce au avut ca scop păstrarea și promovarea culturii și a identității armene.

Astfel, în sec. XIX sunt publicate o serie de studii monografice referitoare la armenii din Transilvania realizate de Kristof Szongott, un profesor armean din Gherla dedicat muncii de conservare și promovare a patrimoniului spiritual-cultural armean. De-a lungul vieții sale, Szongott a publicat un ciclu monografic în 5 volume: *Monografia orașului liber regal Gherla* (apărută între 1893 și 1901 în 3 volume), *Genealogia familiilor armenesti din Ungaria* (1898) și *Etnografia armenilor din Ungaria* (1903). Ultimele două lucrări sunt relevante din perspectiva studierii dinamicii comunității armene din Transilvania și a evoluției genealogice a acestora pe parcursul istoriei. Lucrările lui Szongott oferă bogate repere asupra istoriei, și mai ales asupra complexității culturii armene, prin riguroase incursiuni în ceea ce privește etnografia, structurile sociale, asociațiile religioase, educația, religia, literatura, muzica, cutumele și multe alte aspecte, conținând numeroase ilustrații cu caracter documentar. Toate aceste dimensiuni ale vieții cotidiene denotă importanța armenilor în peisajul etno-cultural transilvănean. Totodată, profund preocupat de trecutul armenilor, Kristof Szongott este cel dintâi care a organizat la Gherla un muzeu armean (primul muzeu armean laic din diasporă, înființat în anul 1907), la fel cum tot lui i se datorează editarea unei reviste intitulată sugestiv „*Armenia*”, ce a apărut între anii 1887 și 1907, cu un conținut extrem de bogat de informații, documente, articole referitoare la istoria, cultura și literatura comunității. Printre cei ce au publicat în această revistă se numără: Merza Gyula, Barany Lukacs, Gopcsa Laszlo, Banyai Elemer, Wlislacki Henrik, Patrubby Lukacs, Esztegar Laszlo și alți membrii proeminenți ai vieții intelectuale transilvănene.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au apărut numeroase periodice publicate de armenii transilvăneni, dintre care amintim: *Szamosujvar [Gherla]*, revistă apărută între anii 1886-1898, sub redacția lui Fogolyan Tivadar; *Erzsébetváros és vidéke [Dumbrăveni și împrejurimile]*, periodic ce a apărut în perioada 1903-1905, avându-l ca redactor pe Martonffy Marton; *Szamosujvar Kozlony [Monitorul de Gherla]* a fost redactat în perioada 1903-1909 de Banyai Elemer și între anii 1913-1914 de către dr. Izsak Lajos; *Szamosújvár és vidéke [Gherla și împrejurimile]* a apărut între anii 1906 și 1907, avându-l ca redactor pe Gopcsa Jakab.

În perioada interbelică viața culturală a comunității armene din România cunoaște un avânt datorită numeroaselor publicații ce apar, a activităților în plan intelectual duse de organizațiile ce s-au format care, deși organizații politice acestea aveau ca scop prezervarea culturii armene și îmbogățirea culturală a armenilor din spațiul românesc, precum și datorită intelectualilor și a oamenilor politici ce își găsesc refugiul în România acelei perioade

În ceea ce privește studiul comunității armene din Principatele Române, putem menționa preocupările istoricului și omului de cultură Nicolae Iorga, care prin numeroasele lucrări ce tratează acest subiect ne oferă o panoramă asupra istoriei, culturii și civilizației armenilor din spațiul arcului extra-carpatic. Dintre textele istoricului se cuvin amintite: cele *Patru conferințe despre Armenia ținute la Teatrul Național din București*, un ciclu de conferințe ce au avut loc la sfârșitul anilor '20 la București și la Paris, tipărite în anul 1929 care oferă un cadru complex de repere istorice și culturale armene. Printre alte studii referitoare la armeni și România se găsesc mai multe scrieri legate de evoluția aceste comunități în secolele XVIII-XIX. Armenii și românii. O mică paralelă istorică (1913), armenia ciliciană, istoria și evoluția comunității armene din România este probabil cea mai elocventă colecție de studii privind relația armenilor cu România și cu spațiul românesc.

Pe lângă cei doi autori amintiți, perioada interbelică cunoaște o creștere substanțială în domeniul studiilor de armenologie. Aici putem menționa studiile lui Hagop Djolian Siruni (1890-1973), cel care dă un impuls studiilor de armenologie, evidențiind și popularizând propriile valori identitare. Siruni a inițiat și a condus timp de trei ani publicația de artă și literatură „*Navasart*” iar apoi, între anii 1932-1944 ziarul „*Araz*” și almanahul cu același nume. În anul 1935 acesta a înființat publicația „*ANI*”, tipărită între anii 1934-1936 trimestrial iar apoi anual. Revista „*ANI*” are un caracter enciclopedic, prezentând toate aspectele vieții armenesti. Totuși cele mai relevante publicații ale lui H. Dj. Siruni sunt volumele: „*Cronica armenilor din România*” (1940), „*Bibliografia studiilor armenesti din România*” (1940), „*Armenii din Transilvania*” (lucrare publicată în 1965 în limba armeană), „*Documente din arhive armenesti pe pământul României*” (1966), care vin în urma unor cercetări și studii aprofundate privind evoluția comunității armenice din România.

De o mare importanță sunt și scrierile lui Vartan Mestugean, figură emblematică a comunității armenice, cu o bogată activitate editorială și implicat activ în activitățile comunității armenice din România. Mestugean este cel care în anul 1924 pune bazele revistei „*Ararat*”, revistă va apărea până în 1942 și care își va reîncepe activitatea începând cu anul 1990 sub egida Uniunii Armenilor din România. În ceea ce privește problematica tratată în această publicație, exista o varietate a rubricilor abordate, care apare și în ediția nouă: sunt rubrici dedicate problemelor cotidiene ale armenilor, articole ce privesc viața culturală a armenilor, știri referitoare la viața armenilor din Armenia sau din diaspora, rubrici dedicate istoriei armenilor, etc. Mestugean a colaborat și cu ziarele „*Nor Arşaluis*”, „*Masis*”, a redactat o perioadă împreună cu preotul Bodurian ziarul „*Paros*”. Printre cele mai valoroase scrieri ale lui Vartan Mestugean în ceea ce privește restituția istorică a armenilor este „*Istoria Armenilor*” apărută în anul 1926 în 2 volume, lucrare ce abordează evoluția comunității din timpurile vechi până la perioada contemporană autorului, făcând o analiză fină a celor întâmplate și prezentând evenimentele din punctul de vedere al contextului intern și internațional, precum și evoluția diasporei armenice de pe teritoriul actual al României.

Referindu-ne la perioada interbelică, este important de menționat faptul că nu doar autori români sau armeni stabiliți în România erau interesați de istoria și evoluția comunității armenice din spațiul românesc. Informații utile ne sunt de asemenea furnizate și de orientalist francez Frédéric Macler venit în România pentru a studia manuscrisele armenesti. În studiul său „*Rapport sur une mission scientifique en Transylvanie (sept – oct 1934)*” și o serie de conferințe ținute sub auspiciile Institutului de Studii Sud-Est Europene din București pe 26 și 30 iunie și pe 3 iulie 1927 și reunite în volumul „*Trois conférences sur l'Arménie faites à la Fondation Carol I, à Bucarest, par Frédéric Macler*”, cercetătorul francez contribuie într-un sens pozitiv la evoluția studiilor de armenologie. În lucrările amintite, Macler ne oferă detalii despre starea diasporei armenice din România din acea perioadă, precum și despre istoria și civilizația armeană, corelată cu evenimentele naționale și internaționale.

De un anume reviriment se bucură istoria armenilor din spațiul românesc în istoriografia post-comunistă, astfel, Judit Pal a elaborat mai multe studii referitoare îndeosebi la rolul armenilor în viața economică a Transilvaniei în ceea ce privește urbanizarea, toate acestea concretizate într-un valoros volum bilingv „*Armeni în Transilvania. Contribuții la procesul de urbanizare și dezvoltare economică a provinciei. [Armenians in Transylvania. Their contribution to the urbanization and the economic development of the province]*” (2005). Pe lângă aceasta, volumul editat de istoricul clujean Lucian Nastasă Kovacs „*Armenii din nord-vestul Transilvaniei în anii instaurării comunismului (1945-1953). Mărturii documentare*” oferă o incursiune valoroasă în viața culturală, socială și politică a armenilor din nord-vestul Transilvaniei în perioada instaurării și consolidării regimului comunist. Studiul introductiv conține o prezentare densă a istoriei armenilor cu scopul de a face cunoscut trecutul acestei comunități și contextualizarea documentelor folosite pentru analiza evoluțiilor socio-culturale a comunității armenice.

Tot pentru această perioadă, putem aminti preocupările unor autori pentru comunitatea armenilor din Transilvania. Menționăm aici lucrarea lui Szimonjan Anahit, „*A magyarországi ormeny sajto XIX-XX. századi története*” (1996). Studiul lui Kovacs Balint, „*Haukakan spjurk*”. *Diaspora armeană din Bazinul Carpatic în secolele VXII-XIX*, apărut în cartea „*Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*” coordonată de Jakab Albert Zsolt și Peti Lehel prezintă bogate informații în ceea ce privește viața armenilor transilvăneni făcând o analiză a trecutului sociocultural și a mecanismelor identitare. În cadrul acestui studiu, Kovacs Balint evidențiază conștiința identitară a acestui grup care, deși s-a considerat parte din națiunea maghiară, în sens cultural s-a socotit armean. Acest subiect este abordat și de Pozsony Ferenc în lucrarea „*Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok: egyetemi jegyzet*”. Pozsony Ferenc creionează evoluția structurii etnice și demografice a Transilvaniei, expunând felul în care se manifestă dubla identitate a armenilor după asimilare, din punct de vedere al limbii vorbite și al culturii.

Garda Dezső în cartea sa „*Gyergyói örmények könyve*” (apărută în anul 2007) abordează problematica comunității armenesti din orașul Gheorgheni începând cu sec. al XVII-lea și până în prezent. Întrucât majoritatea scrierilor despre armenii din Transilvania s-au centrat pe istoria comunităților armenesti din Gherla și Dumbrăveni, datele privind trecutul acestui grup etno-cultural din Gheorgheni sunt puțin cunoscute. Lucrarea ne oferă o serie de informații utile cu privire la viața cotidiană a comunității armenice din localitate și a evoluției acesteia din punct de vedere demografic (pe baza registrelor matricole) precum și genealogia unor familii mai importante din comunitate.

O serie de studii despre armenii maghiarizați a fost realizată și de Száva Tibor-Sándor, lucrări de un real ajutor pentru cei interesați de această comunitate etno-culturală din Transilvania. Amintim aici lucrările: „*Szépvízi magyarörmények nyomában*” (2003), „*Magyarörmények az I. Világháborúban*” (2004), „*Erdélyi magyarörmények az első világháborúban*” (2005).

Nu în ultimul rand trebuie menționate lucrările publicate la editura Ararat, editură care prin activitatea sa dorește să întărească cunoștința și identitatea națională a acestui grup etnic. Amintim aici volumul lui Sergiu Selian, „*Schița istorică a comunității armenice din România*” (1995). Acesta este una dintre primele încercări ale comunității armenice, de după perioada comunistă, de a-și prezenta istoria, stăruind asupra valorilor materiale și spirituale oferite de armeni. Lucrările lui Bogdan Căuș, „*Figuri de armeni din România: dicționar*” (1998) și Madeleine Karacașian, „*Cu și despre armeni*” (2001), se evidențiază prin caracterul didactic, prin maniera în care au adus în prim plan figurile unor membrii reprezentativi ai comunității armenice.

De o importanță deosebită în ceea ce privește popularizarea și înțelegerea istoriei armenilor din România sunt și memoriile membrilor comunității, care prin această muncă intelectuală doresc să lase posterității memoria evenimentelor care le-au marcat viața. Amintim aici volumul de memorii ale lui Levon Harutiunian, „*Siberia dus-întors*” apărută în 2014 la editura Meteor. Această carte-document prezintă memoriile lui Levon Harutiunian, unul dintre ultimii supraviețuitori dintre armenii deportați în Siberia. Paginile lucrării reprezintă o mărturie ce poate fi generalizată pentru întreaga comunitate armeană din România despre viața lor în perioada comunistă și în lagărele sovietice, si nu doar. Prima parte a cărții este o valoroasă sursă de informații despre viața unor personalități ale acestui grup etnic în perioada interbelică.

Concluzie

Buna înțelegere a complexității istorice necesită luarea în considerare a istoriei culturale și literare precum și a dinamicii interculturale și abordarea diferitelor teme ținând cont de producțiile culturale ale diverselor grupuri etnice minoritare și de literatura de specialitate ce tratează aceste comunități. Producția literară și cea de specialitate privind o comunitate este nu numai reflecția valorii spirituale și identitare, ci și o recunoaștere a statutului socio-economic în cadrul unui spațiu multicultural și multiethnic. Acest statut aparte este observabil și în cazul comunității armenice din România unde, în ciuda numărului mic, comunitatea armeană și-a lăsat amprenta asupra evoluției zonelor în care s-a stabilit.

Bibliografie

- ARACHELIAN, VARTAN, *Munca unui savant armean în România: Hagop Djololian Siruni*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2008.
- Arhivele Naționale București, *Organizația „Frontul Armeniei”*, Fondul 43.
- CĂUȘ, Bogdan, *Figuri de armeni din România: dicționar*, București, Editura Ararat, 1997.
- GARDA, Dezső, *Gyergyói örmények könyve*, Budapesta, [Hadimúzeum Alapítvány](#), 2007.
- HARUTIUNIAN, Levon, *Siberia dus-întors*, București, Editura Meteor Press, 2014.
- IORGA, Nicolae, *Patru conferinți despre Armenia ținute la Teatrul Național din București*, București 1929.
- IORGA, Nicolae, *Scrieri istorice despre armeni*, București, Editura Ararat, 1999.
- JAKAB, Albert Zsolt, *Procese și context social-identitare la minoritățile din România*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale: Kriterion, 2009.
- KARACAȘIAN, Madeleine, *Cu și despre armeni*, București, Editura Ararat, 2001.
- MACLER, Frédéric, *Rapport sur une mission scientifique en Transylvanie (septembre-octobre 1934)*, *Manuscripts arméniens de Transylvanie*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1935.
- MACLER, Frédéric, *Rapport sur une mission scientifique en Roumanie (juin-août 1927)*, „*Revue des Études Arméniennes*”, tome X, Fascicule 1, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1930.
- MESTUGEAN, Vartan, *Istoria armenilor*, București, Institutul de Arte Grafice, 1923.
- NASTASĂ, Lucian, *Armenii din Nord-Vestul Transilvaniei în anii instaurării comunismului (1945-1953). Mărturii documentare*, Cluj Napoca, Centru de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2008.
- PÁL, Judit, *Armeni în Transilvania. Contribuții la procesul de urbanizare și dezvoltare economică a provinciei. Armenians in Transylvania. Their contribution to the urbanization and the economic development of the province*, Cluj, Centrul pentru Studii Transilvane, 2005.
- POZSONY, Ferenc, *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok: egyetemi jegyzet*, Cluj-Napoca, [BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék : Kriza János Néprajzi Társaság](#), 2009.
- SELIAN, Sergiu, *Schiță istorică a comunității armene din România*, București, Editura Ararat, 1999.
- SIRUNI, Hagop Dj, *Armenii în viața economică a Țărilor Române*, București, Institutul de Studii și Cercetări Balcanice, Seria Istorică, 1944.
- SZÁVA, Tibor-Sándor, *Szépvízi magyarörmények nyomában*, Bécs, 2003.
- SZÁVA, Tibor-Sándor, *Magyarörmények az I. Világháborúban*, [Budaörs](#), Editura [MÖK](#), 2004.
- SZIMONJAN, [Anahit](#), [A magyarországi ormeny sajto XIX-XX. szazadi tortenete](#), Budapesta, [Orszagos Ormeny Onkormanyzat](#), 1996.
- SZONGOTT, Kristof, *Orașul liber regal gherla, Volumul I. Generalități*, Editura Ararat, 2014.
- SZONGOTT, Kristof, *Etnografia armenilor din Ungaria*, București, Edit. Ararat, 2013.

**IN SEARCH OF POETICAL AUTHENTICITY.
THE DICHOTOMIES OF ROMANIAN POSTWAR CRITICISM**

**À LA RECHERCHE DE L'AUTHENTICITÉ POÉTIQUE.
LES DICHOTOMIES DE LA CRITIQUE ROUMAINE DE LA DEUXIÈME
MOITIÉ DU XX-ÈME SIÈCLE**

**ÎN CĂUTAREA AUTENTICITĂȚII POETICE.
DICOTOMIILE CRITICII ROMÂNEȘTI POSTBELICE¹**

Raluca PERȚA DUNĂ,
Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Casa Academiei,
Calea 13 Septembrie nr. 13, București,
E-mail: instcalinescu@yahoo.com

Abstract

This article focusses on the problem of poetical authenticity and on the struggle of postwar Romanian criticism of attributing the value of authenticity according to a dichotomic system. Authenticity itself is conceived as a concept related either to „natural” or to „artificial”. The assessment made in favour of the second by N. Manolescu in the seventh decade of the last century prompted the young generation of the '80s (whose mentor Manolescu tried to be) to adopt an aesthetics which was not entirely its own, as the poetry or teoretical positions of some of its members demonstrate. This article describes the fake opposites implied by this dichotomy and how the paradoxical nature of postwar authenticity is perceived in Western theory and also in the Romanian poetry and criticism. The search for authenticity, as a concept beyond „natural”/„artificial”, modernist/postmodernist etc. is what relates the many postwarpoetics.

Résumé

Cet article sur le sujet de l'authenticite poetique dans la poesie Roumaine de la deuxieme moitie du XXeme siecle s'occupe de l'une des plus importantes dichotomies que la critique roumaine a appliquee dans l'etude et la promotion de la nouvelle poesie, notamment l'opposition entre le naturel et l'artificiel. Nicolae Manolescu, le critique de la generation des annees '80, a dirige son faveur vers l'esthetique de l'artifice, en considerant que seule l'authenticite, ne fait pas une grande poesie. En confondant authenticite pour sincerite, Manolescu a construit une fausse theorie pour l'authenticite postmoderne de la generation des annees 80s et, en le meme temps, a etabli un system d'oppositions difficiles a contester. Cet etude identifie l'authenticite comme un concept du paradoxe, de la „naturalisation” de l'artificiel, qui depasse les oppositions de la critique et qui constitue l'esthetique essentiel des poetes, des 1960s jusqu'au present.

Rezumat

Acest articol discută problema autenticității poetice în critica română postbelică, la intersecția a două concepte și estetici opuse, a naturalului, respectiv a artificialului. Pornind de la un articol care discută pozițiile opuse ocupate de doi importanți poeți britanici în imaginarul

¹Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

public, autoarea atrage atenția asupra situației actuale similare din cultura română. După o introducere în teoriile occidentale postbelice care au ca obiect autenticitatea în literatură, studiul discută sistemul critic postbelic din perspectiva opoziției natural/artificial, corespunzătoare distincției modernist/postmodernist. Avându-și originea în teoria lui N. Manolescu, această opoziție împarte în două tabere rivale poezia română, între șaizeciști și optzeciști, excluzând posibilitatea unei autenticități paradoxale, care să „renaturalizeze” artificiful – și care caracterizează de fapt unele poetici optzeciste, nouăzeciste sau douămiiste.

Keywords: *poetical authenticity, natural, artificial, Modernism, Postmodernism*

Mots-clés: *Authenticitepoetique, naturel, artificiel, modernisme, postmodernisme*

Cuvinte-cheie: *autenticitatepoetică, natural, artificial, modernism, postmodernism*

Autenticitatea este unul dintre elementele-cheie ale poeticilor moderne și postmoderne, un concept obsedant care revine neîncetat în discuțiile despre poezie, atât ale criticilor, cât și ale poezilor, dar care scapă atât definițiilor, cât și unei stabilizări semantice. Totuși, atât un cititor nespecializat, cât și un critic sau jurnalist cultural folosesc adesea adjectivul „autentic” drept argument suprem, inatacabil. În general, această autenticitate-veridicitate a poetului, legată și de ideea de poezie „în sine”, de adevărul și de valoarea ei este percepută ca opusă „imposturii”, pozei sau chiar simplei mode.

Un recent studiu britanic dedicat istoriei receptării celor doi mari poeți postbelici, Ted Hughes și Philip Larkin, urmărește tocmai „lupta pentru autenticitate” (HIBBETT, 2008, 134) dusă de cei doi poeți contemporani și rivali, cu mijloace stilistice opuse sau declarate drept opuse. Partea interesantă și chiar amuzantă a studiului este că, privită retrospectiv, această luptă pentru cucerirea titlului de unic poet „autentic” (cu descalificarea adversarului ca „impostor”) uzuează de un sistem de opoziții foarte simplist, de multe ori fals, dar eficace în a ține trează atenția publicului și întreținut chiar de pozițiile publice ale poezilor – aceștia, conchide autorul articolului, devin până la urmă de neimaginat în conștiința critică și publică unul fără de celălalt². Unul este poetul oficial, celălalt marginalul, unul laureatul, celălalt „laureatul neoficial”³ (HIBBETT, 2008, 128), unul poetul academic, celălalt poetul maselor, unul este modernist, celălalt anti-modern, unul scrie o poezie accesibilă, „populară”, celălalt „experimentală”, avansată artistic etc. Articolul arată că de multe ori aceste poziții sunt atribuite în mod fals și arbitrar și că aceste atribuiri sunt de multe ori doar chestiuni de imagine și politică culturală personală. Spre exemplu, Larkin alege să se autodescrie și să se impună în conștiința publică drept marginalizat, drept un poet mai degrabă „privat”, „uitat”, în comparație cu Hughes, poetul „public”, la modă etc., deși amândoi se bucură de o aceeași popularitate sau cotă de piață. Cei doi își joacă rolurile de poeți în spațiul public, conștient, de o parte și alta a barierei, în aceeași luptă pentru recunoașterea propriei autenticități, apropiindu-și câte un set de valori culturale care să-i asigure poziția, prin opoziție cu setul opus de valori. Acest set de opoziții fundamentale este fixat iconic într-o fotografie din 1974 în care ambii poeți apar, Hughes reprezentând poetul viril, intens, cu o „aură romantică”, Larkin, anti-modelul, gras, chel, cu ochelari, un fel de burghez, generând însă, în opinia sa, un „efect de sofisticată nesinceritate”⁴.

²Hibbert citează articolul *Poetry Lovers' Poll Crowns Larkin King of Verse* („Ancheta iubitorilor de poezie îl încoronează pe Larkin regele poeziei”), semnat de John Ezard în *The Guardian* (15 oct. 2003). Plecând de la rezultatele unei anchete, publicistul demonstrează că interesul publicului larg pentru Hughes și Larkin, considerați cei mai buni poeți britanici contemporani, provine din competiția deschisă dintre cei doi, întreținută de poeți și perpetuată de critici.

³Ph. Larkin refuză în 1984 distincția națională oferită de Regina Marii Britanii de „poet laureat”, care va fi acceptată de favoritul numărul doi, și anume Ted Hughes.

⁴În 1974 cei doi citesc împreună la Hull University. Larkin descrie (în *Selected Letters*, 1992, 525) în următorii termeni această alăturare: „Eu stăteam într-un scaun, oferind un efect sofisticat, nesincer, alternativa prețiozității unui ceas de aur cu lanț, la primitiva, directă, virila *persona* a acestuia (Ted Hughes, n.n.), în geaca sa de piele. (trad.m.) (“I was in

O concluzie cu bătaie mai lungă ar fi că fiecare reprezintă câte un tip de autenticitate (fiecare cu priză la un anumit tip de public), pe de o parte o autenticitate modernistă, în prelungirea celei romantice, căreia îi corespunde imaginea poetului geniu, inspirat, uzând de un fel de „naturalețe” magică, în gestică sau în limbaj, respectiv o autenticitate anti-modernă sau post-modernă, o autenticitate a artificului, „negativă” în termenii lui Terry Eagleton, căreia îi corespunde imaginea neconvențională, aparent banală a poetului în costum negru și cu ochelari, propunând alternativa unei sofisticări „nesincere”, a unei prețiozități ușor feminine, în orice caz, anti-eroice. Sintetizând, am putea concluziona că cei doi poeți britanici, Ted Hughes și Philip Larkin pot fi descriși prin binomul natural/ artificial sau poezie „genuină” versus poezie „ostentativă”, în termenii criticului britanic (HIBBETT, 2008, 132), un binom care polarizează, vom vedea, și aprecierile criticilor români de poezie din anii '60 încoace. O paralelă cu situația perechii britanice Ted Hughes/ Ph. Larkin se poate identifica cu ușurință și în poezia română postbelică, chiar dacă poeții înșiși nu au contribuit conștient (eventual, în mică măsură) la stabilirea acestei dualități, mă refer la Nichita Stănescu și Mircea Ivănescu, percepuți de critică, dar și de public, adesea prin intermediul unor perechi de contrarii de tipul natural/ artificial, modernist/postmodernist, tradițional / experimental, oficial/ marginal, public/ privat, eroic/ anti-eroic, masculin/ feminin etc. O similaritate frapantă chiar și la nivel iconic: de la fotografiile cu un Nichita-geniu, de obicei în poze retorice, insuflat mereu parcă de o inspirație cvasi-divină, admirat de femei, înconjurat de prieteni, frumos, viril, la imaginea unui personaj șters, urât, ochelarist, cufundat veșnic în lectura unei cărți, singuratic, iubitor de pisici, retractil - avem aproximativ construcția acelorași două identități poetice opuse din imaginarul cultural britanic⁵. Acestea pot ușor polariza două tipuri majore de sensibilitate sau de „autenticitate” postbelică, în termeni generici, una modernistă (moștenitoare a modelului romantic), respectiv una postmodernistă: anti-romantică, anti-modernistă, un model care se auto-descrie de obicei drept marginal și „alternativ”, opus mainstream-lui, dar care, de-a lungul a câteva decenii de postmodernitate, se poate instaura el însuși, în anumite contexte culturale, drept model dominant. În cultura română se poate observa această concurență și deplasare a modelelor, prin interesul crescând al criticii și al publicului pentru poezia și figura unor poeți marginali, în timpul vieții, precum Mircea Ivănescu, Virgil Mazilescu sau Cristian Popescu. Pe de altă parte, în ultimii zece ani se constată impunerea unor poeți care au ocupat, aproape 20 de ani, un loc de fundal pe scena culturală, precum Ioan Es. Pop sau Ion Mureșan și care uzurpă rolul cuvenit vedetelor generației optzeciste (îl excludem din această ecuație pe Mircea Cărtărescu, scriitorul optzecist care a devenit un fel de icon al generației sale, produs și al unei politici de marketing susținute din partea editurii Humanitas, dar să nu uităm că, după 2000, impus și confirmat în calitate de prozator).

Revenind la problematica autenticității, în sens larg, aș pleca de la observația că, în cultura noastră, această problematică are o oarecare tradiție, începând cu argumentul maioreșcian al unei literaturi originale, continuând, prin programul Daciei literare, cu argumentul identitar, urmând apoi, pe filiera existențialismului francez, argumentul unei autenticități individuale, în perioada interbelică. Autenticitatea ține capul de afiș în programele culturale și existențiale ale tinerilor creatori români din anii '30 ai secolului al XX-lea, doar că imperativul autenticității⁶ se aplica, atunci, cu precădere, în genuri precum jurnalul, romanul-jurnal sau autobiografic, în genere acea

the chair, providing a sophisticated, insincere, effete, and gold-watch-chained alternative to his primitive, forthright, virile, leather-jacketed *persona*.”)

⁵Paradigmatic mi se par imaginile celor doi poeți români de pe copertele a două cărți de impact pentru marketingul de imagine al celor doi autori, și anume coperta albumului memorial *Nichita Stănescu. Îngerul blond*, publicată la zece ani de la moartea poetului, în 1993 (cu un Nichita, în faimosul său pulover de lână, citind inspirat, pe malul unui lac, lângă un copac uriaș), respectiv coperta volumului *Măștile lui M.I. Gabriel Liiceanu în dialog cu Mircea Ivănescu*, primul volum postum, publicat la un an de la moartea poetului de Editura Humanitas, în 2012, primul volum dintr-o serie care ar trebui să îl propulseze pe M. Ivănescu într-un circuit editorial de tip main-stream (remarcăm silueta ușor cocoșată, într-un trench, a unui personaj imprecis, cufundat în lectura unei cărți în timp ce merge, cu o pisică în față).

⁶Pentru o discuție a autenticității în context interbelic v. teza de doctorat a lui Ștefan Fircă, *Autenticitatea. Teorii și aplicații în proza românească interbelică*, Universitatea din București, 2013, cu un *Epilog* tratând avatariile postbelice ale conceptului interbelic.

literatură a eului, scrisă la persoana I, care reflecta experiența imediată și trăirile autorului ei. Este drept că în cazul poeziei problema subiectivității se complică, ca și problema raportului dintre „autor” și „vocea” sau alter-ego-ul său poetic, iar „adevărul” poetic, veridicitatea emoției transmise, tot ce ține de sfera autenticității nu poate fi descris sau explicat în termenii experiențialismului interbelic. Dacă în cazul prozei, legăm stilistica autenticității de tehnici foarte precise, de o anume retorică sau anti-retorică care determină „efectul de autenticitate”⁷, în cazul poeziei majoritatea criticilor au asociat autenticitatea lipsei de artificiu și de tehnică, unei poetici a „sincerității” și a naturalității. Abia după anii '60, dintr-o perspectivă post-modernă, critica occidentală investighează autenticitatea poetică dintr-o altă perspectivă, pe care voi încerca să o sintetizez pe scurt, înainte de a analiza tabloul polarizat al criticii românești postbelice.

Argumentul teoretic personal al acestui articol este că autenticitatea, în poezie, este un concept care se joacă la limita dintre natural și artificial, sincer și contrafăcut, adevărat și fals, adică în spațiul incert dintre dicotomiile critice cele mai uzitate în critica ultimilor 50 de ani, la noi, dar și în spațiul occidental, după cum am putut observa din exemplul relevant comentat mai sus.

La o primă evaluare, pare util să distingem între o autenticitate modernistă și o autenticitate postmodernistă, care, din multe puncte de vedere, poate fi pusă sub semnul întrebării, cel puțin dintr-un punct de vedere filozofic. Resurrecția occidentală a conceptului de autenticitate pleacă de la critica lui Adorno (ADORNO, 1964) adresată existențialismului heideggerian, văzut ca fascist, dar, atenție, este vorba despre critica unui limbaj în primul rând, nu a conținutului acestui concept. Adorno încearcă ulterior să reabiliteze (ADORNO, 1970) conceptul, prin prisma unei dialectici negative și prin teoria medierii dintre subiect și obiect: acea conștiință artistică afirmându-și inautenticitatea, prin chiar acest act de mediere dintre subiect și obiect își reconsideră relația cu lumea și cu sine însuși și generează un tip special de autenticitate. Implicita heteronimie a subiectului este percepută de un alt important critic postbelic, Paul de Man, ca sursă a unei fundamentale inautenticități a individului modern, ceea ce ar conduce la imposibilitatea unei estetici a autenticității în literatura modernă (DE MAN, 1971). O poziție conciliantă aflăm la criticul britanic Terry Eagleton, care propune termenul de „negative authenticity” (EAGLETON, 2008), această paradoxală autenticitate negativă caracterizând opera de artă postmodernă. Distanța dintre teoriile moderniste și postmoderniste, indiferent de soluțiile sau propunerile lor, este uriașă dintr-un punct de vedere foarte simplu: primele se concentrează pe subiect, pe individul (artistul) care ar fi „sursa” autenticității, pe când teoriile criticilor contemporani, precum cea a lui Eagleton, se deplasează înspre destinatarul sau mai bine spus înspre consumatorul operei de artă, unul pentru care distincția elitist / de masă pare că nu mai contează. Interesant de observat că discuțiile recente pe tema autenticității au adesea o componentă sociologică, concentrându-se pe comunicare, pe tipul de autenticitate generat de comunicarea prin intermediul audio-vizualului și al mass-media. Distincția primordială din estetica lui Adorno (modernist-postmodernist sau cultură elitistă-cultură de masă) revine în teoriile recente ale sociologului german Niklas Luhmann, și el atenționând, pe urmele lui Adorno, că nu se pune problema autenticității în cazul culturii de divertisment (LUHMANN, 2000, 51-62). Teoria lui presupune două cerințe esențiale pentru a putea vorbi despre autenticitate: să existe comunicare, implicit un răspuns de comunicare din partea destinatarului și un „observator la prima mână” (ceea ce exclude experiențele la mâna a doua, copiile, simulacrele și reproducerile de orice fel din sfera autenticității).

Aș reține această observație care leagă autenticitatea de poziția unui observator la prima mână și de „efectul de autenticitate” produs în auditor, întrucât poate constitui o bază solidă pentru o teorie a autenticității în poezia contemporană. Demnă de reținut este și concluzia unei monografii dedicate autenticității, publicate recent în Austria (KNALLER, 2007): cercetarea, conceptuală, dar și istorică, revaluează conceptul ca fiind unul prin excelență „paradoxal” și plasează cercetarea în contextul mai larg al teoriei reprezentării artistice. Vom vedea că și în discuția autenticității poetice, trimitere la teoria reprezentării artistice nu pot fi eludate pentru o înțelegere nuanțată a

⁷Pentru discuția raportului dintre sinceritate, autenticitate, disimulare în jurnal și „efectul de autenticitate” v. Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, I-III, Univers Enciclopedic, 2005.

fenomenului. Altfel, spre exemplu, asocierile dintre noul realism și noua autenticitate poetică, în textele teoretice ale membrilor generației '80, nu pot fi înțelese înafara contextului cultural și ideologic specific al momentului.

Într-un studiu⁸ care deschide recentul său volum, Andrei Terian (TERIAN, 2013) urmărește incidența perechilor de contrarii natural/artificial/ livresc în grilele de lectură ale criticilor români, observând modul paradoxal în care scriitorii sunt valorizați, de o parte sau alta a barierei, în funcție de aderența criticilor la o stilistică a naturaleții, respectiv a artificiului. Tabloul oferit de acest studiu, cuprinzând istoria sinuoasă a receptării unor poeți canonici (cazul lui Bacovia poate e cel mai flagrant), surprinde grila fundamental dicotomică a criticii românești canonice, conservate și în perioada postbelică. La o privire de ansamblu, tabloul poeziei de după 1950 este împărțit în linii mari între șaizeciști și optzeciști, între aceștia încercând să se strecoare câte încă o generație sau promoție, cea șaptezecistă, respectiv cea nouăzecistă, percepute, fiecare, ca un fel de coadă de cometă a generației propriu-zise, susținută în genere de câte unul sau doi critici, fără un consens general: Laurențiu Ulici e promotorul șaptezeciștilor, dar și cel care sprijină debuturile nouăzeciștilor, Mircea Martin adună în jurul său, la cenaclul bucureștean Universitas, ținut între 1983-1990, o parte din generația nouăzeci⁹. Marin Mincu îi va promova la rândul său pe nouăzeciști, dar și pe douămiiști, o parte din debuturile douămiiștilor fiind găzduite de către editura lui constănțeană „Pontica”, apariția noii generații 2000 legându-se în genere de activitatea sa de mentor al cenaclului „Euridice”, la începutul anilor 2000¹⁰, dar aceste inițiative sunt strict individuale și privite cu suspiciune de către criticii sau scriitorii canonici, preocupați de conservarea canonului și mefienți față de posibilitatea apariției unei noi generații sau a unor noi poetici. Aș sublinia că la noi problema generației se leagă indisolubil de aceea a autenticității, discuțiile din ultimul deceniu legate de existența sau nu a unei noi generații de poeți („douămiiiste”, „milenariste”, „fracturiste” etc.) fiind puse mereu în termenii valorii, evident, contestabile¹¹.

Generația '60, deși eterogenă în ansamblu și cu evoluții individuale imprevizibile de-a lungul următoarelor decenii, este descrisă adesea de către criticii momentului în termenii unei estetici a sincerității, o descriere întrucâtva exactă și în acord cu termenii unei estetici moderniste, în vigoare încă în critica românească, dar și occidentală, a anilor '60, dar totuși nesatisfăcătoare. Mulți dintre poeții care au rămas în istorie drept șaizeciști au depășit această estetică modernistă a sincerității, apropiindu-se de o zonă care, în limbajul critic al generației următoare, și anume cea optzecistă, s-ar situa la polul opus, acela al experimentului. Șaizecistul prin excelență Nichita Stănescu este poate cazul cel mai flagrant, acuzat de tradiționalism, (neo)modernism etc., când poetica sa de fapt este într-o continuă evoluție, iar autorul experimentează, în anii '70 și '80, poetici extrem de diferite. Dacă ar fi să facem un clasament în ordinea formulelor poetice și stilistice adoptate (în raport, bineînțeles, cu contextul cultural al momentului respectiv) probabil că Nichita Stănescu s-ar afla pe locul întâi, în cultura română, la capitolul diversitate stilistică, nu în sensul că este cel mai inovator sau experimental poet român, dar cred că el experimentează și inovează în zone foarte diverse și diferite structural. Cei care îl acuză pentru excesul de filozofie uită de jocurile sale de limbaj, cei care îl consideră facil uită de *Laus Ptolemaei*, cei care îl iau de modernist, uită de

⁸Studiul, intitulat *Toward a History of Critical Reading*, apare întâi în „Journal of Romanian Literary Studies”, Issue no.2, 2012, 88-96.

⁹Nouăzeciștii bucureșteni au scos pentru scurt timp, în 1990, o publicație intitulată „Nouăzeci”, ca supliment al revistei „Luceafărul”. În 1994, criticul nouăzecist Dan-Silviu Boerescu prefațează antologia literaturii nouăzeciste *Sfâșierea lui Morfeu*, Ed. Phoenix., după ce, cu un an înainte, debuta la aceeași editură obscură cu un volum de critică dedicat aceleiași generații, *Doamna Ovary*. Volumul retrospectiv îngrijit de M. Martin, *A fost odată un cenaclu*, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2008 și antologia de grup *Manualul de Literatură*, alcătuită de Daniel Bănulescu, Ed. Vinea, 2004 atestă revigorarea după 2000 a imaginii acestei generații, a cărei identitate prinde un contur tot mai precis.

¹⁰Primul articol al lui M. Mincu și poate primul articol de presă care semnalează apariția unei noi generații, *O nouă generație literară*, apare în „Ziua”, nr. 40, 2003.

¹¹În 2011, un scriitor deja dintr-o nouă generație, post-douămiiistă, reflectează asupra „cazului” generației 2000, înmormântate de critică încă din fașă. Dintr-o perspectivă non-partinică, Bogdan Coșa observă că aceasta ar fi „ultima generație” pe care critica română canonică se mai poate certa: *Cazul 2000 sau ultima generație de creație în literatura română*, „Observator cultural”, 2011, 571.

poemele sale colocviale, prozaice și ludice. Este simptomatic reproșul pe care criticii optzeciști îl fac de obicei generației anterioare de poeți, și anume reproșul acestei sincerități pe care o echivalează cu o simplitate naturală, anacronică și non-artistică, pentru că, în cazul lui Nichita Stănescu, privind în ansamblu poezia sa, reproșul sună deplasat. Dacă îl putem numi „sincer” pe autorul *Sensului iubirii*, nu cred că aceeași caracterizare ar mai cadra cu *Măreția frigului*. Sinceritatea din anii '60 a șaizeciștilor, la care mulți renunță de altfel pe parcurs, este și un efect al biografiei, să nu uităm că acești oameni erau foarte tineri, unii, în momentul debutului. Interesant pe de altă parte că deși s-ar putea încadra în aceeași poetică a sincerității, lui Nicolae Labiș nu i se impută niciodată „sinceritatea”, tinerețea, impetuoșitatea stilistică, din contră... Tipologia reproșurilor critice ia o cu totul altă turnură după 1989, când majoritatea criticilor anti-șaizeciști utilizează și abuzează de argumentul politic, atacând poezia cu argumentele unei biografii colaboraționiste sau căutând, în poezie, acele dovezi ale descalficării morale, intelectuale, artistice. Un poet șaizecist devine, din această perspectivă, apropiatul și susținătorul prin excelență al „regimului”, prin biografia și poezia sa¹². E fără îndoială și o modă stilistică și ideologică „post-revoluționară”, o defulare a discursului critic, politizat el însuși până la a deveni „demascator” prin excelență, în acest joc, în fond al „bătrânilor”, intrând și tineri critici și jurnaliști, la începutul anilor 2000. Victime cu totul inocente ale acestei atitudini revizioniste, amintind pe alocuri, prin stilistica veninoasă, de anii '50, cad nu doar șaizeciștii, ci și alte figuri ale imaginarului cultural paternalist sau național, cum ar fi Mihai Eminescu¹³.

Critica de poezie a anilor '60-'70, per ansamblu, este mai degrabă una descriptivă, de gust, militantă în numele Poeziei, a-teoretică, ea însăși „sinceră” în aprecieri, interesată de structuri, tematică, semnificație, mai puțin de limbaj și de tehnică. La Eugen Simion, spre exemplu (SIMION, 1984), apar adesea termenii opoziției livresc / existențial sau retoric / confesiv, dar aceste opoziții surprind o tipologie poetică, nu o valorizează pozitiv sau negativ. Atunci când dă peste un inclasabil precum Virgil Mazilescu, Eugen Simion rezolvă inspirat problema atașării sale la una dintre cele două poetici, confesive, respectiv livrești, caracterizându-i poetica prin formula „simplitate enigmatică” și insistând pe sinonimia existenței biografice cu existența poetică (SIMION, 1984, 298-306). Această conjuncție dintre viață și literatură constituie, cred, unul dintre leitmotivele cele mai consistente și mai fertile ale poeziei române postbelice, indiferent de generație. Aș observa că un critic „șaizecist” de tipul Eugen Simion își asumă în genere misiunea de se introduce în universul unei opere, de a-l explora, înțelege și de a-l reproduce într-o variantă inteligibilă și atractivă pentru un public nu neapărat profesionist. Să nu uităm că autorii cărților de critică literară se adresau, acum 30 de ani, unui public diferit, de multe ori cvasi-profesionist, dar interesat, și – aspect determinant – mult mai larg, dovadă tirajele volumelor de critică, uneori cu mii sau zeci de mii de exemplare vândute. Criticii se adresau, conștient sau nu acestui public (de neimaginat astăzi), care trebuia convins, educat, sedus, de aici și relativa specializare lingvistică a discursului, plus libertatea stilistică a criticului, care nu-și refuza mărcile subiectivității. Pe de-o parte o miză pedagogică, pe de alta, una politică: criticii aveau datoria intelectuală și morală de a scoate la lumină o generație valabilă estetic, de a reinventa cumva configurația câmpului cultural, iar acest misionarism i-a unit până la un punct. Poezia a constituit în cultura română un subcâmp special, un orizont special de așteptări, o miză în sine, cel puțin, în anii '60-'80. Fascinația pentru figura mitică a Poetului, așteptarea înfrigurată a apariției unui meteoric Geniu rămâne o constantă în scriitura celor mai importanți critici postbelici de poezie, de la Eugen Simion la Nicolae Manolescu, de la Ion Pop la Al. Cistelean.

¹²Unul dintre cele mai populiste rezumate ale acestei pseudo-perspective critice îi aparține jurnalistului justițiar C.T. Popescu, care, în 1993, creionează în „Adevărul” un astfel de portret grotesc al poetului Nichita Stănescu.

¹³Eminescu e victima unor articole „revizioniste” calomnioase publicate în revista „Dilema”, în 1998.

Odată cu *Metamorfozele poeziei* (MANOLESCU, 1968¹⁴), continuând mult mai târziu cu *Despre poezie* (1987), N. Manolescu oferă un prim model teoretic, dar mai ales ideologic pentru istoria poeziei românești, echivalând modernitatea poetică tocmai cu prezența și manifestarea unei conștiințe poetice. Implicit, criteriul artificialității devine criteriu valorizant, ceea ce va constitui un topos al criticii optzeciste și al esteticii pe care aceasta o va susține, deși adesea în contradicție cu o bună parte din producțiile poetice și teoretice ale unor membri ai acestei generații. N. Manolescu pornește de la modelul stabilit de Marcel Raymond în *De la Baudelaire la suprarealism*¹⁵ și reduce la rândul lui istoria poeziei române la o istorie a evoluției de la natural (alias imitativ) la artificial, de la poezia ca expresie naturală, nemijlocită, a emoției sau subiectivității la poezia ca act superior, autoreflexiv, care implică o conștiință poetică. Criteriul artificialității devine proba valorii și a autenticității, modernitate poetică însemnând, în opinia mentorului de la Cenaclul de luni, ruptura indisolubilă dintre practica și conștiința poeziei. Această teză seducătoare teoretic a avut o influență hotărâtoare pentru construcția identitară a optzecismului, alias postmodernismului literar românesc¹⁶. Evident că în această lectură duală Nichita Stănescu devine un exemplar de muzeu, din preistoria poeziei, în timp ce jucășii optzeciști, „meseriași” ai limbajului, adevărații poeți. Prin această perspectivă critică reduționistă N. Manolescu va descărca de conținut tocmai una dintre armele cele mai puternice ale tinerei generații care începea să se impună în anii '80, autenticitatea. Piatra de poticneală a optzecismului se dovedește tocmai perspectiva falsă asupra autenticității, preluate din teoria critică manolesciană. Estetica optzecistă, așa cum o înțelegeau poeții optzeciști înșiși, nu excludea „autenticitatea”, din contră, poeții pledau pentru un „nou realism” în poezie, exclus încă din anii '60 pe criterii de înțeles atunci, pentru apărarea autonomiei esteticului (N. Manolescu însuși, alături de alți critici, apără poezia de „realitate” și realism, în presa vremii¹⁷). Aici se află poate punctul nevralgic al istoriei poeziei românești postbelice, presiunea modelului oferit și impus de N. Manolescu, bazat pe opoziția natural / artificial. Criticii, poeții, ca și cititorii de poezie, se vor vedea condamnați să adere la una dintre cele două tabere rivale. Șt. Aug. Doinaș, poet, el însuși, livresc, publică în „România literară” un text sugestiv, în care distinge între noua generație poetică optzecistă și generația șaizecistă a lui Nichita în termenii distincției dintre o generație a „culturii poetice” și una a „naturii poetice”, referindu-se la aceeași „sporită conștiință a actului poetic”, care i-ar distinge pe tinerii noului val (DOINAȘ, 1979). La începutul anilor '90, un tânăr critic optzecist, Radu G. Țeposu, punctează dezbaterea natural/artificial din critica română, elogiind și el evoluția lui Nichita Stănescu dinspre elanul juvenil al debutului înspre reflexivitate și conceptual (ȚEPOSU, 1993). Evidentă această evoluție, nu se poate nega, firească poate, dar relevantă, din punctul nostru de vedere, tocmai valorizarea absolută a culturii poetice, a reflexivității și artificialității, în detrimentul „naturalului”.

Apoftegme manolesciene precum „Simpla autenticitate nu realizează arta” sau „liricul poartă totdeauna o mască” (MANOLESCU, 2003, 96) au creat direcție în critica de poezie, deși nu pot fi verificate, nici măcar în practica poeziei optzeciste. Abia Marin Mincu, hrănit la școala de ultimă oră a criticii italiene, vine la începutul anilor '90 cu imperativul textualist al autenticității scriiturii și îndrăznește să afirme, în *Prefața* volumului *Textualism și autenticitate*, că Manolescu confundă autenticitatea cu sinceritatea (MINCU, 1993). În *Poeticitate românească postbelică*

¹⁴Volumul din 1968 este reprodus împreună cu câteva texte antologate din mai multe volume dedicate prozei, într-o ediție îngrijită de Mircea Mihăieș, care ar oferi astfel imaginea unui tablou teoretic complet: *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*, Polirom, 1999, ed. 2, 2003. Voi folosi pentru citare ediția din 2003.

¹⁵Cartea lui Marcel Raymond vede pentru prima oară lumina tiparului în 1933, la obscura editură pariziană Correa, și e republicată în 1940 de Jose Corti. La noi apare pentru prima oară în 1970, la Ed. Univers, deci la doi ani după apariția cărții lui Manolescu, în traducerea poetului Leonid Dimov și cu un cuvânt înainte de Mircea Martin.

¹⁶Mircea Cărtărescu, în *Postmodernismul românesc*, Ed. Humanitas, 1999, sintetizează doctrina acestui pseudo-postmodernism optzecist, din aceeași perspectivă dicotomică a lui „așa da”/ „așa nu”, împărțind poezia postbelică în două tabere rivale, postmodernii și moderniștii, primii distingându-se, conform teoriei manolesciene, prin conștiința literaturii, prin autoreflexivitate. În cadrul generației optzeciste, văzute ca un grup vasi-compact, marginali, retardați și provinciali sunt „neoexpresioniștii”.

¹⁷Pentru o discuție asupra realismului în poezie, v. Al Goldiș, *Literatura în tranșee*, Cartea Românească, 2012.

(2002), „criticul fără generație”, cum a fost denumit în mod ironic, continuă apologia autenticității, considerând că nouăzeciștii, noua generație de creație, propun un „concept poetic nou, mai autentic” (MINCU, 2002, 18), dar „noua autenticitate”, înafara indisolubilei legături cu textualismul și textualizarea, nu e definită clar. Mai mult, al doilea val de scriitori nouăzeciști se așază sub eticheta „post-textualiști, autenticiști, post-apocaliptici”, ceea ce indică percepția lui Marin Mincu asupra deplasării paradigmei poetice, dinspre zona „textualistă” înspre altceva. Textualismul, de altfel, apare în discursul despre nouăzecism încă din 1990, la Laurențiu Ulici: tinerii nouăzeciști amestecă textualismul, tradiționalismul și modernismul, scrie el în primul argument pentru existența acestei generații (ULICI, 1990). Optzeciștii înșiși sunt în mare parte textualiști, cel puțin o parte, unii evoluând în timp înspre autenticism, dar tensiunile, în cadrul generației, între practicile textualizante și aspirația către autenticitate rămân o constantă în propriul discurs, poetic sau teoretic, dar și în discursul critic al epocii¹⁸.

Pentru poezii impuși ulterior, după anii '90 și în anii 2000, autenticitatea, fără să mai fie un mecanism neapărat al textualizării (valabil, într-adevăr, la mulți nouăzeciști, dar și la unii optzeciști), devine un principiu existențial și estetic major. Autenticitatea douămiistă („post-textualistă”) are în fond legătură cu „noul realism” al optzeciștilor, cu descoperirea subiectivității autobiografice, cotidiene, corporale, dar exclude programatic „artificiul” pur. Poezia redevine natură, după ce fusese programatic cultură, dar un fel de a „doua natură”, trăită, paradoxal, ca o natură primă. Este drept, autenticitatea douămiistă nu este neapărat sinceră, nici ne-elaborată, poate doar un „efect de autenticitate” (mulți autenticiști douămiști sunt, paradoxal, și extrem de retorici, spre exemplu Dan Coman), dar cu siguranță un limbaj corporalizat, asumat identitar. În orice caz, această autenticitate se plasează dincolo de dicotomiile tradiționale ale anilor '60-'90, înafara opoziției natural/artificial, asumându-și tocmai paradoxul și imposibilitatea posibilă a unirii celor două concepte opuse, „naturalul” și „artificialul”.

Revenind la „noul realism” și la „noua autenticitate” optzecistă - ca punct de continuitate cu poetica șaizecistă, dar și cu poeticile ulterioare post-decembriste -, aș sublinia existența, destul de marginală, a unei direcții critice în opoziție vădită față de modelul Manolescu, ilustrată de critici din interiorul generației optzeciste precum regretații Al. Mușina și Gh. Crăciun. În textele optzeciștilor din *Competiția continuă*, antologia de texte teoretice editată de Gh. Crăciun (CRĂCIUN, 1994), ca și la criticul optzecist Al. Mușina apare leitmotivul „angajării existențiale față de realitate” (MUȘINA, 2008, 195) a tinerei generații. Într-un text inclus în antologia alcătuită de Gh. Crăciun, Mircea Cărtărescu vorbește despre „pozitivismul” și „realismul poeziei tinere”, postulând „înalta fidelitate față de real” a acesteia, dorința de a spune, „clar”, „totul”¹⁹. În *Prefața* antologiei din 1994, Gh. Crăciun optase programatic pentru „formele periferice și naturale” ale literaturii, iar câțiva ani mai târziu, în *Aisbergul poeziei moderne* (CRĂCIUN, 2009, 231-234) susține „naturaletă biografică”, concept pe care îl opune livrescului și artificialului. El propune termenul de poetică a „tranzitivității”, opusă reflexivității din grila lui N. Manolescu. Ca și tânărul publicist M. Cărtărescu, teoreticianul Gh. Crăciun insistă asupra importanței realității, a eului biografic, asupra deschiderii spre „limbajul autentic și transparent”, spre „confesiunea directă”. Ne-am putea aștepta în acest punct la o ieșire din impasul unui sistem dicotomic, dar din păcate Gh. Crăciun păstrează același sistem de opoziții: modernismul se opune postmodernismului, naturalul artificialului, iar optzeciștii și șaizecistii rămân dușmani de clasă. „Naturalul” (fie el și unul așa-zis „postmodern”) se întoarce, doar că odată cu întregul sistem de opoziții căruia îi aparținuse.

¹⁸Universitarul băimărean Adrian Oțoiu, el însuși prozator nouăzecist (debutat promițător în 1986), într-un recent articol teoretic, punctează această dicotomie internă de nerezolvat a generației optzeci, sfâșiate între textualism și autenticism, v. *Fictional Liminality: The Postcolonial, the Postcommunist and Romania's Threshold Generation*, „Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East”, vol.23, no.1-2, 2003, 87-105.

¹⁹ Purtând un titlu derutant pentru un cititor al anilor '80, *Realismul poeziei tinere* apare întâi în „România literară”, nr. 17, 1987. În același an, Mircea Cărtărescu publică în „Amfiteatru”, nr.6 un alt articol teoretic, *Ce este biografismul?*, în care autoreflexivitatea - ca principiu estetic - are ca scop un „efect de sinceritate”. În aceste două articole, Cărtărescu deconspiră inconștient caracterul paradoxal al aspirațiilor optzeciste, atât spre naturaletă, realism biografic etc., cât și spre auto-reflexivitate, artificiu, livresc.

În acest tablou al partis-pris-urilor critice, exprimate prin sisteme de opoziții, merită semnalat un text al lui Mircea Nedelciu, un prozator optzecist de excepție, extrem de experimental și cu o conștiință teoretică avansată. Într-un text despre dialogul în proza scurtă, gen practicat de Nedelciu însuși, publicat în „Echinox” în 1982 și inclus în antologia citată mai sus (CRĂCIUN, 1994, 289), M. Nedelciu insistă pe lectura „angajantă”, „ca act autentic” (deci din perspectiva receptorului) și pe „renaturalizarea” dialogului. Această renaturalizare presupune acceptarea convenției și receptarea ei într-o ordine a naturalului, nu a artificialului, în cadrul comunicării dintre autor, text și cititor. „Renaturalizarea” propusă de Nedelciu traduce cel mai bine, cred, viziunea noii autenticități optzeciste, care presupune atât o estetică a naturalului, cât și prezența artificiei, a tehnicii, a „literaturii”. Din acest punct de vedere are sens și noul realism (M. Cărtărescu), și angajarea existențială a poetului în raport cu realul (Al. Mușina). Artificiul nu exclude, ci slujește unei estetici a naturalului, a „realului” - asumat de bună-seamă la modul cotidian, biografic, „autenticist”. Pentru a cita un optzecist marginal, Romulus Bucur, care își intitulează un text publicat în 1985, inclus și în antologia editată de Crăciun, *Senzația de autenticitate*: se șterg granițele dintre livresc și existențial (BUCUR, 1985). E o formulare pe care am întâlnit-o deja la Eugen Simion și care revine în discursul critic din ambele tabere și dinafara lor și care e o constantă a discursului critic contemporan.

Să fie autenticitatea, așa cum intuiește Romulus Bucur, scriind despre generația sa, această „senzație de autenticitate”, nu doar a autorului, ci și a cititorului, conform lui Nedelciu, care înseamnă ștergerea granițelor dintre natural și artificial, viață și literatură?

Bibliografie

- ADORNO, Theodor, *Jargon des Eigentlichkeit: zur deutschen Ideologie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1964; ed.engl., *The Jargon of Authenticity*, Evanston, Northwestern University Press, 1973
- ADORNO, Th., *Ästhetische Theorie*, ed. Gretel Adorno și Rolf Tiedemann, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1970; ed.engl., *Aesthetic Theory*, London and Boston, Routledge and Kegan Paul, 1984
- BUCUR, Romulus, *Senzația de autenticitate*, „Cronica”, 1985, 21
- CRĂCIUN, Gh., ed., *Generația 80 în texte teoretice*, Pitești, Ed. Vlasie, 1994
- CRĂCIUN, Gh., *Aisbergul poeziei moderne*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2009
- DOINAȘ, Ștefan Augustin, *Pentru o nouă generație poetică*, „România literară”, 1979, 50
- EAGLETON, Terry, *Literary Theory: An Introduction*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1983, ed. 3a, London, Blackwell, 2008
- GOLDIȘ, Alex., *Literatura în tranșee*, București, Cartea Românească, 2012
- HIBBETT, Ryan, *The Hughes/ Larkin Phenomenon: Poetic Authenticity in Postwar English Poetry*, Contemporary Literature XLIX, 1, 2008, 111-140
- KNALLER, Susanne, *Ein Wort aus der Fremde. Theorie und Geschichte des Begriffs Authentizität*, Heidelberg, Winter, 2007
- LARKIN, Philip, *Selected Letters*, Boston, Faber, 1992
- LUHMANN, Niklas, *The Reality of the Mass Media*, Redwood City, Stanford University Press, 2000, 51-62
- MAN, Paul de, *Blindness and Insight*, Oxford, Oxford University Press, 1971
- MINCU, Marin, *Textualism și autenticitate*, Constanța, Ed. Pontica, 1993
- MINCU, Marin, *Poeticitate românească postbelică*, Constanța, Ed. Pontica, 2002
- MUȘINA, Al., *Poezia. Teze, ipoteze, explorări*, Brașov, Ed. Aula, 2008
- MANOLESCU, Nicolae, *Metamorfozele poeziei*, București, Editura pentru Literatură, 1968; reluată în vol. *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*, ed. M. Mihăieș, Iași, Ed. Polirom, 2003
- SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, III, București, Cartea Românească, 1984

TERIAN, Andrei, *Critica de export*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2013

ȚEPOSU, Radu G., *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, București, Ed. Eminescu, 1993

ULICI, Laurențiu, *O nouă generație*, „Luceafărul”, 1990, 17

VASILE GOLDIȘ AS A SUPPORTER OF IDEAS UPHELD BY THE “JUNIMEA” SOCIETY

VASILE GOLDIȘ – ADEPTE DES IDÉES DE LA SOCIÉTÉ « JUNIMEA »

VASILE GOLDIȘ, ADEPT AL IDEILOR JUNIMISTE

Maria Alexandra PANTEA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

Centrul de studii istorice și culturale „Vasile Goldiș”

E-mail: mariapantea82@gmail.com

Abstract

During his time as a student spent in Budapest and Vienna, Vasile Goldiș came into contact with the ideas of “Junimea” society. He was impressed by the activity of Mihai Eminescu in Vienna and he became a supporter of the ideas of this society. In 1886, after arriving in Caransebeș and discovering an important center for spreading the “Junimea” ideas, due to the activity carried out by the Bishop Ioan Popasu. In Caransebeș, Vasile Goldiș commenced his literary activity and led the Pupils’ Reading Society which was under the patronage of the bishop Ioan Popasu. He was the one who wrote a series of articles in the journals Foaie Diecezană and Tribuna. Through his articles, Vasile Goldiș became known as an important intellectual, a man of culture, regarded as the first exegete of the work of Mihai Eminescu in Transylvania and Banat.

Résumé

Pendant sa vie étudiante passée à Budapest et à Vienne, Vasile Goldiș a pris contact avec les idées de la société « Junimea ». Il a été impressionné par l’activité de Mihai Eminescu à Vienne et il est devenu un adepte des idées de cette société. En 1886, après être arrivé à Caransebeș et après avoir découvert un important centre d’où le « junimisme » était répandu, grâce à l’activité déroulée par l’évêque Ioan Popasu. À Caransebeș, Vasile Goldiș a commencé son activité littéraire et a dirigé la Société de lecture des élèves, qui était patronnée par l’évêque Ioan Popasu. Il a écrit une série d’articles dans les journaux Foaie Diecezană et Tribuna. Par ses articles Vasile Goldiș s’est affirmé en tant qu’important intellectuel et homme de culture, étant considéré le premier exégète de l’œuvre de Mihai Eminescu en Transylvanie et Banat.

Rezumat

În timpul studenției petrecute la Budapesta și Viena, Vasile Goldiș a ajuns în contact cu ideile junimiste. A fost impresionat de activitatea lui Mihai Eminescu la Viena și a devenit un adept al ideilor junimiste. În 1886 după ce a ajuns la Caransebeș și a descoperit un important focar de răspândire al junimismului, datorită activității desfășurate de episcopul Ioan Popasu. La Caransebeș, Vasile Goldiș și-a început activitatea literară și a condus Societatea de lectură a elevilor care era patronată de episcopul Ioan Popasu. A fost cel care a scris o serie de articole în ziarul Foaie Diecezană și Tribuna. Prin articolele sale Vasile Goldiș s-a afirmat ca un important intelectual, un om de cultură, cel care a fost considerat primul exeget al operei lui Mihai Eminescu în Transilvania și Banat.

Keywords: *Mihai Eminescu, Vasile Goldiș, cultural societies, intellectuals, Romanian language, literature*

Mots-clés: *Mihai Eminescu, Vasile Goldiș, sociétés culturelles, intellectuels, langue roumaine, littérature*

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, Vasile Goldiș, societăți culturale, intelectuali, limba română, literatură*

Format pe băncile școlilor din imperiu, de mic copil, Vasile Goldiș a fost preocupat de limba și literatura română. Ca elev al școlii gimnaziale din Arad, Vasile Goldiș a fost preocupat de studiul limbii și literei române, discipline care erau predate de Iosif Goldiș, cel care și-a pus puternic amprenta asupra sa. Din clasa a VII-a s-a implicat în activitățile organizate de elevii gimnaziului și „s-a distins prin lucrările sale unele premiate” (Grec M., Ioavan M., Boia S., 2012. 17). La îndemnul profesorului Iosif Goldiș a participat la cercul de lectură, acolo unde s-a remarcat printr-un studiu despre Horațiu, dar unde a descoperit farmecul poeziilor lui Eminescu. În 1880 a început să scrie jurnalul său unde arată atmosfera din școală. Vasile Goldiș nota în însemnările sale că elevi români erau foarte activi și erau implicați în „redactarea unor publicații cu conținut literar”, fiind organizați într-o societate de lectură românească, „aveau o foaie pe săptămână, românească, și scoteau în volume tipărite poeziile lor naționale și odele lor contra absolutismului” (Glodariu E., 1998, 116). După terminarea studiilor gimnaziale Vasile Goldiș a obținut o bursă, fapt ce a făcut posibil continuarea studiilor la Budapesta și Viena. În toamna anului 1881 începe studiile superioare la Budapesta unde era student al Facultății de Litere. Ajuns în capitala Ungariei a devenit membru al Societății literare „Petru Maior” iar la Viena a activat ca membru al Societății „România Jună” și a avut ocazia să cunoască și mai bine opera eminesciană, dar și ideile junimiste care erau apreciate în capitala imperiului. La Viena, Vasile Goldiș a descoperit spiritul junimist pentru că o parte dintre membrii societății ieșene au activat și s-au format în capitala imperiului, iar printre membri fondatori ai Societății România Jună se numără Mihai Eminescu și Alexandru Hurmuzachi. Marele poet a fost cel care a pregătit primul congres al studenților de la Putna și a avut funcția de bibliotecar. Datorită activității desfășurate de Eminescu la Viena acesta s-a bucurat de admirație din partea studenților și membrilor societății. Când Vasile Goldiș activa ca membru al societății a apărut Almanahul Societății Academice România Jună, unde printre alte articole apare și poezia *Luceafărul*.

După terminarea studiilor superioare, a ajuns profesor la Cransebeș, acolo unde era un important focar de răspândire al junimismului datorită activității desfășurate de episcopul Ioan Popasu, care se înrudea cu Titu Maiorescu. Prin intermediul episcopului Ioan Popasu, intelectualii bănățeni au stabilit o serie de legături cu gruparea junimistă, iar revistele *Junimea* și *Convorbiri literare* erau bine cunoscute de intelectualii din Caransebeș. Referindu-se la pătrunderea ideilor junimiste în teritoriile din Austro-Ungaria, istoricul Constantin Brătescu aprecia că „nicăieri în spațiul românesc de la vest de Carpați, spiritul junimist nu s-a impus așa de vizibil ca la Caransebeș”.

La Caransebeș, Vasile Goldiș a fost preocupat de situația elevilor și a organizat și condus *Societatea de lectură a elevilor* care era patronată de episcopul Ioan Popasu. Societatea avea ca scop principal cultivarea limbii române ”de a deprinde în limba română și prin contribuiri comune a-și forma un fond de ajutorare” (Glodariu E., 1998, 117). În 1889 societatea s-a transformat în *Societatea de lectură Ioan Popasu a junimii studioase de la institutul Teologic- Pedagogic al Diecezei Ortodoxe Române a Caransebeșului*. Noua societatea avea ca scop „înaintarea în cultură și în deosebi în științele teologice și pedagogice” (Pârvu, I., 2009, 178).. În acest context Vasile Goldiș s-a implicat și a organizat o serie de activități culturale, serate și baluri pentru atragerea intelectualilor români. Pentru a putea realiza aceste manifestări a studiat opera eminesciană pe care

a și prezentat-o în unele dintre conferințele de la „Casina Română”. Ajuns la Caransebeș, Vasile Goldiș a găsit un important focar de răspândire al ideilor junimiste. Influența ideilor junimiste asupra lui Vasile Goldiș se poate observa din jurnalul său unde tânărul profesor își nota informații din *Convorbiri literare* dar și titlurile cărților și poeziilor citite. Dintre care amintim poezii de Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri sau Anton Pan, dar și importante lucrări scrise de Ioan Slavici, Mihail Kogălniceanu, Bogdan P. Hașdeu. Prin studiile sale Vasile Goldiș a devenit un bun apărător limbii și al valorilor culturii românești.

În anul școlar 1888-1889, Vasile Goldiș a predat și la Institutul Teologic din Caransebeș cursul de literatură. Printre documentele păstrate în arhivele din Caransebeș se numără și o ciornă cu titlurile lecțiilor predate de Vasile Goldiș la anul al III-lea unde a predat lecții ca Originea românilor, Dialectele limbii române, Limbi latine, Alfabetul latin în scrierea limbii române, Dacia sub romani, Formarea poporului român și a limbii române. Cursurile predate pot fi considerate „adevărate lecții de istorie românească” (Petrica, V., 2005, 203) prin care a sădit în inima elevilor săi ideea de libertate și solidaritate. Prin lecțiile de literatură predate la Institutul Teologic, tânărul profesor a reușit să „sedimenteze în mintea studenților săi conștiința valorii creației literare românești și a moștenirii latinității limbii noastre” (Șora, Gh., 1891, 571). Ajuns în fața viitorilor preoți, Vasile Goldiș scria în jurnalul său despre importanța cunoașterii corecte a limbii române „învățați pe teologi liturghia și celelalte servicii bisericești scurtându-le, învățații să scrie și să cetească bine românește, compul, statutul organic, drepturile și datoriile civile, măiestria de a trăi și lăsați la o parte nărodeniile de teorii că ne încânam în ele”. În fața elevilor, Vasile Goldiș s-a înfățișat ca o mare personalitate „datorită culturii filosofice temeinice, cât și bogatelor cunoștințe de specialitate și deosebitului tact pedagogic”. (Șora, Gh., 1891, 573).

Sub influența ideilor junimiste intelectualii bănățeni aveau o serie de legături cu intelectualii din România, iar lucrările acestora erau cunoscute și apreciate în Banat. Încă de la începutul activității sale, Vasile Goldiș și-a exprimat interesul pentru stabilirea unor legături cu intelectualii de peste munți și a urmărit cu mare atenție evenimentele de la București. În 1884 regele Carol I a cerut Academiei Române să publice o lucrare care să prezinte istoria și evoluția limbii române, fapt ce a dus la apariția lucrării *Etimologicum Magnum Romaniae*. În 1887 lucrarea a ajuns și la Caransebeș fiind bine primită de intelectualii români, iar Vasile Goldiș a prezentat o recenzie în ziarul *Foaie Diecezană* unde arată că „este o lucrare de mare importanță pentru întreaga românie”. Vasile Goldiș își exprimă bucuria că are înaintea sa o carte care „dezvăluie limba românească așa cum a fost vorbită de moșii și strămoșii noștri”.

La Caransebeș Vasile Goldiș se afirmă ca un important susținător al limbii române, fapt dovedit de articolul *Limba internațională volapuk* scris în *Foaie Diecezană* numărul 12 din 1888 unde profesorul Goldiș protestează împotriva ideii de „limbă internațională”, idee care era susținută puternic la Viena ce urmărea să controleze monarhia prin impunerea limbii germane ca limbă oficială. În acest scop la Viena s-a înființat „o asociație cu scopul de a lăți folosirea acestei limbi”. Tânărul profesor consideră limba ca fiind rezultatul „legilor naturii” și cel mai potrivit mijloc de înțelegere a oamenilor. Pentru a demonstra că ideea unei limbi universale este utopică traduce în germană o strofă din *Deșteaptă-te Române* și arată că în ciuda tuturor măsurilor luate românii ar prefera limba maternă.

În 1889, cu ocazia morții lui Mihai Eminescu, profesorul Vasile Goldiș a publicat necrologul poetului în *Foaie Diecezană* unde arată că cel care a dat „un nou avânt poeziei românești nu mai este printre cei vii. Lovit de o boală crudă și nemiloasă Eminescu s-a stins în floarea vieții, lăsând un mare gol în literatura românească”. Tot în vara anului 1889 Vasile Goldiș a susținut la Caransebeș conferința *Pesimismul în poeziile lui Mihai Eminescu* unde analizează „dimensiunile gândirii poetice eminesciene” (Brătescu, C., 1991, 145). urmând ca în vara anului 1889 să publice mai multe articole prin care îl elogiază pe marele poet. Vasile Goldiș a fost un bun cunoscător al operei eminescene, fapt ce l-a determinat a afirma că prin poeziile lui Eminescu „limba română a primit o nouă viață” (Brătescu, C., 1991, 142) Prin articolele scrise imediat după moartea lui Mihai Eminescu Vasile Goldiș se remarcă ca reprezentantul generației sale și aduce un omagiu marelui

poet, arătând ca „tinerimea română e adânc mișcată de efectul poeziilor lui Eminescu”. Analizând opera eminesciană Vasile Goldiș arată că poeziile lui Eminescu sunt o frescă a lumii și oglindesc „adevăratele lui impresiuni, întregul său suflet”. Profesorul arădean arată că poeziile sale sunt rezultatul vieții lui Eminescu care a fost „adânc zdruncinată de un lung exces de muncă și suferințe”, fapt ce a făcut ca unele dintre poeziile sale să devină pesimiste pentru că gândurile exprimate prin vers au devenit triste iar bucuria a fost înlocuită de melancolie. Prin articolele scrise în 1889 Vasile Goldiș este cel care s-a afirmat ca „primul exeget al operei lui Eminescu în Transilvania și Banat”

După moartea lui Mihai Eminescu, Vasile Goldiș a fost cel care a adus în centrul atenției imagine poetului. În cadrul activităților organizate de Societatea pentru crearea unui fond de teatru român a amintit de Mihai Eminescu. În articolul *Arta română* din 1902 Vasile Goldiș arată că pe „cerul vieții românești au răsărit luceferii poeziei, Alecsandri., Eminescu, Coșbuc” care prin opera lor luminează poporul și contribuie la „înălțarea neamului meu” (Șora Gh., 1991, 218). Pentru Vasile Goldiș Mihai Eminescu a devenit un simbol al unității naționale. În 1911 Vasile Goldiș publică un articol în ziarul *Românul* unde arată că „Eminescu răsare în mintea vremurilor noastre mai mareș și mai puternic decât l-au putut vedea contemporanii săi. Precum un Goethe stăpânește și azi sufletul german, Eminescu își întinde împărăția sufletului său asupra româniei întregi”. După mai bine de două decenii de la moartea sa, Vasile Goldiș afirma că Eminescu a fost cel care „a dat limbii noastre literare acel farmec desăvârșit din care ne hrănim ca dintr-un fagure de miere”.

Pentru Vasile Goldiș, Mihai Eminescu a rămas un reper, un simbol al unității, în timp ce Caransebeșul a fost un important centru de răspândire a ideilor junimiste, locul unde și-a început activitatea viitorul intelectual și om politic este recunoscută de însăși Vasile Goldiș. Referindu-se la importanța Caransebeșului, în 1919, Vasile Goldiș spunea „Am avut norocul ca primele începuturi să le fac ca profesor la o școală unde se creșteau adevărații profesori ai neamului sub aripile lui I. Popasu acolo la lumina acestui bărbat alături de generalul Dobra și-a filosofului Velovan”. Importanța intelectualilor bănățeni și a Caransebeșului în formarea lui viitorului intelectual este descrisă chiar de Vasile Goldiș, care în 1929 scria „Banatul e cuibul cald al geniului românesc. E suflet mult acolo ca nicăieri în țara noastră întregită. E provență românească. Scumpe legături sufletești mă ținutiesc de această încântătoare provincie. Trei ani ai tinereții i-am petrecut aici alături de oameni care au lăsat urme neșterse în sufletul meu încă nemodelat...am trecut apoi pe alte meleaguri. Multe ape au curs în ocean de când m-am despărțit de Banat multe am văzut, multe am înfăptuit ci Banatul mi-a rămas lipit de suflet și în cursul vremurilor adesea m-am întors să-mi odihnesc trupul ostenit pe pământul dulce al Banatului” (Petrica, V., 2005, 206).

Bibliografie

Brătescu Constantin, *Episcopul Ioan Popas și cultura bănățeană*, Timișoara, Ed. Mitropoliei Banatului, 1995.

Dobrescu Victor, *Profesorul Vasile Goldiș* în „Banatica” nr.13 Reșița 1999

Foaie Diecezană, nr.12, anul III, 1888

Glodariu Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică 1860-1918*, Cluj Napoca, 1998.

Grec Marius , Marțian Ioavan, Boia Stelean, *Vasile Goldiș 150 de ani de la naștere*, București, Ed. Academiei Române, 2012.

Monografia liceului Ioan Slavici fost Moise Nicoară 1745-1971, Arad 1971, p. 24

Pârvu Ioan, *Biserica și societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoriri episcopului Nicolae Popea 1889-1908*, Timișoara Ed. Eurostampa, 2009.

Petrica Vasile, *Institutul teologic diecezan ortodox român din Caransebeș 1865-1927*, Caransebeș, Ed. Episcopiei Caransebeș, 2005.

Șora Gh., „Pagini inedite din jurnalul de tinerețe a lui Vasile Goldiș” în *Acta Musei Napocensis*, 1981 p. 571.

Șora Gh., *Vasile Goldiș militant pentru desăvârșirea idealului național*, Timișoara, Ed. Facia 1980.

Șora Gh., *Studii și articole despre Vasile Goldiș* Vol II, 1908-1989, Timișoara 1991.

Tribuna anul VI, 1889, nr. 257

Tribuna Poporului nr. 6 anul VI 1902

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATIONS STUDIES /
TRADUCTIONS – ÉTUDE DES TRADUCTIONS / TRADUCERI -
TRADUCTOLOGIE**

**Coordonator: Narcisa SCHWARTZ
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad - România**

THE DOMAIN OF NATURAL SCIENCES IN MAXIME DU CAMP'S TRAVEL WRITINGS

LE DOMAINE DU SAVOIR NATURALISTE DANS LES RÉCITS DE VOYAGE DE MAXIME DU CAMP

DOMENIUL ȘTIINȚELOR NATURII ÎN SCRIERILE DE CĂLĂTORIE ALE LUI MAXIME DU CAMP

Diana-Ligia TUDOR

Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

Splaiul Unirii, nr. 176

E-mail: dianaligia.tudor@gmail.com

Mirel ANGHEL

Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București,

Disciplina de Limbi Moderne, Bd. Eroii Sanitari, nr. 8

E-mail: mirel.anghel@yahoo.com

Abstract

Maxime Du Camp is known in the 19th century French literature as a traveller-writer, author of many travelogues, photographer and of course, Gustave Flaubert's close friend. This article aims to illustrate the writer's exploring mind, his keen interest in the vast area of natural sciences, which gets him closer to the traveller-writers of the 18th and 19th centuries; his attention directs not only towards history and archeology, but also towards physics, heliography, geography, agriculture, zoology, etc.

Résumé

Maxime Du Camp est connu dans la littérature française du XIXe siècle comme écrivain-voyageur, auteur de nombreux récits de voyage, photographe et, certainement, l'ami de Gustave Flaubert. Cet article se propose d'illustrer l'esprit d'explorateur de l'écrivain, son vif intérêt pour le vaste domaine des sciences naturelles, ce qui le rapproche plutôt des écrivains-voyageurs du XVIIIe et du XVIIe siècles; son attention se porte non seulement vers l'histoire, l'archéologie, mais aussi vers la physique, l'héliographie, la géographie, la botanique, les sciences agricoles, la zoologie, etc.

Rezumat

Maxime Du Camp este cunoscut în literatura franceză a secolului al 19-lea ca scriitor-călător, autor a numeroase scrieri de călătorie, fotograf și desigur prieten apropiat al lui Gustave Flaubert. Articolul își propune să ilustreze spiritul de explorator al scriitorului, interesul său viu pentru vastul domeniu al științelor naturii, ceea ce îl apropie mai mult de scriitorii-călători din secolele al 18-lea și al 17-lea; atenția sa se îndreaptă astfel nu doar către istorie, arheologie, ci și spre fizică, heliografie, geografie, botanică, științe agricole, zoologie, etc.

Keywords: travelogues, knowledge, scientific discourse, exploration

Mots-clés: récits de voyage, savoir, discours scientifique exploration

Cuvinte-cheie: scrieri de călătorie, cunoaștere, discurs științific, explorare

Les récits de voyage de Maxime Du Camp sont souvent pour l'auteur une manière de se légitimer comme connaisseur, dont le capital de savoir doit être validé. Ses récits représentent ainsi une valorisation de ses lectures : il écrit avec son savoir, comme s'il parcourait des informations, vérifiait ses fiches, les confrontant aux expériences de la pérégrination, aux données du regard.

Il faut préciser qu'à l'époque des Lumières, le voyage de type naturaliste jouit d'un statut incomparable qu'il n'avait pas à l'époque de la Renaissance et de l'érudition classique et qu'il finira par perdre au cours du XIXe siècle. Le voyageur individuel acquiert une nouvelle dignité, qui semble offrir aux œuvres apparemment dépourvues d'intérêt personnel une certaine fraîcheur qui provient de la satisfaction que le voyageur éprouve grâce à sa propre entreprise. L'écrivain, par son penchant pour le discours scientifique, s'approche moins des voyageurs impressionnistes de la dernière partie du XIXe siècle, et plutôt de ses prédécesseurs du XVIIe et du XVIIIe siècles. Pour ce qui est du XVIIe siècle en France, il se caractérise, particulièrement dans sa deuxième moitié, par un type de voyage érudit, véridique, complet, dont le récit met en lumière le nouvel esprit scientifique ou savant dans des domaines variés du réel, qui marque toute la différence qui sépare le siècle cartésien de la Renaissance. Dans cette perspective qui préfigure les Lumières, les connaissances spécialisées sont subordonnées à un « idéal d'érudition plus vaste et portant sur toutes sortes de matières, ce qui demande des notions de la plupart des Sciences et des Arts »¹ (WOLFZETTEL, 1996) Il y a intérêt à noter que Les Académies royales deviennent de vraies centres de « mission » culturelle et scientifique ; ce sont elles qui confient à des voyageurs la tâche officielle d'explorer certains domaines et de rapporter le plus possible d'objets trouvés. Nombreux étaient ceux qui voyageaient « par ordre du Roi et qui se réclamaient d'une pareille mission.

Les sciences² qui suscitent le plus grand intérêt du « dilettante » ce sont surtout la minéralogie, la botanique, l'ornithologie et l'entomologie qui jouissent d'une popularité croissante. Plus que d'autres disciplines, ces spécialités paraissent se prêter à l'observation directe, joindre l'attrait pictural et exotique à l'intérêt scientifique et illustrer la richesse et la diversité de la nature qui, fondamentalement positive, illustre l'unité du cosmos.

Par exemple, le voyageur Du Camp cherche des réponses à ses interrogations sur les causes des phénomènes lumineux de la célèbre Grotte d'Azur, de l'Île de Capri, qu'il visite durant son voyage en Italie, en 1862, en explorant des domaines tels que la physique et l'héliographie³. Dès les premières lignes du livre, l'Île lui apparaît d'une luminosité spéciale, dans des nuances chromatiques exquises même s'il rencontre dans les rues de la ville des porcs noirs, des mouches et des enfants en haillons qui jouent. Il essaie de s'expliquer le feu d'artifice azuré « jetant des étincelles d'un bleu lumineux », les gouttelettes jaillissant « comme des perles éclairées », les reflets de la lumière « bleuâtre », par la **réfraction**, la **réflexion**, la **transmission** et **l'emmagasinage de la lumière**, renvoyant à des travaux modernes sur l'héliographie, qui finissent par l'aider à comprendre ce qu'il a devant ses yeux :

¹ L'auteur y fait une analyse très élaborée et ponctuelle des récits des voyageurs-savants remarquables du XVIIe siècle ; parmi eux, Joseph P de Tournefort, botaniste célèbre et médecin, historien et archéologue, (considéré comme le « voyageur parfait », modèle de ses contemporains et successeurs, « probablement le premier à faire de l'art de voyager une profession et une vocation » (p. 202) ; Jean Thevenot, géographe, historien, diplomate et linguiste ; Paul Lucas, « antiquaire du roi », géographe et historien ; François Bernier, philosophe et lettre, qui voyage en historien et géographe.

² Le botaniste Adanson invente une méthode de classification naturelle des plantes et il explique sa théorie dans son *Histoire naturelle du Sénégal* (1757), qui est à la fois un livre d'histoire naturelle et un récit de voyage spécial. *Les Familles des plantes* s'ajoutent à cette démarche en 1761. À l'inverse, les classifications de Buffon et le système de Linné – l'invention de la classification binaire en zoologie et botanique date de 1763 – sont souvent prouvés et vérifiés par des voyageurs qui, plus ou moins indépendamment de leur rang social dans la « République des Savants », peuvent contribuer dans leur modeste mesure à l'augmentation du savoir et à l'ajustement continu des connaissances. La théorie et la pratique se complètent réciproquement et la Science vient s'ajouter aux expériences de l'observateur curieux de la nature. (WOLFZETTEL, 1996)

³ Une autre grotte de la même île, qui jouit d'une large description est **la grotte di Mitramania**, une ruine curieuse qui pousse son explorateur à livrer de possibles étymologies, des suppositions architecturales, à commenter les représentations de ses bas-reliefs etc.

À propos du phénomène lumineux qui se produit dans cette grotte, on a beaucoup parlé de réfraction, de réflexion, de transmission ; je dirai seulement, en employant l'expression que M. Niepce de Saint-Victor a consacrée dans ses admirables travaux sur l'héliographie, que la lumière paraît emmagasinée au sein même des flots qui baignent la grotte ; la mer est profondément pénétrée par la lumière à l'entrée de la caverne, sans doute à cause de la disposition particulière de cette entrée ; elle est comme saturée de cette lumière, et la jette en nappes d'azur éclatant jusqu'aux derniers replis de la voûte. Ce qui tend à le prouver, c'est que les corps plongés dans cette eau féérique deviennent blancs à l'instant même. (DU CAMP, 1868)

Son savoir naturaliste ressortit aussi du fait que dans ses voyages il fait des analogies, des associations entre les coordonnées géographiques, climatiques des pays et des régions qu'il visite, et la flore qu'on y retrouve, comme marque distinctive. D'ailleurs on constate chez lui une prédilection indéniable pour l'univers végétal, dont il s'avère un grand connaisseur. Fleurs, herbes, arbustes, arbres et céréales, dans leur immense variété, sont souvent énumérés et décrits dans ses récits de voyage : palmiers, sycomores, dattiers, figuiers, nopals, limoniers, orangers, grenadiers, amandiers, lauriers roses, rosiers, jasmins, cotonniers, indigotiers, pins, cèdres, d'eucalyptus, cannes à sucre, roseaux, tamarix, mimosas, églantiers, géraniums sauvages, clématites, aloès, cactus, blé, orge, tabac, fèves, trèfle, colocazias, cassis, gommiers, buissons vivaces, thym, etc.

Par exemple, il affirme que l'île de Capri appartient aux régions méridionales de l'Italie par la présence de certaines plantes : « les aloès, les nopals, les caroubiers, les myrtes, les lentisques », mais il la rapproche aux régions tempérées par « les pins larynx, les arbousiers, les amandiers, les peupliers », tandis que par ses « sorbiers, noyers et chênes » il l'associe au nord. De plus, il s'arrête aussi sur les raretés végétales rencontrées, consulte les documents déjà consacrés sur elles et il compare l'aspect de plantes rencontrées dans des régions distinctes : les « tristes » palmiers de l'île de Capri sont mis en contraste avec ceux de la Haute Égypte et de la Nubie, qui « mirent leur tête verdoyante dans les eaux du Nil » Du Camp sollicite la participation active de son potentiel lecteur et s'adresse directement à lui.

De même, il s'avère être connaisseur d'une variété de types de plantes, par exemple les plantes vénéneuses, qu'il cherche assidûment en Italie, et quand il en trouve une seule espèce, il compare son aspect et ses dimensions à ceux de différentes autres régions géographiques qu'il a parcourues : « Parmi les plantes vénéneuses, je n'ai guère vu que la petite euphorbe, qui prend des proportions inusitées en France, sans cependant devenir arborescente comme sur les bords de la mer Rouge ». (DU CAMP, 1868)

Le voyageur s'arroge non seulement des connaissances de *botaniste*, mais il se donne à voir également comme spécialiste en sciences agricoles, prêt à faire des démonstrations à des cultivateurs rencontrés, pour leur prouver les bénéfices de certaines variétés de plantes comme étant des cultures agricoles moins traditionnelles. À l'île de Capri, il parle aux agriculteurs en faveur de la culture du sorbier, très différent du mûrier, qui est bien profitable, selon lui, pour la culture de soie. Pour être persuasif, il donne même des détails sur les différences entre les deux types de vers spécifiques au sorbier et au mûrier, et il fait référence à l'expérience pratique des français, qui ont répandu cette culture en Algérie :

[...] on n'a jamais pensé à s'en servir pour acclimater la cochenille, comme nous l'avons si heureusement fait en Algérie. J'en ai parlé aux cultivateurs capriotes, je me suis évertué à leur expliquer ce genre de culture et le bénéfice facile qu'il produirait, je n'ai jamais pu réussir à me faire comprendre. À toutes mes **démonstrations** ils répondaient [...]. J'avais beau leur **prouver** qu'ils n'y a aucun rapport entre la coceiniglia et le bigattolo, que lorsque je parlais de la première, je n'entendais point parler du second.⁴ (DU CAMP, 1868)

⁴ C'est nous qui soulignons.

L'allusion à l'ignorance des « pauvres » agriculteurs paraît être censée mettre en évidence, par contraste, le savoir du voyageur instruit : « Il ne faut pas être trop étonné de l'ignorance de ces pauvres gens ; qui les aurait instruits ? »

Philippe Hamon, dans son livre *Introduction à l'analyse du descriptif* (HAMON, 1981) considère que la compétence encyclopédique (un savoir sur le monde) est souvent associée à une compétence linguistique (un savoir sur les mots) ; ainsi, le descripteur, opposé au narrateur (raconteur du monde) est souvent perçu comme un commentateur du monde, explorateur, savant, enseignant. Son savoir est également indissociable d'un faire savoir : des grilles, des classifications, des listes, des taxinomies qui organisent le savoir et qui font de la description un ensemble cohérent. Pour illustrer ces types de compétences chez Du Camp, nous allons analyser le texte qui suit, qui est un fragment descriptif au sujet des « palmiers-doums », où la tendance d'expansivité et d'exhaustivité de la description est réglementée par des ordonnancements, des grilles et des ordres :

Les palmiers-doums qui bordent les rivages du Nil aux environs de Dendérah sont les plus beaux, les plus touffus, les plus luxuriants de toute l'Égypte. Le doum est un arbre de huit à dix mètres de haut, fort étrange avec son tronc rugueux et ses branches terminales ouvertes en éventail ; c'est le *crucifera-thebaïca*. Ses feuilles, qui sont de véritables glaives, en font évidemment un arbre de défense comme il en croît dans les pays sablonneux fréquentés par les animaux féroces.

La nature semble avoir pris plaisir à fournir à l'homme des armes pour qu'il pût lutter avec avantage contre les bêtes malfaisantes. La patrie des aloès, des euphorbes, des mimosas à longues épines, des nopals, des cactus monstrueux est aussi celle des serpents, des léopards, des tigres, des crocodiles et des panthères. Comme le dattier, le doum sert à tous les usages. Son fruit est un drupe ligneux, désagréable sous la dent et dont la saveur affaiblie rappelle celle du pain d'épice ; le noyau qu'il enveloppe sert à faire des grains de chapelet. Son tronc, presque toujours bifurqué en deux branches à peu de distance des racines, est marqué d'anneaux saillants que les pétioles forment en tombant au fur et à mesure de la croissance ; son feuillage, qui de loin paraît taillé à l'emporte-pièce dans une plaque de carton, est l'impénétrable retraite où les tourterelles se réfugient pendant la saison de leurs amours. En Arabie, où cet arbre est très-cultivé, on en coupe toutes les branches et on attache un vase en forme de cornue au tronc ainsi mutilé. La sève s'écoule alors dans le récipient et devient, après fermentation, une boisson gazeuse assez agréable. Soumise à l'alambic, elle se réduit de moitié et donne une eau-de-vie blanche de vingt-deux degrés. Mais on ne peut la conserver, car, au bout de quinze jours, elle tourne en un vinaigre dont les habitants font usage. Sur les bords du Nil, le doum paraît être un arbre local ; il commence à se montrer au-dessous de Denderah et ne se retrouve guère après le tropique du Cancer ; c'est un arbre qui semble fait pour servir de décoration ; rien n'est plus beau qu'un bois de dattiers et de palmiers-doums lorsqu'il s'étend au-dessus des joncs grisâtres, près des berges du fleuve. (DU CAMP, 1868)

Nous remarquons dès le début un ordonnancement des connaissances, qui sont distinctivement déployées dans le texte : botaniques (« des aloès, des euphorbes, des mimosas à longues épines, des nopals, des cactus monstrueux »), zoologiques (« des serpents, des léopards, des tigres, des crocodiles, et des panthères »), et géographiques (l'arbre se retrouve « au dessus de Dendérah et ne se retrouve guère après le tropique du Cancer. ») Ce fragment constitue une mise en équivalence entre une dénomination (« les palmiers-doums ») et une expansion, organisée par diverses opérations : la hiérarchie (rendue par les superlatifs : « les plus beaux », « les plus touffus », « les plus luxuriants »), l'équivalence (« c'est le *crucifera thebaic* », « c'est un arbre de huit à dix mètres de haut »), la classification, avec la grille variée des composantes (« le fruit », « les noyaux », « le tronc », le feuillage », « les branches ») et la grille des usages ; cette dernière est, elle aussi, variée : à boire (« boisson gazeuse », « eau-de-vie blanche de vingt-deux degrés », « vinaigre »), pour des raisons religieuses (« sert à faire des grains de chapelet », « pour servir de décoration », comme lieu de refuge pour les hommes (« avantage contre les bêtes malfaisantes »)

comme lieu de retraite pour les oiseaux (« se réfugient pendant la saison de leurs amours). Le fragment est pourvu d'un signe démarcatif qui souligne la clause, où le registre objectif, scientifique devient un registre plutôt subjectif, illustré par une construction superlative : « rien n'est plus beau qu'un bois de dattiers et de palmiers-doums lorsqu'il s'étend au-dessus des joncs grisâtres, près des berges du fleuve ».

Pour ce qui est du règne animal, la très grande variété d'animaux qui peuplent l'espace qu'il traverse est, elle aussi, largement représentée : chameaux, hyènes, chacals, crocodiles, panthères, lynx, ours, renards, sangliers, geckos, gypaètes, corbeaux, bécasses, bécassines, alouettes, flamants, spatules, canards sauvages, cigognes, pigeons sauvages, perdrix, aigrettes, vautours, aigles, etc. L'écrivain aime illustrer son intérêt pour le domaine zoologique, en écrivant sur les analogies qu'il constate entre les caractéristiques de certains animaux et le milieu géographique où ils vivent. Par exemple, il observe des correspondances entre les nuances chromatiques des espèces d'animaux rencontrés (« gris tendre », « gris blanc », « fauve », « brun ») et les couleurs prédominantes de leur habitat (le désert, les régions cultivables, etc.) :

Je fis lever une compagnie de perdreaux. Ils sont d'un gris tendre absolument semblable à celui du sable. Il en est de même, au reste, de tous les animaux qui habitent le désert, ils en prennent la couleur ; je l'ai remarqué chez les alouettes, les rats, les gekkos ; les dromadaires des tribus bédouines sont gris-blanc, ceux qui, au contraire, habitent des pays cultivés et herbus sont fauves ou bruns, à certaine distance, l'animal se confond entièrement avec les terrains qu'il parcourt. (DU CAMP, 1868)

D'ailleurs, les animaux séduisent aussi Du Camp lorsqu'il les retrouve dans un jardin zoologique, un espace qui attire le voyageur par son exotisme. Après avoir visité un tel jardin en Hollande, il n'hésite pas à écrire une longue énumération des animaux rencontrés et à faire le plus souvent des descriptions suggestives des couleurs, des formes, des dimensions de leurs membres ou organes, de leurs réactions et sonorités plus ou moins insolites.

Il éprouve une grande joie à y rencontrer des bœufs de l'Inde, « avec leur bosse grasseuse sur le cou, leur pelage gris de fer et leur cornes rabattues derrière les oreilles », des buffles « au museau noir et humide », des yacks « aux long poils », des kangourous « au museau pointu », des lamas « à la mâchoire inférieure si disgracieusement avancée », des lions et des tigres aux yeux « jaunes, fixes, et plein d'étincelles », des jaguars, des onces, des chacals, des hoccas, des grues, des phénicoptères, des pélicans au « rugissement guttural très-large », des cygnes au « rauquement aigu », etc. Il faudrait remarquer le fait qu'il avoue que sa visite est motivée également par vif désir de « vérifier » d'une manière pratique ses lectures des domaines zoologique et géographique :

J'aurais été heureux cependant de vérifier l'assertion de l'auteur de la « Description des Eaux de Chantilly », qui affirme, de auditu, que le cygne mâle mourant chante les tons **mi**, **fa**, et la femelle les tons **mi**, **ré**. (DU CAMP, 1859)

Maxime Du Camp approfondit son savoir naturaliste en visitant des musées d'histoire naturelle dont le plus intéressant pour lui reste celui d'Amsterdam, qu'il visite durant son voyage en Hollande, et où il porte son attention sur les « belles collections » d'ostéologie, de paléontologie, avec des fossiles de coquilles et de dinosaures (« plésiosaures dolichodeirus ») et des reptiles. Il s'intéresse aussi à la collection conchyliologique, parce qu'elle « passe pour être la plus complète qu'on connaisse », et dont il est fier de pouvoir distinguer avec une « certaine perspicacité » une huître d'un colimaçon. Là il trouve très intéressantes les huîtres perlières, qui montrent la formation des perles dans des pays lointains et exotiques tels que Panama, Hong-Kong, Baharem et Beyrouth, ainsi que les huîtres traitées par les procédés chinois, pour le soulèvement de nacre. Il y est attiré par la classe des céphalopodes, il s'arrête sur les argonautes et sur le taret, un mollusque qui perfore les écluses et qui nuit à la navigation, et dont il fait un long commentaire.

L'ornithologie est un autre domaine qui séduit Du Camp, dans la nature ou dans le musée de sciences naturelles, où il s'attarde longuement sur une variété d'espèces d'oiseaux qui éveillent la nostalgie de ses voyages en Égypte et Nubie, et qu'il décrit en utilisant des syntagmes très suggestifs, un style très imagé :

L'ornithologie est au grand complet ; je me suis arrêté longtemps, retenu par les bavardages de mon souvenir, à regarder ces chers oiseaux d'Égypte et de Nubie que j'ai tant poursuivis et parfois atteints jadis ; j'ai retrouvé les spatules, les flamants roses, les goitreux pélicans si lents à se mouvoir à terre et si rapides sous le ciel, les demoiselles de Nubie qui ne sont point aisées à saisir quand elles sont démontées, les vautours au cou déplumé renforcé dans les épaules, et cent autres, qui cette fois se tenaient immobiles à jamais. (DU CAMP, 1868)

Il est charmé ici, même attendri par une collection de nids « des plus curieuses » dont il décrit la diversité de formes, de dimensions, des poids, « d'ingrédients », d'emplacements, de données géographiques, qui le poussent à la contemplation. La présence des métaphores : « radeau de sauvetage », « balancements de nouveau-né », « artistement » contribue à augmenter cet effet de ravissement :

Je les ai tous contemplés avec recueillement, depuis le nid de l'eider, doux et léger, trouvé sur quelque rocher glacé du Gröenland, depuis le large nid d'algues marines qui vogue sur les flots, ainsi qu'un radeau de sauvetage ; jusqu'à ces nids suspendus aux branches comme des balancements de nouveau-né ; jusqu'à ces nids artistement entrelacés, par les fauvelles d'eau, autour des rotins flexibles de marécage. (DU CAMP, 1868).

Pour se construire une image d'explorateur, engagé physiquement dans l'espace et tenu de se constituer une identité sociale dans le pays qu'il traverse (même si Du Camp ne fait pas d'enquêtes scientifiques, n'est pas un collecteur de données envoyées à un centre), Du Camp construit son savoir dans la négociation avec des individus et des réalités locales, dans la rencontre et l'interaction avec l'autre qui représente d'autres sociétés.

Du Camp se fait souvent le **chantre de la science** qu'il appelle la « grande fée moderne » qui, par ses progrès appliqués à de différents domaines, tels que l'industrie, fait grandir la civilisation humaine. Il considère que le développement de l'industrie des transports, par la construction des voies ferrées et des routes nationales réussit, par exemple, à rendre à des régions telles que la Sardaigne, son antique splendeur : ses terres fécondes seraient cultivées, ses ports auraient un trafic beaucoup plus animé, ses forêts pourraient fournir les bois de construction qu'elles produisent, les gisements, fouillés et mis au jour, « livreraient les trésors métallurgiques » qu'elles renferment, les « mœurs adoucis » accroîtraient la population et les forces inutilisées à ce moment-là seraient employées à « faire grandir la civilisation ». Ainsi, il conclut : « Laissons la science donner à l'industrie ces admirables instruments de civilisation qui feront pour le bonheur de l'humanité plus que tous les canons rayés et plus que toutes les fanfares du clairon. »

L'écrivain ne se lasse pas de faire l'éloge de la modernisation de la technologie, qui ont le pouvoir de créer de vrais « miracles », de mener à un épanouissement économique, commercial et colonial. Un exemple en est la Hollande, qui par les travaux de dessèchement, a transformé une ancienne mer en terrain fertile pour l'agriculture, a créé des canaux navigables et a mené à un grand développement du pays, que l'écrivain considère un modèle européen à suivre :

Cinq années suffirent pour pousser cette mer dans l'océan et pour donner à l'agriculture une terre merveilleuse, où les prairies verdissent comme par enchantement... C'est un miracle [...] Nous devrions bien tâcher d'imiter ses grandeurs, nous qui sommes la nation la plus injustement vaniteuse du monde et qui avons en France, selon les rapports officiels, neuf millions deux cent quatre-vingt-cinq mille cent trente et un hectares de terre improductives. [...] les villes s'épanouissent en réel commerce, on va aux Indes, on a des colonies immenses, on a fait des prairies avec une mer, on va conduire l'océan à la Haye. (DU CAMP, 1859)

À l'école de l'art pour l'art, où se sont déjà affirmés Gautier, Louis Menard, Banville et Leconte de Lisle, le « jeune Maxime » oppose une littérature qui prendrait en compte ces nouvelles « merveilles » : la vapeur, l'électricité, le gaz, le chloroforme, l'hélice, la photographie, la galvanoplastie, le télégraphe. Un temps où l'on vit « au milieu de ces problèmes sociaux dont l'éclosion changera la face du monde, où tous les principes, tous les droits, tous les espoirs sont discutés, et remis en question », où la civilisation européenne envahira la planète, creuser des

canaux, tracer des chemins de fer, bâtir des ponts, en produisant des richesses et en imposant une paix universelle », ce temps-là, affirme Du Camp, exige une littérature résolument moderne et impose une nouvelle « mission » au poète : chanter les « forges du Creusot », se faire le porte-parole du progrès et du « mouvement humanitaire » « Figurez-vous », conclut Du Camp, dans sa préface aux *Chants Modernes*, « un poète qui serait assez sage et assez ami de sa propre renommée pour écrire l'histoire de la vapeur et de l'électricité ! Il ferait plus qu'un livre, il ferait une révolution ! » (DU CAMP, 1859)

Bibliographie

DU CAMP, Maxime, *En Hollande*, Paris Poulet, Malassis et de Broise, 1859, p. 180.

DU CAMP, Maxime, *Orient et Italie. Souvenirs de voyage et de lectures*, Paris, Didier, 1868.

HAMON, Philippe, Introduction à l'analyse du descriptif, Paris, Hachette, 1981,

PASQUALI, Adrien, *Le tour des horizons – Critique et récits de voyage*, Paris, Klincksieck, 1994.

TUDOR, Diana Ligia, *Une typologie du descriptif dans le „Nil” de Maxime Du Camp*, publicat în volumul *Studia Doctoralia*, Editura Universității București, 2008.

WOLFZETTEL, Friedrich, *Le discours du voyageur. Pour une histoire littéraire du récit de voyage en France, du Moyen Age au XVIIIe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris, 1996.

TECHNOLOGY IN CLASSROOM: TEACHING ROMANIAN LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE

TECHNOLOGIE DANS LA CLASSE: ENSEIGNEMENT DE LA LANGUE ROUMANIE, LITTÉRATURE ET CULTURE

TEHNOLOGIE ÎN SALA DE CLASĂ: PREDAREA LIMBII, LITERATURII ȘI CULTURII ROMÂNE

Ivana JANJIC,

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
Department of Romanian Language and Literature
E-mail: ivana.janjic@ff.uns.ac.rs

Abstract

The present paper provides best research results and examples on using technology to improve student achievement in learning Romanian as a foreign language, Romanian literature and culture at Faculty of Philosophy in Novi Sad. Researchers have been conducted during the period 2012-2015 with students of various study groups at the Faculty of Philosophy.

Résumé

Le présent article propose les meilleurs résultats de recherche et les exemples sur l'utilisation la technologie pour améliorer le rendement des élèves à apprendre le roumain comme langue étrangère, à la Faculté de Philosophie de Novi Sad. Les chercheurs ont été conduites au cours de la période 2012-2015 avec des étudiants de différents groupes d'études à la Faculté de Philosophie.

Rezumat

Lucrarea oferă un sumar al rezultatelor cercetării privind utilizarea tehnologiei în învățarea limbii române ca limbă străină la Facultatea de Filosofie din Novi Sad. Testarea a fost efectuată pe un eșantion de treizeci de studenți, în perioada 2012-2015, grupul țintă fiind nivelul A1, A2, B1, B2.

Keywords: *Romanian as a foreign language, Romanian literature and culture, Faculty of Philosophy in Novi Sad*

Mots-clés: *la langue roumain comme la langue étrangère, la littérature et la culture roumaine, Faculté de Philosophie à Novi Sad*

Cuvinte-cheie: *Limba română ca limbă străină, literature și cultura română, Facultatea de Filosofie din Novi Sad*

1. LITERATURE VIEWPOINTS

In the age of electronic publishing, many of us have become accustomed to immediate access from anywhere, via computer networks, to authoritative, scholarly resources. For most of us, our institutions provide this access, it costs us nothing, and we seldom need to think about availability (CARY 2009:808).

The computer and the Internet have become indispensable to the lives of educated people. As a result, ways of obtaining information have greatly changed. The readership of the printed media appears to have been gradually decreasing, something that may also happen with dictionaries. It has for example been noted that three mediums for dictionaries – paper, electronic gadgets, and the Internet – are now about equally popular with students. Gone therefore are the days when paper dictionaries dominated the reference world (Li 2005:16).

Technology in classroom implies the effective use of technological tools in learning. Educational technology also called e-learning is very important in every part in educational, modern today's life. Students are increasingly using modern technology, not only for learning but also in social, everyday life.

The introduction of new communication technologies, in the field of learning, is in the process of passing through two stages. The first one is what might be thought of as the electronic classroom. The physical environment in which teaching and learning occurs is being replaced with an electronic. The second one is using technology in new ways, to advance beyond what was possible in the classroom (DOWNES 2004).

Involvement of new technologies for elder professors often is very complex. This method sometimes required to adapt the program to online learning, extra education in new area and always "to be in step with students". This kind of learning and adopting new knowledge is "Evolution not Revolution"¹.

It will be important, as new technologies and new means of learning are implemented, to be acutely aware of the social impact of learning as well as the commercial impact, and to ensure that standards of quality, both in terms of content and accessibility, are met. Though the commercialization of learning is inevitable (it is already well in progress, with product-specific certification examples, in-store cooking classes, and private schools and colleges) it will be necessary to ensure that the interests of society as a whole inform every person's education, even those who may otherwise 'opt out' of the public system (DOWNES 2004).

Important fact in all kinds of learning is motivation. I consider that using of technology in learning, is related with the willingness of professors to make classes more interactive. When professor is motivated to improve classes, then students will have more choice and information, and thereby can gain more useful knowledge.

In order for a language, literature or any other course to be considered successful, teachers must make an effort to identify the needs of their students and adapt the course to their needs and profiles. There are several questions teachers should ask themselves: why does one want or need to learn a foreign language and literature, what should they learn, how are they going to achieve their goal, and finally how to motivate students for better learning (JANJIĆ 2011: 358).

The perception of students in terms of professor's support for learning is not directly related to their success, but is associated with the desire to continue learning.

In recent years, there has been a great deal of research and pedagogical experimentation related to the uses of technology and foreign language education. The majority of this research has usefully described and examined the efficacy of in-class and directly classroom related uses of technology (THORN et al 2009: 803).

2. MODELS OF GOOD PRACTICE

Students at Faculty of Philosophy, at Department for Romanian Language and Literature, and all students who learn Romanian as a foreign language generally accept web technology rather than formal teaching tool.

¹ The paper's subtitle „Using the technology of today, in the classroom today”, by Eric Klopfer, Scot Osterweil, Jennifer Groff, Jason Haas, 2009.

Retrieved June 1, 2015 from http://education.mit.edu/papers/GamesSimsSocNets_EdArcade.pdf

2.1. Data collection & Researches

Exploring needs of students during the schools years 2012-2015, we realized that there is a need to change the ways of teaching Romanian as foreign language, Romanian literature and culture. During these years were conducted various researches where the opinions of students were in the first place. How their views are increasingly being appreciated and classes have been adapted to their needs and expectation, consequently the number of students increased.

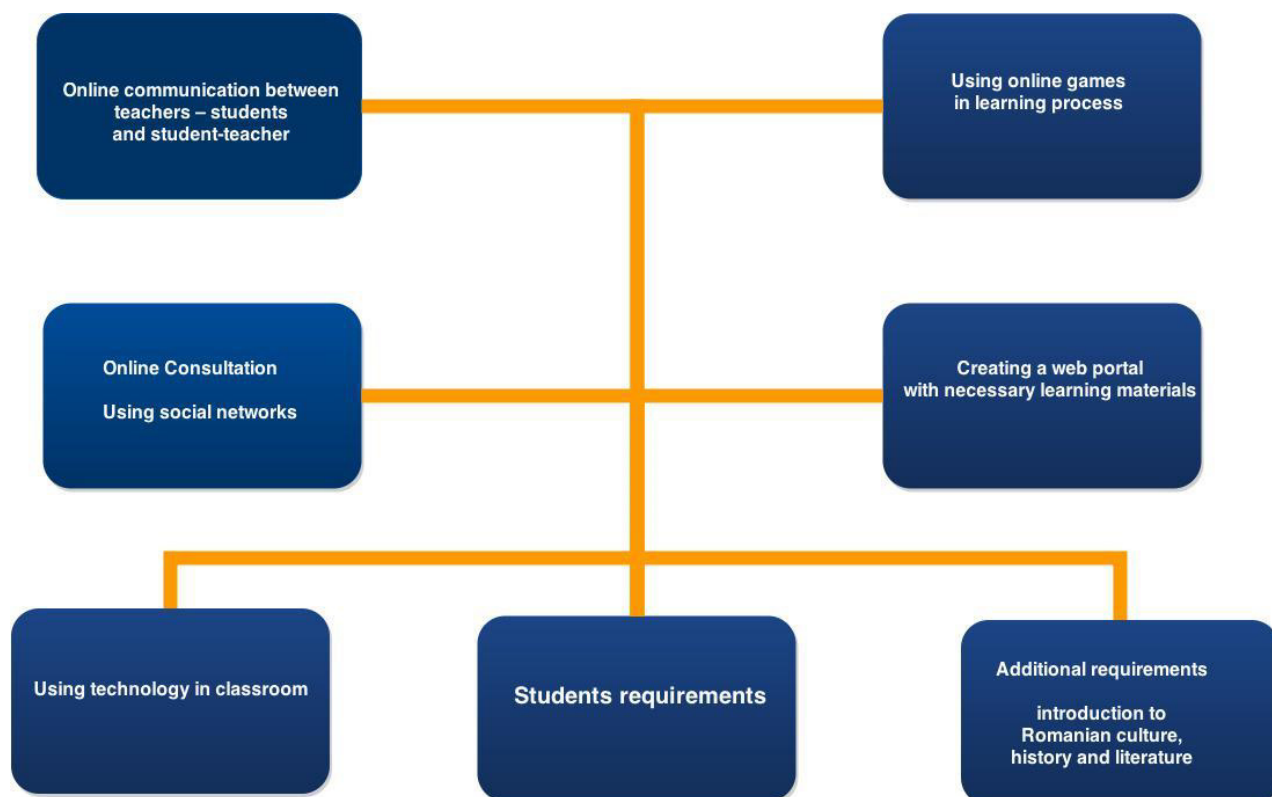

Figure 1. *Illustration of student's requirements*

2.1.1. Social network

The use of computers to assist learning also enables the formation of social contacts that would otherwise be impossible in learning. Students from widely dispersed groups are able to form online groups. And a student's contacts may extend to more than just classmates; a student at the Institut St-Joseph in Quebec City started a conversation with a circus performer he had reviewed in his blog. Such contacts are themselves not without risk, however, and the greater capacity for wider social contact must be attended with a greater awareness of the potential dangers of such contact (DOWNES 2004).

Social network are progressively more used by students for educational point, university life, contact among professor and student.

Data for this study (JANJIC et al. 2012) has been collected also at Faculty of Philosophy in Novi Sad, between October 2013 and January 2014. The reason for this study is to examine the way of communication between student and professor and vice versa. Due to this survey we recognized that students are very motivated when it comes to learning with new technologies. They used more often Facebook instead of Email to communicate with professors.

2.1.2. Power point

Language learning should lead to a comparative analysis at the level of cultural models between their own culture and the culture of the target language. So, its contributions to the formation of views in which we value every culture equally are the development of tolerance and tearing down prejudices and stereotypes. Cultural competence is a necessary condition for the socialization, since the pupil probably does not know and therefore does not respect the cultural models of the country whose language he learns (JANJIC 2011:360)

From beginning since now students use Power Point for any kind of information. More often they present additional material such as presentation about Romanian culture, history, literature. Almost 97 percentages of students are familiar with Power Point. Just 3 percentages showed knowledge in some extra web presentation tool (for example, Prezi). They use Power Point because they can put on flash drive or compact disc, add some visual aids and make attractive, emphasize important aspects pictures and good captions.

2.1.3. Web tools, application and games

For teacher who improves teaching by creating a web portal or page is very important to choose the right software. In these circumstances is important to consult a specialist for a software development or to use web portal with easier utilization (JANJIC et al. 2013:646). Depends on technological literacy, they used very often most popular Web 2.0 tools. The most used web tools are social network sites, blogs, wikis, web application (JANJIC et al. 2014:273-274). In recent years, the number of students who learn the Romanian language as a foreign language at the Faculty of Philosophy in Novi Sad has increased more than three times. In order to maintain the interest in the Romanian language, a long-term plan has been made. One of the options offered to those who are interested is online material, related not only to the language itself, but also to Romania as a country, its culture and tradition (JANJIC & SPARIOSU 2015:181). The survey provides a list of web portals, websites and applications for learning at home.

New studies show that students more and more looking for online libraries due to the lack of new modern books in Romanian language in Serbia (JANJIC & POPOVIC 2015), but also for advice about Android applications good for learning Romanian (JANJIC 2015).

Research about internet public library, has shown that the use of reading room and library at the Faculty by students is in decrease. They try to find relevant literature on the Internet. Two main reasons contribute to this: the first reason is that students rarely use the library because they cannot take books home with them (library has one copy of a book), and the second reason is that library does not have the necessary books. In order to encourage students to read and use professional literature as much as possible, professors tried to make a list of Web sites and databases. Students can access these databases and Web sites for free, at any time and from any computer and read books in Romanian language, about Romanian history, culture and literature. Depending on the specific library, a user may be able to access magazine articles, books, papers, images, sound files, and videos. Lists of Web sites are available to students on social networks, online consultations or in specially created groups on Facebook. The teachers are aware of the impact and opportunities that the Internet provides, and therefore studying Romanian language and literature in Serbia must be adapted to the requirements of students (JANJIC & POPOVIC 2015:467).

Learning with mobile in classroom is almost new in our environment. In Serbia, use of mobile phones in the process of teaching is not represented, we still use the old way of learning, because the introduction of any new technology requires a large amount of money. But, one is irrefutable, in recent years in our country; smart mobile phones have become more accessible.

Due to these reasons, the professors tried to make learning Romanian language interesting and accessible in the conditions that we have. More than 90% of students have smart phones so using of Android applications is easy and accessible. Professors collected all free applications on Android Market related to learning Romanian language. This research aims to provide information and the results of testing Android applications that help in learning Romanian as a foreign language

(JANJIC 2015).

2.1.4. Online translation dictionaries

Research has been conducted in 2003. The main objective was to examine online dictionaries and to offer our results to the students. Bearing in mind the fact that many words do not have a unique translation and sometimes the alternate translations have very different meaning on the one hand, also that dictionary may lack some terms that are essential for a correct interpretation on the other hand, professors wanted to examine, using the Romanian-Serbian and the Serbian-Romanian Online Translation Dictionary, to what extent such dictionaries can be useful and to explore their performance and quality of translation. Therefore a corpus of 150 terms divided into three categories will be translated: main lexical fund terms used in everyday speech (total of 50), common terms in different fields (total of 50), and specific field terms (total of 50).

Terms from each category are translated from the Romanian into the Serbian language, also from the Serbian into the Romanian language; a success rate of translation and translation accuracy per each category is calculated and the research results are presented statistically (Spariosu et al. 2003:217). According to the research results, it could be concluded that the SROTD (The Serbian-Romanian Online Translation Dictionary) was more efficient in translation than the RSOTD (The Romanian-Serbian Online Translation Dictionary).

3. Conclusion

According to these results, it can be concluded that professors provide strategies and examples how to more successfully integrate e-learning (POPOVIĆ & JANJIC 2012) and technologies into classroom set of courses. Today's teachers must demonstrate willingness on continuous improvement. All studies have clearly demonstrated that students who study Romanian as a foreign, Romanian literature or culture of Romania are interested in doing it with the assistance of technology.

These studies are very valuable, despite the fact that show students opinion, make classes preparation easier.

Of course we should mention the bad side of technology at classroom. Students often cannot focus on single application, but at the same time they use Facebook, Instagram, Twitter, email and application for learning language. Because of this, their attention is dissipated. For this reason professor has to be very careful and take advantages of technology in the right direction,

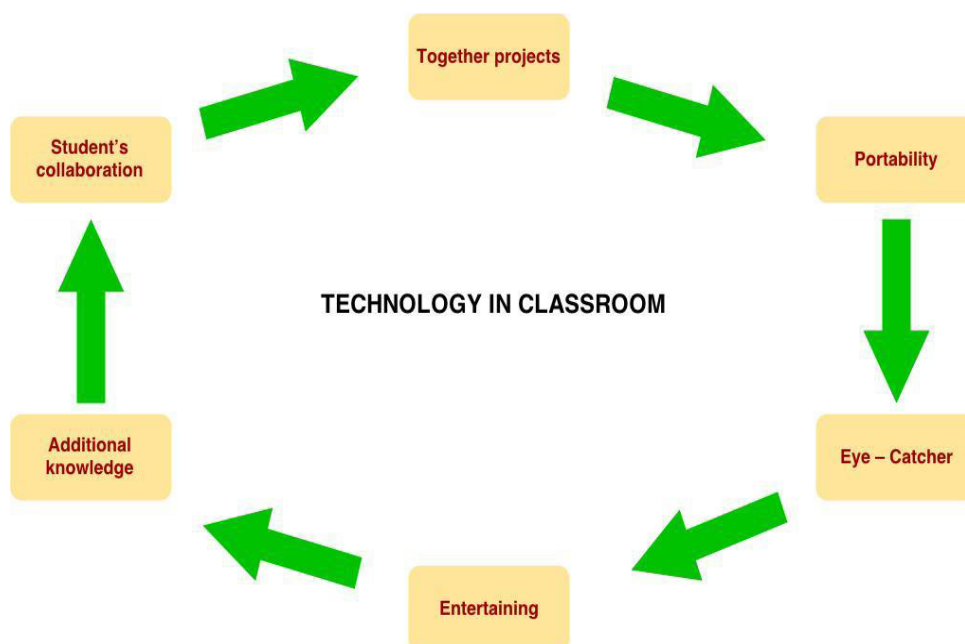

Figure 2. *Technology in classroom – achievements*

Acknowledgments

This paper was done as a part of the project No. 178002 Jezici i kulture u vremenu i prostoru “Languages and Cultures in Time and Space”.

Reference Text and Citations

- Cary, P., (2009). Free Online Dictionaries. Retrieved March 4, 2013 from <http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/notes/v065/65.4.cary03.html>
- Downes, S., (2004). From Classrooms to Learning Environments: A Midrange Projection of E-Learning Technologies. In *College Quarterly Volume 7*, Number 3, Apr 10, 2004. Retrieved June 1, 2015 from <http://www.downes.ca/post/33>
- Janjić, I., Ursulescu-Miličić, R., & Spariosu, L. (2013). Elearning Romanian language in Serbia – website example. In *Quality and efficiency in e-learning, The 9th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education“, Volume II* (645-650). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.
- Janjić, I., Ursulescu-Miličić, R., & Spariosu, L. (2012). Facebook as a Medium for Exchanging Information among Students. In *Leveraging Technology for Learning, The 8th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education“, Volume II* (196-202). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.
- Janjić, I., & Ursulescu-Miličić, R. (2014). Cultural dimensions in learning Romanian as a foreign language: technology in the classroom. In *Let's build the future through learning innovation!, The 10th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education“ Volume II* (271-276). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.
- Janjić, I., & Spariosu, L. (2015). Free Online Education: Online Games for Learning Romanian language. In *Rethinking education by leveraging the eLearning pillar of the Digital Agenda for Europe, The 11th International Scientific Conference „eLearning and Software for*

Education“, *olume II* (180-186). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.

Janjić, I., & Popović, V. (2015). Internet Public Library of Romanian language and literature-New world for students. In *Rethinking education by leveranging the eLearning pillar of the Digital Agenda for Europe, The 11th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education*“, *Volume II* (467-473). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.

Li, L., (2005). The growing prosperity of on-line dictionaries. Retrieved March 6, 2013 from http://repository.lib.polyu.edu.hk/jspui/bitstream/10397/124/3/English%20Today_21_3_Li_L.pdf

Popović, V., & Janjić, I. (2012). Features of E-Learning at Universities in Serbia. In *Leveraging Technology for Learning, The 8th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education*“, *Volume II* (511-517). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.

Spariosu, L., Ursulescu-Miličić, R., & Janjić, I. (2013). Online translation dictionaries: example of the Romanian Serbian and Serbian-Romanian online translation dictionary. In *Quality and efficiency in e-learning, The 9th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education*“, *Volume I* (214-219). Bucharest: „Carol I“ National Defence University Publishing House.

Thorne, S.L., Black, R.W. and Sykes, J.M. (2009) Second language use, socialization, and learning in internet interest communities and online gaming. *Modern Language Journal*, 93(1), 802-821.

**PREMIERE OF DRAMA "MASTER MANOLE", BY LUCIAN BLAGA IN
LVOV ON MARCH 27, 1934**

**PREMIÈRE DE LA DRAME « MAÎTRE MANOLE » DE LUCIAN BLAGA À
LVIV LE 27 MARS 1934**

**PREMIERA Dramei „MEȘTERUL MANOLE” LUI LUCIAN BLAGA LA
LWOW PE 27 MARTIE 1934**

Marcin MARYNOWSKI

Universitatea Jagiellonă

Polonia / Cracovia

Strada Golebia, 24, 31-007, Krakow

Abstract

This article describes the premiere of the play "Master Manole" written by Lucian Blaga, based on the original program presented to Lucian Blaga by the Director of Municipal Theatre in Lvov on its first release, along with an inscribed dedication. The program includes, inter alia, interesting articles, poems, photographs on the history of Romanian theater. This is evidence of the close contact of Polish-Romanian arts during the interwar period and the recognition of Lucian Blaga in Poland, a prominent Romanian poet, philosopher and diplomat.

Rezumat

Acest articol descrie desfășurarea premiera piesei "Meșterul Manole" de Lucian Blaga, pe baza programului inițial prezentat lui Lucian Blaga de către directorul Teatrului Municipal din Lvov la prima sa lansare, împreună cu o dedicație înscrisă. Programul include, printre altele, articole interesante, poezii, fotografii despre istoria teatrului românesc. Aceasta este o dovadă a contactului apropiat între arta polonă și română în perioada interbelică și recunoașterea proeminentului poet român, filozof și diplomat, Lucian Blaga, în Polonia.

Keywords: *Lucian Blaga, Poland, Lvov, theater, interwar period*

Cuvinte-cheie: *Lucian Blaga, Polonia, Lvov, teatru, perioada interbelică*

*"Domnului Lucian Blaga, pentru a comemora
premiera dramei sale Meșterul Manole în Teatrul
Municipal din Lwow, Wilam Horzyca director al
Teatrului Municipal, Lwow 27 martie 1934."*

Seara încet umple camera, în care exista neobișnuită tăcere și așteptare. Sunetele zilei au dispărut treptat. Iau o broșură mică, legată în copertă verde, decorată cu litere de aur ornate și un colț alb-roșu. Titlul pe coperta relief prevede: „SCENA LWOWSKA, Miejskie Teatry we Lwowie, Dyrekcja Wilam Horzyca, sezon 1933/34”. („SCENA DE LWOW, Teatrul Municipal din Lwow, Directorul Wilam Horzyca, sezonul 1933/34”). Deja titlul mă pune într-o stare sentimentală. Lwow, teatru, perioada interbelică, cultură, artă în Lwow polonez. Privesc următoarele pagini este doar un program de spectacol teatral. Primele pagini sunt pline de anunțuri de diferite magazine și servicii. Mă uit prin ele și îmi imaginez viața în acest Lwow: magazine de lux care oferă bunuri interne și

externe. Aici țesături de lână, de mătase, acolo rochii și mantouri, apoi încălțăminte, cămăși, cravate, apoi din nou corsete și ciorapi, în alta parte casa de moda și un magazin mare. Fac publicitate și magazine cu birotica, cu mașini de scris, pilote și saltele, precum și brutărie cu pâine turcească cu stafide și o companie care vinde ceai, cafea și cacao. Nu lipsesc, de asemenea, produsele cosmetice, materiale fotografice, și în sfârșit, institute de asigurare și niște banci. Toate acestea îmi amintesc de Lwow interbelic, bogat și multicultural, prezentând influențele epocilor trecute. Este orașul polonez plin de istorie și artă, lângă primăria este Piața Centrala, cu cei doi lei din piatră, simboluri ale orașului, care sunt reprezentați cu e scuturi cu stema de Lwow cu înscrisere „Semper Fidelis Tibi Poloniae” („Mereu Fidel Ție Polonia”). Neobișnuită starea de spirit mă însoțește în continuare, când privesc adresele de magazine și servicii, celebre numele străzilor poloneze în Lwow: 3 Mai, Wałowa, Halicka, Hetmańska, Batorego, Kościuszki, Zimorowicza, Chorążczyzny, Piața Mariei, Piața Smolka. Și în cele din urmă, adresa editorială: Tipografia Națională, Lwow, Str. Szajnoch 2. Lwow polonez din perioada interbelică. Am fost acolo de multe ori și eu, dar în timpul Uniunii Sovietice și mai târziu. Să schimb de-a lungul secolelor gazdele sale, dar, din fericire Lwow mai este. Am găsit în acest oraș sute de urme poloneze din trecut frumoase și emoționante. Dar, din păcate, astăzi Lwow nu mai este la fel de plin de culoare, nu atât de bogat, nu atât de frumos și nu atât de bine întreținut. Multe clădire au ajuns în stare proastă. Mai ales, palatele, gara, aeroportul și primăria nu mai amintesc ceremonii de stat, inclusiv vizite de liderii politici din România, care au vizitat Polonia și în drum spre Varșovia s-au oprit în Lwow. Au fost întâmpinați aici de către autoritățile poloneze: Regele Ferdinand și Regina Maria, Prințul Nicolae, precum și Regele Carol al II-lea, Prim-ministru și Patriarhul României Miron Cristea, Mitropolitul Bucovinei Visarion Puiu, precum și mulți alți reprezentanți al guvernului, Biserici Ortodoxe și autoritățile române centrale din perioada interbelică. Lwow a fost unul dintre cele mai importante centre ale vieții politice și culturale din perioada interbelică în Polonia.

În centrul Lwowului, la câteva străzile de la Piața Centrala, la sfârșitul unui bulevard pietonal frumos numit în perioada interbelică Wały Hetmańskie, există o impresionantă clădire: Teatrul și Opera din Lwow. Clădirea a fost construită în anii 1897-1900 în timpul ocupației austriece, și a fost un loc de întâlnire mistică a artei cu aspirații poloneze pentru independență. Decorul teatrului este plin de opere simbolice, care, în timpul împărțiri, semăna așteptate renaștere Poloniei. După deschiderea teatrului un ziar din Lwow a scris: *"(...) am ridicat o cetate care o să fie până în veșnicie, nu doar martor elocvent de dragoste noastră și respect pentru arta, ci, de asemenea, unul din focare de învățământ polonez (...) "*¹. În anii 30 al sec. XX scena din Lwow (care pe lângă Varșovia și Cracovia) a fost un cel mai important loc de teatru în Polonia. Au funcționat aici trei scene: dramă, comedie și operă. Teatrul Mare în Lwow și Teatre Municipale în Lwow în anii 1932-1937 au fost sub conducerea remarcabilă a directorului Wilam Horzyca, care a fost un regizor, scriitor, traducător și editor al mai străine multor publicații, critic de teatru, director al multor teatre din perioada interbelică și postbelică în Polonia, în anii 1930-1935 membru al Seimului polonez. În timpul exercitării de W. Horzyca funcției de director, scena din Lwow a fost printre cele mai interesante teatre în Polonia, iar în opinia merelui istorici al literaturii poloneze, profesorul Juliusz Kleiner, a fost unul dintre cele mai bune teatre în Europa.

Sezonul teatral 1933-1934 adus un eveniment de mare magnitudine. Iată în data de 27 martie 1934 s-au pregătit premieră dramei „Meșterul Manole” scris de Lucian Blaga. Asta a fost un eveniment cultural important nu numai în Lwow, dar în toată Polonia, pentru că autor dramei era cunoscut de către mediu intelectual polonez, de cercurile politice, culturale, științifice, teatrale, jurnalistice. Astfel, premiera dramei lui Lucian Blaga a atras atenția celor mai importante personalități și asociații din Polonia, și a fost pregătită în mod special (astăzi putem spune că a fost una dintre cele două piese străine jucate în teatrul în Lwow în perioada interbelică, la care au participat autorii lor).

¹ Ziar „*Dziennik Polski*” din Lwow, 4 octombrie 1900 r.

Lucian Blaga - poet, filosof, dramaturg, traducător, jurnalist, profesor universitar și diplomat român, a lucrat între anii 1926-1927 ca atașat de presă la Ambasada română de la Varșovia și a fost, de asemenea, consilier de presă la Varșovia și în alte capitale europene². Lucian Blaga avea în Polonia mulți prieteni, interesele sale și numeroasele abilități au făcut ca, pe lângă planul profesional, să-și câștige renumele ca și dramaturg. În anul 1927 Blaga a scris o dramă în cinci acte „Meșterul Manole”, care a fost foarte apreciată în Polonia și a fost prezentată, printre altele, la Teatrul Municipal din Lwow în sezonul 1933-1934. La spectacolul în premiera a fost tipărită o broșura specială - un program, în care cunoscutul istoric profesorul Emil Biedrzycki a scris în limba română cuvântul introductiv referitor la spectacolul „Meșterul Manole”, pe care l-a dedicat lui Lucian Blaga, Un exemplar al acestei broșuri, copertat special, a fost înmănat însuși lui Lucian Blaga, iar Directorul Teatrului Municipal din Lwow Wiliam Horzyca a scris personal o dedicație. Exemplarul broșurii dramei în premiera „Meșterul Manole” este o dovadă unică de prietenie dintre Lucian Blaga cu reprezentanții de seamă ai teatrului polonez și mediul științific polonez.

Profesorul Biedrzycki în introducerea programului tipărit a scris în limba română:

“Lui Lucian Blaga.

Cu dor am așteptat momentul, când vom putea admira pe scenă piesa Meșterul Manole.

Astăzi, asistând la aceasta înfăptuire, nu putem să nu ne exprimăm adâncă satisfacție și bucurie.

Căci ne dăm cu toții perfect seama că împărtășindu-ne cu Tine scumpe Maestre, la această taină care este arta Ta, urcându-ne călăuziți de Tine, la culmile simțirei și jertfirei omenești, ne apropiem tot mai mult de sufletul poporului românesc al cărui fiu fericit ești și din ale cărui adâncimi zvâcnește izvorul acestei arte.

Nu este o simplă întâmplare că orașul nostru, vechiul Lwow al legăturilor seculare polono-române, este acela în care prin Muza Ta, Maestre, se realizează astăzi o nouă etapă a năzuințelor noastre spre o pătrundere cât se poate de adânc românească. Suntem siguri că tocmai că în sufletul și cultura aici această sublimă manifestare de prietenie polono-română va lăsa cele mai trainice urme și va aduce cele mai frumoase roade.

Cu această convingere așteptăm ca reprezentația de astăzi să fie începutul unui schimb continuu de artă scenică polono-română, să fie această zale puternică de aur în lanțul care se cheamă înfrățirea polono-română.

Iți mulțumim, Scumpe Maestre, pentru această desfătare artistică. Iți mulțumim pentru prezența Ta personală. Iți zicem cel mai cordial: Bine ai venit!”³.

Pe lângă cuvântul introductiv referitor la spectacolul „Meșterul Manole”, profesorul Emil Biedrzycki a publicat în broșura în limba polonă lucrarea sa „Dramă și teatrul românesc.” În peste 5 pagini a descris cu exactitate începuturile creației dramatice, influențele, dezvoltarea și realizările teatrului românesc până în zilele de azi (BIEDRZYCKI 1934: 115-121). Opera sa reflecta în cel mai înalt grad cunoașterea teatrului românesc. Prelegerea lui începe cu o trimitere la motivele poloneze, care de multe ori apar în dramele istoricilor români. Biedrzycki de la bun început amintește pe Gheorghe Asachi, părintele literaturii, teatrului și jurnalismului românesc din Moldova și organizatorul primelor spectacole în limba română pe teritoriul României (dintre care primul a avut loc la Iași în luna decembrie 1816). În plus, un detaliu frumos asociat cu locul premierei dramei lui Lucian Blaga a fost faptul, că Gheorghe Asachi în Lwow a petrecut anii adolescenței și s-a format fiind elev și apoi student al universității din oraș. Trebuie subliniat faptul că în textul despre dramă și teatrul românesc Biedrzycki se adresează cititorului polonez interesat în mod special de istoria scenei românești. Prin urmare, prezintă toate împrejurările care au dus la dezvoltarea teatrului românesc în Iași și București, apoi a Teatrului Național, dificultățile și condiții în din vreme aceea,

² Autorul a folosit în acest paragraf un fragment din comunicare să: „Exemple ale alianței dintre a Doua Republică Polonă și România Mare în presa poloneză și în alte publicații poloneze din perioada interbelică” prezentat la Simpozion Internațional dedicat Zilei Naționale a României „96 de ani de la Mare Unire de la 1 Decembrie 1918”, Timișoara 21-22 noiembrie 2014.

³ Lui Lucian Blaga. E.B. (Emil Biedrzycki), „Scena Lwowska”, Sezon 1933/34, Zeszyt VI, Lwów 1934, s.115.

dezvoltarea, principalele tendințe tematice, rolul deosebit pe care l-au avut Mihai Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și Costache Negruzzi, dar și talentatul și excepționalul autor, Ion Luca Caragiale. Acestor autori de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, li se mai alătură Al. Davila și Nicolae Iorga, care prezintă legăturile istorice polonezo-moldovenesti, care apar în drame istorice, precum și lucrări traduse în poloneză. Biedrzycki amintește de cei mai proeminenți autori ai pieselor teatrale înainte de război (Barbu Stefanescu-Delavrancea, Mihail Sorbul, Liviu Rebreanu) și după război, la fel amintește de (Victor Eftimiu, Horia Furtună, A. de Herz, Caton Theodoreanu, M. Saulescu, Mircea Rădulescu, G. Ciprian, N. Vladioianu, V. Rhone, I. Minulescu, V. I. Popa, Gib. Mihaescu, Adrian Maniu și Ion Pillat). Printre autorii talentați menționează, de asemenea, un număr considerabil de talente feminine, dintre care amintim pe Lucreția Petrescu. De asemenea sunt menționate, cele mai importante centre de teatru din România Mare, orașele având teatre naționale: București, Iași, Craiova, Chișinău, Cernăuți și Cluj. Pe de altă parte, la Opera de Stat din București - Biedrzycki scrie – „În ultimii ani joacă directorul Zaleski și echipa sa, în care există un număr considerabil al forțelor poloneze celebre”. Cursul se încheie cu menționarea celor mai cunoscuți actorii români din acea vreme.

Textul prelegerii despre drama și teatrul românesc confirmă cunoașterea unică și înțelegerea problemelor românești ale profesorului Emil Biedrzycki, născut în anul 1890 la Suceava, savant polonez, savant literar, istoric și lingvist. Pentru serviciile sale de cooperare polono-română în plan științific și educațional a fost decorat cu Crucea de Ofițer Ordinul de „Coroana de România” și cu medalia de aur românesc I. Clasa „Măritul în domeniul educației”. Prof. Emil Biedrzycki știa limba română, istoria României, înainte de război, a lansat, de asemenea, o carte “Legături culturale româno-poloneze” (Lwow, 1933), și „Prezentarea istoriei literaturii române” (Lwow 1935), iar după război, și după mutarea la Cracovia a publicat cartea „Nicolae Bălcescu scriitorul și revoluționar românesc” (Cracovia 1961) și monografia „Istoria polonezilor din Bucovina” (Cracovia 1973). A murit în Cracovia în 1975. Prin urmare, regretăm astăzi că prof. Biedrzycki în textul citat mai sus „din cauza lipsei de spațiu” nu a prezentat cititorilor un studiu dedicat exclusiv lucrării “Meșterul Manole”. Referindu-se la premiera dramei lui Lucian Blaga, Biedrzycki amintit piesa cu același titlu, menționatului Victor Eftimiu și lucrarea acestei teme, sub forma dramei de marele poet Octavian Goga. Cunoștințele care a avut despre această prof. Biedrzycki cu siguranță ar fi dat foarte interesante comparație acestor trei studii - Eftimiu, Goga, Blaga.

Pe paginile următoare (pp. 121-125) broșură ne permite să descoperim mai multe secrete. Găsim textul integral al dramei în patru acte lui Lucian Blaga „Meșterul Manole”. Text tradus în limba poloneză de Włodzimierz Lewik. Ce o traducere! Citiți-l într-o respirație și ritmul melodiei face cititorul să simtă exact tensiunea în creștere și dramatismul iminent al personajului principal. Acțiunea se dezvoltă de la narațiune lentă și se accelerează din ce în ce mai mult în momentele cheie a emoționa cititorul și aproape îi taie respirație la gândul dramei marelui umane. Sunt foarte curios dacă, la fel ca cititorul, și un spectator în teatrul a avut impresia în timpul spectacolului, cum ar fi stat lângă Manole însuși? Cum ar fi fost unul dintre participanții scenelor, ce se întâmplă? În prezenta broșură, vedem o fotografie mare, care arată interiorul Catedralei legendare, subscrisă „Biserica legendara în Curtea de Argeș, construită de Meșterul Manole”. Interiorul întuneric și sumbru al templului crește sentimentul de mister care însoțește citirea dramei.

Contrastul la textul dramei este ulterior, partea dedicată ideilor lui Adam Mickiewicz, cel mai mare poet polonez din epoca romantică (pp. 125-128). Textul frumos scris, corespunde activității lui Lucian Blaga un exemplu de căutare a rețetei pentru un teatru polonez separat, ieșind din tradiția poloneza, sensibilitate și sufletul polonez, unic și necomparabil, care nu intră în modă și tendințele internaționale. Ca și cum o trimitere la această temă este tipărită sub textul poeziei lui Lucian Blaga “Warszawa. Stare Miasto” (“Varșovia. Orașul Veche”, pag. 128). Acesta poezie scurtă, doar cu patru strofe tradusă în limba poloneză de Włodzimierz Lewik de asemenea ne arată ca un poet ca Lucian Blaga era sentimental și sensibil la frumusețea ascunsă a străzilor din centrul vechi din Varșovia. În câteva cuvinte, vibrante, subtile și sugestive, găsim încântarea asupra fetei orașului misterios învăluită în noapte și ploaie.

La sfârșitul broșurii cititorul găsește încă un alt text interesant. Aceasta este o prezentare foarte curioasă: „Lucian Blaga ca un scriitor dramatic”, îmbogățită cu fotografia (PHILIPPIDE 1934: 129-131) mare. Autorul textului, Alexandru Philippide prezintă profilul lui Lucian Blaga ca dramaturg, de la debutul său în 1919, până la înflorirea talentului, ceea ce duce la un teatru cu total nou, care nu a fost până acum. Referindu-se la drama „Meșterul Manole”, Philippide scrie că acesta este „fără îndoială, cea mai splendidă creația a sa, Blaga a ales ca subiect una dintre cele mai frumoase și emoționante legende și (...) a creat o dramă puternică și umană”.

Astfel, a arata ziua premierei „Meșterul Manole” a lui Lucian Blaga în Lwow, în 27 martie 1934. O broșură tipărită special pentru premiera a intrat în mâinile publicului care a venit la spectacol. Ei au putut citi în ea mai multe texte interesante: despre autorul dramei, teatru românesc și polonez, au putut găsi traducerea dramei puse în scenă, precum și poezia lui Lucian Blaga despre Varșovia. Broșura cu siguranță a fost un adevărat festin pentru toți iubitorii de teatru care au participat la acest eveniment extraordinar. Astăzi este, de asemenea, foarte interesantă, și deplasează cititorul la acea zi de primăvară a anului 1934. Doar un păcat că nu am văzut premiera. Dar o bucată neobișnuită al acestui eveniment a rămas până la zilele noastre.

Acesta este un exemplar unic, al acestei broșuri, copertate special, care a fost înmânate însuș ilui Lucian Blaga. Broșurii este o dovadă unica de prietenie dintre Lucian Blaga cu reprezentanții de seamă ai teatrului polonez și mediul științific polonez. Iar Directorul Teatrului Municipal din Lwow Wiliam Horzyca a scris personal o dedicație: “Domnului Lucian Blaga, pentru a comemora premiera dramei sale Meșterul Manole în Teatrul Municipal din Lwow, Wilam Horzyca director al Teatrului Municipal, Lwow 27 martie 1934.”

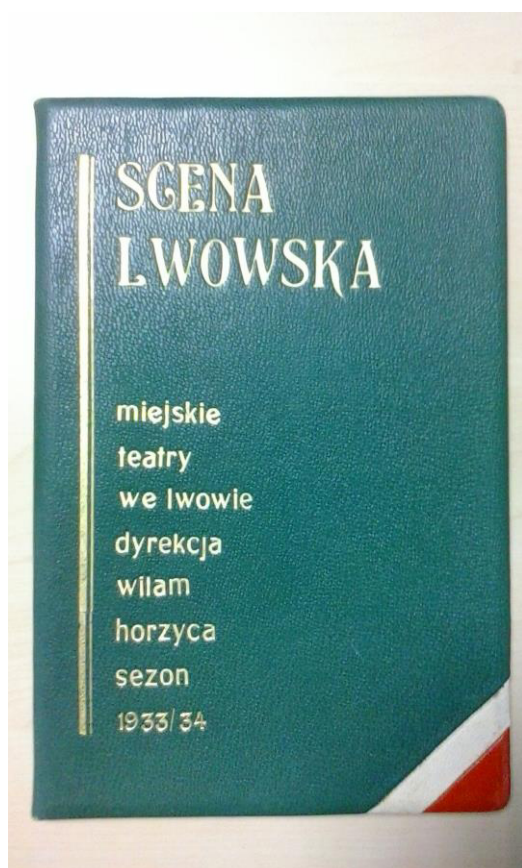
Bibliografie

Alexandru Philippide, „Lucian Blaga jako pisarz dramatyczny” („Lucian Blaga ca un scriitor dramatic”), „*Scena Lwowska*”, *Sezon 1933/34, Zeszyt VI*, Lwów 1934, p.129-131.

Ziar „*Dziennik Polski*” din Lwow, 4 octombrie 1900 r.

Lui Lucian Blaga. E.B. (Emil Biedrzycki), „*Scena Lwowska*”, *Sezon 1933/34, Zeszyt VI*, Lwów 1934, p.115.

Prof. Dr. E. Biedrzycki, „Dramat i teatr rumuński” („Dramă și teatrul românesc”), „*Scena Lwowska*”, *Sezon 1933/34, Zeszyt VI*, Lwów 1934, p. 115-121.

**V. BOOK REVIEWS /
CRITIQUES DE LIVRES /
RECENZII**

Klaus Iohannis, PAS CU PAS, Curtea Veche Publishing, București, 2014**Vasile MAN**

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract

*The teacher of Physics, school inspector at the School Inspectorate of Sibiu, general inspector and mayor of Sibiu for 14 years – when the city was awarded the title of European Capital of Culture; after starting a career in politics, Klaus Iohannis became a member of PNL and First Vice-President of the party in 2013, then, in June 2014, he was elected president of this party, and following the presidential elections of 2014, he is holding the highest office in State, as the **President of Romania**.*

In his book Pas cu pas (Step by Step), we encounter, in fact his life, lived step by step, through which he gives, in actual facts, a model of the thing well done, with competence and positive thinking, demanding respect and admiration.

Zusammenfassung

*Physiklehrer, Generalschulinspektor des Kreises Hermannstadt und 14 Jahre Bürgermeister der Stadt Hermannstadt – als der Stadt der Titel Kulturhauptstadt Europas verliehen wurde – ging Klaus Iohannis in die Politik und 2013 wurde er Mitglied der Nationalliberalen Partei (PNL) und Erster Vizevorsitzender der Partei. Juli 2014 wurde er zum Vorsitzenden gewählt und nach den Präsidentenwahlen im Jahre 2014 übernahm er das höchste Amt des Staates, indem er zum **Präsidenten Rumäniens** ernannt wurde.*

Sein Buch gibt uns einen Überblick über sein Leben „Schritt für Schritt” und bietet uns ein Vorbild „der gut gemachten Dinge” durch konkrete Fakten an, mit Kompetenzen und positivem Denken, das unseren Respekt verdient und unsere Bewunderung erregt.

Résumé

*Le professeur de physique, l'inspecteur scolaire, dans le cadre de l'Inspectorat Scolaire de Sibiu, inspecteur général et pendant 14 ans maire de Sibiu – lorsque la ville a reçu le titre de Capitale Européenne de la Culture ; suivant une carrière politique, Klaus Iohannis devient, en 2013 membre de PNL et premier vice-président du parti, puis, en juin 2014, il a été élu président de ce parti, et suivant les élections présidentielles de 2014, il occupe la fonction la plus haute dans l'État, celle de **Président de Roumanie**.*

Dans la livre Pas cu pas (Pas à pas), on rencontre, à vrai dire, sa vie vécue – pas à pas, par laquelle il nous offre, par des faits concrets, un modèle de la chose bien faite, avec des compétences et la pensée positive, qui impose du respect et l'admiration.

Rezumat

Profesorul de fizică, inspectorul școlar, în cadrul Inspectoratului Școlar Sibiu, inspector general și timp de 14 ani primar al Sibiului – când orașului i s-a acordat titlul de Capitală Culturală Europeană, intrând în politică, Klaus Iohannis devine, în 2013 membru al PNL și prim-

vicepreședinte al partidului, apoi, în iunie 2014, a fost ales președinte al acestui partid, iar în urma alegerilor prezidențiale din 2014, ocupă cea mai înaltă funcție în Stat, **Președinte al României**.

În cartea *Pas cu pas*, întâlnim de fapt viața sa trăită – pas cu pas, prin care ne oferă, prin fapte concrete, un model al lucrului bine făcut, cu competențe și gândire pozitivă, ce impune respect și admirație.

Keywords: professor, school inspector, mayor, politician, president of Romania

Schlüsselwörter: Lehrer, Schulinspektor, Bürgermeister, politischer Mensch, Präsident Rumäniens.

Mots-clés: professeur, inspecteur scolaire, maire, homme politique, président de Roumanie

Cuvinte-cheie: profesor, inspector școlar, primar, om politic, președinte al României

Verba volant, scripta manent

Recenta carte, *Pas cu pas*, semnată de Klaus Iohannis, președintele României, afirmă, chiar din titlu, convingerea reușitei în viață prin lucrul bine făcut – cu răbdare, competență și gândire pozitivă.

Cartea sa este încă un argument al strategiei de-a lăsa faptele să vorbească.

Autorul prezintă, prin fapte concrete, activitatea sa ca profesor, ca primar al Sibiului – Capitală Culturală Europeană, angajarea în politică și drumul parcurs până la alegerea sa în cea mai înaltă demnitate a Țării, de președinte al României.

După un *Cuvânt înainte*, în care afirmă că: “O viață se construiește pas cu pas. La fel și o carieră, o comunitate sau chiar o națiune... despre om vorbesc cel mai bine faptele”.

Cartea *Pas cu pas* este structurată în cinci capitole: I *Anii de formare*; II *Comunitatea aleasă*; III *Cea mai frumoasă capitală*; IV *Decizii pentru viitor*; V *Idei în acțiune. Despre lucrul bine făcut*.

Pentru cititorii revistei “Studii de Știință și Cultură”, aș dori să prezint, din lectura foarte agreabilă a cărții, câteva aspecte ale activității Autorului ca profesor; opinia sa despre educație “cea mai prețioasă șansă” la reușita în viață; despre “Cultura ca mod (el) de viață”, dar și despre Drumul către prima funcție în stat și nevoia de schimbare, pentru a trăi în *România lucrului bine făcut*.

Atitudinile simple din comportamentul cotidian dau măsura educației și caracterului unui OM. A fi drept, respectuos, echilibrat, țin la distanță intrigile care distrug armonia din viață.

Ca profesor, a predat fizica la mai multe școli din jurul Sibiului, iar după 1989, în Sibiu, la Liceul Brukenthal. Această profesie de dascăl a făcut-o din vocație, cu plăcere. Termenul de “profesor”, afirmă Autorul, “este cam devalorizat. Prea mulți profesori și prea puțini dascăli”, întrucât *profesorul* transmite noile cunoștințe ale materiei pe care o predă, în timp ce *dascălul*, în plus, valorifică și latura educativă a fiecărei lecții. Ca profesor de fizică, spune autorul, “Eu am încercat să combin metode consacrate din metodică predării fizicii și am folosit foarte mult *experimentul de laborator*, procedeu pe care nu-l utilizează toți dascălii din lipsă de timp”. Este, aici, încă un exemplu de om care știe să convingă prin fapte concrete.

Considerând *educația* ca “cea mai prețioasă șansă”, profesorul afirmă că “la orele de dirigiență nu am făcut niciodată fizică. Discutam despre problemele clasei, despre problemele școlii, teme de dirigiență generală... simțeam un mare entuziasm. Mergeam cu elevii în excursii, și la munte, și în apropiere de Sibiu; odată am făcut chiar o excursie în străinătate, în Austria”.

Ceea ce l-a nemulțumit, după revoluție, a fost faptul că profesorii erau foarte prost plătiți. În perioada când profesorul Klaus Iohannis a fost inspector școlar, a coincis cu “aceea a reformelor lui Andrei Marga. În mod paradoxal, în perioada de guvernare CDR și a președinției domnului Emil Constantinescu au fost cei mai buni ani pentru România, cu toate că guvernele de atunci s-au dovedit slabe”.

Dintre convingerile autorului, consemnăm: „un profesionist, indiferent de domeniu, are nevoie de foarte multă energie pentru a fi performant. Nici oamenii politici nu sunt altfel. Eu îmi extrag energia din convingerile mele și din realizările mele, personale și profesionale”.

Cultura ca mod (el) de viață

În calitate de primar, Klaus Iohannis, a făcut din Sibiu Capitală culturală europeană, prin adoptarea unor hotărâri pentru un centru al orașului, care să fie în armonie cu propria istorie, exprimând preferințele unei adevărate majorități.

„Tot ce a însemnat creștere în acest oraș – spune autorul cărții – s-a petrecut pe fondul valorificării moștenirii noastre culturale. Investiția în cultură a fost o prioritate în Sibiu și pe ea s-au ridicat, practic, noile șantiere pentru oraș”.

Pe lângă reglementările, din planul urbanistic, care aveau ca scop conservarea specificului arhitectural al orașului, identitatea Sibiului a fost consolidată și de evenimente culturale de amploare, care i-au adus cei mai mulți oaspeți.

Festivalurile - de teatru, de film, de muzică, de grafică – au fixat Sibiul ca destinație culturală, contribuind enorm la viața culturală.

Teatrul “Radu Stanca” din Sibiu a organizat, anual, Festivaluri internaționale de Teatru. Prin cultură, Sibiul a devenit un oraș fără granițe.

Despre Sibiu, în America

“Sibiul, în schimb, are o siglă, o stemă, are obiectivele turistice, iar brandul este acela de oraș cultural – un brand foarte bun în turism”. Este un loc al multiculturalității.

În 2011, Klaus Iohannis a fost invitat să susțină o prelegere la Universitatea din Harvard, din Statele Unite.

În cursul prelegerii, a prezentat dezvoltarea Sibiului și creșterea economică într-un context multicultural, tipic acestui oraș.

„Am vorbit – spune autorul – inclusiv despre situația politică din România și am fost plăcut surprins de interesul manifestat de studenții români de la Harvard, dar mai ales de acela mărturisit de studenții americani”.

Cu acest prilej, autorul a constatat, făcând o comparație dintre o universitate din România și una din Statele Unite, că prima diferență dintre ele este determinarea ceva mai mare a studenților americani de a învăța.

Capitala Culturală Europeană: timpul schimbării

În anul 2007, la Sibiu au venit turiști din toate colțurile lumii. La începutul lunii decembrie, ajunsese la 800000.

Cifrele au și ele latura lor spectaculoasă - se arată în evocarea evenimentului excepțional – mai ales când e vorba despre un bilanț al unui an plin de evenimente, care au gravitat în jurul artei și culturii.

Astfel, în 2007, la Sibiu au fost prezentate aproape 350 de proiecte, însumând peste 2000 de evenimente din genuri și manifestări artistice diferite.

Într-o evocare aparte, autorul prezintă relațiile de sute de ani între Sibiu și Luxemburg, fapt ce a contribuit la acordarea onorantului titlu: Sibiu – Capitală Culturală Europeană 2007, înainte ca România să fie membră a Uniunii Europene.

Cultura – demonstrație de excelență

Aducând un elogiu actorilor culturali din Sibiu – pentru atingerea unui nivel greu de egalat, se arată că spectacolul vedetă al Capitalei Culturale Europene Sibiu, a fost Piesa *Faust* în regia lui Silviu Purcărete, care a cunoscut după premiera din 2007, peste 100 de reprezentații, reușind să ajungă un reper de excelență pentru un spectacol de artă teatrală. Este o producție a Teatrului Național „Radu Stanca” din Sibiu și a fost selectată printre cele mai mari spectacole ale lumii.

*
* *

Profesorul de fizică, inspectorul școlar, în cadrul Inspectoratului Școlar Sibiu, inspector general și timp de 14 ani primar al Sibiului, intrând în politică, Klaus Iohannis devine în 2013 membru al PNL și prim-vicepreședinte al partidului, apoi în iunie 2014 a fost ales președinte al acestui partid, iar în urma alegerilor prezidențiale din 2014, ocupă cea mai înaltă funcție în Stat, Președinte al României.

În cartea *Pas cu pas*, întâlnim de fapt viața sa trăită – pas cu pas, prin care ne oferă un model al lucrului bine făcut, ce impune respect și admirație.

Din activitatea politică prezentată de autor în acest volum, aș vrea să amintesc doar câteva din temele abordate în capitolele IV, *Decizii pentru viitor* și V, *Idei în acțiune. Despre lucrul bine făcut*.

Drumul către prima funcție în Stat: un proiect de anvergură: prosperitate și respect pentru lege; Relația cu Familia Regală. Despre rostul protocolului; Un președinte mediator și echilibrat. Un nou model de conduită politică; O misiune urgentă: reforma sistemului de educație; Practici curate, instituții depolitizate, respect pentru individ. Domnia legii și orientarea în politica externă: axele de referință; Economia liberală, garant al proprietății; România lucrului bine făcut.

„România lucrului bine făcut”, spune, în încheiere, autorul – este o țară în care fiecare își știe rostul și lucrează împreună cu semenii săi, în spiritul unor valori orientate către viitor, iar nu împotriva lor: pentru o educație performantă, pentru cultură, pentru excelență, cu inovația în spirit întreprinzător. Este vorba despre o Românie a proprietății, la care fiecare cetățean contribuie, asigurat că statul îi răsplătește echitabil implicarea... A venit timpul ca valorile performanței să fie puse în acțiune... în realități palpabile: stabilitate economică, bunăstare și certitudinea că ne-am înscris, pas cu pas, pe drumul care trebuie.

**Slavoljub Gacović, *From Romans and Latin to the Timok Romanians and Romanian*, Zaječar, Central library „Svetozar Marković”,
(Selected works about Vlachs of east Serbia in five books), 2014**

**Slavoljub Gacović, *Od Rimljana i latinskog do Rumuna Timočana i rumunskog*, Zaječar, Matična biblioteka „Svetozar Marković”,
(Odabrana dela o istoriji Vlahi istočne Srbije u pet knjiga), 2014**

**Slavoljub Gacović, *De la romani și latină la românii timoceni și la română*, Zaječar, Biblioteca centrală „Svetozar Marković”,
(Opere alese despre istoria Vlahilor din estul Serbiei în cinci cărți), 2014**

Ana SAMARDŽIĆ

Universitatea Adam Mickiewicz din Poznań

E-mail: anna.samardzic@gmail.com

Dr. Slavoljub Gacović este un istorician care se ocupă de studierea istoriei românilor timoceni, respectiv vlahilor din Serbia. Cartea lui *De la romani și latină la românii timoceni și română*, a fost publicată pentru prima dată în anul 2008 (Bor: Consiliul Național al Minorității Naționale Vlahe), iar în a doua ediție, completată și modificată, apare în anul 2014 la ediția *Opere alese despre istoria vlahilor din estul Serbiei*.

Cartea are următoarele capitole: *Prefața, Observații introductive și teritoriul de formare a limbii vlahilor / românilor timoceni, Sursele istorice și bibliografia scurtă despre vlahi / românii timoceni și limba lor, Sursele istorice și bibliografia despre latinitatea subdunăreană și formarea limbii române, Dezvoltarea fonetică și morfologia dialectului dacoromân al limbii române din zona Timocului, Influența limbii române asupra graiurilor prizrensko-timočki, belogračičko-breznički și nordmacedonene, Lexicul românesc în toponimia graiurilor dialectului prizrensko-timočki, Concluzii*. După concluzii urmează bibliografia, indexele termenilor geografice, numelor personale și indexul lexemelor.

În prefața cărții autorul informează cititorii despre cercetările sale de foarte mulți ani în legătură cu românii timoceni, așa-ziși vlahi și în mod scurt descrie problemele de care se va ocupa mai departe în carte. Scopul lucrării este de a demonstra calea identică de dezvoltare a limbii române în nordul și în estul Dunării. Autorul va scrie și despre influențele limbii române asupra unor graiuri sârbe, bulgare și macedonene, iar prezența românilor timoceni în zona Timok – Osogovo – Šara va fi demonstrată prin etimologia unor toponime de origine română.

În introducerea Gacović scrie despre teritoriul de formare al limbii române, referindu-se la cercetătorii eminenți precum Alexandru Rosetti, Petar Skok ș.a. Fiind conștient că problema vlahilor din estul Serbiei încă nu este rezolvată, subliniind caracterul ei politic, autorul are tendința de a aduce la cunoștință câteva aspecte posibile de analizat în mod obiectiv. În primul rând, obținem informații despre așa- numita limbă vlahă, termenul care se folosește cel mai des în ultimul timp, deși vorbitorii acestei limbi se numesc între sine *rumâni*. Această limbă aparține dialectului dacoromân al limbii române și se împarte în două graiuri: graiul bănățean și graiul oltean. Autorul ia în considerație și denumirea vlah care nu este nouă și nu a desemnat dintotdeauna poporul din estul Serbiei, așa cum nici astăzi termenul acesta nu are doar o singură semnificație. Având în vedere că subiectul cărții este formarea și dezvoltarea limbii române, autorul observă că este necesar să se ia în considerație și formarea a acestui popor la care indică cele mai vechi surse

istorice. Urmează expunerea concisă a tuturor problemelor care vor fi luate în considerație, precum fonetica și morfologia, substratul lexical, lexicul moștenit din latina scrisă și cea vorbită etc.

În capitolul *Sursele istorice și bibliografia scurtă despre vlahi / românii timoceni și limba lor* Gacović prezintă, în mod cronologic, sursele scrise în care sunt menționați românii timoceni și limba lor, de la secolul al XI-lea până în ziua de astăzi, ceea ce demonstrează că este vorba despre un popor autohton, care s-a stabilit pe teritoriul menționat înainte de venirea slavilor. Pe lângă numeroasele surse bizantine și latine în care apare acest popor, există și cronici din Dacia în care acest popor este menționat chiar în secolul al X-lea. Toate acestea confirmă teza că țara de origine a românilor poate fi căutată pe teritoriul de la Carpați până la zona Timok – Osogovo – Šara.

În capitolul *Sursele istorice despre latinitatea subdunăreană și formarea limbii române* autorul ne înștiințează despre dezvoltarea limbii latine de care se poate vorbi până în anul 600, iar după anul 800 avem exclusiv limbile romanice, adică limbile care s-au dezvoltat din varianta cea vorbită, așa-numită limba latină vulgară. Gacović se concentrează pe expunerea dezvoltării vocalelor și consoanelor latine, precum și a inovațiilor lexicale tipice pentru limba latină vulgară și astfel notează varianta română care confirmă această evoluție. Autorul este de părere că aceste dovezi ajută la determinarea cronologiei absolute și relative a apariției anumitor fenomene lingvistice și, în general, a formării limbii române în regiunea Podunavlje.

În capitolul *Dezvoltarea fonetică și morfologia dialectului dacoromân al limbii române din zona Timocului* autorul dezbate câteva probleme: *Pronunțarea și ortografia, Valoarea fonetică a tuturor grafemelor, Explicațiile cu considerații asupra relațiilor între scriere și pronunțare, Dezvoltarea fonetică, Morfologia*. În capitolul acesta autorul în primul rând prezintă valoarea fonetică a fonemelor românești și grafemele cu ajutorul cărora sunt scrise, adăugând astfel și anumite foneme și semne care nu există în limba română standard, dar apar în graiurile din zona Timocului, precum *đ* (unde), *ć* (moarce), *ž* (žer) ș.a. Autorul expune mai întâi dezvoltarea fonetică a vocalelor române accentuate în silaba deschisă și închisă în comparație cu limba latină, dar apoi și cele neaccentuate. Când vine vorba de sistemul consonantic, autorul prezintă grupurile care se formează din unele consoane în anumite poziții. Sunt expuse și alternații caracteristice pentru limba română. Pe lângă bine cunoscuta palatalizare (lat. genunculum > genunchi), Gacović menționează și palatalizarea mai veche a consoanelor *t*, *d* și *s* înainte de *i* și *ie* (lat. sedere > ședea, lat. decem > zece). Sunt menționate și trăsăturile păstrate în unele graiuri ale limbii române din estul Serbiei, precum: *n* intervocal din latină (*râne*), sufixul -oñ (*matușoñ*), fonemul *Ů* (*DumheŮău*), păstrarea lui *u* final (*albu*), păstrarea diftongului *-a* în poziții în care ar trebui să se afle *e* (*vorbașce*). Fenomenul fonetic caracteristic doar pentru acest teritoriu este închiderea vocalului *o* accentuat în *u*. Influența graiurilor sârbe cu care limba română din această zonă este în contact permanent rezultă în înmuierea consoanelor *t* > *ć*, *d* > *đ*, *n* > *ń*, *l* > *ù* și în apariția sporadică a consoanei velare *l* și *r*.

În legătură cu morfologia limbii autorul în mod concis prezintă părțile de vorbire în limba română și categoriile lor gramaticale de bază. În sistemul verbului sunt expuse formele moștenite din latină și cele noi formate, precum viitorul și condiționalul, a caror formare este condiționată de analitism. Verbele auxiliare, folosite pentru formarea modurilor și timpurilor compuse, sunt verbul *a avea* (lat. habeo, habere, habui, habitum) și *a fi* (lat. sum, esse, fui). În zona Timocului sunt atestate și formele vechi de perfect simplu și de forma negativă a imperativului alcătuită din forma lungă a infinitivului.

Cu siguranță, cel mai interesant capitol este *Lexicul vlahilor / românilor timoceni*, care este alcătuit din câteva părți intitulate de autor astfel: *Ce s-a păstrat în limba vlahilor / românilor timoceni din substrat?*, *Lexicul moștenit din limba latină*, *Lexemele specifice latinității subdunărene*, *Frecvența lexelor moștenite din latină*, *Semantica lexemelor moștenite din latină*, *Formarea lexemelor – derivate și moștenite*, *Împrumuturile din limba greacă în limbile latină și română*, *Împrumuturile slave în limbile latină și română și invers*, *Alte împrumuturi lexicale*.

În primul rând, autorul vorbește despre lexemele din substrat, adică de origine tracică în limba română. Este vorba despre o problemă complexă de care se ocupă de foarte mult timp cercetătorii români, dar și cei străini, care disting lexemele din substrat pe baza comparației

lexemelor din limba română cu cele din limba albaneză sau prin reconstrucție în comparație cu celelalte limbi indoeuropene vechi. Acești autori indică că cele mai multe cuvinte din limba tracică sunt legate de natură, configurația terenului, alimentare, de lumea plantelor și animalelor. Concluzia este că cuvintele latine se află în uz general, iar cuvintele din substrat s-au specializat, ceea ce arată următorul exemplu: „Termenii care se referă la persoana care se ocupă cu păzirea animalelor sunt latini: *păstor* < lat. *pastorem* sau *păcurar* < lat. *pecorarius*, iar din substrat s-a conservat termenul de păstor: *baci* „conducătorul păstorilor”. În partea care se referă la lexicul latinesc prezent la români din estul Serbiei, la fel ca și din nord-vestul Bulgariei, României, Moldovei, Istrei etc. Anumite conjuncții, adverbe, prepoziții și pronume sunt prezentate în secțiuni separate, pe când celelalte părți de vorbire sunt date în ordinea alfabetică în limba română cu traducerea în limba sârbă și reconstrucția latină. Atenția deosebită este acordată lexemelor panromanice. Autorul referă și la lexeme care s-au format pe teritoriul Serbiei de est, la inovații care există în graiurile românești pe acest teritoriu, dar și la tendințele lingvistice paralele cu altele graiuri românești, chiar și cu cele de mare distanță, de exemplu, maramureșean.

Sunt prezentate și unele lexeme latine specifice care s-au menținut în Podunavlje, în timp ce în celelalte limbi romanice au dispărut fără urmă. Frecvența lexemelor din limba latină este prezentată de Sextil Pușcariu, care analizează limba scriitorilor cunoscuți precum George Coșbuc, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Petre Ispirescu. Autorul concludă că la acești autori în cel mai mare procent apar cuvintele latine, mai mult de 80%, pe când frecvența cuvintelor de altă origine este mult mai scăzută. Folosindu-se de prima strofă a poeziei „Somnoroase păsărele” de Mihai Eminescu sunt prezentate concluziile la care vine Pușcariu.

Autorul se referă și la modificării semantice, pe care le-au suferit unele lexeme de origine latină în limbile romanice, și prin urmare, în limba română. De exemplu, cuvântul *afflare* în limba latină clasică a avut doar semnificația *a* sufla, iar în unele limbi romanice, între care și limba română, înseamnă și *a afla*. Unele din aceste fenomene apar chiar în latina clasică târzie, iar unele în varianta ei vorbită. Autorul urmează modificările care se pot compara cu celelalte limbi romanice, și totuși, se referă și la inovațiile semantice caracteristice numai pentru limba română. De exemplu, „*bărbat* < lat. *barbatus* în doar în limba română înseamnă „om, soț”, în timp ce celelalte limbi romanice păstrează semnificația originală”. Despre fenomenul acesta au scris lingviștii cunoscuți: S. Pușcariu, Al. Rosetti, I. Fischer, M. Sala.

În legătură cu formarea lexemelor în limba română, autorul indică derivarea cuvintelor noi prin prefixare și sufixare. Separă sufixele de origine latină și arată dezvoltarea lor în limba română în comparație cu altele limbi romanice, enumeră și prefixele care n-au existat în limbile romanice, ci sunt împrumutate mai târziu din latină, prefixele provenite din limba greacă prezente în limbile romanice, dar nu și în limba românilor din Timoc și prefixele de origine slavă, care apar în procent foarte mare în româna din estul Serbiei. Sufixe din limba română sunt în mare parte moștenite din latină și sunt păstrate în celelalte limbi romanice. În afară de cele latinești, în limba română există și sufixele de origine slavă. Autorul menționează și sufixele care s-au format pe teritoriul limbii române (-ărie – dulcegărie, de la lat. -arius). În acest capitol este prezentată și influența greacă asupra limba latină, și în consecință, limbii române. Sunt expuse și unele împrumuturi caracteristice pentru latinitatea subdunăreană, din care e formată limba română.

Locul important în limba română ocupă lexicul de origine slavă. Există multe împrumuturi slavone din diferite sfere ale acțiunii umane. Limba română din estul Serbiei este caracterizată prin un foarte mare procent al sârbismilor, fiindcă vorbitorii tot mai mult folosesc cuvintele sârbe cu prefixele și sufixele române în comunicația cotidiană. Pe lângă aceste influențe, autorul se referă și la împrumuturi din alte limbi, mai ales din limbile turcă și maghiară, dar și împrumuturi puține rămase din limbile pecenegilor și cumanilor.

Capitolul *Influența limbii române asupra graiurilor prizrensko-timočki, belogračičko-breznicki și nordmacedonene* prezintă în mod scurt balcanismele, trăsăturile lingvistice caracteristice pentru limbile balcanice. Este vorba despre trăsăturile morfologice și sintactice precum sunt casus generalis, dublarea pronumelui personal, înlocuirea infinitivului prin conjunctiv,

articolul etc. Oamenii de știință care s-au ocupat cu această problemă, mai ales Seinfeld, consideră că cel mai important rol în formarea balcanismelor au avut limba neogreacă și limba latină vorbită, din care se va forma și limba română. În textele scrise în latină aceste fenomene sunt vizibile înainte de venirea slavilor. În grupul est al limbilor slave de sud acest proces începe după secolul al X-lea și durează până la venirea turcilor, la sfârșitul secolului al XIV-lea. Bazându-se pe lucrările cercetătorilor cunoscuți care s-au ocupat cu studiul acestei probleme, autorul arată influența limbii române asupra graiurilor dialectului *prizrensko-timočki*. Această influență se manifestă pe planul lexic și e vizibil mai ales în terminologia pastorală, în domeniul formării cuvintelor, unde se folosesc sufixele românești, în toponimie, în argou.

În ultimul capitol *Lexicul românesc în toponimia graiurilor dialectului prizrensko-timočki* prin prezentarea unui mare număr de toponime atestate pe teritoriul Timok – Osogovo – Šara, respectiv în graiurile dialectelor *prizrensko-timočki*, *belogračičko-breznički* și *nordmacedonen*, autorul indică existarea conviețuirii popoarelor române și slave. Acest bilingvism se reflectă și în un număr mare de substantive compuse tautologice, unde are loc încrucișarea cuvintelor române și slave (de exemplu: *Ruizvor* < rum. râu + srb. izvor, *Obajgora* < rum. hobai + srb. gora). În partea aceasta autorul prezintă și numele castelelor din epoca antichității târzii și din perioada bizantină timpurie, numele orașelor din evul mediu, oiconimelor etc. Toponimele dovedesc prezența poporului român în aceste meleaguri.

Având în vedere că limba românilor timoceni nu este aproape deloc cercetată, cartea aceasta ne înștiințează despre formarea și continuitatea ei pe teritoriul Sebiei de răsărit și confirmă existarea conviețuirii între poporul roman și slav, ceea ce dovedește prezența marelui număr de toponime. În această limbă, totuși, un loc important în au și inovațiile în domeniul foneticii și al lexicului, având în considerare că este susceptibilă influenței slave în mod rapid, datorită faptului că în limba română din estul Serbiei nu există termeni din domeniul administrației, educației etc. Materialul expus în această lucrare reprezintă dovada legături strânse dintre graiurile dacoromâne din est și din sud, ceea ce sprijină teza că poporul român și limba română s-au format pe un teritoriu comun în nordul și în sudul Dunării. Cartea aceasta ar putea să deschidă calea cercetărilor mai ample a limbii române din zona Timocului, pentru a obține un acces la trăsături specifice ale graiurilor ei, dar și la relațiile cu limba română standard.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „**Studii de Știință și Cultură**”, editată de **Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria **B+**, **cod CNCIS 664**, în perioada 2005-2011, **Revista științifică evaluată și clasificată de CNCIS în anul 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE**.

Revista este indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI): CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) din Ipswich, Statele Unite ale Americii, Index Copernicus-Journals Master List din Varșovia, Polonia și DOAJ, Lund, Suedia.

Începând cu luna iunie 2012, revista „**Studii de Știință și Cultură**” este editată de **Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad**, România în parteneriat cu Le Département de Roumain d’Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d’Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Serbia, Universitatea din Jena, Germania, Austria University, Wiena.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către Revista „**Studii de Știință și Cultură**” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „**Studii de Știință și Cultură**”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limba engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, centrat;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, centrat;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

Studii de Știință și Cultură, publicație acreditată în categoria B, domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCIS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbă și cultură germană / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (*cf.* mai ales *Chicago Style, MLA*), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre :

1. **Bibliografia**, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată **la sfârșitul articolului** ; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu : BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În **corpul articolului**, contributorul va indica între paranteze, în ordine : numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina. Exemplu : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. **Notele de subsol** vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin insertare automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa : vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de :

– 15 februarie pentru primul număr din an / martie ;

– 15 mai pentru al doilea număr / iunie;

– 15 august pentru al treilea număr / septembrie;

– 15 noiembrie pentru ultimul număr / decembrie.

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împieta asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (lor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER REVIEW "in orb".

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile.

Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

- articol acceptat;
- articol acceptat cu modificări;
- articol respins.

Referenții științifici vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:

- Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;
- Volumul, numărul și anul apariției;
- Numărul paginii textului citat;

- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:

- Titlul revistei, abrevierea;
- Volumul, numărul și anul apariției;
- Numărul paginii textului citat.

Alte informații:

telefon

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “**Studii de Știință și Cultură**” (“**Studies of Science and Culture**”), published by “**Vasile Goldiș**” **Western University of Arad**, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated **B+**, **CNCSIS code 664**, during 2005-2011, **Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2012, category: B, profile: humanities, field PHILOLOGY**.

The journal is indexed in International Databases (IDB): CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Main, Germany; EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) from Ipswich, the United States of America; Index Copernicus-Journals Master List from Warsaw, Poland; and DOAJ, from Lund, Sweden.

Starting June 2012, the journal “**Studii de Știință și Cultură**” is published by “**Vasile Goldiș**” Western University of Arad, Romania, in partnership with the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Center for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Germany, Austria University, Wien.

Paper submission

The submission of an article to “**Studii de Știință și Cultură**” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “**Studii de Știință și Cultură**” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centered;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, centered;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, centered;
- the text of the article, font size 12;
- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Citation Guidelines

Studies of Science and Culture, a Philology publication graded B by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Romance cultures / Romanian culture;
- II. German language and culture / Romanian language and culture;
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature;
- IV. Translatology;
- V. Reviews.

In conformity to international regulations (especially *Chicago Style*, *MLA*) we adopt starting from Volume XI, no. 2 / June 2015 the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in

Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way **inside the article**: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number. Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- 15th Feb. for the first publication of the year / March;
- 15th May for the second / June;
- 15th Aug. for the third / September;
- 15th Nov. for the last publication of the year / December.

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days.

Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:
 - The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
 - The volume, issue and year of publication;
 - The page number where the cited text can be found;
- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:
 - The journal title, abbreviation;
 - The volume, issue and year of publication;
 - The page number where the cited text can be found.

Further information:

telephone

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue **Studii de Știință și Cultură** ("Études de Science et de Culture"), éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie **B+**, **code CNCSIS 664**, pendant la période 2005-2011, **Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2012, catégorie B, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE**.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Mein, Allemagne, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis, Index Copernicus-Journals Master List de Varsovie, Pologne et DOAJ, Lund, Suède.

Depuis le mois de juin 2012, la revue "Studii de Știință și Cultură" est éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Roumanie, en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbie, University of Jena, Germany, Austria University, Wien.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue « Studii de Știință și Cultură », pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la fonte 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la fonte 12, en caractères gras, centré;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la fonte 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, centré;
- le texte de l'article en dimension de la fonte de 12;
- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé « Documentation -présentation des thèses et des documents similaires ».

Normes de rédaction

« Studii de Știință și Cultură / Revue de Science et de Culture » (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en catégorie B – domaine *Philologie* – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

- I. Cultures romanes / culture roumaine
- II. Culture et langue allemandes / culture roumaine
- III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines
- IV. Traductologie
- V. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment *Chicago Style, MLA*), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés :

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée **en fin d'article**, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis

du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination. Exemple : BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1e éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans **le corps de l'article** le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page. Exemple : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard :

- le 15 février pour le premier numéro de l'année / Mars;
- le 15 mai pour le deuxième numéro / Juin;
- le 15 août pour le troisième numéro / Septembre;
- le 15 novembre pour le dernier numéro de l'année / Décembre.

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER REVIEW "en aveugle".

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue « Études de Science et de Culture » dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:
 - Le titre de la revue « Études de Science et de Culture », abréviation – SSC;
 - Le volume, le numéro et l'année de parution;
 - Le nombre de la page du texte cité;
- transmettre à la rédaction de la revue « Études de Science et de Culture » des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:
 - Le titre de la revue, l'abréviation;
 - Le volume, le numéro et l'année de parution;
 - Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au téléphone :

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

2015 Subscriptions for the review “Studies of Science and Culture”

Subscriptions:

The price of the review “Studies of Science and Culture” is of 49 lei/issue, in euro 11 euro/issue, in usd 15 usd/issue, and the subscribers for 2015 are entitled to a 25% discount.

The price of the yearly subscription for Romania is 164 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad,

RO34RNCB0015028152520236 in lei

- cash payment at „Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,

Schedule: Monday - Thursday between 8-11 and 13-15,30

Friday between 8-9 și 11-12,30

The price of the yearly subscription for readers resident outside Romania are 38 euro/year, or 50 usd/year, 4 issues.

Readers non resident in Romania may send the money through bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the adress www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping adress for the payed subscription.

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel.0257/285804 int 15, Adam Eugenia, fax 0257/214454.

ABONNEMENTS

À la Revue « Studii de Știință și Cultură » (« Étude de Science et de Culture ») pour l'année 2015

Le prix de la Revue « Studii de Știință și Cultură » est de 49 lei/p. ; en euros, un numéro coûte 11 euros et en dollars, un numéro coûte 15 dollars. Les abonnements pour l'année 2015 bénéficient d'un rabais de 25%.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 164 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pour RON**

- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi - Jeudi 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi 8-9 h et 11-12,30 h

Les prix des abonnements annuels pour les lecteurs de l'étranger sont de 38 euros/an, or 50 USD/an, 4 numéros.

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adam Eugenia et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

ABONAMENTE **la Revista Studii de Știință și Cultură pe anul 2015**

Prețul Revistei Studii de Știință și Cultură este de 49 lei/buc., în euro un număr costă 11 euro, iar în dolari un număr costă 15 dolari, iar abonamentele pentru anul 2015 beneficiază de reducere 25%.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 164 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad,
RO34RNCB0015028152520236 pentru RON

- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș Arad, B-dul Revoluției Nr.94-96,

Program: Luni-Joi orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri orele 8-9 și 11-12,30

Prețurile abonamentelor anuale pentru cititorii din străinătate sunt de 38 euro/an, sau 50 usd/an, 4 numere.

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trimiteți pe adresa **www.revista-studii-uvvg.ro** un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel. 0257/285804 int 15, Adam Eugenia și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.